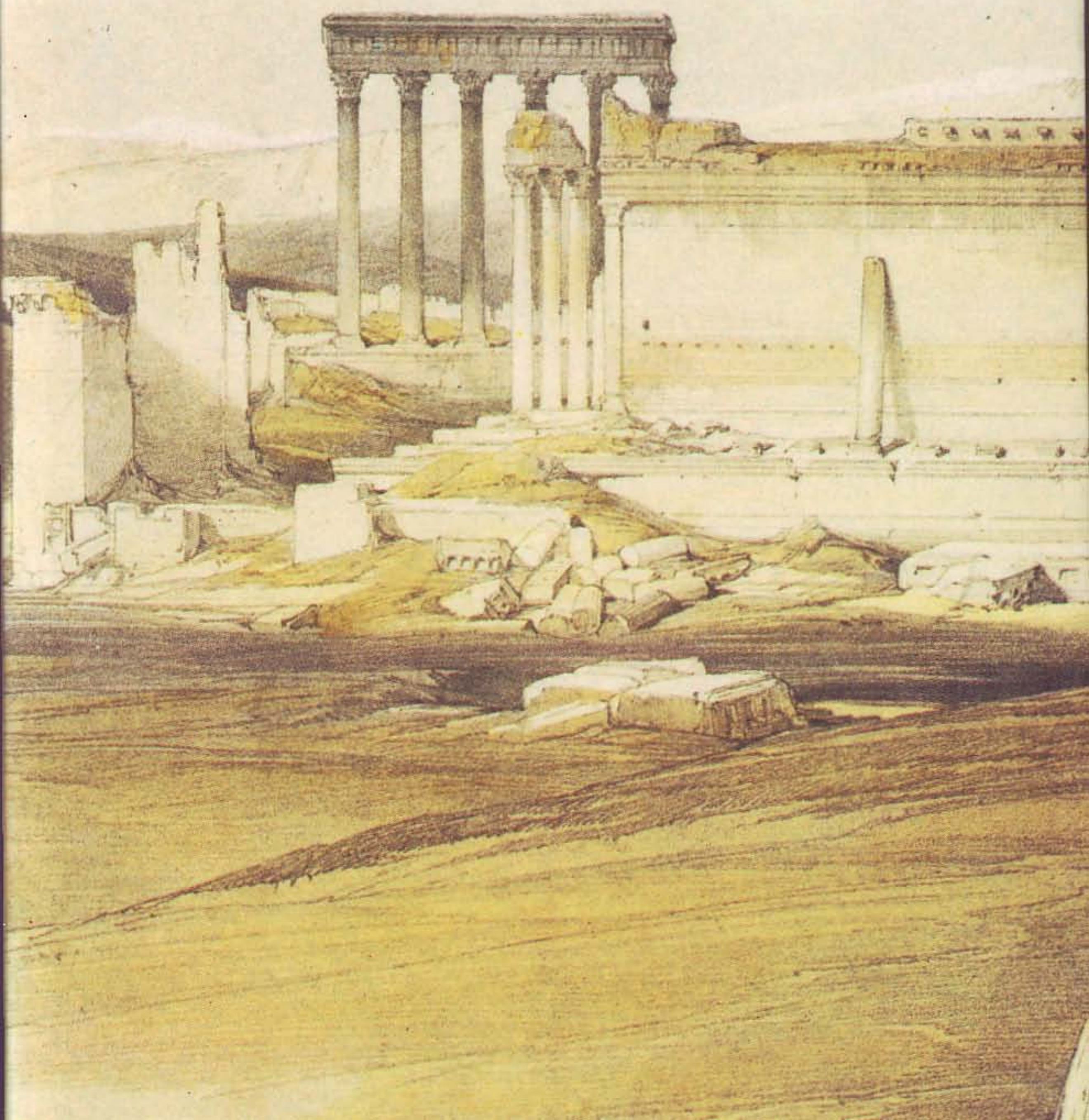

ΚΑΚΤΟΣ

71

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ
ΑΤΤΙΚΑ

Ο Πανσανίας γεννήθηκε σε μια εποχή που επικρατούσε η λεγόμενη Ρωμαϊκή ειρήνη. Οι εμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ των ισχυρών ανδρών και φιλόδοξων στρατηγών της Ρώμης για την κατάκτηση της εξουσίας είχαν προ πολλού σταματήσει. Η τελευταία σύγκρουση στο Άκτιο (31 π.Χ.) μεταξύ του Γαϊου Οκταβιανού και του Μάρκου Αντωνίου έδωσε οριστικό τέρμα στις πολύνεκρες αυτές διαμάχες, από τις οποίες οι δυο τελευταίες διαδραματίστηκαν σε ελληνικό έδαφος, που από το 146 π.Χ. αποτελεί πλέον τμήμα της Ρωμαϊκής επικράτειας. Ο νικητής του Ακτίου Οκταβιανός Αύγουστος, που κυβέρνησε ως απόλυτος μονάρχης έως το θάνατο του (14 μ.Χ.) συγκέντρωσε σταδιακά όλες τις εξουσίες στα χέρια του, διαμορφώνοντας έτσι το μέχρι τότε δημοκρατικό πλίστευμα της Ρώμης σε ηγεμονικό με αρχηγό του κράτους, υπεύθυνο για την εσωτερική και εξωτερική πολιτική, τον Αυτοκράτορα.

Τον 1ο αι. μ.Χ. τα σύνορα της αυτοκρατορίας θα φθάσουν προς βορρά μέχρι το Ρήνο και τον Δούναβη, προς δυσμάς στον Ατλαντικό, προς ανατολάς στον Ευφράτη και προς το νότο θα περιλάβουν όλη την παράκτια Αφρική με αρκετό βάθος ως την έρημο και την Αίγυπτο. Η Μεσόγειος θα καταστεί πλέον «ρωμαϊκή λίμνη». Η πρώτη εικοσαετία του 2ου αι. μ.Χ. θα βρει το αχανές ρωμαϊκό κράτος να κατέχει επιπλέον τη Βρετανία, βόρεια του Δούναβη τη Δακία (Ρουμανία), νοτιοανατολικά τη Μεσοποταμία (Ιράκ) και να εκτείνεται μέχρι τις ακτές της Κασπίας.

Η ρωμαϊκή κατακτητική πολιτική έφθασε πλέον στο ανώτατο όριό της. Σκοπός των ρωμαϊκών λεγεωνών είναι στο εξής να φυλάττουν τα σύνορα της αυτοκρατορίας, ενώ στο

εσωτερικό απλώνεται μια ειρήνη (pax Romana), που ευνοεί την ανάπτυξη του εμπορίου, αλλά και την καλλιέργεια του πνεύματος και των επιστημών.

Στα ευτυχημένα αυτά χρόνια, που ήταν ελεύθερος ο καθένας να ταξιδεύει με ασφάλεια σ' όποιο μέρος του πολιτισμένου κόσμου επιθυμούσε, έζησε ο Πανυσανίας. Γεννήθηκε γύρω στα 110 μ.Χ. —όταν αυτοκράτορας των Ρωμαίων ήταν ο Τραϊανός (98-117 μ.Χ.)— κατά πάσα πιθανότητα στη Μαγνησία του Έρμου, που κυλά τα νερά του κάτω από τους βόρειους πρόποδες του Σιπύλου, όρους της Μ. Ασίας. Δεν ήταν Έλληνας. Προερχόταν από μια πλούσια οικογένεια συντηρητικών αρχών και με καλές σχέσεις απέναντι στους Ρωμαίους αξιωματούχους της περιοχής, η οποία φρόντισε ιδιαίτερα για τη μόρφωση του, ώστε να μάθει σωστά την αττική διάλεκτο και να μελετήσει με άνεση τους Έλληνες ποιητές, φιλοσόφους και ιστορικούς. Έχοντας πιθανώς μια μόνιμη εργασία στη βιβλιοθήκη της Περγάμου και οικονομική ευχέρεια λόγω της πατρικής του περιουσίας επιχείρησε από νέος πολλά ταξίδια στην Αίγυπτο, τη Συρία, την Παλαιστίνη, τη Ρώμη και σε άλλα μέρη της Ιταλίας, καθώς και στη νότια Μακεδονία και Θεσσαλία. Τη νότια Ελλάδα σφαλώς θα επισκέφθηκε περισσότερες φορές, όταν συνέλαβε την ιδέα της συγγραφής της «Περιγήσεως», αξιοποιώντας το πάθος του για τη γνωριμία αρχαίων τόπων με τους παμπάλαιους ναούς και τα σεβάσμια ιερά, τις τοπικές λατρείες και δοξασίες, τις ιστορικές μνήμες και λαϊκές θρησκευτικές παραδόσεις, στις οποίες έχει ιδιαίτερη αδυναμία.

Περιηγείται και περιγράφει χωρίς όμως να ενδιαφέρεται επισταμένως για την καλλιτεχνική αξία των απειράριθμων αγαλμάτων των εγκαθιδρυμένων σε δημόσιους χώρους ή σε ιερά τεμένη, χωρίς να τον συγκινούν αισθητικά οι πολυπληθείς ναοί με τον πλούσιο αρχιτεκτονικό και γλυπτικό τους διάκοσμο ή έργα φημισμένων ζωγράφων της αρχαιότητας που είδε και τα οποία διατηρήθηκαν αιώνες μέχρι την εποχή του με χρώματα ανεξίτηλα στους εσωτερικούς τοίχους στοών.

Παρ' όλα αυτά ο Πανυσανίας υπήρξε για τους μεταγενέστερους του πολύτιμη πηγή αφθονίας γνώσεων σχετικών με τη μυθολογία, την πολιτική ιστορία και το λαϊκό πολιτισμό, αλλά και οδηγός της αρχαιολογικής σκαπάνης στην αρχαία τοπογραφία, όταν άρχιζαν οι μεγάλες ανασκαφές στον Κερα-

μεικο και το Δίπυλο (1871), στην αρχαία Ολυμπία (1875), στην ακρόπολη των Μυκηνών (1876), στον Ορχομενό της Βοιωτίας (1880), στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου (1881), στην Ελευσίνα (1882), στην Ακρόπολη των Αθηνών και στην Τίρυνθα (1884), στη Μαντινεία (1887), στη Μεγαλόπολη (1890), στους Δελφούς (1892) από Έλληνες και ξένους αρχαιολόγους.

Στην Αθήνα ο Πausanias πρέπει να βρισκόταν το 145 μ.Χ. περίπου. (Προ 15 ετών την είχε επισκεφθεί για τρίτη φορά ο αυτοκράτορας Αδριανός και είχε εγκαινιάσει το ναό του Ολυμπίου Διός που κτίσθηκε με δικές του δαπάνες). Αποβιβάσθηκε στο λιμάνι της Ζέας (Πασαλιμάνι) αρχίζοντας την περιήγηση του από τον Πειραιά. Αφού είδε τα μνημεία του Φαλήρου και της παραλίας μέχρι τη σημερινή μικρή χερσόνησο του Αγ. Κοσμά (*Κωλιάς άκρα*), επέστρεψε στον Πειραιά, απ' όπου παίρνοντας το δρόμο δίπλα στα μισογκρεμμένα Μακρά Τείχη για την Αθήνα έφθασε στο Δίπυλο και από εκεί προχώρησε στην Αγορά. Οι πληροφορίες του για τα δημόσια κτίρια και τους ναούς της υπήρξαν πολύτιμος οδηγός για τους Αμερικανούς αρχαιολόγους, που ανέσκαψαν όλη σχεδόν την περιοχή της.

Περπατώντας ανατολικά της Αγοράς και βόρεια του λόφου της Ακρόπολης, φθάνει στο χώρο του Ολυμπείου και θαυμάζει το Παναθηναϊκό Στάδιο, που μόλις είχε ανακαινισθεί από τον Ηρόδη τον Αττικό, πλουσιότατο Αθηναίο, που τιμήθηκε στην Αθήνα με πολλά άλλα αξιώματα καθώς αυτό του «Πρώτου των Πανελλήνων» και στη Ρώμη έγινε ύπατος το 143.

Αφήνοντας την περιοχή αυτή, που έχει εξολοκλήρου ανασκαφεί από Έλληνες αρχαιολόγους, προσεγγίζει την Ακρόπολη από τη νότια κλιτύ, όπου κάνει λόγο για το τέμενος και το θέατρο του Διονύσου, δυτικότερα για το ιερό του Ασκληπιού και ανεβαίνει στα Προπύλαια προκειμένου να εισέλθει πλέον στην Ακρόπολη. Ο ιερός χώρος της αποτελεί προσκύνημα για τον Περιηγητή. Περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια κατά την αντίληψη του τους ναούς και τα αφιερώματα, μη ξεχνώντας και τις ιερές τελετές που τελούνταν εκεί, και έπειτα κατεβαίνοντας μιλάει για το βράχο του Αρείου Πάγου.

Η επόμενη περιοδεία του θα γίνει προς την Ακαδημία και τον Ίππειο Κολωνό βόρεια και έξω από τα κατεστραμμένα

τείχη της πόλης. Μετά θα επισκεφθεί διάφορους δήμους της Αττικής μεταξύ των οποίων τον Μαραθώνα, τη Βραυρώνα, τον Ραμνούντα και την περιοχή του Ωρωπού.

Αφού είδε και τη Σαλαμίνα, παίρνοντας την Ιερά Οδό έφθασε στην Ελευσίνα. Ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή των ναών και των μνημείων της Μεγαρίδας και ο δρόμος πλέον οδηγεί τον περιηγητή μας στον Ισθμό της Κορίνθου και στη χώρα των Κορινθίων, για τους οποίους θα κάνει λόγο στο επόμενο βιβλίο, τα Κορινθιακά του.

Τα *Αττικά* δημοσίευσε ο Πausanίας περί το 150. Η περιήγηση της Αργολιδοκορινθίας έγινε γύρω στο 155 και θα συνεχισθεί με την επίσκεψη του στη Λακωνία και τη Μεσσηνία. Η συγγραφή των Κορινθιακών, Λακωνικών και Μεσσηνιακών φαίνεται ότι τελείωσε πριν το 173, αφού ο ίδιος ο συγγραφέας λέει ότι κατά το έτος αυτό γράφει τα Ηλιακά. Τα τρία αυτά βιβλία αποτέλεσαν μια ενότητα. Θα ακολουθήσει μια δεύτερη ενότητα που θα περιλάβει τα Ηλιακά (2 βιβλία), Αχαϊκά και Αρκαδικά και μια τρίτη με τα Βοιωτικά και τα Φωκικά. Οι τρεις αυτές ενότητες είναι πιθανό να είδαν το φως της δημοσιότητας κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μάρκου Αυρηλίου (161-180 μ.Χ.).

Ο Πausanίας πέθανε το 180 ή ένα δύο χρόνια αργότερα. Εντούτοις πρόλαβε να εκδώσει σε μια ενότητα όλο το έργο του —έργο πραγματικά μιας ολόκληρης ζωής— ο ίδιος ή κάποιος άλλος του συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος του κατά το χρονικό διάστημα της βασιλείας του Κομμόδου (180-193 μ.Χ.).

Μολονότι η *Ελλάδος Περιήγησις* δεν έχει λογοτεχνική αξία και το στεγνό και επιτηδευμένο υφος του Πausanία πολύ απέχει από τη γλαφυρότητα του λόγου των συγγραφέων της κλασικής, αλλά, και της μεταγενέστερης αρχαιότητας, εντούτοις το πλούσιο αρχαιογνωστικό υλικό που προσφέρει το κατατάσσει στα έργα εκείνα που μια ευτυχής συγκυρία διέσωσε για τη μελέτη και γνώση του εθνικού μας παρελθόντος, τόσο χρήσιμης στις ημέρες που ζούμε.

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ

ΑΤΤΙΚΑ

1 Τῆς ἡπείρου τῆς Ἑλληνικῆς κατὰ νήσους τὰς Κυκλάδας καὶ πέλαγος τὸ Αἰγαῖον ἄκρα Σούνιον πρόκειται γῆς τῆς Ἀττικῆς· καὶ λιμὴν τε παραπλεύσαντι τὴν ἄκραν ἐστὶ καὶ ναὸς Ἀθηνᾶς Σουνιάδος ἐπὶ κορυφῇ τῆς ἄκρας. πλέοντι δὲ ἐς τὸ πρόσω Λαυρίον τέ ἐστιν, ἔνθα ποτὲ Ἀθηναίοις ἦν ἀργύρου μέταλλα, καὶ νῆσος ἔρημος οὐ μεγάλη Πατρόκλου καλουμένη· τεῖχος γὰρ ὠκοδομήσατο ἐν αὐτῇ καὶ χάρακα ἐβάλετο Πάτροκλος, ὃς τριήρεσιν ὑπέπλει ναύαρχος Αἰγυπτιάις, ὧς Πτολεμαῖος ὁ <Πτολεμαῖον> τοῦ Λάγου τιμωρεῖν ἔστειλεν Ἀθηναίοις, ὅτε σφίσιν Ἀντίγονος ὁ Δημητρίου στρατιᾷ τε αὐτὸς ἐσβεβληκῶς ἔφθειρε τὴν χώραν καὶ ναυσὶν ἅμα ἐκ θαλάσσης κατεῖγεν.

Ὁ δὲ Πειραιεὺς δῆμος μὲν ἦν ἐκ παλαιοῦ, πρότερον δὲ πρὶν ἢ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίοις ἤρξεν ἐπίνειον οὐκ ἦν· Φαληρὸν δέ—ταύτῃ γὰρ ἐλάχιστον ἀπέχει τῆς πόλεως ἢ θάλασσα—, τοῦτό σφισιν ἐπίνειον ἦν, καὶ Μενεσθέα φασὶν αὐτόθεν ταῖς ναυσὶν ἐς Τροίαν ἀναχθῆναι καὶ

ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ

ΑΤΤΙΚΑ

Σούνιο - Λαύριο.

1. Ένα κομμάτι της Ελληνικής γης προς τα νησιά των Κυκλάδων και το Αιγαίο πέλαγος είναι το ακρωτήριο Σούνιο της Αττικής¹. Καθώς περνά κανείς το ακρωτήριο, υπάρχει λιμάνι και ναός της Σουνιάδας Αθηνάς στην κορυφή του ακρωτηρίου². Πλέοντας μπροστά είναι το Λαύριο³, όπου άλλοτε οι Αθηναίοι είχαν μεταλλεία αργύρου. Υπάρχει κι έρημο μικρό νησί που ονομάζεται του Πατρόκλου, γιατί εκεί ο Πάτροκλος έχτισε τείχη και έσκαψε τάφρο. Ήταν ναύαρχος των Αιγυπτιακών τριήρων, τις οποίες ο Πτολεμαίος⁵, ο γιος του Πτολεμαίου του γιου του Λάγου, είχε στείλει, για να συνδράμει τους Αθηναίους, όταν εισέβαλε στη χώρα τους ο Αντίγονος⁶, ο γιος του Δημητρίου, ρημάζοντας τη γη και αποκλείοντας την από τη Θάλασσα με τα πλοία του.

Πειραιάς.

2. Ο Πειραιάς ήταν από πολύ παλιά δήμος, αλλά δεν ήταν επίνειο πριν πάρει την εξουσία στην Αθήνα ο Θεμιστοκλής⁷. Επίνειο μέχρι τότε ήταν το Φάληρο, γιατί από αυτό το σημείο η πόλη απέχει ελάχιστα από τη θάλασσα. Από το λιμάνι αυτό έλεγαν ότι σάλπαραν τα πλοία του Μενεσθέα για την Τροία⁸ και ότι από κει παλιότερα ξεκί-

Εικόνες, σχεδιαγράμματα, χάρτες και πίνακες περιέχονται στον τελευταίο (10ο) τόμο του έργου.

τούτον πρότερον Θησέα δώσοντα Μίνω δίκας τῆς Ἀνδρόγεω τελευτῆς. Θεμιστοκλῆς δὲ ὡς ἤρξε—τοῖς τε γὰρ πλέουσιν ἐπιτηδειότερος ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνεται οἱ προκεῖσθαι καὶ λιμένας τρεῖς ἀνθ' ἑνὸς ἔχειν τοῦ Φαληροῦ—τοῦτό σφισιν ἐπίνειον εἶναι κατεσκευάσατο· καὶ νεὼς καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν οἴκοι καὶ πρὸς τῷ μεγίστῳ λιμένι τάφος Θεμιστοκλέους. φασὶ γὰρ μεταμελῆσαι τῶν ἐς Θεμιστοκλέα Ἀθηναίους καὶ ὡς οἱ προσήκοντες τὰ ὅσα κομίσαιεν ἐκ Μαγνησίας ἀνελόντες· φαίνονται δὲ οἱ παῖδες οἱ Θεμιστοκλέους καὶ κατελθόντες καὶ γραφὴν ἐς τὸν Παρθενῶνα ἀναθέντες, ἐν ᾗ Θεμιστοκλῆς ἐστί γεγραμμένος. θέας δὲ ἄξιον τῶν ἐν Πειραιεὶ μάλιστα Ἀθηναῖς ἐστί καὶ Διὸς τέμενος· χαλκοῦ μὲν ἀμφοτέρα τὰ ἀγάλματα, ἔχει δὲ ὁ μὲν σκῆπτρον καὶ Νίκην, ἡ δὲ Ἀθηναῖα δόρυ. ἐνταῦθα Λεωσθένην, ὃς Ἀθηναίους καὶ τοῖς πᾶσιν Ἕλλησιν ἡγούμενος Μακεδόνας ἐν τε Βοιωτοῖς ἐκράτησε μάχῃ καὶ αὖθις ἔξω Θερμοπυλῶν καὶ βιασάμενος ἐς Λάμian κατέκλεισε τὴν ἀπαντικρὺ τῆς Οἴτης, τοῦτον τὸν Λεωσθένην καὶ τοὺς παῖδας ἔγραφεν < Ἀρκεσίλαος >. ἔστι δὲ τῆς στοᾶς τῆς μακρᾶς, ἐνθα καθέστηκεν ἀγορὰ τοῖς ἐπὶ θαλάσσης—καὶ γὰρ τοῖς ἀπωτέρω τοῦ λιμένος ἐστὶν ἑτέρα—, τῆς δὲ ἐπὶ θαλάσσης στοᾶς ὀπισθεν ἐστᾶσι Ζεὺς καὶ Δῆμος, < Λεωχάρους > ἔργον. πρὸς δὲ τῇ θαλάσῃ Κόνων ᾠκοδόμησεν Ἀφροδίτης ἱερόν, τριήρεις Λακεδαιμονίων κατεργασάμενος περὶ Κνίδον τὴν ἐν τῇ Καρικῇ χερρονήσῳ. Κνίδιοι γὰρ τιμῶσιν Ἀφροδίτην μάλιστα, καὶ σφισιν ἔστιν ἱερὰ τῆς θεοῦ· τὸ μὲν γὰρ ἀρχαιότατον Δωριτίδος,

νησε ο Θησέας, για να πληρώσει στον Μίνωα τον φόρο⁹ για τον θάνατο του Ανδρόγεω¹⁰. Ο Θεμιστοκλής, όταν έγινε άρχοντας της Αθήνας, έκρινε ότι ο Πειραιάς ήταν σε κα-τάλληλη θέση για όσους έρχονταν από τη θάλασσα και ότι εκεί υπήρχαν τρία λιμάνια αντί για το ένα του Φαλήρου· έτσι έκανε τον Πειραιά επίνειο. Και νεώσοικοι¹¹ υπήρχαν μέχρι τις μέρες μου και δίπλα στο μεγάλο λιμάνι ο τάφος του Θεμιστοκλή¹². Λένε ότι οι Αθηναίοι μετάνιωσαν για τον τρόπο που φέρθηκαν στον Θεμιστοκλή και έτσι η οικογένεια του, αφού έκανε ανακομιδή των οστών του, τα έφερε πίσω από τη Μαγνησία. Τα παιδιά του, πάντως, είναι βέβαιο ότι μπόρεσαν να παλιννοστήσουν στην πατρίδα. Αφιέρωσαν μάλιστα στον Παρθενώνα ζωγραφικό πίνακα, όπου παρι-στανόταν ο Θεμιστοκλής.

3. Εκείνο που αξίζει πιο πολύ να δει κανείς στον Πει-ραιά, είναι το τέμενος της Αθηνάς και του Δία¹³. Και τα δύο αγάλματα είναι από χαλκό· ο Δίας κρατάει σκήπτρο και Νίκη, ενώ η Αθηνά δόρυ. Εδώ τον Λεωσθένη, που επικεφαλής των Αθηναίων και όλων των Ελλήνων νίκησε τους Μακεδόνες στη Βοιωτία και πάλι έξω από τις Θερμο-πύλες και ύστερα από ισχυρή πίεση τους απέκλεισε στη Λαμία¹⁴, απέναντι από το όρος Οίτη, αυτόν τον Λεωσθένη και τα παιδιά του ζωγράφησε ο Αρκεσίλαος. Στη μακρά στοά¹⁵ του Πειραιά βρίσκεται η παραλιακή αγορά, για όσους κατοικούν κοντά στη θάλασσα· εκείνοι που μένουν μακριά από το λιμάνι έχουν άλλη αγορά¹⁶. Πίσω από την παραλιακή στοά βρίσκονται αγάλματα του Δία και του Δήμου¹⁷. Είναι έργα του Λεωχάρη. Κοντά στη θάλασσα είναι το ιερό της Αφροδίτης¹⁸ που έχτισε ο Κόνωνας, όταν νίκησε, τις τριήρεις των Λακεδαιμονίων κοντά στην Κνίδα¹⁹, που βρίσκεται στην Καρική χερσόνησο. Οι Κνί-διοι τιμούν ιδιαίτερα την Αφροδίτη και έχουν [τρία] ιερά προς τιμήν της. Το αρχαιότερο είναι αφιερωμένο στη Δω-

μετά δὲ τὸ Ἀκραΐας, νεώτατον δὲ ἦν Κνιδίαν οἱ πολλοί, Κνίδιοι δὲ αὐτοὶ καλοῦσιν Εὐπλοῖαν.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Ἀθηναίσις ὁ μὲν ἐπὶ Μουννυχία λιμὴν καὶ Μουννυχίας ναὸς Ἀρτέμιδος, ὁ δὲ ἐπὶ Φαληρεῶ, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται μοι, καὶ πρὸς αὐτῷ Δήμητρος ἱερὸν. ἐνταῦθα καὶ Σκιράδος Ἀθηναῖς ναὸς ἐστὶ καὶ Διὸς ἀπωτέρω, βωμοὶ δὲ θεῶν τε ὀνομαζομένων Ἀγνώστων καὶ ἡρώων καὶ παίδων τῶν Θεσέως καὶ Φαληροῦ· τοῦτον γὰρ τὸν Φαληρὸν Ἀθηναῖοι πλεῦσαι μετὰ Ἰάσονός φασιν εἰς Κόλχους. ἔστι δὲ καὶ Ἀνδρόγεω βωμὸς τοῦ Μίνω, καλεῖται δὲ Ἥρωος· Ἀνδρόγεω δὲ ὄντα ἴσασιν οἷς ἐστὶν ἐπιμελὲς τὰ ἐγχώρια σαφέστερον ἄλλων ἐπίστασθαι. ἀπέχει δὲ σταδίους εἴκοσιν ἄκρα Κωλιάς· ἐς ταύτην φθαρέντος τοῦ ναυτικοῦ τοῦ Μήδων κατήνεγκεν ὁ κλύδων τὰ νανάγια. Κωλιάδος δὲ ἐστὶν ἐνταῦθα Ἀφροδίτης ἄγαλμα καὶ Γεγετυλλίδες ὀνομαζόμεναι θεαί· δοκῶ δὲ καὶ Φωκαεῦσι τοῖς ἐν Ἰωνίᾳ θεάς, αἷς καλοῦσι Γενναῖδας, εἶναι ταῖς ἐπὶ Κωλιάδι τὰς αὐτάς. — ἔστι δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν εἰς Ἀθήνας ἐκ Φαληροῦ ναὸς Ἥρας οὔτε θύρας ἔχων οὔτε ὄροφον· Μαρδόνιον φασιν αὐτὸν ἐμπρῆσαι τὸν Γωβρύου. τὸ δὲ ἄγαλμα τὸ νῦν δῆ, καθὰ λέγουσιν, Ἀλκαμένους ἐστὶν ἔργον· οὐκ ἂν τοῦτό γε ὁ Μῆδος εἴη λελωβημένος.

- 2 Ἐσελθόντων δὲ εἰς τὴν πόλιν ἐστὶν Ἀντιόπης μνῆμα Ἀμαζόνος. ταύτην τὴν Ἀντιόπην Πίνδαρος μὲν φησιν ὑπὸ Πειρίθου καὶ Θεσέως ἀρπασθῆναι, Τροϊζηνίῳ δὲ

ρίτιδα και το άλλο στην Ακραιά Αφροδίτη. Το νεότερο είναι αφιερωμένο στην Αφροδίτη, που πολλοί την ονομάζουν Κνίδια, ενώ οι ίδιοι οι Κνίδιοι Εύπλοια [Καλοτάξιδη] Αφροδίτη.

4. Οι Αθηναίοι έχουν στη Μουνυχία²⁰ ένα ακόμη λιμάνι και ναό της Μουνυχίας Άρτεμης²¹. Όπως προανέφερα, έχουν λιμάνι και στο Φάληρο, όπου υπάρχει ιερό της Δήμητρας. Εδώ βρίσκεται και ο ναός της Σκιράδας Αθηνάς και λίγο πιο πέρα ναός του Δία και βωμοί αφιερωμένοι στους λεγόμενους Άγνωστους θεούς, σε ήρωες και στα παιδιά του Θησέα και του Φαλήρου. Οι Αθηναίοι λένε πως αυτός ο Φάληρος ταξίδεψε με τον Ιάσονα στους Κόλχους²². Έχουν κι έναν βωμό αφιερωμένο στον Ανδρόγεω, τον γιο του Μίνωα, που τον ονομάζουν του Ήρωα. Αλλά όσοι ενδιαφέρονται να μαθαίνουν τα τοπικά θέματα γνωρίζουν σαφέστερα από τους άλλους πως αυτός ο βωμός είναι του Ανδρόγεω.

5. Σε απόσταση είκοσι σταδίων²³ από εκεί προβάλλει το ακρωτήριο Κωλιάδα²⁴, όπου τα κύματα έβγαλαν τα ναυάγια, μετά την καταστροφή του στόλου των Μήδων²⁵. Εκεί υπάρχει άγαλμα της Αφροδίτης Κωλιάδας και των θεοτήτων που ονομάζονται Γενετυλλίδες. Νομίζω ότι πρόκειται για τις ίδιες θεές που οι Φωκαείς της Ιωνίας ονομάζουν Γενναΐδες. Στον δρόμο από το Φάληρο προς την Αθήνα υπάρχει ναός της Ήρας δίχως σκεπή και πόρτες. Λένε πως τον είχε κάψει ο Μαρδόνιος, ο γιος του Γωβρύα, και πως το άγαλμα της Ήρας που βρίσκεται εκεί είναι έργο του Αλκαμένη. Αν, όμως, είναι πράγματι, τότε δεν μπορεί να καταστράφηκε από τους Μήδους²⁶.

2. Μόλις μπει κανείς στην πόλη²⁷ βλέπει το μνημείο της Αμαζόνας Αντιόπης. Ο Πίνδαρος υποστηρίζει ότι άρπαξαν αυτή την Αντιόπη ο Θησέας και ο Πειρίθους. Ο Ηγίας ο

Ἥγιά τοιάδε ἐς αὐτὴν πεποιήται· Ἡρακλέα Θεμίσκυραν πολιορκοῦντα τὴν ἐπὶ Θερμώδοντι ἐλεῖν μὴ δύνασθαι, Θησέως δὲ ἐρασθεῖσαν Ἀντιόπην— στρατεῦσαι γὰρ ἄμα Ἡρακλεῖ καὶ Θησέα— παραδοῦναι γὰρ τὸ χωρίον. τάδε μὲν Ἥγιάς πεποίηκεν· Ἀθηναῖοι δὲ φασιν, ἐπεὶ τε ἦλθον Ἀμαζόνες, Ἀντιόπην μὲν ὑπὸ Μολπαδίας τοξευθῆναι, Μολπαδίαν δὲ ἀποθανεῖν ὑπὸ Θησέως. καὶ μνημὰ ἐστί καὶ Μολπαδίας Ἀθηναίοις.

Ἀνιόντων δὲ ἐκ Πειραιῶς ἐρείπια τῶν τειχῶν ἐστίν, ἃ Κόνων ὕστερον τῆς πρὸς Κνίδω ναυμαχίας ἀνέστησε· τὰ γὰρ Θεμιστοκλέους μετὰ τὴν ἀναχώρησιν οἰκοδομηθέντα τὴν Μήδων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθηρέθη τῶν τριάκοντα ὀνομαζομένων. εἰσὶ δὲ τάφοι κατὰ τὴν ὁδὸν γνωριμώτατοι Μενάνδρου τοῦ Διοπειθους καὶ μνημα Εὐριπίδου κενόν· τέθαιπται δὲ Εὐριπίδης ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τὸν βασιλέα ἐλθὼν Ἀρχέλαον, ὃ δὲ οἱ τοῦ θανάτου τρόπος— πολλοῖς γάρ ἐστιν εἰρημένος— ἐχέτω καθὰ λέγονσιν. συνῆσαν δὲ ἄρα καὶ τότε τοῖς βασιλεῦσι ποιηταὶ καὶ πρότερον ἔτι καὶ Πολυκράτει Σάμου τυραννοῦντι Ἀνακρέων παρῆν καὶ ἐς Συρακούσας πρὸς Τέρωνα Αἰσχύλος καὶ Σιμωνίδης ἐστάλησαν· Διονυσίῳ δέ, ὃς ὕστερον ἐτυράννησεν ἐν Σικελίᾳ, Φιλόξενος παρῆν καὶ Ἀντιγόνη Μακεδόνων ἄρχοντι Ἀνταγόρας Ρόδιος καὶ Σολεὺς Ἄρατος. Ἡσίοδος δὲ καὶ Ὅμηρος ἢ συγγενέσθαι βασιλεῦσιν ἠτύχησαν ἢ καὶ ἐκόντες ὠλιγώρησαν, ὃ μὲν ἀγροικία καὶ ὄκνῳ πλάνης, Ὅμηρος δὲ ἀποδημήσας

Τροϊζήνιος, όμως, σ' ένα ποίημα του αναφέρει γι' αυτήν ότι την εποχή που ο Ηρακλής πολιορκούσε την πόλη Θेमίσκυρα στον Θερμώδοντα ποταμό και δεν μπορούσε να την καταλάβει, η Αντιόπη ερωτεύτηκε τον Θησέα —γιατί ο Θησέας είχε εκστρατεύσει μαζί με τον Ηρακλή— και παρέδωσε την πόλη της²⁸. Αυτά λέει ο Ηγίας στο ποίημα του. Οι Αθηναίοι όμως λένε ότι, όταν ήρθαν οι Αμαζόνες, η Αντιόπη σκοτώθηκε από βέλος της Μολπαδίας και πως ο Θησέας σκότωσε τη Μολπαδιά²⁹. Οι Αθηναίοι αφιέρωσαν και στη Μολπαδία ένα μνημείο.

2. Ανεβαίνοντας από τον Πειραιά στην Αθήνα βλέπεις τα ερείπια των τειχών που έχτισε πάλι ο Κώνωνας μετά τη ναυμαχία στην Κνίδο³⁰. Τα τείχη που είχε κατασκευάσει παλιότερα ο Θεμιστοκλής, μετά την υποχώρηση των Μήδων, καταστράφηκαν όταν είχαν την εξουσία οι λεγόμενοι Τριάκοντα³¹. Δίπλα στον δρόμο υπάρχουν πολύ γνωστοί τάφοι, του Μενάνδρου³², γιου του Διοπίθου, και το κενότάφιο του Ευριπίδη³³. Ο Ευριπίδης είχε ταφεί βέβαια στη Μακεδονία, όπου είχε πάει κοντά στον βασιλιά Αρχέλαο. Όσον αφορά στον τρόπο που πέθανε, για τον οποίο πολλοί έχουν μιλήσει, ας είναι όπως λένε.

3. Εκείνη την εποχή οι ποιητές συνήθιζαν να ζουν κοντά στους βασιλιάδες, όπως και παλιότερα ο Πολυκράτης, τύραννος της Σάμου, είχε στην αυλή του τον Ανακρέοντα, ενώ στον Ιέρωνα στις Συρακούσες είχαν πάει ο Αισχύλος και ο Σιμωνίδης. Κοντά στον Διονύσιο, που αργότερα έγινε τύραννος στη Σικελία, πήγε ο Φιλόξενος και στον Αντίγονο, τον βασιλιά των Μακεδόνων, ο Ανταγόρας ο Ρόδιος και ο Άρατος από τους Σόλους. Ο Ησίοδος και ο Όμηρος είτε δεν ήταν τυχεροί, ώστε να ζήσουν με βασιλιάδες, είτε θεληματικά αδιαφόρησαν ο Ησίοδος επειδή ζούσε αγροτική ζωή και απέφυγε τις περιπλανήσεις και ο Όμηρος επειδή είχε ζήσει πολύ καιρό μακριά από την

ἐπὶ μακρότατον καὶ τὴν ὠφέλειαν <τὴν> ἐς χρήματα παρὰ τῶν δυνατῶν ὑστέραν θέμενος τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξης, ἐπεὶ καὶ Ὀμήρῳ πεποιημένα ἐστὶν Ἀλκίῳ παρεῖναι Δημόδοκον καὶ ὡς Ἀγαμέμνων καταλείποι τινὰ παρὰ τῇ γυναικὶ ποιητήν. — ἔστι δὲ τάφος οὐ πόρρω τῶν πυλῶν, ἐπίθημα ἔχων στρατιώτην ἵπῳ παρεστηκότα· ὄντινα μὲν, οὐκ οἶδα, <Πραξιτέλης> δὲ καὶ τὸν ἵππον καὶ τὸν στρατιώτην ἐποίησεν.

Ἐσελθόντων δὲ ἐς τὴν πόλιν οἰκοδόμημα ἐς παρασκευὴν ἐστὶ τῶν πομπῶν, ἃς πέμπουσι τὰς μὲν ἀνὰ πᾶν ἔτος, τὰς δὲ καὶ χρόνον διαλείποντες. καὶ πλησίον ναός ἐστὶ Διήμιτρος, ἀγάλματα δὲ αὐτῇ τε καὶ ἡ παῖς καὶ δᾶδα ἔχων Ἰακχος· γέγραπται δὲ ἐπὶ τῷ τοίχῳ γράμμασιν Ἀττικοῖς ἔργα εἶναι Πραξιτέλους. τοῦ ναοῦ δὲ οὐ πόρρω Ποσειδῶν ἐστὶν ἐφ' ἵππου, δόρυ ἀφιεῖς ἐπὶ γίγαντα Πολυβώτην, ἐς ὃν Κόρις ὁ μῦθος περὶ τῆς ἄκρας ἔχει τῆς Χελώνης· τὸ δὲ ἐπίγραμμα τὸ ἐφ' ἡμῶν τὴν εἰκόνα ἄλλῳ δίδωσι καὶ οὐ Ποσειδῶνι. στοαὶ δὲ εἰσιν ἀπὸ τῶν πυλῶν ἐς τὸν Κεραμεικὸν καὶ εἰκόνες πρὸ αὐτῶν χαλκαῖ καὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, ὅσοις τι ὑπῆρχεν ὧν τις λόγος ἐς δόξαν. ἡ δὲ ἑτέρα τῶν στοῶν ἔχει μὲν ἱερὰ θεῶν, ἔχει δὲ γυμνάσιον Ἑρμοῦ καλούμενον· ἔστι δὲ ἐν αὐτῇ Πουλτυτίωνος οἰκία, καθ' ἣν παρὰ τὴν ἐν Ἐλευσίνι δρᾶσαι τελετὴν Ἀθηναίων φασὶν οὐ τοὺς ἀφανεστάτους· ἐπ' ἑμοῦ δὲ ἀνεῖτο Διονύσῳ. Διόνυσον δὲ τοῦτον καλοῦσι Μελπόμενον ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε ἐφ' ὁποῖῳ περ Ἀπόλλωνα Μουσηγέτην. ἐνταῦθά ἐστὶν Ἀθηνᾶς ἄγαλμα Παιωνίας

πατρίδα και προτιμούσε να τον θαυμάζουν οι πολλοί παρά να έχει χρηματικά οφέλη από τους δυνατούς. Αναφέρει μάλιστα ο Όμηρος πως ο Δημόδοκος ζούσε κοντά στον Αλκίνοο και πως ο Αγαμέμνωνας είχε αφήσει κάποιο ποιητή κοντά στη γυναίκα του. Όχι μακριά από τις πύλες υπάρχει τάφος με παράσταση ενός στρατιώτη που στέκει δίπλα σε άλογο. Δεν ξέρω ποιος είναι, το άλογο όμως και ο στρατιώτης φιλοτεχνήθηκαν από τον Πραξιτέλη.

Δίπυλο - Κεραμεικός.

4. Όταν μπαίνει κανείς στην πόλη βλέπει ένα κτίριο που χρησιμοποιείται για την προετοιμασία των πομπών, που άλλες γίνονται κάθε χρόνο κι άλλες επαναλαμβάνονται σε αραιότερα διαστήματα. Κοντά του υψώνεται ο ναός της Δήμητρας, όπου υπάρχουν αγάλματα της ίδιας, της κόρης και του Ιάκχου, που κρατάει δάδα. Στον τοίχο υπάρχει επιγραφή με Αττικά γράμματα που αναφέρει πως είναι έργα του Πραξιτέλη. Κοντά στον ναό υπάρχει έφιππος Ποσειδώνας, που ρίχνει το δόρυ του ενάντια στον γίγαντα Πολυβώτη, στον οποίο αναφέρεται ο μύθος των Κών για το ακρωτήριο Χελώνη. Τώρα όμως υπάρχει εκεί επίγραμμα που αποδίδει σε άλλον το άγαλμα και όχι στον Ποσειδώνα. Από τις πύλες μέχρι τον Κεραμεικό υπάρχουν στοές· μπροστά τους υπάρχουν χάλκινες εικόνες γυναικών κι ανδρών που δοξάστηκαν με τα έργα τους.

5. Σε μία από τις στοές υπάρχουν ιερά θεών, και γυναστήριο που ονομάζεται του Ερμή. Σ' αυτή βρίσκεται και το σπίτι του Πουλυτίωνα, όπου λένε ότι γνωστοί Αθηναίοι έκαναν τελετή που παρωδούσε τα Ελευσίνια μυστήρια. Στην εποχή μου το μέρος αυτό ήταν αφιερωμένο στον Διόνυσο. Αυτός ο Διόνυσος λέγεται και Μελπόμενος, για τον ίδιο λόγο που ο Απόλλωνας αποκαλείται Μουσηγέτης. Εδώ υπάρχει άγαλμα της Παιωνίας [θερα-

καὶ Διὸς καὶ Μνημοσύνης καὶ Μουσῶν, Ἀπόλλων τε ἀνάθημα καὶ ἔργον Εὐβουλίδου, καὶ δαίμων τῶν ἀμφὶ Διόνυσον Ἄκρατος· πρόσωπόν ἐστὶν οἱ μόνον ἐνφυκοδομημένον τοίχῳ. μετὰ δὲ τὸ τοῦ Διονύσου τέμενός ἐστιν οἶκημα ἀγάλματα ἔχον ἐκ πηλοῦ, βασιλεὺς Ἀθηναίων Ἀμφικτύων ἄλλους τε θεοὺς ἐστιῶν καὶ Διόνυσον. ἐνταῦθα καὶ Πήγασός ἐστιν Ἐλευθερὺς, ὃς Ἀθηναίους θεὸν ἐσήγαγε· συνεπελάβετο δὲ οἱ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον ἀναμνήσαν τὴν ἐπὶ Ἰκαρίου ποτὲ ἐπιδημίαν τοῦ θεοῦ. τὴν δὲ βασιλείαν Ἀμφικτύων ἔσχεν οὕτως. Ἀκταῖον λέγουσιν ἐν τῇ νῦν Ἀττικῇ βασιλεῦσαι πρῶτον· ἀποθανόντος δὲ Ἀκταίου Κέκροψ ἐκδέχεται τὴν ἀρχὴν θυγατρὶ συνοικῶν Ἀκταίου, καὶ οἱ γίνονται θυγατέρες μὲν Ἐρση καὶ Ἀγλανρὸς καὶ Πάνδροσος, υἱὸς δὲ Ἐρυσίχθων· οὗτος οὐκ ἐβασίλευσεν Ἀθηναίων, ἀλλὰ οἱ τοῦ πατρὸς ζῶντος τελευτῆσαι συνέβη, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν Κέκροπος Κραναὸς ἐξεδέξατο, Ἀθηναίων δυνάμει προύχων. Κραναῷ δὲ θυγατέρας καὶ ἄλλας καὶ Ἀτθίδα γενέσθαι λέγουσιν· ἀπὸ ταύτης ὀνομάζουσιν Ἀττικὴν τὴν χώραν, πρότερον καλονομένην Ἀκταίαν. Κραναῷ δὲ Ἀμφικτύων ἐπαναστάς, θυγατέρα ὅμως ἔχων αὐτοῦ, παύει τῆς ἀρχῆς· καὶ αὐτὸς ὕστερον ὑπὸ Ἐριχthonίου καὶ τῶν συνεπαναστάντων ἐκπίπτει· πατέρα δὲ Ἐριχthonίῳ λέγουσιν ἀνθρώπων μὲν οὐδένα εἶναι, γονέας δὲ Ἥφαιστον καὶ Γῆν.

3

Τὸ δὲ χωρίον ὁ Κεραμεικὸς τὸ μὲν ὄνομα ἔχει ἀπὸ

πεύτριας] Αθηνάς, του Δία, της Μνημοσύνης, των Μουσών και του Απόλλωνα, το οποίο αφιέρωσε και κατασκεύασε ο Ευβουλίδης, και ακόμη του δαίμονα Ακράτου, ενός από τους συνοδούς του Διονύσου* υπάρχει μόνο το πρόσωπο τούτου χτισμένο στον τοίχο. Μετά το τέμενος του Διονύσου βρίσκεται κτίριο που έχει πήλινα αγάλματα του βασιλιά της Αθήνας Αμφικτύονα να παραθέτει συμπόσιο στον Διόνυσσο και τους άλλους θεούς.

Εδώ απεικονίζεται και ο Πήγασος ο Ελευθερέας που εισήγαγε τη λατρεία του θεού στην Αθήνα" βοήθησε και το μαντείο των Δελφών, που τους υπενθύμισε ότι ο θεός είχε έρθει στον τόπο τους την εποχή του Ικαρίου.

6. Αυτός ο Αμφικτύονας έγινε βασιλιάς με τον εξής τρόπο: Λένε πως πρώτος βασιλιάς της λεγόμενης σήμερα Αττικής ήταν ο Ακταίος. Όταν ο Ακταίος πέθανε, τον διαδέχτηκε στον θρόνο ο Κέκροπας, επειδή ήταν σύζυγος της κόρης του. Αυτός είχε αποκτήσει τρεις κόρες, την Έρση, την Άγλαυρο και την Πάνδροσο, κι ένα γιο, τον Ερυσίχθονα, που δεν έγινε ποτέ βασιλιάς των Αθηναίων, γιατί πέθανε όσο ακόμα βασιλεύε ο πατέρας του. Στον θρόνο έπειτα διαδέχτηκε τον Κέκροπα ο Κραναός, ο πιο ισχυρός άνδρας της Αθήνας. Ο Κραναός απέκτησε, ανάμεσα σε άλλες κόρες, και την Ατθίδα, από την οποία ονομάζουν Αττική τη χώρα που μέχρι τότε αποκαλούσαν Ακταία. Κάνοντας επανάσταση ενάντια στον Κραναό ο Αμφικτύονας, σύζυγος της κόρης του, τον ανέτρεψε από την εξουσία. Κι αυτός, όμως, αργότερα ανατράπηκε από τον Εριχθόνιο και τους άλλους που επαναστάτησαν μαζί του. Λένε πως ο Εριχθόνιος δεν είχε πατέρα θνητό' ο Ήφαιστος και η Γη ήταν γονείς του.

Αγορά.

3. Η περιοχή Κεραμεικός πήρε το όνομα της από τον

ἥρωος Κεράμουν, Διονύσου τε εἶναι καὶ Ἀριάδνης καὶ τούτου λεγομένον· πρώτη δέ ἐστιν ἐν δεξιᾷ καλουμένη στοὰ βασιλείος, ἔνθα καθίζει βασιλεὺς ἐνιαυσίαν ἄρχων ἀρχὴν καλουμένην βασιλείαν. ταύτης ἔπεστι τῷ κεράμῳ τῆς στοᾶς ἀγάλματα ὀπτῆς γῆς, ἀφιεῖς Θησεὺς ἐς θάλασσαν Σκίρωνα καὶ φέρουσα Ἡμέρα Κέφαλον, ὃν κάλλιστον γενόμενόν φασιν ὑπὸ Ἡμέρας ἐρασθείσης ἀρπασθῆναι· καὶ οἱ παῖδα γενέσθαι Φαέθοντα, καὶ φύλακα ἐποίησε τοῦ ναοῦ. ταῦτα ἄλλοι τε καὶ Ἡσιόδος εἶρηκεν ἐν ἔπεσι τοῖς ἐς τὰς γυναῖκας. πλησίον δὲ τῆς στοᾶς Κόνων ἔστηκε καὶ Τιμόθεος υἱὸς Κόνωνος καὶ βασιλεὺς Κυπρίων Εὐαγόρας, ὃς καὶ τὰς τριῆρεις τὰς Φοινίσσας ἔπραξε παρὰ βασιλέως Ἀρταξέρξου δοθῆναι Κόνωνι· ἔπραξε δὲ ὡς Ἀθηναῖος καὶ τὸ ἀνέκαθεν ἐκ Σαλαμῖνος, ἐπεὶ καὶ γενεαλογῶν ἐς προγόνους ἀνέβαινε Τεῦκρον καὶ Κινύρου θυγατέρα. ἐνταῦθα ἔστηκε Ζεὺς ὀνομαζόμενος Ἐλευθέριος καὶ βασιλεὺς Ἀδριανός, ἐς ἄλλους τε ὧν ἦρχεν εὐεργεσίας καὶ ἐς τὴν πόλιν μάλιστα ἀποδειξάμενος τὴν Ἀθηναίων. στοὰ δὲ ὀπισθεν ὠκοδόμηται γραφὰς ἔχουσα θεοὺς δώδεκα καλουμένους· ἐπὶ δὲ τῷ τοίχῳ τῷ πέραν Θησεὺς ἐστὶ γεγραμμένος καὶ Δημοκρατία τε καὶ Δῆμος. δηλοῖ δὲ ἡ γραφὴ Θησέα εἶναι τὸν καταστήσαντα Ἀθηναίους ἐξ ἴσου πολιτεύεσθαι· κενώρηκε δὲ φήμη καὶ ἄλλως ἐς τοὺς πολλούς, ὥς Θησεὺς παραδοίῃ τὰ πράγματα τῷ δήμῳ καὶ ὥς ἐξ ἐκείνου δημοκρατούμενοι διαμεΐναιεν, πρὶν ἢ Πεισίστρατος ἐτυράννησεν ἐπαναστάς. λέγεται μὲν δὴ καὶ ἄλλα οὐκ ἀληθῆ παρὰ τοῖς πολλοῖς οἷα ἱστορίας ἀνηκόοις οὔσι καὶ ὅποσα ἤκουον εὐθὺς ἐκ παίδων ἔν τε χοροῖς καὶ

ήρωα Κέραμο, που λέγεται ότι ήταν γιος του Διονύσου και της Αριάδνης. Η πρώτη στα δεξιά στοά ονομάζεται βασιλική³⁵. Εδώ είναι η θέση του άρχοντα βασιλιά, που κατέχει το αξίωμα της λεγόμενης βασιλείας για ένα χρόνο. Στα κεραμίδια της στοάς υπάρχουν αγάλματα από ψημένο πηλό, του Θησέα να σπρώχνει στη θάλασσα τον Σκίρωνα και της Ημέρας να κρατά τον Κέφαλο, που λένε πως ήταν πανέμορφος και πως τον άρπαξε η Ημέρα, επειδή τον ερωτεύτηκε. Λένε πως από τον Κέφαλο γέννησε αργότερα τον Φαέθοντα και τον έκανε φύλακα του ναού. Αυτά αναφέρουν και άλλοι, καθώς και ο Ησίοδος στο έπος του για τις γυναίκες.

2. Κοντά στη στοά βρίσκονται ανδριάντες του Κόνωνα, του γιου του, Τιμόθεου, και του βασιλιά των Κυπρίων Ευαγόρα, ο οποίος μεσολάβησε για να δοθούν οι Φοινικικές τριήρεις από τον βασιλιά Αρταξέρξη στον Κόνωνα³⁶. Ο Ευαγόρας συμπεριφέρθηκε ως Αθηναίος με προγονικές ρίζες από τη Σαλαμίνα, γιατί, ανατρέχοντας στο γενεαλογικό του δέντρο, έφτανε μέχρι τον Τεύκρο και μια κόρη του Κινύρα. Εδώ υπάρχει άγαλμα του λεγόμενου Ελευθέριου Δία και του βασιλιά Αδριανού, που ευεργέτησε και άλλους υπηκόους του, αλλά κυρίως την πόλη των Αθηναίων.

3. Πίσω είναι χτισμένη στοά³⁷ με ζωγραφισμένους τους ονομαζόμενους δώδεκα θεούς. Στον απέναντι τοίχο βλέπεις ζωγραφισμένο τον Θησέα, τη Δημοκρατία και τον Δήμο. Η ζωγραφιά δηλώνει ότι ο Θησέας θέσπισε ίσα πολιτικά δικαιώματα στους Αθηναίους. Είναι γνωστή στους πολλούς η άποψη πως ο Θησέας είχε παραδώσει την εξουσία στον δήμο και πως ο λαός κυβερνιόταν δημοκρατικά, ώσπου ο Πεισίστρατος, αφού επαναστάτησε, έγινε τύραννος. Πολλοί λένε και άλλα που δεν είναι αληθινά, επειδή δεν γνωρίζουν την ιστορία, αλλά πιστεύουν και θεωρούν ακριβή όσα άκουσαν στα παιδικά τους χρόνια

τραγωδίαις πιστὰ ἤγουμένοις, λέγεται δὲ καὶ ἐς τὸν Θησέα, ὃς αὐτός τε ἐβασίλευσε καὶ ὕστερον Μενεσθέως τελευτήσαντος καὶ ἐς τετάρτην οἱ Θησεῖδαι γενεὰν διέμειναν ἄρχοντες. εἰ δέ μοι γενεαλογεῖν ἤρεσκε, καὶ τοὺς ἀπὸ Μελάνθου βασιλεύσαντας ἐς Κλείδικον τὸν Αἰσιμίδου καὶ τούτους ἂν ἀπρηριθμῶμαι.

Ἐνταῦθά ἐστι γεγραμμένον καὶ τὸ περὶ Μαντίνειαν Ἀθηναίων ἔργον, οἳ βοηθήσαντες Λακεδαιμονίοις ἐπέμφθησαν. συνέγραψαν δὲ ἄλλοι τε καὶ Ξενοφῶν τὸν πάντα πόλεμον, κατάληψίν τε τῆς Καδμείας καὶ τὸ πταῖσμα Λακεδαιμονίων ἐν Λεύκτροις καὶ ὥς ἐς Πελοπόννησον ἐσέβαλον Βοιωτοὶ καὶ τὴν συμμαχίαν Λακεδαιμονίοις τὴν παρ' Ἀθηναίων ἐλθοῦσαν· ἐν δὲ τῇ γραφῇ τῶν ἱππέων ἐστὶ μάχη, ἐν ᾗ γνωριμώτατοι Γρύλος τε ὁ Ξενοφώντος ἐν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ κατὰ τὴν ἵππον τὴν Βοιωτίαν Ἐπαμινώνδας ὁ Θηβαῖος. ταύτας τὰς γραφὰς Εὐφράνωρ ἔγραψεν Ἀθηναίοις καὶ πλησίον ἐποίησεν ἐν τῷ ναῷ τὸν Ἀπόλλωνα Πατρῶν ἐπὶ κλῆσιν· πρὸ δὲ τοῦ νεῶ τὸν μὲν Λεωχάρης, ὃν δὲ καλοῦσιν Ἀλεξίσακον Κάλαμις ἐποίησε. τὸ δὲ ὄνομα τῷ θεῷ γενέσθαι λέγουσιν, ὅτι τὴν λοιμώδη σφίσι νόσον ὁμοῦ τῷ Πελοποννησίων πολέμῳ πιέζουσιν κατὰ μάντευμα ἔπαυσε Δελφῶν.

Ἐκδομήται δὲ καὶ Μητρόδ θεῶν ἱερόν, ἣν Φειδίας εἰργάσατο, καὶ πλησίον τῶν πεντακοσίων καλουμένων βουλευτήριον, οἳ βουλευόουσιν ἐνιαυτὸν Ἀθηναίοις· Βουλαῖον δὲ ἐν αὐτῷ κεῖται ξόανον Διὸς καὶ Ἀπόλλων τέχνη Πεισίου καὶ Δῆμος ἔργον Λύσωτος. τοὺς δὲ θεσμοθέτας

στους χορικούς και τραγικούς αγώνες. Έτσι εξιστορούν διάφορα αναληθή γεγονότα. Τέτοια λένε και για τον Θησέα, που υπήρξε κι ο ίδιος βασιλιάς κι οι απόγονοι του, μετά τον θάνατο του Μενεσθέα, κράτησαν την εξουσία μέχρι την τέταρτη γενεά. Αν με ενδιέφεραν οι γενεαλογίες, θα μπορούσα να απαριθμήσω όσους ανέβηκαν στον θρόνο από την εποχή του Μελάνθου μέχρι τον Κλείδικο, γιο του Αισιμίδη.

4. Εδώ³⁸ είναι ζωγραφισμένο και το κατόρθωμα των Αθηναίων στη Μαντινεία³⁹, όπου είχαν πάει να βοηθήσουν τους Λακεδαιμονίους. Ο Ξενοφώντας και άλλοι έχουν γράψει γι' αυτόν τον πόλεμο, την κατάληψη της Καδμείας⁴⁰, την ήττα των Λακεδαιμονίων στα Λεύκτρα⁴¹, την εισβολή των Βοιωτών στην Πελοπόννησο και την άφιξη της συμμαχικής αθηναϊκής δύναμης προς τους Λακεδαιμονίους. Η εικόνα παριστάνει μάχη ιππέων. Από τους Αθηναίους ξεχωρίζει ο γιος του Ξενοφώντα, ο Γρύλος, ενώ από τους Βοιωτούς ιππείς ο Θηβαίος Επαμεινώνδας. Αυτές τις εικόνες ζωγράφησε ο Ευφράνορας για τους Αθηναίους. Ο ίδιος έκανε σ' έναν κοντινό ναό και τον Πατρώο Απόλλωνα. Μπροστά στον ναό το ένα άγαλμα είναι έργο του Λεωχάρη, ενώ το άλλο του Απόλλωνα, που λέγεται Αλεξικάκος, φιλοτεχνήθηκε από τον Κάλαμη. Λένε ότι ο θεός πήρε αυτή την επωνυμία, επειδή με χρησμό από το μαντείο των Δελφών λύτρωσε τους Αθηναίους από την επιδημία που μάστιζε τη χώρα στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου⁴³.

5. Έχει χτιστεί εδώ ιερό της Μητέρας των θεών⁴⁴, το άγαλμα της είναι έργο του Φειδία. Κοντά βρίσκεται και το βουλευτήριο των λεγόμενων Πεντακοσίων⁴⁵, που είναι βουλευτές για ένα χρόνο. Εδώ υπάρχει ξόανο του Βουλαίου Δία και άγαλμα του Απόλλωνα, έργα του Πεισία, και του Δήμου⁴⁶, έργο του Λύσωνα. Ο Πρωτογενής ο Καύνιος

ἔγραψε Πρωτογένης Καύνιος, Ὀλβιάδης δὲ Κάλλιππον, ὁδὸς Ἀθηναίους ἐς Θερμοπύλας ἤγαγε φυλάζοντας τὴν ἐς τὴν Ἑλλάδα Γαλατῶν ἐσβολήν.

4 Οἱ δὲ Γαλάται οὗτοι νέμονται τῆς Εὐρώπης τὰ ἔσχατα ἐπὶ θαλάσῃ πολλῇ καὶ ἐς τὰ πέρατα οὐ πλωίμῳ, παρέχεται δὲ ἄμπωτιν καὶ ῥαχίαν καὶ θηρία οὐδὲν ἐοικότα τοῖς ἐν θαλάσῃ τῇ λοιπῇ· καὶ σφισι διὰ τῆς χώρας ῥεῖ ποταμὸς Ἡριδανός, ἐφ' ᾧ τὰς θυγατέρας τὰς Ἥλιον ὁδύρεσθαι νομίζουσι τὸ περὶ τὸν Φαέθοντα τὸν ἀδελφὸν πάθος. ὃν δὲ ποτε αὐτοὺς καλεῖσθαι Γαλάτας ἐξενίκησεν· Κελτοὶ γὰρ κατὰ τε σφᾶς τὸ ἀρχαῖον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ὠνομάζοντο. συλλεγεῖσα δὲ σφισι στρατιὰ τρέπεται τὴν ἐπὶ Ἰονίου, καὶ τό τε Ἰλλυριῶν ἔθνος καὶ πᾶν ὅσον ἄχρι Μακεδόνων ὥκει καὶ Μακεδόνας αὐτοὺς ἀναστάτους ἐποίησε Θεσσαλίαν τε ἐπέδραμε. καὶ ὥς ἐγγὺς Θερμοπυλῶν ἐγίνοντο, ἐνταῦθα οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐς τὴν ἔφοδον ἡσύχαζον τῶν βαρβάρων, ἅτε ὑπὸ Ἀλεξάνδρου μεγάλως καὶ Φιλίππου κακωθέντες πρότερον· καθεῖλε δὲ καὶ Ἀντίπατρος καὶ Κάσσανδρος ὕστερον τὸ Ἑλληνικόν, ὥστε ἕκαστοι δι' ἀσθένειαν οὐδὲν αἰσχρὸν ἐνόμιζον ἀπεῖναι τὸ κατὰ σφᾶς τῆς βοηθείας. Ἀθηναῖοι δὲ μάλιστα μὲν τῶν Ἑλλήνων ἀπειρήκεσαν μήκει τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου καὶ προσπταίνοντες τὰ πολλὰ ἐν ταῖς μάχαις, ἐξιέναι δὲ ὅμως ὥρμητο ἐς τὰς Θερμοπύλας σὺν τοῖς ἐλθοῦσι τῶν Ἑλλήνων, ἐλόμενοι σφίσι τὸν Κάλλιππον τοῦτον ἡγεῖσθαι. καταλαβόντες δὲ ἡ στενωτάτον ἦν, τῆς ἐσόδου τῆς ἐς τὴν Ἑλλάδα εἵργον τοὺς βαρβάρους· ἀνευρόντες δὲ οἱ Κελτοὶ τὴν ἀτραπὸν, ἣν καὶ Μήδοις ποτὲ Ἐφιάλτης ἡγήσατο ὁ Τραχίνιος, καὶ βιασάμενοι Φωκέων τοὺς τεταγμένους ἐπ' αὐτῇ λανθάνουσι

ζωγράφισε τους θεσμοθέτες⁴⁷, ενώ ο Ολβιάδης τον Κάλλιππο, που οδήγησε τους Αθηναίους στις Θερμοπύλες για να εμποδίσουν την εισβολή των Γαλατών στην Ελλάδα .

4. Οι Γαλάτες ζουν στην πιο απομακρυσμένη περιοχή της Ευρώπης, κοντά σε τεράστιο ωκεανό που δεν μπορεί να φτάσει κανείς μέχρι την άκρη του και έχει παλίρροιες και κήτη που δεν μοιάζουν με κανένα απ' όσα ζουν στις άλλες θάλασσες. Η χώρα τους διασχίζεται από τον ποταμό Ηριδανό, όπου πιστεύουν ότι οι κόρες του Ήλιου θρηνούν για το κακό που βρήκε τον αδελφό τους Φαέθοντα. Οι Γαλάτες πήραν πολύ πρόσφατα αυτό το όνομα. Στα παλιά χρόνια και μεταξύ τους και από τους άλλους ονομάζονταν Κελτοί. Αυτοί συγκέντρωσαν στρατεύματα και στράφηκαν προς την πλευρά του Ιονίου και ρήμαξαν τη φυλή των Ιλλυριών και όσες άλλες ζούσαν μέχρι τη Μακεδονία και τους ίδιους τους Μακεδόνες και εισέβαλαν στη Θεσσαλία. Και όταν έφθαναν στις Θερμοπύλες οι περισσότεροι Έλληνες έμεναν αδιάφοροι για τους βαρβάρους, γιατί είχαν υποφέρει πολλά προηγούμενως από τον Αλέξανδρο και τον Φίλιππο. Αργότερα είχαν καταλάβει ο Αντίπατρος και ο Κάσσανδρος την Ελλάδα, ώστε νιώθοντας όλοι τόσο εξαντλημένοι δεν θεωρούσαν ντροπή να μην υπερασπιστούν τη χώρα τους.

2. Οι Αθηναίοι, μολονότι ήταν απ' όλους τους Έλληνες πιο εξαντλημένοι από τον πολύχρονο Μακεδόνικο πόλεμο και είχαν ηττηθεί στις περισσότερες μάχες, εκστράτευσαν με προθυμία με άλλους Έλληνες που κατευθύνθηκαν στις Θερμοπύλες, αφού εξέλεξαν αρχηγό τους τον Κάλλιππο. Όταν κατέλαβαν το στενότερο μέρος, εμπόδιζαν την είσοδο των βαρβάρων στην Ελλάδα. Οι Κελτοί όμως ανακάλυψαν το μονοπάτι, απ' όπου παλιά οδήγησε τους Μήδους ο Εφιάλτης ο Τραχίνιος⁴⁹, κι αφού νίκησαν τους Φωκείς που είχαν παραταχτεί σ' αυτό το μονοπάτι, πέρασαν το

τοὺς Ἑλληνας ὑπερβαλόντες τὴν Οἶτην. ἐνθα δὴ πλείστον παρέσχοντο αὐτοὺς Ἀθηναῖοι τοῖς Ἑλλησιν ἀξίους, ἀμφοτέρωθεν ὡς ἐκκυκλώθησαν ἀμυνόμενοι τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ σφισιν ἐπὶ τῶν νεῶν μάλιστα ἐταλαιπώρουν ἅτε τοῦ κόλπου τοῦ Λαμιακοῦ τέλματος πρὸς ταῖς Θερμοπύλαις ὄντος· αἴτιον δὲ ἐμοὶ δοκεῖν τὸ ὕδωρ ταύτῃ τὸ θερμὸν ἐκρέον ἐς τὴν θάλασσαν. μεῖζονα οὖν εἶχον οὗτοι πόνον· ἀναλαβόντες γὰρ ἐπὶ τὰ καταστροφώματα τοὺς Ἑλληνας ναυσὶν ὑπὸ τε ὅπλων βαρεῖαις καὶ ἀνδρῶν ἐβιάζοντο κατὰ τοῦ πηλοῦ πλεῖν. οὗτοι μὲν δὴ τοὺς Ἑλληνας τρόπον τὸν εἰρημένον ἔσωζον, οἱ δὲ Γαλάται Πυλῶν τε ἐντὸς ἦσαν καὶ τὰ πολίσματα ἐλεῖν ἐν οὐδενὶ τὰ λοιπὰ ποιησάμενοι Δελφούς καὶ τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ διαρπάσαι μάλιστα εἶχον σπουδὴν. καὶ σφισιν αὐτοὶ τε Δεῖφοι καὶ Φωκέων ἀντετάχθησαν οἱ τὰς πόλεις περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκοῦντες, ἀφίκετο δὲ καὶ δύναμις Αἰτωλῶν· τὸ γὰρ Αἰτωλικὸν προεῖχεν ἀκμῇ νεότητος τὸν χρόνον τοῦτον. ὥς δὲ ἐς χεῖρας συνήεσαν, ἐνταῦθα κερανοὶ τε ἐφέροντο ἐς τοὺς Γαλάτας καὶ ἀπορραγεῖσαι πέτραι τοῦ Παρνασσοῦ, δείματά τε ἄνδρες ἐφίσταντο ὀπλῖται τοῖς βαρβάροις· τούτων τοὺς μὲν ἐξ Ὑπερβορέων λέγουσιν ἐλθεῖν, Ὑπέροχον καὶ Ἀμάδοχον, τὸν δὲ τρίτον Πύρρον εἶναι τὸν Ἀχιλλέως· ἐναγίζουσι δὲ ἀπὸ ταύτης Δεῖφοι τῆς συμμαχίας Πύρρῳ, πρότερον ἔχοντες ἅτε ἀνδρὸς πολεμίου καὶ τὸ μνῆμα ἐν ἀτιμίᾳ. Γαλατῶν δὲ οἱ πολλοὶ ναυσὶν ἐς τὴν Ἀσίαν διαβάντες τὰ παραθαλάσσια αὐτῆς ἐλεηλάτουν· χρόνῳ δὲ ὕστερον οἱ Πέργαμον ἔχοντες, πάλαι δὲ Τευθρανίαν καλουμένην, ἐς ταύτην Γαλάτας ἐλάνουσιν ἀπὸ θαλάσσης. οὗτοι μὲν δὴ τὴν ἐκτὸς Σαγγαρίου χώραν ἔσχον Ἀγκυραν πόλιν ἐλόντες

ΑΤΤΙΚΑ

βουνό. Οίτη χωρίς να τους αντιληφθούν οι Έλληνες.

3. Τότε οι Αθηναίοι πρόσφεραν σε όλη την Ελλάδα πολύτιμη βοήθεια, γιατί, ενώ βρίσκονταν περικυκλωμένοι από δυο μεριές απέκρουαν τους βαρβάρους. Περισσότερο ταλαιπωρήθηκαν όσοι βρίσκονταν στα αθηναϊκά πλοία, γιατί ο Λαμιακός κόλπος είναι τέλμα κοντά στις Θερμοπύλες" νομίζω πως αιτία αυτού είναι το ζεστό νερό που εκβάλλει στη θάλασσα. Αυτοί υπέφεραν περισσότερο, γιατί ανέβαζαν στα καταστρώματα τους Έλληνες και έτσι βάραιναν τα πλοία από τα όπλα και τους άνδρες και ήταν εξαναγκασμένοι να πλέουν στη λάσπη.

4. Μ' αυτό τον τρόπο κατάφεραν τούτοι να σώσουν τους Έλληνες. Οι Γαλάτες, όμως, μπήκαν στις Θερμοπύλες και, χωρίς να κυριέψουν τις υπόλοιπες μικρές πόλεις, βιάζονταν να λαφυραγωγήσουν τους Δελφούς και τους θησαυρούς του θεού. Οι κάτοικοι των Δελφών αντιτάχτηκαν μαζί με όσους Φωκείς ζούσαν στις πόλεις γύρω από τον Παρνασσό" έφτασε και σώμα στρατού των Αιτωλών, γιατί την περίοδο αυτή το κράτος των Αιτωλών υπερείχε στρατιωτικά. Όταν άρχισε η συμπλοκή, έπεσαν κεραυνοί στους Γαλάτες και πέτρες που είχαν ξεκολλήσει από τον Παρνασσό. Οι βάρβαροι είδαν επίσης κι οπλίτες, που τους προξένησαν φόβο. Λένε πως δύο, ο Υπέροχος και ο Αμάδοκος, ήρθαν από τους Υπερβόρειους, ενώ ο τρίτος ήταν ο Πύρρος⁵⁰, ο γιος του Αχιλλέα. Από τότε που ο Πύρρος τους βοήθησε, οι κάτοικοι των Δελφών τον τιμούν, ενώ παλιά επειδή τον θεωρούσαν εχθρό⁵¹ δεν πρόσφεραν τιμές στον τάφο του.

5. Οι περισσότεροι Γαλάτες με πλοία κατευθύνθηκαν στην Ασία και λεηλατούσαν τις παράκτιες περιοχές. Αργότερα οι κάτοικοι της Περγάμου, που παλιά λεγόταν Τευθρανία, έδιωξαν τους Γαλάτες από τη θάλασσα. Αυτοί πήραν την πόλη των Φρυγών Αγκυρα, που την είχε ιδρύ-

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Φρυγῶν, ἣν Μίδας ὁ Γορδίου προτέρων ᾤκισεν — ἄγκυρα δέ, ἣν ὁ Μίδας ἀνεῦρεν, ἣν ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἐν ἱερῷ Διὸς καὶ κρήνῃ Μίδου καλουμένη· ταύτην οἶνω κερᾶσαι Μίδαν φασὶν ἐπὶ τὴν θήραν τοῦ Σιληνοῦ —, ταύτην τε δὴ τὴν Ἄγκυραν εἶλον καὶ Πεσσινοῦντα ὑπὸ τὸ ὄρος τὴν Ἀγδιστιν, ἐνθα καὶ τὸν Ἄττην τεθᾶφθαι λέγουσι. Περγαμηνοῖς δὲ ἔστι μὲν σκῦλα ἀπὸ Γαλατῶν, ἔστι δὲ γραφὴ τὸ ἔργον πρὸς Γαλάτας ἔχουσα. ἣν δὲ νέμονται οἱ Περγαμηνοί, Καβεῖρων ἱερὰν φασιν εἶναι τὸ ἀρχαῖον· αὐτοὶ δὲ Ἀρκάδες ἐθέλουσιν εἶναι τῶν ὁμοῦ Τηλέφῳ διαβάντων ἐς τὴν Ἀσίαν. πολέμων δὲ τῶν μὲν ἄλλων, εἰ δὴ τινες ἐπολέμησαν, οὐκ ἐς ἅπαντας κεχώρηκεν ἡ φήμη· τρία δὲ γνωριμώτατα ἐξεύργασται σφισι, τῆς τε Ἀσίας ἀρχὴ τῆς κάτω καὶ ἡ Γαλατῶν ἀπ' αὐτῆς ἀναχώρησις καὶ τὸ ἐς τοὺς σὺν Ἀγαμέμνονι Τηλέφου τόλμημα, ὅτε Ἕλληνες ἀμαρτόντες Ἰλίου τὸ πεδίον ἐλεηλάτουν τὸ Μήιον ὡς γῆν τὴν Τρωάδα. ἐπάνειμι δὲ ἐς τὴν ἀρχὴν ὅθεν ἐξέβην τοῦ λόγου.

- 5 Τοῦ βουλευτηρίου τῶν πεντακοσίων πλησίον Θόλος ἔστι καλουμένη, καὶ θύουσὶ τε ἐνταῦθα οἱ πρυτάνεις καὶ τινα καὶ ἀργύρου πεποιημένα ἔστιν ἀγάλματα οὐ μεγάλα. ἀνωτέρω δὲ ἀνδριάντες ἐστήκασιν ἡρώων, ἀφ' ὧν Ἀθηναίοις ὕστερον τὰ ὀνόματα ἔσχον αἱ φυλαί· ὅστις δὲ κατεστήσατο δέκα ἀντὶ τεσσάρων φυλᾶς εἶναι καὶ μετεθετό σφισι τὰ ὀνόματα ἀντὶ τῶν ἀρχαίων, Ἡροδότῳ καὶ ταυτὰ ἔστιν εἰρημένα. τῶν δὲ ἐπωνύμων — καλοῦσι γὰρ οὕτω σφᾶς — ἔστι μὲν Ἱπποθόων Ποσειδῶνος καὶ

ΑΤΤΙΚΑ

...σε ο γιος του Γόρδιου Μίδας, και κατέκτησαν τη χώρα πέρα από τον Σαγγάριο —η άγκυρα που είχε βρει ο Μίδας βρισκόταν ακόμη μέχρι την εποχή μου στο ιερό του Δία, καθώς και πηγή, η λεγόμενη του Μίδα, που το νερό της ο Μίδας είχε αναμείξει με κρασί για να παγιδέψει τον Σίληνο. Κατέλαβαν, λοιπόν, αυτή την Άγκυρα και την πόλη Πεσσινούντα, στους πρόποδες του βουνού Άγδιστη, όπου λένε πως είναι θαμμένος ο Άττης.

6. Οι κάτοικοι της Περγάμου πήραν λάφυρα από τους Γαλάτες και εκεί υπάρχει ζωγραφικός πίνακας του αγώνα τους κατά των Γαλατών. Λένε πως η χώρα των κατοίκων της Περγάμου παλιά ήταν ιερός τόπος των Καβείρων. Οι ίδιοι πιστεύουν πως είναι Αρκάδες, απ' αυτούς που έφθασαν στην Ασία με τον Τήλεφο⁵². Όσο για τους άλλους πολέμους, αν βέβαια έκαναν κάποιους, δεν έγιναν όλοι γνωστοί. Για τρία όμως κατορθώματα φημίστηκαν: την κατάληψη της κάτω Ασίας, την απώθηση των Γαλατών απ αυτή και το κατόρθωμα του Τηλέφου ενάντια στους άνδρες του Αγαμέμνονα, όταν οι Έλληνες, έχοντας χάσει την περιοχή του Ιλίου, λεηλατούσαν το Μήιο πεδίο νομίζοντας το Τρωική γη. Ας ξαναγυρίσω όμως στο σημείο, στο οποίο παρέκκλινα απ' τον λόγο μου.

5. Κοντά στο βουλευτήριο των Πεντακοσίων βρίσκεται η λεγόμενη Θόλος⁵³. Εδώ θυσιάζουν οι πρυτάνεις και υπάρχουν μερικά μικρά ασημένια αγάλματα. Πιο πάνω στέκουν οι ανδριάντες των ηρώων από τους οποίους πήραν αργότερα τ' όνομα τους οι φυλές των Αθηναίων. Για το ποιος αύξησε τις φυλές από τέσσερις σε δέκα και άλλαξε τα παλιά ονόματα τους με νέα το έχει αναφέρει κι αυτό ο Ηρόδοτος.

2. Από τους επώνυμους⁵⁴ —γιατί έτσι τους αποκαλούν— είναι ο Ιποθοώντας, γιος του Ποσειδώνα και

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ἀλόπης θυγατρὸς Κερκυνός, ἔστι δὲ Ἀντίοχος τῶν παίδων τῶν Ἡρακλέους, γενόμενος ἐκ Μήδας Ἡρακλεῖ τῆς Φύλαντος, καὶ τρίτος Αἴας ὁ Τελαμῶνος, ἐκ δὲ Ἀθηναίων Λεώς· δοῦναι δὲ ἐπὶ σωτηρίᾳ λέγεται κοινῇ τὰς θυγατέρας τοῦ θεοῦ χρησάντος. Ἐρεχθεὺς τέ ἐστιν ἐν τοῖς ἐπωνύμοις, ὃς ἐνίκησεν Ἐλευσινίους μάχῃ καὶ τὸν ἡγούμενον ἀπέκτεινεν Ἰμμάραδον τὸν Εὐμόλπου· Αἰγέως τέ ἐστι καὶ Οἰνὺς Πανδίωνος υἱὸς νόθος καὶ τῶν Θησέως παίδων Ἀκάμας. Κέκροπα δὲ καὶ Πανδίωνα —εἶδον γὰρ καὶ τούτων ἐν τοῖς ἐπωνύμοις εἰκόνας— οὐκ οἶδα οὗς ἄγουσιν ἐν τιμῇ· πρότερός τε γὰρ ἦρξε Κέκροψ, ὃς τὴν Ἀκταίου θυγατέρα ἔσχε, καὶ ὕστερος, ὃς δὴ καὶ μετώκησεν ἐς Εὐβοίαν, Ἐρεχθέως υἱὸς τοῦ Πανδίωνος τοῦ Ἐριχθονίου. καὶ δὴ καὶ Πανδίων ἐβασίλευσεν ὃς τε Ἐριχθονίου καὶ ὁ Κέκροπος τοῦ δευτέρου· τοῦτον Μητιονίδαι τῆς ἀρχῆς ἐξελαύνουσι, καὶ οἱ φηγόντι ἐς Μέγαρα—θυγατέρα γὰρ εἶχε Πύλα τοῦ βασιλεύσαντος ἐν Μεγάροις—συνεκλίπτουσιν οἱ παῖδες. καὶ Πανδίωνα μὲν αὐτοῦ λέγεται ροσήσαντα ἀποθανεῖν, καὶ οἱ πρὸς θαλάσῃ μνημῆα ἐστὶν ἐν τῇ Μεγαρίδι ἐν Ἀθηναῖς Αἰθυίας καλουμένῳ σκοπέλῳ· οἱ δὲ παῖδες κατὰσί τε ἐκ τῶν Μεγάρων ἐκβάλ[λ]οντες Μητιονίδας, καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων Αἰγέως πρεσβύτατος ὦν ἔσχε. θυγατέρας δὲ οὐ σὺν ἀγαθῷ δαίμονι ἔθρεφεν ὁ Πανδίων, οὐδέ οἱ τιμωροὶ παῖδες ἀπ’ αὐτῶν ἐλείφθησαν· καίτοι δυνάμεώς γε ἕνεκα πρὸς τὸν Θερᾶκα τὸ κῆδος ἐποίησατο. ἀλλ’ οὐδεὶς πόρος ἐστὶν ἀνθρώπῳ παραβῆναι τὸ καθήκον ἐκ τοῦ θεοῦ· λέγουσιν ὡς Τηρεὺς συνοικῶν Πρόκῃ

ΑΤΤΙΚΑ

της Αλόπης, κόρης του Κερκύονα, έπειτα ο Αντίοχος, ένας από τους γιους που απέκτησε ο Ηρακλής από τη Μήδα, την κόρη του Φύλαντα, τρίτος ο Αϊάντας, ο γιος του Τελαμώνα και από τους Αθηναίους ο Λεώς, που λένε ότι σύμφωνα με χρησμό του θεού προσφέρει τις κόρες του για την κοινή σωτηρία. Ανάμεσα στους επώνυμους είναι κι ο Ερεχθέας, που νίκησε τους Ελευσίνιους σε μάχη και σκότωσε τον αρχηγό τους Ιμμάραδο, γιο του Ευμόλπου. Τπάρχει κι ο Αιγέας, ο Οινέας, νόθος γιος του Πανδίονα, και ο Ακάμας, ένας από τους γιους του Θησέα.

3. Ανάμεσα στους επώνυμους είδα κι ανδριάντες του Κέκροπα και του Πανδίονα, αλλά δεν γνωρίζω ποιους τιμούν. Γιατί ο πρώτος Κέκροπας που κυβέρνησε ήταν εκείνος που παντρεύτηκε την κόρη του Ακταίου και μεταγενέστερος εκείνος που μετοίκησε στην Εύβοια, γιος του Ερεχθέα, γιου του Πανδίονα κι εγγονού του Εριχθονίου. Και βασίλεψε κάποιος Πανδίωνας, που ήταν γιος του Εριχθονίου, κι ένας άλλος Πανδίωνας, γιος του Κέκροπα του δεύτερου. Αυτόν στέρησαν από την εξουσία οι Μητιονίδες κι όταν κατέφυγε στα Μέγαρα —γιατί είχε πάρει γυναίκα του την κόρη του Πύλα, του βασιλιά των Μεγάρων— έδιωξαν και τα παιδιά του. Λέγεται πως ο Πανδίωνας αρρώστησε και πέθανε εκεί. Τπάρχει το μνημείο του στη Μεγαρίδα κοντά στη θάλασσα, στον βράχο που ονομάζεται της Αιθυίας Αθηνάς.

4. Τα παιδιά του, όμως, ήρθαν από τα Μέγαρα, απομάκρυναν τους Μητιονίδες και ανέλαβε τότε τη διακυβέρνηση της Αθήνας ο Αιγέας, που ήταν ο μεγαλύτερος γιος. Ο Πανδίωνας όμως δεν στάθηκε τυχερός με τις κόρες του, που δεν έκαναν γιους, για να εκδικηθούν. Προκειμένου να εξασφαλίσει δύναμη, συγγένεψε με τον Θράκα βασιλιά. Ο θνητός όμως δεν έχει τρόπο να αποφύγει όσα έχουν ορίσει οι θεοί γι' αυτόν. Λένε πως ο Τηρέας, σύζυγος της Πρό-

Φιλομήλαν ἤσχυνεν, οὐ κατὰ νόμον δράσας τὸν Ἑλλήνων, καὶ τὸ σῶμα ἔτι λωβησάμενος τῇ παιδί ἤγαγεν ἐς ἀνάγκην δίκης τὰς γυναῖκας. Πανδίωνι δὲ καὶ ἄλλος ἀνδριάς ἐστιν ἐν ἀκροπόλει θεὰς ἄξιος.

Οἷδε μὲν εἰσιν Ἀθηναίοις ἐπώνυμοι τῶν ἀρχαίων· ὕστερον δὲ καὶ ἀπὸ τῶνδε φυλὰς ἔχουσιν, Ἀττάλον τοῦ Μυσοῦ καὶ Πτολεμαίου τοῦ Αἰγυπτίου καὶ κατ' ἐμὲ ἤδη βασιλέως Ἀδριανοῦ τῆς τε ἐς τὸ θεῖον τιμῆς ἐπὶ πλεῖστον ἐλθόντος καὶ τῶν ἀρχομένων ἐς εὐδαιμονίαν τὰ μέγιστα ἐκάστοις παρασχομένου. καὶ ἐς μὲν πόλεμον οὐδένα ἐκούσιος κατέστη, Ἑβραίους δὲ τοὺς ὑπὲρ Σύρων ἐχειρώσατο ἀποστάντας· ὅποσα δὲ θεῶν ἱερὰ τὰ μὲν ὠκοδόμησεν ἐξ ἀρχῆς, τὰ δὲ καὶ ἐπεκόσμησεν ἀναθήμασι καὶ κατασκευαῖς ἡ δωρεὰς πόλεσιν ἔδωκεν Ἑλληνίσι, τὰς δὲ καὶ τῶν βαρβάρων τοῖς δεηθεῖσιν, ἔστιν οἱ πάντα γεγραμμένα Ἀθήνησιν ἐν τῷ κοινῷ τῶν θεῶν ἱερῷ.

- 6 Τὰ δὲ ἐς Ἀττάλον καὶ Πτολεμαῖον ἡλικία τε ἦν ἀρχαιότερα, ὥς μὴ μένειν ἔτι τὴν φήμην αὐτῶν, καὶ οἱ συγγενόμενοι τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ συγγραφῇ τῶν ἔργων καὶ πρότερον ἔτι ἡμελήθησαν· τούτων ἕνεκά μοι καὶ τὰ τῶνδε ἐπῆλθε δηλῶσαι ἔργα τε ὅποια ἔπραξαν καὶ ὥς ἐς τοὺς πατέρας αὐτῶν περιεχώρησεν Αἰγύπτου καὶ ἡ Μυσῶν καὶ τῶν προσοίκων ἀρχή.

Πτολεμαῖον Μακεδόνες Φιλίππου παῖδα εἶναι τοῦ Ἀμύντου, λόγῳ δὲ Λάγου νομίζουσι· τὴν γὰρ οἱ μητέρα ἔχουσιν ἐν γαστρὶ δοθῆναι γυναῖκα ὑπὸ Φιλίππου Λάγῳ. Πτολεμαῖον δὲ λέγουσιν ἄλλα τε ἐν τῇ Ἀσίᾳ λαμπρὰ ἀποδείξασθαι καὶ Ἀλεξάνδρῳ κινδύνον ξυμβάντος ἐν Ὀξυδράκαις μάλιστα οἱ τῶν ἐταίρων ἀμῦναι. τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου τοῖς ἐς Ἀριδαῖον τὸν Φιλίππου

ΑΤΤΙΚΑ

κής, βίασε την Φιλομήλα" ήταν πράξη αντίθετη με τους νόμους της Ελλάδας. Αφού ακρωτηρίασε το σώμα της κόρης⁵⁵ υποχρέωσε τις γυναίκες να τον εκδικηθούν⁵⁶. Κι άλλος ανδριάντας του Πανδίονα, που αξίζει να τον δει κανείς, βρίσκεται στην ακρόπολη.

5. Αυτοί ήταν από τους παλιούς επώνυμοι για τους Αθηναίους. Αργότερα όμως έγιναν φυλές που πήραν το όνομα του Αττάλου του Μυσού, του Πτολεμαίου του Αιγυπτίου και του αυτοκράτορα της εποχής μου Αδριανού⁵⁷, ο οποίος υποστήριξε πολύ τη θρησκεία και ευεργέτησε τους υπηκόους του περισσότερο από όλους τους άλλους. Δεν προκάλεσε κανένα πόλεμο με τη θέληση του, αλλά υποδούλωσε τους Εβραίους, που ζουν πέρα από τους Σύρους κι οι οποίοι επαναστάτησαν. Πόσα ιερά θεών, άλλα έχτισε από την αρχή κι άλλα στόλισε με αφιερώματα και σκεύη και πόσα δώρα πρόσφερε στις Ελληνικές πόλεις και σ' όσους από τους βαρβάρους του το ζήτησαν, είναι γραμμένα όλα αυτά προς τιμή του στο κοινό ιερό των θεών στην Αθήνα.

6. Όσα αφορούν στον Άτταλο και στον Πτολεμαίο ήταν τόσο παλιά, ώστε να μη διατηρηθεί η φήμη τους. Και όσοι ζούσαν κοντά σε βασιλιάδες, για να γράψουν την ιστορία τους, παραμελήθηκαν από πολύ νωρίς. Γι' αυτό αποφάσισα ν' αναφέρω ποια έργα έκαναν αυτοί και με ποιο τρόπο πήραν οι πατέρες τους την εξουσία της Αιγύπτου, των Μυσών και των γειτονικών εθνών.

2. Οι Μακεδόνες πιστεύουν ότι ο Πτολεμαίος, αν και θεωρείται γιος του Λάγου⁵⁸, είναι γιος του Φίλιππου, γιου του Αμύντα, γιατί ο Φίλιππος⁵⁹ είχε δώσει τη μητέρα του Πτολεμαίου σύζυγο στον Λάγο, ενώ ήταν έγκυος. Λένε πως ο Πτολεμαίος είχε να επιδείξει κι άλλα ένδοξα κατορθώματα και πως, όταν από τους Οξυδράκες κινδύνεψε ο Αλέξανδρος, αυτός τον υπερασπίστηκε περισσότερο από τους άλλους εταίρους. Όταν ο Αλέξανδρος πέθανε⁶⁰, ο

τὴν πᾶσαν ἄγουσιν ἀρχὴν ἀντιστὰς αὐτὸς μάλιστα ἐγένετο ἐς τὰς βασιλείας αἴτιος τὰ ἔθνη νεμηθῆναι. αὐτὸς δὲ ἐς Αἴγυπτον διαβάς Κλεομένην τε ἀπέκτεινεν, ὃν σατραπεύειν Αἰγύπτου κατέστησεν Ἀλέξανδρος, Περδίκκα νομίζων εὖνουν καὶ δι' αὐτὸ οὐ πιστὸν αὐτῷ, καὶ Μακεδόνων τοὺς ταχθέντας τὸν Ἀλεξάνδρου νεκρὸν ἐς Αἰγὰς κομίζειν ἀνέπεισεν αὐτῷ παραδοῦναι· καὶ τὸν μὲν νόμῳ τῶν Μακεδόνων ἔθαπτεν ἐν Μέμφει, οἷα δὲ ἐπιστάμενος πολεμήσοντα Περδίκκαν Αἰγυπτον εἶχεν ἐν φυλακῇ. Περδίκκας δὲ ἐς μὲν τὸ εὐπρεπὲς τῆς στρατείας ἐπήγετο Ἀριδαῖον τὸν Φιλίππου καὶ παῖδα Ἀλέξανδρον ἐκ Ῥωξάνης τῆς Ὀξυάρτου γεγονότα καὶ Ἀλεξάνδρου, τῷ δὲ ἔργῳ Πτολεμαῖον ἐπεβούλευεν ἀφελέσθαι τὴν ἐν Αἰγύπτῳ βασιλείαν· ἐξωσθεὶς δὲ Αἰγύπτου καὶ τὰ ἐς πόλεμον ἔτι οὐχ ὁμοίως θαυμαζόμενος, διαβεβλημένος δὲ καὶ ἄλλως ἐς τοὺς Μακεδόνας, ἀπέθανεν ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων. Πτολεμαῖον δὲ αὐτίκα ἐς τὰ πράγματα ὁ Περδίκκου θάνατος ἐπέστησε· καὶ τοῦτο μὲν Σύρους καὶ Φοινίκην εἴλε, τοῦτο δὲ ἐκπεσόντα ὑπὸ Ἀντιγόνου καὶ φεύγοντα ὑπεδέξατο Σέλευκον τὸν Ἀντιόχου, καὶ αὐτὸς παρεσκευάζετο ὥς ἀμυνόμενος Ἀντίγονον. καὶ Κάσσανδρον τὸν Ἀντιπάτρου καὶ Λυσίμαχον βασιλεύοντα ἐν Θράκῃ μετασχεῖν ἔπεισε τοῦ πολέμου, φυγὴν λέγων τὴν Σελεύκου καὶ τὸν Ἀντίγονον φοβερόν σφισιν εἶναι πᾶσιν ἀξηθέντα. Ἀντίγονος δὲ τέως μὲν ἦν ἐν παρασκευῇ πολέμου καὶ τὸν

1

4. Ο θάνατος του Περδίκκα έφερε τον Πτολεμαίο αμέσως στο προσκήνιο. Υποδούλωσε τους Σύρους και τη Φοινίκη, δέχτηκε τον Σέλευκο⁶², τον γιο του Αντιόχου, που είχε διωχτεί κι εξοριστεί από τον Αντίγονο, και ετοιμάστηκε για ν' αντιμετωπίσει τον Αντίγονο. Έπεισε τον Κάσσανδρο, τον γιο του Αντιπάτρου, και τον βασιλιά της Θράκης Αυσίμαχο να συμμετάσχουν στον πόλεμο, αναφέροντας ως επιχείρημα την εξορία του Σέλευκου και το ότι ο Αντίγονος, αν αποκτούσε περισσότερη δύναμη, αποτελούσε απειλή για όλους.

5. Ο Αντίγονος που από πριν ετοιμαζόταν για πόλεμο,

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

κίνδυνον οὐ παντάπασιν ἐθάρορει· ἐπεὶ δὲ ἐς Λιβύην ἐπύθετο στρατεύειν Πτολεμαῖον ἀφεστηκότων Κυρηναίων, αὐτίκα Σύρους καὶ Φοίνικας εἶλεν ἐξ ἐπιδρομῆς παραδούς δὲ Δημητρίῳ τῷ παιδί, ἡλικίαν μὲν νέῳ φρονεῖν δὲ ἤδη δοκοῦντι, καταβαίνει ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον. πρὶν δὲ ἢ καταδιαβῆναι πάλιν ἤγεν ὀπίσω τὴν στρατιάν, Δημήτριον ἀκούων ὑπὸ Πτολεμαίου μάχῃ κεκρατῆσθαι· Δημήτριος δὲ οὔτε παντάπασιν ἐξειστήκει Πτολεμαίῳ τῆς χώρας καὶ τινας τῶν Αἰγυπτίων λοχήσας διέφθειρεν οὐ πολλούς· τότε δὲ ἤκοντα Ἀντίγονον οὐχ ὑπομείνας Πτολεμαῖος ἀνεχώρησεν ἐς Αἴγυπτον· διελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος Δημήτριος πλεύσας ἐς Κύπρον Μενέλαον σατράπην Πτολεμαίου ναυμαχίᾳ καὶ αὖθις αὐτὸν Πτολεμαῖον ἐπιδιαβάντα ἐνίκησε· φυγόντα δὲ αὐτὸν ἐς Αἴγυπτον Ἀντίγονός τε κατὰ γῆν καὶ ναυσὶν ἅμα ἐπολιόρκει καὶ Δημήτριος· Πτολεμαῖος δὲ ἐς πᾶν ἀφικόμενος κινδύνου διέσωσεν ὅμως τὴν ἀρχὴν στρατιᾶς τε ἀντικαθήμενος ἐπὶ Πηλουσίῳ καὶ τριήρεσιν ἀμυνόμενος ἅμα ἐκ τοῦ ποταμοῦ· Ἀντίγονος δὲ Αἴγυπτον μὲν αἰρήσειν ἐκ τῶν παρόντων οὐδεμίαν ἔτι εἶχεν ἐλπίδα, Δημήτριον δὲ ἐπὶ Ροδίου στρατιᾶ πολλῇ καὶ ναυσὶν ἔστειλεν, ὥς εἴ οἱ προσγένοιτο ἢ νῆσος ὀρμητηρίῳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους ἐλπίζων· ἀλλὰ αὐτοὶ τε οἱ Ρόδιοι τολμήματα καὶ ἐπιτεχνήσεις παρέσχοντο ἐς τοὺς πολιορκοῦντας καὶ Πτολεμαῖός σφισιν ἐς ὅσον δυνάμεως ἦκε συνήρατο ἐς τὸν πόλεμον· Ἀντίγονος δὲ Ρόδου τε ἀμαρτῶν καὶ Αἰγύπτου πρότερον, οὐ πολλῷ

ΑΤΤΙΚΑ

αλλά ως τότε δεν τολμούσε να τον διακινδυνεύσει, όταν πληροφορήθηκε πως, επειδή οι Κυρηναίοι είχαν ξεσηκωθεί, ο Πτολεμαίος ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει στη Λιβύη, κυρίευσε με έφοδο τους Σύρους και τους Φοίνικες και τους παρέδωσε στον γιο του Δημήτριο, που ήταν ακόμα νέος, αλλά θεωρούνταν συνετός, και αυτός κινήθηκε προς τον Ελλήσποντο. Προτού φτάσει, επειδή άκουσε πως ο Δημήτριος ηττήθηκε σε μάχη με τον Πτολεμαίο, αποφάσισε να φέρει πάλι πίσω τον στρατό του. Ο Δημήτριος, όμως, δεν είχε διωχτεί εντελώς από τη χώρα. Είχε καταφέρει μάλιστα να σκοτώσει σε ενέδρα μερικούς Αιγυπτίους, όχι πολλούς. Ο Πτολεμαίος δεν περίμενε να φτάσει ο Αντίγονος, αλλά απέσυρε τον στρατό του στην Αίγυπτο⁶³.

6. Όταν τέλειωσε ο χειμώνας, ο Δημήτριος έπλευσε στην Κύπρο και νίκησε σε ναυμαχία τον σατράπη του Πτολεμαίου Μενέλαο και τον ίδιο τον Πτολεμαίο, που κινήθηκε εναντίον του. Όταν ο Πτολεμαίος κατέφυγε στην Αίγυπτο, τα καράβια του Δημητρίου τον καταδίωξαν στην θάλασσα, ενώ η στρατιά του Αντιγόνου στην ξηρά. Ο Πτολεμαίος βρέθηκε σε μεγάλο κίνδυνο, αλλά κατάφερε να διασώσει την εξουσία του κρατώντας αντίσταση με τον στρατό στο Πηλούσιο⁶⁴, ενώ ταυτόχρονα αμυνόταν με τις τριήρεις από το ποτάμι. Αφού δεν υπήρχε καμιά ελπίδα να καταλάβει ο Αντίγονος την Αίγυπτο, έστειλε τον Δημήτριο εναντίον των Ροδίων με πολύ στρατό και πλοία, ελπίζοντας να χρησιμοποιήσει το νησί, αν το κυρίευε, ως ορμητήριο εναντίον των Αιγυπτίων. Οι Ρόδιοι, όμως, αμύνθηκαν με τόλμη και εφευρετικότητα κατά των πολιορκητών και ο Πτολεμαίος τους έστειλε όση βοήθεια μπόρεσε.

7. Αφού ο Αντίγονος δεν κατόρθωσε να καταλάβει τη Ρόδο, όπως και προηγουμένως την Αίγυπτο, λίγο καιρό

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

τούτων ὕστερον ἀντιτάξασθαι Λυσιμάχῳ τολμήσας καὶ Κασσάνδρῳ τε καὶ τῇ Σελεύκῳ στρατιᾷ, τῆς δυνάμεως ἀπώλεσε τὸ πολὺ καὶ αὐτὸς ἀπέθανε ταλαιπωρήσας μάλιστα τῷ μήκει τοῦ πρὸς Εὐμένη πολέμου. τῶν δὲ βασιλέων τῶν καθελόντων Ἀντίγονον ἀνοσιώτατον κρίνω γενέσθαι Κάσσανδρον, ὃς δι' Ἀντιγόνου τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν ἀνασώσάμενος πολεμήσων ἦλθεν ἐπ' ἄνδρα εὐεργέτην. ἀποθανόντος δὲ Ἀντιγόνου Πτολεμαῖος Σύρους τε αὖθις καὶ Κύπρον εἴλε, κατήγαγε δὲ καὶ Πύρρον ἐς τὴν Θεσπρωτίδα ἡπειρον· Κυρήνης δὲ ἀποστάσης Μάγας Βερενίκης υἱὸς Πτολεμαίῳ τότε συνοικούσης ἔτει πέμπτῳ μετὰ τὴν ἀπόστασιν εἴλε Κυρήνην. — εἰ δὲ ὁ Πτολεμαῖος οὗτος ἀληθεῖ λόγῳ Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου παῖς ἦν, ἴστω τὸ ἐπιμανὲς ἐς τὰς γυναῖκας κατὰ τὸν πατέρα κεκτημένος, ὃς Εὐρυδίκη τῇ Ἀντιπάτρου συνοικῶν ὄντων οἱ παίδων Βερενίκης ἐς ἔρωτα ἦλθεν, ἣν Ἀντίπατρος Εὐρυδίκη συνέπεμψεν ἐς Αἴγυπτον. ταύτης τῆς γυναικὸς ἐρασθεῖς παῖδας ἐξ αὐτῆς ἐποίησατο, καὶ ὥς ἦν οἱ πλησίον ἢ τελευτή, Πτολεμαῖον ἀπέλιπεν Αἰγύπτου βασιλεύειν, ἀφ' οὗ καὶ Ἀθηναίοις ἐστὶν ἡ φυλή, γεγονότα ἐκ Βερενίκης ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς Ἀντιπάτρου θυγατρὸς.

- 7 Οὗτος ὁ Πτολεμαῖος Ἀρσινόης ἀδελφῆς ἀμφοτέρωθεν ἐρασθεῖς ἔγημεν αὐτήν, Μακεδόσιν οὐδαμῶς ποιῶν νομιζόμενα, Αἰγυπτίοις μέντοι ὧν ἦρχε. δεύτερα δὲ ἀδελφὸν ἀπέκτεινεν Ἀργαῖον ἐπιβουλευόντα, ὥς λέγεται, καὶ τὸν Ἀλεξάνδρου νεκρὸν οὗτος ὁ καταγαγὼν ἦν ἐκ

ΑΤΤΙΚΑ

αργότερα αποπειράθηκε ν' αντιταχτεί στον Λυσίμαχο⁶⁶, τον Κάσσανδρο⁶⁷ και τον στρατό του Σέλευκου. Έχασε έτσι τις περισσότερες δυνάμεις του και πέθανε⁶⁸ ταλαιπωρημένος από τη διάρκεια του πολέμου κατά του Ευμένη. Ο πιο ανόσιος μεταξύ των βασιλιάδων που κατέβαλαν τον Αντίγονο κρίνω ότι ήταν ο Κάσσανδρος, γιατί, αν και ο Αντίγονος τον βοήθησε να σώσει το βασίλειο της Μακεδονίας, αυτός ήρθε να πολεμήσει τον ευεργέτη του.

8. Μετά τον θάνατο του Αντιγόνου, ο Πτολεμαίος κατέλαβε πάλι τους Σύρους και την Κύπρο και αποκατέστησε τον Πύρρο⁶⁹ στη γη της Θεσπρωτίας. Όταν η Κυρήνη αποστάτησε, ο Μάγας, γιος της Βερενίκης που εκείνη την εποχή ήταν σύζυγος του Πτολεμαίου, κατέλαβε την Κυρήνη τον πέμπτο χρόνο μετά την εξέγερση της. Αν ήταν πράγματι αυτός ο Πτολεμαίος γιος του Φίλιππου, γιου του Αμύντα, τότε κληρονόμησε από τον πατέρα του το πάθος του για τις γυναίκες, γιατί, ενώ είχε σύζυγο την κόρη του Αντιπάτρου, την Ευρυδίκη, και είχε αποκτήσει μαζί της παιδιά, ερωτεύτηκε τη Βερενίκη, που είχε στείλει στην Αίγυπτο ο Αντίπατρος μαζί με την Ευρυδίκη. Την αγάπησε λοιπόν κι έκανε μαζί της παιδιά κι όταν πλησίαζε το τέλος του, όρισε βασιλιά της Αιγύπτου τον Πτολεμαίο, που έδωσε το όνομα του σε μία από τις φυλές της Αθήνας, τον οποίο είχε αποκτήσει από τη Βερενίκη, και όχι από την κόρη του Αντιπάτρου.

7. Ο Πτολεμαίος αυτός⁷⁰, αφού ερωτεύτηκε την αδελφή του Αρσινόη, με την οποία είχαν τους ίδιους γονείς, την παντρεύτηκε, αντίθετα με τις Μακεδόνικες παραδόσεις, αλλά σύμφωνα με τα έθιμα των Αιγυπτίων, τους οποίους κυβερνούσε. Στη συνέχεια σκότωσε τον αδελφό του Αργαίο, επειδή, όπως λέγεται, συνωμοτούσε εναντίον του κι αυτός ήταν που έφερε τη σορό του Αλέξανδρου από

Μέμφιδος· απέκτεινε δὲ καὶ ἄλλον ἀδελφὸν γεγονότα ἐξ Εὐρυδίκης, Κυπρίου ἀφιστάντα αἰσθόμενος. Μάγας δὲ ἀδελφὸς ὁμομήτριος Πτολεμαίου παρὰ Βερενίκης τῆς μητρὸς ἀξιώθει· ἐπιτροπεύειν Κυρήνην — ἐγγεγόνει δὲ ἐκ Φιλίππου τῇ Βερενίῃ Μακεδόνης μὲν, ἄλλως δὲ ἀγνώστου καὶ ἐνὸς τοῦ δήμου —, τότε δὴ οὗτος ὁ Μάγας ἀποστήσας Πτολεμαίου Κυρηναίους ἤλαυνεν ἐπ’ Αἴγυπτον. καὶ Πτολεμαῖος μὲν τὴν ἐσβολὴν φραζάμενος ὑπέμενε ἐπιόντας Κυρηναίους, Μάγα δὲ ἀπαγγέλλεται καθ’ ὁδὸν ἀφεστηκέναι Μαρμαρίδας· εἰσὶ δὲ Αἰβύων οἱ Μαρμαρίδαι τῶν νομάδων. καὶ τότε μὲν ἐς Κυρήνην ἀπηλλάσσετο· Πτολεμαῖον δὲ ὠρμημένον διώκειν αἰτία τοιαύδε ἐπέσχε· ἥνίκα παρεσκευάζετο ἐπιόντα ἀμύνεσθαι Μάγαν, ξένους ἐπηγάγετο καὶ ἄλλους καὶ Γαλάτας ἐς τετραχισηλίους· τούτους λαβὼν ἐπιβουλεύοντας κατασχεῖν Αἴγυπτον, ἀνήγαγε σφᾶς ἐς νῆσον ἔρημον διὰ τοῦ ποταμοῦ. καὶ οἱ μὲν ἐνταῦθα ἀπώλοντο ὑπὸ τε ἀλλήλων καὶ τοῦ λιμοῦ· Μάγας δὲ ἤδη γυναικα ἔχων Ἀπάμην Ἀντιόχου τοῦ Σελεύκου θυγατέρα, ἔπεισεν Ἀντιόχον παραβάντα ὅς ὁ πατήρ οἱ Σέλευκος ἐποίησατο συνθήκας πρὸς Πτολεμαῖον, ἐλαύνειν ἐπ’ Αἴγυπτον. ὠρμημένου δὲ Ἀντιόχου στρατεύειν, Πτολεμαῖος διέπεμψεν ἐς ἅπαντας ὧν ἦρχεν Ἀντιόχος, τοῖς μὲν ἀσθενεστέροις ληστὰς κατατρέχειν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἦσαν δυνατώτεροι στρατιᾷ κατεῖργεν, ὥστε Ἀντιόχῳ μήποτε ἐγγενέσθαι στρατεύειν ἐπ’ Αἴγυπτον. οὗτος ὁ Πτολεμαῖος καὶ πρότερον εἰρηταί

ΑΤΤΙΚΑ

τη Μέμφι⁷¹. Ο Πτολεμαίος σκότωσε κι άλλον έναν αδελφό του, γιο της Ευρυδίκης, γιατί πληροφορήθηκε πως ξεσήκωσε τους Κυπρίους. Ένας άλλος αδελφός του από την ίδια μητέρα, ο Μάγας, που είχε διοριστεί από τη μητέρα του Βερενίκη επίτροπος της Κυρήνης, —ήταν γιος της Βερενίκης από τον Φίλιππο, ένα Μακεδόνα, άνδρα άγνωστο και ταπεινής καταγωγής— αυτός ο Μάγας επαναστάτησε κατά του Πτολεμαίου και οδήγησε τους Κυρηναίους εναντίον της Αιγύπτου.

2. Ο Πτολεμαίος είχε οχυρώσει την περιοχή για ν' αντιμετωπίσει την εισβολή και περίμενε την επίθεση των Κυρηναίων. Αλλά ο Μάγας έμαθε στον δρόμο ότι είχαν ξεσηκωθεί οι Μαρμαρίδες, οι οποίοι είναι Λίβυοι νομάδες. Κι επέστρεψε τότε στην Κυρήνη. Κι ενώ ο Πτολεμαίος ετοιμαζόταν να τον καταδιώξει, τον συγκράτησε η εξής αιτία. Όταν ετοιμαζόταν ν' αντιμετωπίσει την προέλαση του Μάγα, είχε επιστρατεύσει μαζί με άλλους μισθοφόρους και τέσσερις χιλιάδες Γαλάτες. Αντιλήφθηκε όμως ότι αυτοί σχεδίαζαν να καταλάβουν την Αίγυπτο και τους οδήγησε όλους σ' ένα ερημονήσι μέσω του ποταμού. Αυτοί εκεί εξοντώθηκαν μεταξύ τους και από την πείνα.

3. Ο Μάγας, παντρεμένος ήδη με την Απάμη, κόρη του Αντιόχου και εγγονή του Σέλευκου, έπεισε τον Αντίοχο⁷² να παραβιάσει τη συνθήκη ειρήνης που είχε συνάψει ο πατέρας του Σέλευκος με τον Πτολεμαίο και να κινηθεί εναντίον της Αιγύπτου. Ενώ, όμως, ο Αντίοχος ήταν έτοιμος να ξεκινήσει την εκστρατεία, ο Πτολεμαίος έστειλε σ' όλους αυτούς που κυβερνούσε ο Αντίοχος, στους πιο αδύνατους ληστές, για να λεηλατούν τη χώρα τους, και στους ισχυρότερους στρατό, για να τους απασχολεί, ώστε ο Αντίοχος να μη μπορέσει να εκστρατεύσει εναντίον της Αιγύπτου. Όπως ήδη έχω αναφέρει, αυτός ο Πτολεμαίος

μοι ὡς ναυτικὸν ἔστειλεν ἐς τὴν Ἀθηναίων συμμαχίαν ἐπ' Ἀντίγονον καὶ Μακεδόνας· ἀλλὰ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ οὐδὲν μέγα ἐγένετο ἐς σωτηρίαν Ἀθηναίους. οἱ δὲ οἱ παῖδες ἐγένοντο ἐξ Ἀρσινόης, οὐ τῆς ἀδελφῆς, Λυσιμάχου δὲ θυγατρὸς· τὴν δὲ οἱ συνοικήσασαν ἀδελφὴν κατέλαβεν ἔτι πρότερον ἀποθανεῖν ἄπαιδα, καὶ νομός ἐστιν ἀπ' αὐτῆς Ἀρσινοΐτης Αἰγυπτίους.

- 8 Ἀπαιτεῖ δὲ ὁ λόγος δηλῶσαι καὶ τὰ ἐς Ἀτταλον ἔχοντα, ὅτι καὶ οὗτος τῶν ἐπωνύμων ἐστὶν Ἀθηναίους. ἀνὴρ Μακεδῶν Δόκιμος ὄνομα, στρατηγὸς Ἀντιγόνου, Λυσιμάχῳ παραδόντος ὕστερον αὐτὸν καὶ τὰ χρήματα, Φιλέταιρον Παφλαγὸνα εἶχεν εὐνοῦχον. ὅσα μὲν δὴ Φιλεταίρῳ πεπραγμένα ἐς τὴν ἀπόστασιν ἐστὶ τὴν ἀπὸ Λυσιμάχου καὶ ὡς Σέλευκον ἐπηγάγετο, ἔσται μοι τῶν ἐς Λυσιμάχου παρενθήκη· ὁ δὲ Ἀτταλος Ἀττάλου μὲν παῖς ὢν, ἀδελφιδοῦς δὲ Φιλεταίρου, τὴν ἀρχὴν Εὐμένους παραδόντος ἔσχεν ἀνεψιοῦ. μέγιστον δὲ ἐστὶν οἱ τῶν ἔργων· Γαλάτας γὰρ ἐς τὴν γῆν, ἣν ἔτι καὶ νῦν ἔχουσιν, ἀναφυγεῖν ἠνάγκασεν ἀπὸ θαλάσσης.

Μετὰ δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἐπωνύμων ἐστὶν ἀγάλματα θεῶν, Ἀμφιάραος καὶ Εἰρήνη φέρουσα Πλοῦτον παῖδα. ἐνταῦθα Λυκοῦργός τε κεῖται χαλκοῦς ὁ Λυκόφρωνος καὶ Καλλίας, ὃς πρὸς Ἀρταξέρξην τὸν Ξέρξου τοῖς Ἕλλησιν, ὡς Ἀθηναίων οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ἔπραξε τὴν εἰρήνην· ἔστι δὲ καὶ Δημοσθένης, ὃν ἐς Καλαυρίαν Ἀθηναῖοι τὴν πρὸ Τροιζῆνος νῆσον ἠνάγκασαν ἀποχωρεῖσαι, δεξάμενοι δὲ ὕστερον διώκουσιν αὐτὴς μετὰ τὴν ἐν Λαμίᾳ πληγὴν.

ΑΤΤΙΚΑ

έστειλε στόλο, για να βοηθήσει τη συμμαχία των Αθηναίων εναντίον του Αντιγόνου και των Μακεδόνων, δεν κατόρθωσε, όμως, τίποτε σπουδαίο για τη σωτηρία των Αθηναίων. Τα παιδιά που απέκτησε ο Πτολεμαίος ήταν από την Αρσινόη, την κόρη του Λυσιμάχου, όχι την αδελφή του. Η αδελφή και σύζυγος του πέθανε νωρίτερα χωρίς παιδιά. Το όνομα της φέρει ο Αιγυπτιακός νομός Αρσινόϊτης.

8. Η διήγηση μου απαιτεί ν' αναφέρω τα γεγονότα που συνδέονται με τον Άτταλο⁷⁴, που κι αυτός είναι ένας από τους επώνυμους των Αθηναίων. Ένας Μακεδόνας στρατηγός του Αντιγόνου, με τ' όνομα Δόκιμος, που αργότερα παρέδωσε τον εαυτό του και τα χρήματα στον Λυσίμαχο, είχε έναν ευνούχο Παφλαγόνα, τον Φιλέταιρο. Όσα έκαμε ο Φιλέταιρος στην αποστασία του από τον Λυσίμαχο και πώς πήρε με το μέρος του τον Σέλευκο, θα τα παρεμβάλω στα σχετικά με τον Λυσίμαχο. Ο Άτταλος ήταν γιος του Αττάλου και ανιψιός του Φιλεταίρου. Του παρέδωσε την εξουσία ο ξάδελφος του Ευμενής. Το μεγαλύτερο κατόρθωμα του ήταν ότι απώθησε τους Γαλάτες από τη θάλασσα στη χώρα, που κατέχουν ακόμη και σήμερα.

2. Ύστερα από τους ανδριάντες των επωνύμων, υπάρχουν αγάλματα θεών, του Αμφιάραου και της Ειρήνης, που κρατά τον Πλούτο βρέφος. Εκεί υπάρχει επίσης χάλκινος ανδριάντας του Λυκούργου⁷⁵, γιου του Λυκόφρονα, και του Καλλία, που, όπως λένε πολλοί Αθηναίοι, διαπραγματεύτηκε με τον Αρταξέρξη, γιο του Ξέρξη, την ειρήνη για χάρη των Ελλήνων⁷⁶. Εδώ βρίσκεται και ο Δημοσθένης, τον οποίο οι Αθηναίοι ανάγκασαν ν' αποσυρθεί στην Καλαυρία, το νησί μπροστά στην Τροιζήνα και αργότερα τον δέχτηκαν πίσω, αλλά τον εξόρισαν πάλι μετά την καταστροφή στη Λαμία⁷⁸.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Δημοσθένης δὲ ὡς τὸ δεύτερον ἔφυγε, περαιοῦται καὶ τότε ἐς τὴν Καλαυρίαν, ἔνθα δὴ πῶν φάρμακον ἐτελεύτησεν· φυγάδα τε Ἑλλῆνα μόνον τοῦτον Ἀντιπάτρῳ καὶ Μακεδόσιν οὐκ ἀνήγαγεν Ἀρχίας. ὁ δὲ Ἀρχίας οὗτος Θούριος ὦν ἔργον ἤρατο ἀνόσιον· ὅσοι Μακεδόσιν ἔπραξαν ἐναντία πρὶν ἢ τοῖς Ἑλλῆσι τὸ πταῖσμα ἐν Θεσσαλίᾳ γενέσθαι, τούτους ἤγεν Ἀρχίας Ἀντιπάτρῳ δώσοντας δίκην. Δημοσθένει μὲν ἢ πρὸς Ἀθηναίους ἄγαν εὖνοια ἐς τοῦτο ἐχώρησεν· εὖ δέ μοι λελέχθαι δοκεῖ ἄνδρα ἀφειδῶς ἐκπεσόντα ἐς πολιτείαν καὶ πιστὰ ἡγησάμενον τὰ τοῦ δήμου μήποτε καλῶς τελευτήσαι.

Τῆς δὲ τοῦ Δημοσθένους εἰκόνης πλησίον Ἀρεῶς ἐστὶν ἱερόν, ἔνθα ἀγάλματα δύο μὲν Ἀφροδίτης κεῖται, τὸ δὲ τοῦ Ἀρεως ἐποίησεν Ἀλκαμένης, τὴν δὲ Ἀθηναῖαν ἀνὴρ Πάριος, ὄνομα δὲ αὐτῷ Λόκρος. ἐνταῦθα καὶ Ἐνυοῦς ἀγαλμά ἐστιν, ἐποίησαν δὲ οἱ παῖδες οἱ Πραξιτέλους· περὶ δὲ τὸν ναὸν ἐστᾶσιν Ἡρακλῆς καὶ Θησεὺς καὶ Ἀπόλλων ἀναδούμενος ταινία τὴν κόμην, ἀνδριάντες δὲ Καλάδης Ἀθηναίους ὡς λέγεται νόμους γράφας καὶ Πίνδαρος ἄλλα τε εὐρόμενος παρὰ Ἀθηναίων καὶ τὴν εἰκόνα, ὅτι σφᾶς ἐπῆρσεσαν ᾄσμα ποιήσας. οὐ πόρρω δὲ ἐστᾶσιν Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων οἱ κτείναντες Ἰππαρχον· αἰτία δὲ ἥτις ἐγένετο καὶ τὸ ἔργον ὄντινα τρόπον ἔπραξαν, ἑτέροις ἐστὶν εἰρημένα. τῶν δὲ ἀνδριάντων οἱ μὲν εἰσι Κριτίου τέχνη, τοὺς δὲ ἀρχαίους ἐποίησεν Ἀντήνωρ· Ξέρξου δέ, ὡς εἶλεν Ἀθήνας ἐκλιπόντων τὸ ἄστυ Ἀθηναίων, ἀπαγαγομένου καὶ τούτους ἄτε λάφυρα, κατέπεμψεν ὕστερον Ἀθηναίοις Ἀντίοχος.

Τοῦ θεάτρου δὲ ὃ καλοῦσιν Ξιδεῖον ἀνδριάντες πρὸ

ΑΤΤΙΚΑ

3. Όταν για δεύτερη φορά εξορίστηκε, πέρασε πάλι στην Καλαυρία, όπου πέθανε πίνοντας δηλητήριο. Μόνο αυτόν τον Έλληνα εξόριστο δεν παρέδωσε στους Μακεδόνες και τον Αντίπατρο ο Αρχίας. Αυτός ο Αρχίας, που ήταν από τους Θούριους, ανέλαβε ανόσιο έργο. Παρέδωσε στον Αντίπατρο, για να τους τιμωρήσει, εκείνους που είχαν αντιταχτεί στους Μακεδόνες πριν από την ήττα των Ελλήνων στη Θεσσαλία. Σ' αυτό οδήγησε η μεγάλη εύνοια του Δημοσθένη για τους Αθηναίους. Σωστά, μου φαίνεται, πως έχουν πει ότι δεν έχει ποτέ καλό τέλος όποιος αφιερώνεται ολόψυχα στα πολιτικά κι εμπιστεύεται τον δήμο.

4. Κοντά στον ανδριάντα του Δημοσθένη είναι το ιερό του Άρη, όπου βρίσκονται δύο αγάλματα της Αφροδίτης, ένα του Άρη, έργο του Αλκαμένη, και ένα της Αθηνάς, κάποιου γλύπτη από την Πάρο, με τ' όνομα Λόκρος. Εδώ υπάρχει και το άγαλμα της Ενωώς, έργο των γιων του Πραξιτέλη. Γύρω από τον ναό υπάρχουν αγάλματα του Ηρακλή, του Θησέα και του Απόλλωνα, που δένει τα μαλλιά του με ταινία. Υπάρχουν ακόμα οι ανδριάντες του Καλάδη, που λέγεται πως έγραψε νόμους για την Αθήνα, και του Πινδάρου, στον οποίο αφιέρωσαν οι Αθηναίοι, εκτός από άλλα, κι αυτό τον ανδριάντα, γιατί συνέθεσε άσμα που τους εξυμνούσε.

5. Κοντά σ' αυτούς υπάρχουν ανδριάντες του Αρμόδιου και του Αριστογείτονα, που σκότωσαν τον Ίππαρχο⁷⁹. Η αιτία της πράξης αυτής κι ο τρόπος με τον οποίο εκτελέστηκε εξιστορούνται από άλλους. Από τους ανδριάντες αυτοί είναι έργα του Κριτία, ενώ οι παλιότεροι φιλοτεχνήθηκαν από τον Αντήνορα. Όταν ο Ξέρξης κατέλαβε την Αθήνα⁸⁰, που είχε εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους της, άρπαξε κι αυτούς τους ανδριάντες ως λάφυρα, αλλά αργότερα τους έστειλε πίσω στην Αθήνα ο Αντίοχος.

6. Οι ανδριάντες μπροστά στην είσοδο του θεάτρου,

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

τῆς ἐσόδου βασιλέων εἰσὶν Αἰγυπτίων. ὀνόματα μὲν δὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Πτολεμαῖοί σφισιν, ἄλλη δὲ ἐπὶ κλησὶς ἄλλω· καὶ γὰρ Φιλομήτορα καλοῦσι καὶ Φιλάδελφον ἕτερον, τὸν δὲ τοῦ Λάγου Σωτῆρα παραδόντων Ῥοδίων τὸ ὄνομα. τῶν δὲ ἄλλων ὁ μὲν Φιλάδελφός ἐστιν οὗ καὶ πρότερον μνήμην ἐν τοῖς ἐπωνύμοις ἐποίησάμην, πλησίον δέ οἱ καὶ Ἀρσινόης τῆς ἀδελφῆς ἐστὶν εἰκῶν.

- 9 Ὁ δὲ Φιλομήτωρ καλούμενος ὄγδοος μὲν ἐστὶν ἀπόγονος Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, τὴν δὲ ἐπὶ κλησὶν ἔσχεν ἐπὶ χλευασμῷ. οὐ γάρ τινα τῶν βασιλέων μισθέντα ἴσμεν ἐς τοσόνδε ὑπὸ μητρός, ὃν πρεσβύτατον ὄντα τῶν παίδων ἢ μήτηρ οὐκ εἶα καλεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, πρότερον δὲ ἐς Κύπρον ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεμφθῆναι πράξασα· τῆς δὲ ἐς τὸν παῖδα τῇ Κλεοπάτρᾳ δυσνοίας λέγουσιν ἄλλας τε αἰτίας καὶ ὅτι Ἀλέξανδρον τὸν νεώτερον τῶν παίδων κατήκοον ἔσεσθαι μᾶλλον ἤλπιζε. καὶ διὰ τοῦτο ἐλέσθαι βασιλέα Ἀλέξανδρον ἐπειθεν Αἰγυπτίους· ἐναντιούμενον δέ οἱ τοῦ πλήθους, δεύτερα ἐς τὴν Κύπρον ἔστειλεν Ἀλέξανδρον, στρατηγὸν μὲν τῷ λόγῳ, τῷ δὲ ἔργῳ δι' αὐτοῦ Πτολεμαίῳ θέλουσα εἶναι φοβερωτέρα, τέλος δὲ κατατρώσασα οὗς μάλιστα τῶν εὐνούχων ἐνόμιζεν εὐνους, ἐπήγετο σφᾶς ἐς τὸ πλῆθος ὡς αὐτὴ τε ἐπιβουλενθεῖσα ὑπὸ Πτολεμαίου καὶ τοὺς εὐνούχους τοιαῦτα ὑπ' ἐκεῖνον παθόντας. οἱ δὲ Ἀλεξανδρεῖς ὥρμησαν μὲν ὡς ἀποκτενοῦντες τὸν Πτολεμαῖον, ὡς δὲ σφᾶς ἔφθασεν ἐπιβάς νεώς, Ἀλέξανδρον ἤκοντα ἐκ Κύπρου ποιοῦνται βασιλέα. Κλεοπάτραν δὲ περιῆλθεν ἡ δίκη τῆς Πτολεμαίου φυγῆς ἀποθανοῦσαν

ΑΤΤΙΚΑ

που ονομάζεται Ωδείο, είναι των βασιλιάδων της Αιγύπτου. Όλοι έχουν το ίδιο όνομα Πτολεμαίοι, έχει όμως ο καθένας διαφορετική επωνυμία. Ο ένας ονομάζεται Φιλομήτορας, ο άλλος Φιλάδελφος και ο γιος του Λάγου Σωτήρας —τον ονόμασαν έτσι οι Ρόδιοι. Από αυτούς ο Φιλάδελφος είναι εκείνος που ανέφερα μεταξύ των επωνύμων⁸¹. Δίπλα του υπάρχει και η εικόνα της αδελφής του Αρσινόης.

9. Ο λεγόμενος Φιλομήτορας είναι όγδοος απόγονος του Πτολεμαίου του Λάγου. Τον αποκαλούσαν έτσι κοροϊδευτικά, επειδή δεν γνωρίζουμε άλλο βασιλιά, που να τον μίσησε τόσο πολύ η μητέρα του. Ενώ ήταν ο πρωτότοκος γιος της, δεν επέτρεπε να τον καλέσουν στην εξουσία, αφού είχε καταφέρει από παλιά να τον στείλει ο πατέρας του στην Κύπρο. Για τη δυσμένεια της Κλεοπάτρας⁸² προς τον γιο της αναφέρουν πολλές αιτίες, όπως ότι αυτή έτρεφε την ελπίδα πως ο νεότερος γιος της, ο Αλέξανδρος, θα ήταν πιο υπάκουος.

2. Γι' αυτό προσπαθούσε να πείσει τους Αιγυπτίους να τον ορίσουν βασιλιά. Επειδή, όμως, το πλήθος αντιδρούσε, έστειλε τότε τον Αλέξανδρο στην Κύπρο φαινομενικά ως στρατηγό, στην πραγματικότητα όμως γιατί μ' αυτόν ήθελε να εκφοβίζει τον Πτολεμαίο. Τέλος, αφού τραυμάτισε τους ευνούχους που θεωρούσε πιο πιστούς, τους παρουσίασε στο πλήθος υποστηρίζοντας ότι ο Πτολεμαίος επιβουλεύτηκε και την ίδια κι ότι οι ευνούχοι έπαθαν αυτά από εκείνον. Οι Αλεξανδρινοί όρμησαν να σκοτώσουν τον Πτολεμαίο, αλλά αυτός πρόλαβε να σωθεί φεύγοντας με πλοίο κι έκαναν βασιλιά τον Αλέξανδρο που ήρθε από την Κύπρο.

3. Η Κλεοπάτρα τιμωρήθηκε για την εξορία του Πτολεμαίου —την σκότωσε ο Αλέξανδρος, που αυτή φρόντισε

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, ὃν αὐτὴ βασιλεύειν ἔπραξεν Αἰγυπτίων. τοῦ δὲ ἔργου φωραθέντος καὶ Ἀλεξάνδρου φόβῳ τῶν πολιτῶν φεύγοντος, οὕτω Πτολεμαῖος κατήλθε καὶ τὸ δεύτερον ἔσχεν Αἴγυπτον· καὶ Θηβαίους ἐπολέμησεν ἀποστάσι, παραστησάμενος δὲ ἔτει τρίτῳ μετὰ τὴν ἀπόστασιν ἐκάκωσεν, ὥς μηδὲ ἐπόμνημα λειφθῆναι Θηβαίους τῆς ποτε εὐδαιμονίας προελθούσης ἐς τοσοῦτον ὥς ὑπερβαλέσθαι πλούτῳ τοὺς Ἑλλήνων πολυχρημάτους, τό τε ἱερὸν τὸ ἐν Δελφοῖς καὶ Ὁρχομενίους. Πτολεμαῖον μὲν οὖν ὀλίγῳ τούτων ὕστερον ἐπέλαβε μοῖρα ἢ καθήκουσα· Ἀθηναῖοι δὲ ὑπ' αὐτοῦ παθόντες εὖ πολλὰ τε καὶ οὐκ ἄξια ἐξηγήσεως χαλκοῦν καὶ αὐτὸν καὶ Βερενίκην <ἂν> ἐθήκαν, ἥ μόνη γνησία οἱ τῶν παιδῶν ἦν.

Μετὰ δὲ τοὺς Αἰγυπτίους Φίλιππος τε καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου κεῖνται· τούτοις μείζονα ὑπῆρχέ πως ἢ ἄλλον πάρεργα εἶναι λόγον. τοῖς μὲν οὖν ἀπ' Αἰγύπτου τιμῇ τε ἀληθεῖ καὶ εὐεργέταις οὖσι γεγονάσιν αἱ δωρεαί, Φιλίππῳ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρῳ κολακεία μᾶλλον ἐς αὐτοὺς τοῦ πλήθους, ἐπεὶ καὶ Λυσίμαχον οὐκ εὐνοία τοσοῦτον ὥς ἐς τὰ παρόντα χρήσιμον νομίζοντες ἀνέθηκαν.

Ὁ δὲ Λυσίμαχος οὗτος γένος τε ἦν Μακεδὼν καὶ Ἀλεξάνδρου δορυφόρος, ὃν Ἀλέξανδρός ποτε ὑπ' ὀργῆς λέοντι ὁμοῦ καθεύδων ἐς οἶκημα κεκρατηκότα εὔρε τοῦ θηρίου· τά τε οὖν ἄλλα ἤδη διετέλει θαυμάζων καὶ Μακεδόνων ὁμοίως τοῖς ἀρίστοις ἦγεν ἐν τιμῇ. τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου Θρακῶν ἐβασίλευεν ὁ Λυσίμαχος τῶν προσοίκων Μακεδόσιν, ὅσων ἦρχεν Ἀλέξανδρος καὶ ἔτι πρότερον Φίλιππος· εἶεν δ' ἂν οὗτοι τοῦ Θρακίου

ΑΤΤΙΚΑ

να γίνει βασιλιάς των Αιγυπτίων. Όταν μαθεύτηκε ο φό-
 ρος, ο Αλέξανδρος έφυγε φοβούμενος την οργή των πολι-
 τών. Έτσι ο Πτολεμαίος επανήλθε και για δεύτερη φορά
 βασίλεψε στην Αίγυπτο . Κατέπνιξε την επανάσταση των
 Θηβαίων [της Αιγύπτου] —τους υπέταξε τρία χρόνια μετά
 την εξέγερση τους και προξένησε τέτοια καταστροφή,
 ώστε δεν έμεινε τίποτε που να θυμίζει την παλιά ευδαιμο-
 νία των Θηβαίων, που είχαν ξεπεράσει στους θησαυρούς
 και τους πλουσιότερους Έλληνες, το ιερό των Δελφών και
 τους Ορχομενίους. Λίγο αργότερα, όμως, βρήκε τον Πτο-
 λεμαίο η σκληρή μοίρα. Οι Αθηναίοι, που είχαν ευεργετη-
 θεί πολύ απ' αυτόν, που δεν χρειάζεται ν' αναφέρω, αφιέ-
 ρωσαν χάλκινους ανδριάντες σ' αυτόν και στη Βερενίκη, το
 μόνο γνήσιο παιδί του.

4. Μετά από τους ανδριάντες των Αιγυπτίων βρίσκο-
 νται οι ανδριάντες του Φιλίππου και του Αλέξανδρου, γιου
 του Φιλίππου. Ήταν πολύ σημαντικές μορφές, για να
 αναφερθούμε σ' αυτούς παρεμπιπτόντως. Οι δωρεές έγι-
 ναν, για ν' αποδοθούν αληθινές τιμές στους Αιγυπτίους
 που ήταν ευεργέτες, ενώ οι ανδριάντες του Φιλίππου και
 του Αλέξανδρου στήθηκαν εκεί, για να τους κολακέψει ο
 λαός. Έστησαν κι ανδριάντα του Λυσιμάχου, όχι τόσο από
 εκτίμηση, αλλά επειδή πίστευαν ότι θα τους φαινόταν
 χρήσιμος.

5. Ο Λυσίμαχος αυτός ήταν Μακεδόνας στην καταγω-
 γή, και δορυφόρος του Αλέξανδρου. Κάποτε ο βασιλιάς
 εξοργισμένος μαζί του τον έκλεισε σε οίκημα μαζί μ' ένα
 λιοντάρι και διαπίστωσε ότι νίκησε το θηρίο. Ο Αλέξαν-
 δρος, λοιπόν, τον θαύμαζε και για άλλους λόγους, ώστε τον
 τιμούσε όμοια με τους ευγενείς Μακεδόνες. Όταν πέθανε ο
 Αλέξανδρος, ο Λυσίμαχος έγινε βασιλιάς των Θρακών⁸⁴,
 που ζούσαν στα σύνορα της Μακεδονίας και τους κυβερ-
 νούσε ο Αλέξανδρος και παλιότερα ο Φίλιππος. Αυτοί θ'

μοῖρα οὐ μεγάλη. Θρακῶν δὲ τῶν πάντων οὐδένας πλείους εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων ὅτι μὴ Κελτοὶ πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐν ἀντεξετάζοντι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεὶς πω πρότερος Θρακᾶς Ῥωμαίων κατεστρέψατο ἀθρόους· Ῥωμαίοις δὲ Θρακῇ τε πᾶσά ἐστιν ὑποχείριος, καὶ Κελτῶν ὅσον μὲν ἀχρεῖον νομίζουσι διὰ τε ὑπερβάλλον ψῆχος καὶ γῆς φανλότητα, ἐκουσίως παρῶπται σφισι, τὰ δὲ ἀξιόκτητα ἔχουσι καὶ τούτων. τότε δὲ ὁ Λυσίμαχος πρώτοις τῶν περιοίκων ἐπολέμησεν Ὀδρυσαῖς, δευτέρα δὲ ἐπὶ Δρομιχαίτην καὶ Γέτας ἐστράτευσεν· οἷα δὲ ἀνδράσι συμβαλὼν οὐκ ἀπείροις πολέμων, ἀριθμῶ δὲ καὶ πολλὸν ὑπερβεβληκόσιν, αὐτὸς μὲν ἐς τὸ ἔσχατον ἐλθὼν κινδύνου διέφυγεν, ὁ δὲ οἱ παῖς Ἀγαθοκλῆς συστρατευόμενος τότε πρώτον ὑπὸ τῶν Γετῶν ἐάλω. Λυσίμαχος δὲ καὶ ὕστερον προσπταίσας μάχαις καὶ τὴν ἄλωσιν τοῦ παιδὸς οὐκ ἐν παρέργῳ ποιούμενος συνέθετο πρὸς Δρομιχαίτην εἰρήνην, τῆς τε ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ τὰ πέραν Ἰστρου παρεῖς τῷ Γέτῃ καὶ θυγατέρα συνοικίσας ἀνάγκη τὸ πλέον· οἱ δὲ οὐκ Ἀγαθοκλέα, Λυσίμαχον δὲ αὐτὸν ἀλῶναι λέγουσιν, ἀνασωθῆναι δὲ Ἀγαθοκλέους τὰ πρὸς τὸν Γέτην ὑπὲρ αὐτοῦ πράξαντος. ὥς δὲ ἐπανῆλθεν, Ἀγαθοκλεῖ Λυσάνδραν γυναικα ἡγάγετο, Πτολεμαίου τε τοῦ Λάγον καὶ Εὐρυδίκης οὖσαν. διέβη δὲ καὶ ναυσὶν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν Ἀντιγόνου συγκαθεῖλε. συνώκισε δὲ καὶ Ἐφεσίων ἄχρι θαλάσσης τὴν νῦν πόλιν, ἐπαγαγόμενος ἐς αὐτὴν Λεβεδίους τε οἰκήτορας καὶ Κολοφωνίους, τὰς δὲ

ΑΤΤΙΚΑ

αποτελούσαν μικρό κομμάτι, της φυλής των Θρακών. Συγκρίνοντας τους με καθένα από τ' άλλα έθνη, οι Θράκες είναι ο πολυπληθέστερος λαός, με εξαίρεση τους Κελτούς. Γι' αυτό δεν μπόρεσε να υποτάξει όλους τους Θράκες κανένας πριν από τους Ρωμαίους. Όλη η Θράκη είναι υποταγμένη στους Ρωμαίους. Όσα μέρη των Κελτών θεωρούν άχρηστα εξαιτίας του κρύου ή του φτωχού εδάφους με τη θέληση τους τα παρέβλεψαν. Όσα πάλι άξιζαν να κατακτηθούν τα υπέταξαν.

6. Τότε ο Λυσίμαχος πολέμησε με γειτονικούς λαούς, πρώτα με τους Οδρύσες, ύστερα εκστράτευσε ενάντια στον Δρομιχαίτη και στους Γέτες. Επειδή αναμετρήθηκε με λαούς που δεν ήταν καθόλου άπειροι στον πόλεμο και υπερτερούσαν αριθμητικά κατά πολύ, αφού έφτασε σε έσχατο κίνδυνο, κατάφερε να σωθεί. Όμως ο γιος του Αγαθοκλής, που πρώτη φορά εκστράτευσε μαζί του, πιάστηκε αιχμάλωτος από τους Γέτες. Επειδή ο Λυσίμαχος έχασε κι άλλες μάχες και τον απασχολούσε πολύ η αιχμαλωσία του παιδιού του, σύναψε ειρήνη με τον Δρομιχαίτη, του παραχώρησε την περιοχή πέρα από τον Ίστρο [Δούναβη] κι αναγκάστηκε μάλλον να του δώσει γυναίκα την κόρη του. Άλλοι λένε πως εκείνος που αιχμαλωτίστηκε από τους Γέτες ήταν ο ίδιος ο Λυσίμαχος, όχι ο Αγαθοκλής, και πως σώθηκε, αφού ο Αγαθοκλής πρόσφερε τόσα στον αρχηγό των Γετών για χάρη εκείνου. Μόλις γύρισε στην πατρίδα του, πάντρεψε τον Αγαθοκλή με τη Λυσάνδρα, κόρη του Πτολεμαίου, γιου του Λάγου, και της Ευρυδίκης.

7. Πέρασε και με πλοία στην Ασία για να συμβάλει στην κατάλυση της εξουσίας του Αντιγόνου. Ίδρυσε επίσης τη σημερινή πόλη της Εφέσου που φτάνει μέχρι τη θάλασσα και εγκατέστησε εκεί τους Λεβεδίους και τους Κολοφωνίους, αφού πρώτα κυρίεψε τις πόλεις τους, ώστε

ἐκείνων ἀνελὼν πόλεις, ὡς Φοίνικα ἰάμβων ποιητὴν Κολοφωνίων θρηγῆσαι τὴν ἄλωσιν. Ἐρμησιάναξ δὲ ὁ τὰ ἔλεγεῖα γράφας οὐκέτι ἐμοὶ δοκεῖν περιῆν· πάντως γάρ που καὶ αὐτὸς ἂν ἐπὶ ἀλούσῃ Κολοφῶνι ὠδύρατο. Λυσίμαχος δὲ καὶ ἐς πόλεμον πρὸς Πύρρον κατέστη τὸν Αἰακίδου· φυλάξας δὲ ἐξ Ἑπείρου ἀπιόντα, οἷα δὴ τὰ πολλὰ ἐκεῖνος ἐπλανᾶτο, τὴν τε ἄλλην ἐλεηλάτησεν Ἑπειρον καὶ ἐπὶ τὰς θήκας ἦλθε τῶν βασιλέων. τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἐμοὶ ἐστὶν οὐ πιστά, Τερώνυμος δὲ ἔγραψε Καρδιανὸς Λυσίμαχον τὰς θήκας τῶν νεκρῶν ἀνελόντα τὰ ὅσῃ ἐκρῖψαι. ὁ δὲ Τερώνυμος οὗτος ἔχει μὲν καὶ ἄλλως δόξαν πρὸς ἀπέχθειαν γράφαι τῶν βασιλέων πλὴν Ἀντιγόνου, τούτῳ δὲ οὐ δικαίως χαρίζεσθαι· τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν Ἑπειρωτῶν παντάπασιν ἐστὶ φανερός ἐπήρεια συνθεῖς, ἄνδρα Μακεδόνα θήκας νεκρῶν ἀνελεῖν. χωρὶς δὲ ἠπίστατο δὴ που καὶ Λυσίμαχος οὐ Πύρρον σφᾶς προγόνους μόνον ἀλλὰ καὶ Ἀλεξάνδρου τοὺς αὐτοὺς τούτους ὄντας· καὶ γὰρ Ἀλέξανδρος Ἑπειρώτης τε ἦν καὶ τῶν Αἰακιδῶν τὰ πρὸς μητρὸς, ἣ τε ὕστερον Πύρρου πρὸς Λυσίμαχον συμμαχία δηλοῖ καὶ πολεμήσασιν ἀδιάλλακτόν γε οὐδὲν πρὸς ἀλλήλους γενέσθαι σφίσι. τῷ δὲ Τερωνύμῳ τάχα μὲν που καὶ ἄλλα ἦν ἐς Λυσίμαχον ἐγκλήματα, μέγιστον δὲ ὅτι τὴν Καρδιανῶν πόλιν ἀνελὼν Λυσιμάχειαν ἀντ' αὐτῆς ὤκισεν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Θρακίας χερρονήσου.

- 10 Λυσιμάχῳ δὲ ἐπὶ μὲν Ἀριδαίου βασιλεύοντος καὶ ὕστερον Κασσάνδρου καὶ τῶν παιδῶν φιλία διέμεινε πρὸς Μακεδόνας· περιελθούσης δὲ ἐς Δημήτριον τὸν Ἀντιγό-
νου τῆς ἀρχῆς, ἐνταῦθα ἤδη Λυσίμαχος πολεμήσεσθαι

ΑΤΤΙΚΑ

ο ποιητής ιαμβικών στίχων Φοίνικας να θρηνήσει την άλωση των Κολοφωνίων. Μου φαίνεται, όμως, ότι ο Ερμησιάνακτας που έγραψε ελεγείες δεν ζούσε πια, γιατί θα θρηνούσε ίσως κι αυτός για την άλωση της Κολοφώνας. Ο Λυσίμαχος κήρυξε πόλεμο και ενάντια στον Πύρρο, γιο του Αιακίδα. Βρήκε την ευκαιρία, όταν ο Πύρρος κάποτε έφυγε από την Ήπειρο, γιατί συχνά περιπλανιόταν, να λεηλατήσει την Ήπειρο κι έφτασε μέχρι τους βασιλικούς τάφους.

8. Μου φαίνονται απίστευτα αυτά που συνέβησαν συνέχεια. Ο Ιερώνυμος από την Καρδία έγραψε ότι ο Λυσίμαχος σύλησε τους τάφους και σκόρπισε τα κόκαλα. Ο Ιερώνυμος αυτός είναι γνωστό ότι έγραψε με απέχθεια για όλους τους βασιλιάδες, εκτός από τον Αντίγονο, τον οποίο κρίνει με ευμένεια. Τα σχετικά με τους τάφους των Ηπειρωτών, ότι κάποιος Μακεδόνας βεβήλωσε τους τάφους, είναι ολοφάνερο ότι τα έγραψε με μεροληψία. Ο Λυσίμαχος, εξάλλου, γνώριζε, κατά τη γνώμη μου, ότι οι θαμμένοι εκεί δεν ήταν μόνον πρόγονοι του Πύρρου, αλλά οι ίδιοι ήταν και του Αλέξανδρου —γιατί ο Αλέξανδρος ήταν από τη πλευρά της μητέρας του Ηπειρώτης και μάλιστα απ' το γένος των Αιακιδών. Επιπλέον το γεγονός ότι αργότερα ο Πύρρος συμμάχησε με τον Λυσίμαχο, φανερώνει ότι οι δύο ηγέτες, αν και συγκρούστηκαν, δεν έμειναν ασυμφιλίωτοι μεταξύ τους. Ο Ιερώνυμος μπορούσε να προσάψει στον Λυσίμαχο κι άλλες κατηγορίες· η μεγαλύτερη ήταν ότι κατέστρεψε την πατρίδα του, την Καρδία, στην θέση της οποίας ίδρυσε τη Λυσιμάχεια, στον ισθμό της Θρακικής χερσονήσου.

10. Όσο βασίλευε ο Αριδαίος και μετά από αυτόν ο Κάσσανδρος⁸⁵ κι οι γιοι του, ο Λυσίμαχος είχε φιλικές σχέσεις με τους Μακεδόνες. Όταν, όμως, η βασιλεία περιήλθε στον Δημήτριο⁸⁶, γιο του Αντιγόνου, ο Λυσίμαχος

ἤλπιζεν ὑπὸ Δημητρίου καὶ αὐτὸς ἄρχειν ἡξίου πολέμου, πατρῶον ἐπιστάμενος ὃν Δημητρίῳ προσπεριβάλλεσθαί τι ἐθέλειν καὶ ἅμα ὁρῶν αὐτὸν παρελθόντα ἐς Μακεδονίαν μετὰπεμπτὸν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Κασσάνδρου, ὥς δὲ ἀφίκετο, αὐτόν τε Ἀλέξανδρον φονεύσαντα καὶ ἔχοντα ἀντ' ἐκείνου τὴν Μακεδόνων ἀρχήν. τούτων ἔνεκα Δημητρίῳ συμβαλὼν πρὸς Ἀμφιπόλει παρ' ὀλίγον μὲν ἦλθεν ἐκπεσεῖν Θρᾷκης, ἀμύναντος δέ οἱ Πύρρου τὴν τε Θρᾷκην κατέσχε καὶ ὕστερον ἐπῆρξε Νεστίων καὶ Μακεδόνων· τὸ δὲ πολὺ Μακεδονίας αὐτὸς Πύρρος κατεῖχε, δυνάμει τε ἥκων ἐξ Ἡπείρου καὶ πρὸς Λυσιμάχον ἐν τῷ παρόντι ἔχων ἐπιτηδείως. Δημητρίου δὲ διαβάντος ἐς τὴν Ἀσίαν καὶ Σελεύκῳ πολεμοῦντος, ὅσον μὲν χρόνον ἀντεῖχε τὰ Δημητρίου, διέμεινεν ἡ Πύρρου καὶ Λυσιμάχου συμμαχία· γενομένου δὲ ἐπὶ Σελεύκῳ Δημητρίου Λυσιμάχῳ καὶ Πύρρῳ διελύθη ἡ φιλία, καὶ καταστάντων ἐς πόλεμον Λυσίμαχος Ἀντιγόνῳ τε τῷ Δημητρίου καὶ αὐτῷ Πύρρῳ πολεμήσας ἐκράτησε παρὰ πολὺ καὶ Μακεδονίαν ἔσχεν, ἀναχωρῆσαι Πύρρον βιάσάμενος ἐς τὴν Ἡπειρον. εἰώθασι δὲ ἀνθρώποις φύεσθαι δι' ἔρωτα πολλαὶ συμφοραί. Λυσίμαχος γὰρ ἡλικία τε ἤδη προήκων καὶ ἐς τοὺς παῖδας αὐτός τε νομιζόμενος εὐδαίμων καὶ Ἀγαθοκλεῖ παιδῶν ὄντων ἐκ Λυσάνδρας Ἀρσινοῇ ἐγγημεν ἀδελφὴν Λυσάνδρας. ταύτην τὴν Ἀρσινοῇ φοβονμένην ἐπὶ τοῖς παισὶ, μὴ Λυσιμάχου τελευτήσαντος ἐπ' Ἀγαθοκλεῖ γένωνται, τούτων ἔνεκα

ΑΤΤΙΚΑ

τότε υπολόγιζε ότι ο Δημήτριος θα τον πολεμούσε. Αποφάσισε λοιπόν ν' αρχίσει αυτός τον πόλεμο, γιατί γνώριζε ότι ο Δημήτριος είχε αποκτήσει από τον πατέρα του το πάθος ν' αυξάνει τη δύναμη του και συγχρόνως γιατί έβλεπε πως ο Δημήτριος, που τον είχε καλέσει στη Μακεδονία ο Αλέξανδρος, ο γιος του Κασσάνδρου, μόλις έφτασε, σκότωσε τον ίδιο τον Αλέξανδρο και κυβερνούσε αντί για εκείνον τη Μακεδονία.

2. Εξαιτίας αυτών ο Λυσίμαχος πολέμησε⁸⁷ τον Δημήτριο κοντά στην Αμφίπολη και παρ' ολίγο να έχανε τη Θράκη. Κι επειδή βοήθησε την άμυνα ο Πύρρος, κράτησε τη Θράκη κι αργότερα έγινε ηγέτης των Μακεδόνων του Νέστου. Εκείνος που είχε καταλάβει το μεγαλύτερο κομμάτι της Μακεδονίας ήταν ο ίδιος ο Πύρρος, που ξεκίνησε από την Ήπειρο με στρατιωτική δύναμη κι είχε καλές σχέσεις με το Λυσίμαχο την εποχή εκείνη. Όταν ο Δημήτριος πέρασε απέναντι στην Ασία και πολεμούσε τον Σέλευκο, κι όσο καιρό συνέχιζε τον πόλεμο ο Δημήτριος, η συμμαχία Λυσιμάχου και Πύρρου παρέμενε. Όταν, όμως, ο Δημήτριος ηττήθηκε⁸⁸ από τον Σέλευκο⁸⁹, διαλύθηκε και η φιλική σχέση του με τον Πύρρο. Και τότε ο Λυσίμαχος πολέμησε τον γιο του Δημητρίου, τον Αντίγονο, και τον ίδιο τον Πύρρο και, αφού τους νίκησε, κατέλαβε τη Μακεδονία κι ανάγκασε τον Πύρρο να επιστρέψει στην Ήπειρο.

3. Ο έρωτας συχνά προκαλεί πολλές συμφορές στους ανθρώπους. Ο Λυσίμαχος, προχωρημένης πια ηλικίας, που θεωρούνταν ευτυχισμένος και ο ίδιος με τα παιδιά του και ο γιος του Αγαθοκλής⁹⁰ είχε αποκτήσει παιδιά από τη Λυσάνδρα, παντρεύτηκε την αδελφή της Λυσάνδρας, την Αρσινόη. Αυτή η Αρσινόη, επειδή φοβόταν μήπως, μόλις πέθαινε ο Λυσίμαχος, τα παιδιά της έπεφταν στα χέρια του Αγαθοκλή, γι' αυτό λέγεται ότι συνωμότησε

Ἀγαθοκλεῖ ἐπιβουλευῶσαι λέγεται. ἤδη δὲ ἔγραψαν καὶ ὥς Ἀγαθοκλέους ἀφίκοιτο ἐς ἔρωτα ἡ Ἀρσινόη, ἀπο-
τυγχάνουσα δὲ ἐπὶ τῷ βουλευῶσαι λέγουσιν Ἀγαθοκλεῖ
θάνατον. λέγουσι δὲ καὶ ὥς Λυσίμαχος αἰσθοῖτο ὕστερον
τὰ τολμηθέντα ὑπὸ τῆς γυναικός, εἶναι δὲ οὐδὲν ἔτι οἱ
πλέον ἡρημωμένῳ φίλων ἐς τὸ ἔσχατον. ὥς γὰρ δὴ τότε ὁ
Λυσίμαχος ἀνελεῖν τὸν Ἀγαθοκλέα Ἀρσινόη παρῆκε,
Λυσάνδρα παρὰ Σέλευκον ἐκδιδράσκει τούς τε παῖδας
ἅμα ἀγομένη καὶ τοὺς ἀδελφούς τοὺς αὐτῆς οἷς περιελθὼν
τοῦτο ἐς Πτολεμαῖον καταφεύγουσι. τούτοις ἐκδιδρά-
σκουσι παρὰ Σέλευκον καὶ Ἀλέξανδρος ἡκολούθησεν,
υἱὸς μὲν Λυσιμάχου, γεγονὼς δὲ ἐξ Ὀδρυσιάδος γυναι-
κός· οὗτοί τε οὖν ἐς Βαβυλῶνα ἀναβεβηκότες ἰκέτευον
Σέλευκον ἐς πόλεμον πρὸς Λυσίμαχον καταστῆναι· καὶ
Φιλέταιρος ἅμα, ὃ τὰ χρήματα ἐπετέτραπτο Λυσιμάχου,
τῇ τε Ἀγαθοκλέους τελευτῇ χαλεπῶς φέρων καὶ τὰ παρὰ
τῆς Ἀρσινόης ὕποπτα ἡγούμενος καταλαμβάνει Πέργα-
μον τὴν ὑπὲρ Καῖκον, πέμψας δὲ κήρυκα τὰ τε χρήματα
καὶ αὐτὸν ἐδίδου Σελεύκῳ. Λυσίμαχος δὲ ταῦτα πάντα
πνιθανόμενος ἔφθη διαβὰς ἐς τὴν Ἀσίαν καὶ ἄρξας αὐτὸς
πολέμου συμβαλὼν τε Σελεύκῳ παρὰ πολὺ τε ἐκρατήθη
καὶ αὐτὸς ἀπέθανεν. Ἀλέξανδρος δέ, ὃς ἐκ τῆς γυναικός
Ὀδρυσίδος ἐγγεγόνει οἱ, πολλὰ Λυσάνδραν παραιτησάμε-
νος ἀναιρεῖται τε καὶ ὕστερον τούτων ἐς Χερρόνησον
κομίσας ἔθαπεν, ἔνθα ἔτι καὶ νῦν ἐστὶν οἱ φανερός ὁ
τάφος Καρδίας τε μεταξὺ κώμης καὶ Πακτύης.

- 11 Τὰ μὲν οὖν Λυσιμάχου τοιαῦτα ἐγένετο· Ἀθηναῖοις
δὲ εἰκὼν ἐστὶ καὶ Πύρρου. οὗτος ὁ Πύρρος Ἀλεξάνδρῳ
προσῆκεν οὐδέν, εἰ μὴ ὅσα κατὰ γένος· Αἰακίδου γὰρ τοῦ

ΑΤΤΙΚΑ

εναντίον του Αγαθοκλή. Έγραψαν ακόμη πως η Αρσινόη αγάπησε τον Αγαθοκλή, αλλά επειδή αυτός δεν την δέχτηκε, λένε πως γι' αυτό σχεδίασε τον θάνατο του. Λένε ακόμα ότι αργότερα ο Λυσίμαχος πληροφορήθηκε όσα τόλμησε η γυναίκα του, αλλά τότε πια δεν του είχε μείνει τίποτα κι είχε χάσει όλα τα αγαπημένα του πρόσωπα.

4. Όταν ο Λυσίμαχος επέτρεψε στην Αρσινόη ν' αφανίσει τον Αγαθοκλή, η Λυσάνδρα κατέφυγε στον Σέλευκο, παίρνοντας μαζί τα παιδιά και τους αδελφούς της, που έφτασαν κι αυτοί εκεί, ενώ κατευθύνονταν στον Πτολεμαίο. Όταν κατέφυγαν στον Σέλευκο, τους ακολούθησε ο Αλέξανδρος, γιος του Λυσιμάχου από μια Οδρυσίδα γυναίκα. Έφτασαν στη Βαβυλώνα και παρακαλούσαν τον Σέλευκο να κηρύξει τον πόλεμο στον Λυσίμαχο. Στο μεταξύ ο διαχειριστής των χρημάτων του Λυσιμάχου, ο Φιλέταιρος, στενοχωρημένος για τον θάνατο του Αγαθοκλή και υποπετυόμενος πως είχε χάσει πλέον την εμπιστοσύνη της Αρσινόης, καταλαμβάνει την Πέργαμο πέρα από τον Κάικο και έστειλε κήρυκα στον Σέλευκο ότι του παραδίδει τον εαυτό του και τα χρήματα.

5. Ο Λυσίμαχος, όταν πληροφορήθηκε όλα αυτά, βιάστηκε να περάσει στην Ασία για ν' αρχίσει αυτός τον πόλεμο. Πολέμησε τον Σέλευκο, ηττήθηκε⁹¹ και έχασε τη ζωή του. Ο Αλέξανδρος, ο γιος του από την Οδρυσίδα γυναίκα, αφού ικέτεψε πολύ τη Λυσάνδρα, πήρε τη σορό του πατέρα του κι ύστερα απ' αυτά τον μετέφερε και τον έθαψε στη Χερσόνησο, όπου ο τάφος του φαίνεται ακόμη και σήμερα, μεταξύ της κώμης Καρδίας και της Πακτύης.

11. Αυτή ήταν η ιστορία του Λυσιμάχου. Στην Αθήνα υπάρχει κι ανδριάντας του Πύρρου. Ο Πύρρος δεν είχε καμία συγγένεια με τον Αλέξανδρο, ανήκαν μόνο στην ίδια γενιά. Ο Πύρρος⁹² ήταν γιος του Αιακίδη και εγγονός

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ἀρύββον Πύρρος ἦν, Ὀλυμπιάδος δὲ Ἀλέξανδρος τῆς Νεοπτολέμου, Νεοπτολέμῳ δὲ καὶ Ἀρύββῳ πατὴρ ἦν Ἀλκέτας ὁ Θαρύπουν. ἀπὸ δὲ Θαρύπου ἐς Πύρρον τὸν Ἀχιλλέως πέντε ἀνδρῶν καὶ δέκα εἰσὶ γενεαί· πρῶτος γὰρ δὴ οὗτος ἀλούσης Ἰλίου τὴν μὲν ἐς Θεσσαλίαν ὑπερεῖδεν ἀναχώρησιν, ἐς δὲ τὴν Ἑπειρον κατάρας ἐνταῦθα ἐκ τῶν Ἐλένου χρησμῶν ὥκησε. καὶ οἱ παῖς ἐκ μὲν Ἐρμιόνης ἐγένετο οὐδεὶς, ἐξ Ἀνδρομάχης δὲ Μολοσσὸς καὶ Πίελος καὶ νεώτατος ὁ Πέργαμος. ἐγένετο δὲ καὶ Ἐλένῳ Κεστρεῖνος· τούτῳ γὰρ Ἀνδρομάχη συνώκησεν ἀποθανόντος ἐν Δελφοῖς Πύρρον. Ἐλένου δὲ ὥς ἐτελεύτα Μολοσσῶ τῷ Πύρρῳ παραδόντος τὴν ἀρχὴν Κεστρεῖνος μὲν σὺν τοῖς ἐθέλουσιν Ἑπειρωτῶν τὴν ὑπὲρ Θύαμιν ποταμὸν χώραν ἔσχε, Πέργαμος δὲ διαβὰς ἐς τὴν Ἀσίαν Ἀρειὸν δυναστεύοντα ἐν τῇ Τευθρανίᾳ κτείνει μονομαχήσαντά οἱ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῇ πόλει τὸ ὄνομα ἔδωκε τὸ νῦν ἀφ' αὐτοῦ· καὶ Ἀνδρομάχης—ἡκολούθει γάρ οἱ—καὶ νῦν ἐστὶν ἡρῶον ἐν τῇ πόλει. Πίελος δὲ αὐτοῦ κατέμεινεν ἐν Ἑπειρῷ, καὶ ἐς πρόγονον τοῦτον ἀνέβαινε Πύρρος τε ὁ Αἰακίδου καὶ οἱ πατέρες, ἀλλ' οὐκ ἐς Μολοσσόν. ἦν δὲ ἄχρι μὲν Ἀλκέτου τοῦ Θαρύπου ἐφ' ἐνὶ βασιλεῖ καὶ τὰ Ἑπειρωτῶν· οἱ δὲ Ἀλκέτου παῖδες, ὥς σφισι στασιάσασι μετέδοξεν ἐπ' ἴσης ἄρχειν, αὐτοὶ τε πιστῶς ἔχοντες διέμειναν ἐς ἀλλήλους καὶ ὕστερον Ἀλεξάνδρου τοῦ Νεοπτολέμου τελευτήσαντος ἐν Λευκανοῖς, Ὀλυμπιάδος δὲ διὰ τὸν Ἀντιπάτρου φόβον ἐπανελθούσης ἐς Ἑπειρον, Αἰακίδης ὁ Ἀρύββον τά τε ἄλλα διετέλει κατήκοος ὢν Ὀλυμπιάδι καὶ συνεστράτευσε πολεμίσων Ἀριδαίῳ καὶ Μακεδόσιν, οὐκ ἐθελόντων ἔπεσθαι τῶν

ΑΤΤΙΚΑ

του Αρύββα. Ο Αλέξανδρος πάλι ήταν γιος της Ολυμπιάδας, κόρης του Νεοπτόλεμου. Ο Αρύββας και ο Νεοπτόλεμος είχαν πατέρα τον Αλκέτα, γιο του Θαρύπα. Από τον Θαρύπα μέχρι τον Πύρρο⁹³, που ήταν γιος του Αχιλλέα, μεσολαβούν δεκαπέντε γενιές. Μετά την πτώση της Τροίας, ο Πύρρος ήταν ο πρώτος που καταφρόνησε την επιστροφή στη Θεσσαλία και έπλευσε στην Ήπειρο, όπου κατοίκησε σύμφωνα με χρησμό του Ελένου. Ο Πύρρος δεν απέκτησε παιδιά από την Ερμιόνη. Από την Ανδρομάχη, όμως, απέκτησε τον Μολοσσό, τον Πίελο και τον Πέργαμο, τον μικρότερο απ' όλους. Κι ο Έλενος είχε έναν γιο, τον Κεστρίνο.

2. Όταν λοιπόν ο Πύρρος πέθανε στους Δελφούς, η Ανδρομάχη παντρεύτηκε τον Έλενο. Όταν πέθανε ο Έλενος, παρέδωσε την εξουσία στον γιο του Πύρρου, τον Μολοσσό. Τότε ο Κεστρίνος, με αυτούς που ήθελαν από τους Ηπειρώτες, υπέταξε τη χώρα πέρα από τον ποταμό Θύαμη. Ο Πέργαμος πέρασε στην Ασία, όπου σκότωσε τον Αρειο, βασιλιά της Τευθρανίας, σε μονομαχία για την εξουσία, κι έδωσε στην πόλη το όνομα του, το οποίο έχει μέχρι σήμερα. Στην πόλη υπάρχει και τώρα ηρώο της Ανδρομάχης, που τον είχε ακολουθήσει. Ο Πίελος έμεινε εκεί στην Ήπειρο, κι από αυτόν, κι όχι από τον Μολοσσό, καταγόταν ο Πύρρος του Αιακίδα και οι προγονοί του.

3. Μέχρι τον Αλκέτα, γιο του Θαρύπα, η Ήπειρος είχε μόνο ένα βασιλιά. Οι γιοι του Αλκέτα, όμως, μετά από φιλονικία συμφώνησαν να μοιράζονται ίσα την εξουσία. Τήρησαν πιστά τη συμφωνία τους και, όταν ο Αλέξανδρος, γιος του Νεοπτόλεμου, πέθανε στη Λευκανία κι η Ολυμπιάδα επέστρεψε στην Ήπειρο από τον φόβο του Αντιπάτρου, ο Αιακίδης του Αρύββα έδειξε αφοσίωση σ' αυτή και εκστράτευσε μαζί της, για να πολεμήσει κατά του Αριδαίου και των Μακεδόνων, παρά το γεγονός ότι οι

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ἡπειρωτῶν. Ὀλυμπιάδος δὲ ὥς ἐπεκράτησεν ἀνόσια μὲν ἐργασαμένης καὶ ἐς τὸν Ἀριδαίου θάνατον, πολλῶ δὲ ἔτι ἀνοσιώτερα ἐς ἄνδρας Μακεδόνας, καὶ διὰ ταῦτα οὐκ ἀνάξια ὕστερον ὑπὸ Κασσάνδρου παθεῖν νομισθείσης, Αἰακίδην οὖν κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδ' αὐτοὶ διὰ τὸ Ὀλυμπιάδος ἔχθος ἐδέχοντο Ἡπειῶται, εὖρομένου δὲ ἀνὰ χρόνον παρὰ τούτων συγγνώμην δεύτερα ἡναντιοῦτο Κάσσανδρος μὴ κατελθεῖν ἐς Ἡπειρον. γενομένης δὲ Φιλίππου τε ἀδελφοῦ Κασσάνδρου καὶ Αἰακίδου μάχης πρὸς Οἰνιάδαις, Αἰακίδην μὲν τρωθέντα κατέλαβε μετ' οὐ πολὺ τὸ χρεῶν· Ἡπειῶται δὲ Ἀλκέταν ἐπὶ βασιλείᾳ κατεδέξαντο, Ἀρύββου μὲν παῖδα καὶ ἀδελφὸν Αἰακίδου πρεσβύτερον, ἀκρατῇ δὲ ἄλλως θυμοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἐξελασθέντα ὑπὸ τοῦ πατρός. καὶ τότε ἦκων ἐξεμαίνετο εὐθὺς ἐς τοὺς Ἡπειρώτας, ἐς δ' ὀνύκῳ αὐτόν τε καὶ τοὺς παῖδας ἐπαναστάντες ἔκτειναν. ἀποκτείναντες δὲ τοῦτον Πύρρον τὸν Αἰακίδου κατάγουσιν· ἦκοντι δὲ εὐθὺς ἐπεστράτεψε Κάσσανδρος, νέῳ τε ἡλικίᾳ ὄντι καὶ τὴν ἀρχὴν οὐ κατεσκευασμένῳ βεβαίως. Πύρρος δὲ ἐπιόντων Μακεδόνων ἐς Αἴγυπτον παρὰ Πτολεμαῖον ἀναβαίνει τὸν Λάγον· καὶ οἱ Πτολεμαῖος γυναικὰ τ' ἔδωκεν ἀδελφὴν ὁμομητρίαν τῶν αὐτοῦ παιδῶν καὶ στόλῳ κατήγαγεν Αἰγυπτίων.

Πύρρος δὲ βασιλεύσας πρώτοις ἐπέθετο Ἑλλήνων Κορκυραίοις, κειμένην τε ὁρῶν τὴν νῆσον πρὸ τῆς αὐτοῦ χώρας καὶ ἄλλοις ὁρμητήριον ἐφ' αὐτόν οὐκ ἐθέλων εἶναι. μετὰ δὲ ἀλοῦσαν Κόρκυραν ὅσα μὲν Λυσιμάχῳ πολεμήσας ἔπαθε καὶ ὥς Δημήτριον ἐκβαλὼν Μακεδονίας ἤρξεν

ΑΤΤΙΚΑ

Ηπειρώτες ήταν απρόθυμοι, ν' ακολουθήσουν.

4. Μετά τη νίκη της η Ολυμπιάδα φέρθηκε ανόσια και σχετικά με τον θάνατο του Αριδαίου και ακόμα πιο ανόσια σε κάποιους Μακεδόνες, ώστε θεωρήθηκε πως της άξιζε αυτό που έπαθε από τον Κάσσανδρο⁹⁴. Οι ίδιοι οι Ηπειρώτες, επειδή μισούσαν τόσο την Ολυμπιάδα, δεν δέχονταν αρχικά τον Αιακίδη. Κι όταν με το πέρασμα του χρόνου τον συγχώρεσαν, τότε η επάνοδος του στην Ήπειρο αποτράπηκε από τον Κάσσανδρο. Έπειτα ο Αιακίδης πολέμησε με τον αδελφό του Κασσάνδρου, τον Φίλιππο, κοντά στους Οινιάδες. Ο Αιακίδης πληγώθηκε και λίγο αργότερα τον βρήκε ο θάνατος⁹⁵.

5. Οι Ηπειρώτες τότε δέχτηκαν βασιλιά τον Αλκέτα, γιο του Αρύββα και μεγάλο αδελφό του Αιακίδη, που είχε διωχτεί από τον ίδιο τον πατέρα του, επειδή ήταν οξύθυμος. Μόλις επέστρεψε στην πατρίδα του, συμπεριφέρθηκε τόσο μανιασμένα, ώσπου μια νύχτα οι Ηπειρώτες επαναστάτησαν και σκότωσαν κι αυτόν και τους γιους του. Αφού τον σκότωσαν, έφεραν πίσω τον Πύρρο, γιο του Αιακίδη. Μόλις επέστρεψε ο Πύρρος, ο Κάσσανδρος εκστράτευσε αμέσως εναντίον του, γιατί ήταν ακόμη νεαρός και δεν είχε εδραιωθεί στην εξουσία. Όταν οι Μακεδόνες εκστράτευσαν εναντίον του, ο Πύρρος κατέφυγε στην Αίγυπτο, στον Πτολεμαίο του Λάγου. Ο Πτολεμαίος του έδωσε για σύζυγο μια αδελφή των παιδιών του από την ίδια μητέρα, και με Αιγυπτιακό στόλο τον έστειλε πίσω στην Ήπειρο.

6. Όταν έγινε βασιλιάς ο Πύρρος, επιτέθηκε πρώτα εναντίον των Κερκυραίων, γιατί έβλεπε ότι το νησί τους βρίσκεται ακριβώς απέναντι από τη χώρα του και δεν ήθελε να το χρησιμοποιήσει κανείς για ορμητήριο εναντίον του. Όσα έπαθε στον πόλεμο με τον Λυσίμαχο μετά την πτώση της Κέρκυρας και πώς, αφού έδιωξε τον Δημήτριο, κυβέρνησε τη Μακεδονία, απ' όπου τον έδιωξε με τη σειρά

ἐς δ' αὖθις ἐξέπεσεν ὑπὸ Λυσιμάχον, τάδε μὲν τοῦ Πύρρου μέγιστα ἐς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν δεδήλωκεν ἤδη μοι τὰ ἐς Λυσιμάχον ἔχοντα· Ῥωμαίοις δὲ οὐδένα Πύρρου πρότερον πολεμήσαντα ἴσμεν Ἕλληνα. Διομήδει μὲν γὰρ καὶ Ἀργείων τοῖς σὺν αὐτῷ οὐδεμίαν ἔτι γενέσθαι πρὸς Αἰνείαν λέγεται μάχην· Ἀθηναίοις δὲ ἄλλα τε πολλὰ ἐλπίσασι καὶ Ἰταλίαν πᾶσαν καταστρέψασθαι τὸ ἐν Συρακούσαις πταῖσμα ἐμποδὼν ἐγένετο μὴ καὶ Ῥωμαίων λαβεῖν πείραν· Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Νεοπτολέμων, γένους τε ὦν Πύρρου τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡλικία πρεσβύτερος, ἀποθανὼν ἐν Λευκανοῖς ἔφθη πρὶν ἐς χεῖρας ἐλθεῖν Ῥωμαίοις.

- 12 Οὗτω Πύρρος ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐκ τῆς Ἑλλάδος τῆς πέραν Ἰονίου διαβὰς ἐπὶ Ῥωμαίους· διέβη δὲ καὶ οὗτος ἐπαγαγομένων Ταραντίνων. τούτοις γὰρ πρότερον ἔτι πρὸς Ῥωμαίους συνειστήκει πόλεμος· ἀδύνατοι δὲ κατὰ σφᾶς ὄντες ἀντισχεῖν, προὔπαρχούσης μὲν ἐς αὐτὸν εὐεργεσίας, ὅτι οἱ πολεμοῦντι τὸν πρὸς Κόρκυραν πόλεμον ναυσὶ σνήραντο, μάλιστα δὲ οἱ πρέσβεις τῶν Ταραντίνων ἀνέπεισαν τὸν Πύρρον, τήν τε Ἰταλίαν διδάσκοντες ὡς εὐδαιμονίας ἔνεκα ἀντὶ πάσης εἴη τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς οὐχ ὅσιον αὐτῷ παραπέμψαι σφᾶς φίλους τε καὶ ἰκέτας ἐν τῷ παρόντι ἤκοντας. ταῦτα λεγόντων τῶν πρέσβεων μνήμη τὸν Πύρρον τῆς ἀλώσεως ἐσῆλθε τῆς Ἰλίου, καὶ οἱ κατὰ ταῦτα ἤλπιζε χωρήσειν πολεμοῦντι· στρατεύειν γὰρ ἐπὶ Τρώων ἀποίκους Ἀχιλλεύς ὦν ἀπόγονος. ὡς δὲ οἱ ταῦτα ἤρεσκε — διέμελλε γὰρ ἐπ' οὐδενὶ ὦν ἔλοιτο —, αὐτίκα ναῦς τε ἐπλήρου μακρὰς καὶ πλοῖα στρογγύλα εὐτρέπιζεν ἵππους καὶ ἄνδρας ὀπλίτας ἄγειν. ἔστι δὲ ἀνδράσι βιβλία οὐκ ἐπιφανέσιν ἐς συγγραφὴν, ἔχοντα ἐπίγραμμα ἔργων

ΑΤΤΙΚΑ

του ο Λυσίμαχος, που θεωρούνται τα σημαντικότερα γεγονότα σχετικά με τον Πύρρο, τα ανέφερα ήδη εξιστορώντας τη ζωή του Λυσιμάχου.

7. Δεν ξέρουμε κανένα Έλληνα πριν από τον Πύρρο, που πολέμησε εναντίον των Ρωμαίων γιατί λένε ότι ο Διομήδης και οι Αργείοι, που ήταν μαζί του, δεν έκαναν άλλη μάχη με τον Αινεία. Τους Αθηναίους, που μεταξύ άλλων έλπιζαν να καταλάβουν και ολόκληρη την Ιταλία, τους εμπόδισε ν' αποκτήσουν πείρα των Ρωμαίων η πανωλεθρία τους στις Συρακούσες⁹⁶. Ο Αλέξανδρος, γιος του Νεοπτόλεμου, από τη γενιά του Πύρρου αλλά μεγαλύτερος απ' αυτόν, πέθανε στη Λευκανία προτού συμπλακεί με τους Ρωμαίους.

12. Έτσι ο Πύρρος ήταν ο πρώτος από την Ελλάδα την πέρα από το Ιόνιο, που ήρθε να πολεμήσει με τους Ρωμαίους· ήρθε, αφού τον κάλεσαν οι Ταραντίνοι, οι οποίοι βρίσκονταν από πριν σε πόλεμο με τους Ρωμαίους· όμως μόνοι τους ήταν αδύνατο ν' αντέξουν κι εξάλλου ο Πύρρος τους όφειλε μια ανταπόδοση ευεργεσίας, αφού τον είχαν βοηθήσει με πλοία στον πόλεμο κατά των Κερκυραίων. Κυρίως όμως έπεισαν τον Πύρρο οι πρέσβεις των Ταραντίνων, λέγοντας ότι η Ιταλία, εξαιτίας της ευημερίας της, άξιζε όσο ολόκληρη η Ελλάδα κι ότι ήταν ανάρμοστο να φύγουν άπρακτοι αφού ήρθαν ως φίλοι και ικέτες. Ενώ άκουγε τα λόγια των πρεσβευτών, θυμήθηκε την άλωση του Ιλίου και έλπιζε πως ο πόλεμος αυτός θα είχε την ίδια έκβαση, αφού αυτός, που ήταν απόγονος του Αχιλλέα, θα πολεμούσε ενάντια σε αποίκους των Τρώων.

2. Επειδή αυτό του άρεσε και καθώς δεν ανέβαλε τίποτε απ' όσα αποφάσιζε, άρχισε να εξοπλίζει αμέσως πλοία πολεμικά και μεταγωγικά, για να μεταφέρει ιππείς και οπλίτες. Τπάρχουν βιβλία ανδρών, που δεν είναι επιφανείς

ὑπομνήματα εἶναι. ταῦτα ἐπιλεγομένῳ μοι μάλιστα ἐπῆλθε θανμάσαι Πύρρον τόλμαν τε, ἣν μαχόμενος αὐτὸς [τε] παρείχετο, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀεὶ μέλλουσιν ἀγῶσι πρόνοιαν· ὃς καὶ τότε περαιούμενος ναυσὶν ἐς Ἰταλίαν Ῥωμαίους ἐλελήθει καὶ ἥκων οὐκ εὐθὺς ἦν σφισι φανερός, γινομένης δὲ Ῥωμαίων πρὸς Ταραντίνους συμβολῆς τότε δὴ πρῶτον ἐπιφαίνεται σὺν τῷ στρατῷ καὶ παρ' ἐλπίδα σφίσι προσπεσών, ὥς τὸ εἶκος, ἐτάραξεν. ἅτε δὲ ἄριστα ἐπιστάμενος ὥς οὐκ ἀξιόμαχος εἴη πρὸς Ῥωμαίους, παρεσκευάζετο ὥς τοὺς ἐλέφαντας ἐπαφήσων σφίσιν. ἐλέφαντας δὲ πρῶτος μὲν τῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης Ἀλέξανδρος ἐκτήσατο Πῶρον καὶ τὴν δύναμιν καθελὼν τὴν Ἰνδῶν, ἀποθανόντος δὲ Ἀλεξάνδρου καὶ ἄλλοι τῶν βασιλέων καὶ πλείστους ἔσχεν Ἀντίγονος, Πύρρῳ δὲ ἐκ τῆς μάχης ἐγεγόνει τῆς πρὸς Δημήτριον τὰ θηρία αἰχμάλωτα· τότε δὲ ἐπιφανέντων αὐτῶν δεῖμα ἔλαβε Ῥωμαίους ἄλλο τι καὶ οὐ ζῶα εἶναι νομίσαντας. ἐλέφαντα γάρ, ὅσος μὲν ἐς ἔργα καὶ ἀνδρῶν χειρᾶς, εἰσὶν ἐκ παλαιοῦ δηλοὶ πάντες εἰδότες· αὐτὰ δὲ τὰ θηρία, πρὶν ἢ διαβῆναι Μακεδόνας ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, οὐδὲ ἐωράκεσαν ἀρχὴν πλὴν Ἰνδῶν τε αὐτῶν καὶ Λιβύων καὶ ὅσοι πλησιόχωροι τούτοις, δηλοῖ δὲ Ὅμηρος, ὃς βασιλεῦσι κλίνας μὲν καὶ οἰκίας τοῖς εὐδαιμονεστέροις αὐτῶν ἐλέφαντι ἐποίησε κεκοσμημένας, θηρίου δὲ ἐλέφαντος μνήμην οὐδεμίαν ἐποίησατο· θεασάμενος δὲ ἢ πεπυσμένος ἐμνημόνευσεν ἂν πολὺ γε πρότερον ἐμοὶ δοκεῖν ἢ Πυγμαίων τε ἀνδρῶν καὶ γεράνων μάχης.

ΑΤΤΙΚΑ

για τη συγγραφική τους ικανότητα, τα οποία έχουν τίτλο ότι είναι απομνημονεύματα των πράξεων του. Διαβάζοντας τα θαύμασα την τόλμη του Πύρρου, που έδειχνε στη μάχη, και τη διορατικότητα του για μελλοντικές συγκρούσεις. Ο Πύρρος πέρασε με τα πλοία στην Ιταλία χωρίς να τον καταλάβουν οι Ρωμαίοι· αλλά κι όταν έφτασε δεν έγινε αμέσως αντιληπτός. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά με τη στρατιά του την ώρα που οι Ρωμαίοι συμπλέκονταν με τους Ταραντίνους και επιτιθέμενος ξαφνικά, όπως ήταν φυσικό, προξένησε πανικό⁹⁷.

3. Επειδή γνώριζε, όμως, πολύ καλά ότι δεν μπορούσε ν' αντιταχθεί αποτελεσματικά στους Ρωμαίους, αποφάσισε να στρέψει εναντίον τους τους ελέφαντες. Ο πρώτος από τους βασιλιάδες στην Ευρώπη που απέκτησε ελέφαντες ήταν ο Αλέξανδρος, όταν νίκησε τον Πώρο και τις δυνάμεις των Ινδών. Μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου, τους χρησιμοποίησαν κι άλλοι βασιλιάδες· τους περισσότερους όμως είχε ο Αντίγονος. Αυτά τα θηρία αιχμαλώτισε ο Πύρρος στη μάχη με τον Δημήτριο. Οι Ρωμαίοι τρομοκρατήθηκαν στη θέα τους, γιατί νόμισαν ότι δεν ήταν ζώα, αλλά κάτι άλλο.

4. Το ελεφαντόδοντο, που χρησιμοποιόταν για έργα τέχνης με τα χέρια των ανθρώπων, ήταν γνωστό σ' όλους από πολύ παλιά. Τα ζώα όμως αυτά, πριν περάσουν στην Ασία οι Μακεδόνες, δεν τα είχε δει κανείς, εκτός από τους ίδιους τους Ινδούς, τους Λίβυους και όσους ζούσαν σε γειτονικές μ' αυτούς περιοχές. Αυτό αποδεικνύεται και από τον Όμηρο, που παρουσιάζει τα κρεβάτια και τα σπίτια των πλουσιότερων βασιλιάδων στολισμένα με ελεφαντόδοντο, χωρίς πουθενά ν' αναφέρει το ζώο ελέφαντα. Πιστεύω ότι, αν είχε δει ή μάθει γι' αυτό το ζώο, θα περιέγραφε μάλλον αυτό παρά τη μάχη Πυγμαίων με γερανούς.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Πύρρον δὲ ἐξ Σικελίαν ἀπήγαγε πρεσβεία Συρακουσίων·
Καρχηδόνιοι γὰρ διαβάντες τὰς Ἑλληνίδας τῶν πόλεων
ἐποιοῦν ἀναστάτους, ἥ δὲ ἦν λοιπή, Συρακούσαις
πολιορκούντες προσεκάθηντο. ἃ τῶν πρέσβων Πύρρος
ἀκούων Τάραντα μὲν εἶα καὶ τοὺς τὴν ἀκτὴν ἔχοντας
Ἰταλιωτῶν, ἐς δὲ τὴν Σικελίαν διαβάς Καρχηδονίους
ἠνάγκασεν ἀπαναστῆναι Συρακουσῶν. φρονήσας δὲ ἐφ’
αὐτῷ Καρχηδονίων, οἳ θαλάσσης τῶν τότε βαρβάρων
μάλιστα εἶχον ἐμπειρώς Τύριοι Φοίνικες τὸ ἀρχαῖον
ὄντες, τούτων ἐναντία ἐπήρθη ναυμαχῆσαι τοῖς Ἑπει-
ρώταις χρώμενος, οἳ μὴδὲ ἀλούσης Ἰλίου θάλασσαν οἱ
πολλοὶ μὴδὲ ἀλσὶν ἠπίσταντό πω χρῆσθαι. μαρτυρεῖ δέ
μοι καὶ Ὀμήρου ἔπος ἐν Ὀδυσσεΐᾳ·

οἳ οὐκ ἴσασι θάλασσαν

ἀνέρες, οὐδέ θ’ ἄλεσσι μεμιγμένον εἶδαρ ἔδουσιν.

- 13 Τότε δὲ ὁ Πύρρος, ὡς ἡτήθη, ταῖς ναυσὶν ἐς
Τάραντα ἀνήγετο ταῖς λοιπαῖς· ἐνταῦθα προσέπταισε
μεγάλως καὶ τὴν ἀναχώρησιν—οὐ γὰρ ἀμαχεὶ Ρωμαί-
ους ἠπίστατο ἀφήσοντας—πορίζεται τρόπον τοῦτον. ὡς
ἐπανήκων ἐκ Σικελίας ἡτήθη, πρῶτον διέπεμπε γράμ-
ματα ἐς τε τὴν Ἀσίαν καὶ πρὸς Ἀντίγονον, τοὺς μὲν
στρατιὰν τῶν βασιλέων, τοὺς δὲ χρήματα, Ἀντίγονον δὲ
καὶ ἀμφοτέρω αἰτῶν ἀφικομένων δὲ τῶν ἀγγέλων, ὥς οἱ
γράμματα ἀπεδόθη, συναγαγὼν τοὺς ἐν τέλει τῶν τε ἐξ
Ἑπείρου καὶ τῶν Ταραντίνων, ὧν μὲν εἶχε τὰ βιβλία
ἀνεγίνωσκεν οὐδέν, ὁ δὲ ἤξειν συμμαχίαν ἔλεγε. ταχὺ δὲ
καὶ ἐς τοὺς Ρωμαίους ἦλθε φήμη Μακεδόνας καὶ ἄλλα
ἔθνη περαιοῦσθαι τῶν Ἀσιανῶν ἐς τὴν Πύρρον βοήθειαν·

ATTIKA

5. Τον Πύρρο έπειτα έφεραν στη Σικελία πρεσβευτές από τις Συρακούσες. Οι Καρχηδόνιοι είχαν αποβιβαστεί εκεί και κατέστρεφαν τις πόλεις των Ελλήνων. Τώρα πολιορκούσαν τις Συρακούσες, τη μόνη πόλη που δεν είχε υποταχεί. Ο Πύρρος, ακούγοντας αυτά από τους πρέσβεις, άφησε τον Τάραντα και τους Ιταλιώτες των παραλίων και, αφού κατευθύνθηκε στη Σικελία, ανάγκασε τους Καρχηδόνιους να σταματήσουν την πολιορκία των Συρακουσών⁹⁸. Έχοντας μάλιστα υπερβολική εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του, αποφάσισε να ναυμαχήσει με τους Καρχηδόνιους, τους πιο έμπειρους από τους βαρβάρους στη θάλασσα, αφού ήταν παλιά Φοίνικες της Τύρου, χρησιμοποιώντας εναντίον τους Ηπειρώτες, που οι περισσότεροι από τον καιρό της άλωσης του Ιλίου δεν γνώριζαν τη θάλασσα ούτε τη χρήση του αλατιού. Επιβεβαιώνουν τη γνώμη μου και οι στίχοι του Ομήρου στην Οδύσσεια:

οι άνθρωποι που δεν γνωρίζουν τη θάλασσα
ούτε τρώνε φαγητό αλατισμένο.

13. Ο Πύρρος, όταν ηττήθηκε, επέστρεψε με όσα πλοία του απέμεναν στον Τάραντα. Εκεί έπαθε πάλι μεγάλη καταστροφή και, επειδή ήξερε ότι οι Ρωμαίοι δεν θα τον άφηναν να φύγει χωρίς να δώσουν κι άλλη μάχη, προετοίμασε την υποχώρηση του με τον εξής τρόπο. Όταν επιστρέφοντας από τη Σικελία ηττήθηκε, έστειλε αμέσως επιστολές στην Ασία και τον Αντίγονο⁹⁹ ζητώντας από άλλους βασιλιάδες στρατό και από άλλους χρήματα — από τον Αντίγονο ζητούσε και τα δυο. Όταν οι αγγελιαφόροι έφτασαν και του έδωσαν τα γράμματα, συγκέντρωσε τους άρχοντες, Ηπειρώτες και Ταραντίνους, και δίχως να τους διαβάσει τις επιστολές είπε ότι θα φτάσει συμμαχική βοήθεια. Γρήγορα λοιπόν έφτασε φήμη στους Ρωμαίους ότι Μακεδόνες κι άλλοι Ασιατικοί λαοί φθάνουν

Ρωμαῖοι μὲν δὴ ταῦτα ἀκούοντες ἡσύχαζον, Πύρρος δὲ ἐπὶ τὴν ἐπιούσαν περαιοῦται νύκτα πρὸς τὰ ἄκρα τῶν ὄρων, ἃ Κεραύνια ὀνομάζουσι.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ πληγὴν ἀναπαύσας τὴν δύναμιν προεῖπεν Ἀντιγόνῳ πόλεμον, ἅλλα τε ποιούμενος ἐγκλήματα καὶ μάλιστα τῆς ἐς Ἰταλίαν βοηθείας διαμαρτίαν. κρατήσας δὲ τὴν τε ἰδίαν παρασκευὴν Ἀντιγόνου καὶ τὸ παρ' αὐτῷ Γαλατῶν ξενικὸν ἐδίωξεν ἐς τὰς ἐπὶ θαλάσῃ πόλεις, αὐτὸς δὲ Μακεδονίας τε τῆς ἄνω καὶ Θεσσαλῶν ἐπεκράτησε. δηλοῖ δὲ μάλιστα τὸ μέγεθος τῆς μάχης καὶ τὴν Πύρρου νίκην, ὥς παρὰ πολὺ γένοιτο, ἀνατεθέντα ὅπλα τῶν Κελτῶν ἐς τε τὸ τῆς Ἀθηναῖς ἱερὸν τῆς Ἰτωνίας Φερῶν μεταξὺ καὶ Λαρίσης καὶ τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπ' αὐτοῖς·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἰτωνίδι δῶρον Ἀθάνᾳ
Πύρρος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν Γαλατᾶν,
πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν. οὐ μέγα
θαῦμα·

αἰχματαὶ καὶ νῦν καὶ πάρος Αἰακίδαι.

τούτους μὲν δὴ ἐνταῦθα, τῷ δὲ ἐν Δωδώνῃ Διὶ Μακεδόνων ἀνέθηκεν αὐτῶν τὰς ἀσπίδας. ἐπιγέγραπται δὲ καὶ ταύταις·

Αἶδε ποτ' Ἀσίδα γαῖαν ἐπόρθησαν πολύχρυσον,
αἶδε καὶ Ἑλλάσιν δουλосύναν ἔπορον.
νῦν δὲ Διὸς ναῶ ποτὶ κίονας ὄρφανὰ κεῖται
τὰς μεγαλανχήτῳ σκῆλα Μακεδονίας.

Πύρρῳ δὲ Μακεδόνας ἐς ἅπαν μὴ καταστρέφασθαι παρ' ὀλίγον ὁμῶς ἤκοντι ἐγένετο Κλεώννυμος αἴτιος,

ΑΤΤΙΚΑ

για να βοηθήσουν τον Πύρρο. Οι Ρωμαίοι ακούγοντας το έμειναν άπραγοι, ενώ την επόμενη νύχτα ο Πύρρος διέσχισε τις βραχώδεις ακτές των βουνών που λέγονται Κεραύνια.

2. Μετά το πλήγμα στην Ιταλία, αφού ξεκούρασε τον στρατό του, στη συνέχεια κήρυξε πόλεμο στον Αντίγονο, με αφορμή ανάμεσα σε άλλα και το γεγονός ότι δεν του έστειλε βοήθεια στην Ιταλία. Ο Πύρρος, αφού νίκησε τον στρατό του Αντιγόνου¹⁰⁰ και τους Γαλάτες μισθοφόρους του απώθησε στις παραλιακές πόλεις, ο ίδιος κατέλαβε την άνω Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Το μέγεθος αυτής της μάχης και τη σπουδαιότητα της νίκης του Πύρρου φανερώνουν τα όπλα των Κελτών, που αφιερώθηκαν στο ιερό της Ιτωνίας Αθηνάς, μεταξύ των Φερών και της Αάρισας, και το επίγραμμα πάνω σ' αυτά:

3. Τις ασπίδες αυτές κρέμασε δώρο στην Ιτωνία Αθηνά
από τους θρασείς Γαλάτες ο Πύρρος ο Μολοσσός
καταστρέφοντας όλο τον στρατό του Αντιγόνου. Διόλου
παράξενο.

Οι Αιακίδες και τώρα και παλιότερα ήταν πολεμιστές.

Πρόσφερε εδώ αυτές τις ασπίδες, αλλά αφιέρωσε και στον Δία της Δωδώνης τις ασπίδες των Μακεδόνων. Σ' αυτές υπάρχει αυτό το επίγραμμα:

Αυτές κάποτε υπέταξαν την πολύχρυση Ασιατική γη,
αυτές έφεραν τη δουλεία και στους Έλληνες.
Τώρα όμως βρίσκονται κοντά στους κίονες του ναού του
Δία ορφανές,
λάφυρα από την υπερήφανη Μακεδονία.

4. Στο να μην κυριέψει ο Πύρρος ολόκληρη τη Μακεδονία, μολοντί είχε φτάσει κοντά σ' αυτό και ήταν έτοιμος να διαφυλάξει ό,τι είχε στα χέρια του, αιτία ήταν ο Κλε-

ἑτοιμοτέρῳ καὶ ἄλλως ὄντι ἐλέσθαι τὰ ἐν χερσίν. Κλε-
 ώνυμος δὲ οὗτος, ὁ τὸν Πύρρον ἀπολιπόντα τὰ Μακεδό-
 νων πείσας ἐς Πελοπόννησον ἐλθεῖν, Λακεδαιμόνιος ὢν
 Λακεδαιμονίοις στρατὸν ἐς τὴν χώραν πολέμιον ἐπῆγε
 δι' αἰτίαν, ἣν ἐγὼ τοῦ γένους ὕστερον τοῦ Κλεωνύμου
 δηλώσω. Πausανίου τοῦ περὶ Πλάταιαν τοῖς Ἑλλήσιν
 ἡγησαμένου Πλειστοάναξ υἱὸς ἐγένετο, τοῦ δὲ Πausa-
 νίας, τοῦ δὲ Κλεόμβροτος, ὃς ἐναντία Ἑπαμινώνδα καὶ
 Θηβαίους μαχόμενος ἀπέθανεν ἐν Λεύκτροις· Κλεομβρό-
 του δὲ Ἀγησίπολις ἦν καὶ Κλεομένης, Ἀγησιπόλιδος δὲ
 ἄπαιδος τελευτήσαντος Κλεομένης τὴν βασιλείαν ἔσχε.
 Κλεομένει δὲ παῖδες γίνονται πρεσβύτερος μὲν
 Ἀκρότατος, νεώτερος δὲ Κλεώνυμος. Ἀκρότατον μὲν
 οὖν πρότερον κατέλαβεν ἢ τελευτή· Κλεομένους δὲ
 ἀποθανόντος ὕστερον ἐς ἀμφισβήτησιν κατέστη περὶ
 τῆς ἀρχῆς Ἀρεὺς ὁ Ἀκροτάτου, καὶ Κλεώνυμος ὅτῳ
 δὴ τρόπῳ μετελθὼν ἐπάγει Πύρρον ἐς τὴν χώραν.
 Λακεδαιμονίοις δὲ πρὸ μὲν τοῦ ἐν Λεύκτροις οὐδὲν
 ἐγγόνει πταῖσμα, ὥστε οὐδὲ συνεχώρουν ἀγῶνι πω
 κεκρατῆσθαι πεζῶ· Λεωνίδα μὲν γὰρ νικῶντι οὐκ ἔφα-
 σαν τοὺς ἐπομένους ἐς τελέαν ἐξαρκέσαι φθορὰν τῶν
 Μήδων, τὸ δὲ Ἀθηναίων καὶ Δημοσθένους ἔργον πρὸς τῇ
 νήσῳ Σφακτηρίᾳ κλοπὴν εἶναι πολέμου καὶ οὐ νίκη.
 πρώτης δὲ γενομένης σφίσι συμφορᾶς ἐν Βοιωτοῖς,
 ὕστερον Ἀντιπάτρῳ καὶ Μακεδόσι μεγάλως προσέπται-
 σαν· τρίτος δὲ ὁ Δημητρίου πόλεμος κακὸν ἀνέλπιστον
 ἦλθεν ἐς τὴν γῆν. Πύρρον δὲ ἐσβαλόντος τέταρτον δὴ
 τότε στρατὸν ὄρωντες πολέμιον αὐτοῖ τε παρετάσσοντο
 καὶ Ἀργείων ἦκοντες καὶ Μεσσηνίων σύμμαχοι· Πύρρος
 δὲ ὡς ἐπεκράτησεν, ὀλίγον μὲν ἦλθεν ἐλεῖν αὐτοβοεῖ τὴν

ΑΤΤΙΚΑ

ώνυμος. Αυτός ο Κλεώνυμος, που τον έπεισε να αφήσει τη Μακεδονία και να σπεύσει στην Πελοπόννησο, ήταν Λακεδαιμόνιος. Φρόντιζε να φέρει εχθρικό στρατό στη χώρα των Λακεδαιμονίων για μια αιτία που θ' αναφέρω, αφού μιλήσω για την οικογένεια του Κλεωνύμου. Ο Πausanίας, που ήταν επικεφαλής των Ελλήνων στις Πλαταιές¹⁰¹, είχε γιο τον Πλειστοάνακτα, εγγονό τον Πausanία, που ο γιος του Κλεόμβροτος σκοτώθηκε στα Λεύκτρα πολεμώντας τον Επαμεινώνδα και τους Θηβαίους. Γιои του Κλεομβρότου ήταν ο Αγησίπολις και ο Κλεομένης. Επειδή ο Αγησίπολις πέθανε άτεκνος, ο Κλεομένης κληρονόμησε τη βασιλεία.

5. Ο μεγαλύτερος γιος του Κλεομένη ονομαζόταν Ακρότατος και ο νεότερος Κλεώνυμος. Ο Ακρότατος πέθανε νωρίτερα. Έτσι, όταν αργότερα πέθανε ο Κλεομένης, διεκδίκησε την εξουσία ο γιος του Ακρότατου, ο Αρέας. Ο Κλεώνυμος τότε με κάποιο τρόπο καλεί τον Πύρρο στη χώρα. Οι Λακεδαιμόνιοι δεν είχαν πάθει ποτέ τέτοια καταστροφή πριν απ' τα Λεύκτρα και δεν παραδέχονταν πως είχαν ηττηθεί σε μάχη πεζικού. Έλεγαν, μάλιστα, πως ο Λεωνίδας είχε νικήσει στη μάχη, αλλά είχε ολιγάριθμο στρατό και δεν μπόρεσε να καταστρέψει ολοκληρωτικά τους Μήδους* έλεγαν ακόμα ότι ο Δημοσθένης και οι Αθηναίοι δεν είχαν αληθινά νικήσει στη Σφακτηρία, αλλά ότι είχαν κλέψει τη νίκη με στρατηγική απάτη.

6. Η πρώτη συμφορά που γνώρισαν ήταν στη Βοιωτία και αργότερα έπαθαν φοβερή καταστροφή από τον Αντίπατρο και τους Μακεδόνες. Τρίτος ήταν ο πόλεμος με τον Δημήτριο, που ήρθε στη γη τους ως απρόσμενο κακό. Όταν έγινε η εισβολή του Πύρρου, βλέποντας τέταρτο εχθρικό στρατό, παρατάσσονταν οι ίδιοι, καθώς και οι Μεσσήνιοι και οι Αργείοι σύμμαχοι τους. Ο Πύρρος νίκησε και θα κυρίευε με μια έφοδο την πόλη. Άρχισε όμως τις

πόλιν, δηώσας δὲ τὴν γῆν καὶ λείαν ἐλάσας μικρὸν
 ἡσύχαζεν. οἱ δὲ ἐς πολιορκίαν εὐτρεπίζοντο, πρότερον
 ἔτι τῆς Σπάρτης ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Δημήτριον
 τάφροις τε βαθείαις καὶ σταυροῖς τετειχισμένης ἰσχυροῖς,
 τὰ δὲ ἐπιμαχώτατα καὶ οἰκοδομήμασιν. ὑπὸ δὲ τοῦτον
 τὸν χρόνον καὶ τὴν τοῦ πολέμου τοῦ Λακωνικοῦ τριβὴν
 Ἀντίγονος τὰς πόλεις τῶν Μακεδόνων ἀνασωσάμενος
 ἠπειγέτο ἐς Πελοπόννησον οἷα ἐπιστάμενος Πύρρον, ἣν
 Λακεδαίμονα καταστρέψῃται καὶ Πελοποννήσου τὰ
 πολλά, οὐκ ἐς Ἑπειρον ἀλλ' ἐπὶ τε Μακεδονίαν αὖθις
 καὶ τὸν ἐκεῖ πόλεμον ἤξοντα· μέλλοντος δὲ Ἀντιγόνου
 τὸν στρατὸν ἐξ Ἀργους ἐς τὴν Λακωνικὴν ἄγειν, αὐτὸς
 ἐς τὸ Ἄργος ἐληλύθει Πύρρος. κρατῶν δὲ καὶ τότε
 συνεσπίπτει τοῖς φεύγουσιν ἐς τὴν πόλιν καὶ οἱ διαλύ-
 εται κατὰ τὸ εἶκος ἡ τάξις· μαχομένων δὲ πρὸς ἱεροῖς
 ἤδη καὶ οἰκίαις καὶ κατὰ τοὺς στενωποὺς καὶ κατ' ἄλλο
 ἄλλων τῆς πόλεως, ἐνταῦθα ὁ Πύρρος ἐμονώθη καὶ
 τιτρώσκεται τὴν κεφαλὴν. κεράμῳ δὲ βληθέντα ὑπὸ
 γυναικὸς τεθνάναι φασὶ Πύρρον· Ἀργεῖοι δὲ οὐ γυναικὰ
 τὴν ἀποκτείνασαν, Δήμητρα δέ φασιν εἶναι γυναικὶ
 εἰκασμένην. ταῦτα ἐς τὴν Πύρρου τελευτὴν αὐτοὶ λέγου-
 σιν Ἀργεῖοι καὶ ὁ τῶν ἐπιχωρίων ἐξηγητῆς Λυκίας ἐν
 ἔπεσιν εἴρηκε· καὶ σφισιν ἔστι τοῦ θεοῦ χρήσαντος, ἔνθα
 ὁ Πύρρος ἐτελεύτησεν, ἱερὸν Δήμητρος· ἐν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ
 Πύρρος τέθασται. θαῦμα δὴ ποιοῦμαι τῶν καλουμένων
 Αἰακιδῶν τρισὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐκ τοῦ θεοῦ συμβῆναι τὴν
 τελευτὴν, εἴ γε Ἀχιλλεὺς μὲν Ὀμηρος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου
 φησὶ τοῦ Πριάμου καὶ Ἀπόλλωνος ἀπολέσθαι, Πύρρον
 δὲ τὸν Ἀχιλλέως ἡ Πυθία προσέταξεν ἀποκτεῖναι

ΑΤΤΙΚΑ

επιδρομές και τις λεηλασίες στη χώρα κι έμεινε για λίγο άπρακτος. Οι Σπαρτιάτες πρόλαβαν να προετοιμαστούν για πολιορκία, αφού μάλιστα η Σπάρτη από πριν, από τον πόλεμο με τον Δημήτριο, είχε βαθιές τάφρους, ισχυρά χαρακώματα και στα σημεία που ήταν πιθανότερο να δεχτούν επίθεση υπήρχαν στέρεες κτιστές κατασκευές.

7. Κι ενώ ο Πύρρος χρονοτριβούσε με τον Λακωνικό πόλεμο, ο Αντίγονος ανακτώντας τις πόλεις της Μακεδονίας βάδιζε στην Πελοπόννησο, γνωρίζοντας ότι ο Πύρρος δεν θα επιστρέψει στην Ήπειρο, αν κατακτήσει τη Λακεδαίμονα και το μεγαλύτερο μέρος της Πελοποννήσου, αλλά ότι θα συνεχίσει τον πόλεμο που είχε αρχίσει στη Μακεδονία. Ενώ ο Αντίγονος ετοιμαζόταν να κατευθύνει τον στρατό του από το Άργος στη Λακωνία, έφτασε στο Άργος ο ίδιος ο Πύρρος. Νίκησε ξανά και μαζί μ' αυτούς που είχαν τραπεί σε φυγή μπήκε στην πόλη, όπου, όπως ήταν φυσικό, οι άνδρες του διέλυσαν τις τάξεις τους.

8. Ενώ μάχονταν γύρω από τα ιερά, τα σπίτια, τους στενούς δρόμους κι άλλα σημεία στην πόλη, ο Πύρρος βρέθηκε μόνος του και χτυπήθηκε στο κεφάλι. Λέγεται ότι σκοτώθηκε από μια γυναίκα που τον χτύπησε με κεραμίδια¹⁰². Οι Αργείοι υποστηρίζουν πως δεν ήταν γυναίκα αυτή που τον σκότωσε, αλλά η Δήμητρα με γυναικεία μορφή. Αυτά λένε οι Αργείοι για τον θάνατο του Πύρρου και τα κατέγραψε σ' ένα ποίημα του ο Λυκάας, ντόπιος εξηγητής. Σύμφωνα με χρησμό του θεού, οι Αργείοι έχτισαν στον τόπο που πέθανε ο Πύρρος ιερό της Δήμητρας. Εδώ βρίσκεται και ο τάφος του Πύρρου.

9. Με εντυπωσιάζει το ότι τρεις από τους λεγόμενους Λιακίδες βρήκαν τον θάνατο με τον ίδιο τρόπο απ' τον θεό, αν ο Αχιλλέας, όπως λέει ο Όμηρος, φονεύτηκε από τον γιο του Πριάμου, τον Αλέξανδρο, και τον Απόλλωνα, ο Πύρρος, γιος του Αχιλλέας, σκοτώθηκε από τους Δελφούς

Δελφοῖς, τῷ δὲ Αἰακίδου συνέβη τὰ ἐς τὴν τελευταίην οἶα Ἀργεῖοί τε λέγουσι καὶ Λυκῆας ἐποίησε. διάφορα δὲ ὅμως ἐστὶ καὶ ταῦτα ὧν Τερώννυμος ὁ Καρδιανὸς ἔγραψεν· ἀνδρὶ γὰρ βασιλεῖ συνόντα ἀνάγκη πᾶσα ἐς χάριν συγγράφειν. εἰ δὲ καὶ Φίλιστος αἰτίαν δικαίαν εἴληφεν, ἐπελπίζων τὴν ἐν Συρακούσαις κάθοδον, ἀποκρύψασθαι τῶν Διονυσίου τὰ ἀνοσιώτατα, ἧ πον πολλή γε Τερωνύμῳ συγγνώμη τὰ ἐς ἡδονὴν Ἀντιγόνου γράφειν.

- 14 Ἡ μὲν Ἑπειρωτῶν ἀκμὴ κατέστρεψεν ἐς τοῦτο· ἐς δὲ τὸ Ἀθήνησιν ἐσελθοῦσιν Ὀιδεῖον ἄλλα τε καὶ Διόνυσος κεῖται θέας ἄξιος. πλησίον δέ ἐστι κρήνη, καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἑννεάκρουνον, οὕτω κοσμηθεῖσαν ὑπὸ Πεισιστράτου· φρέατα μὲν γὰρ καὶ διὰ πάσης τῆς πόλεώς ἐστι, πηγὴ δὲ αὕτη μόνη. ναοὶ δὲ ὑπὲρ τὴν κρήνην ὁ μὲν Δῆμητρος πεποιήται καὶ Κόρης, ἐν δὲ τῷ Τριπτολέμου κείμενόν ἐστιν ἄγαλμα· τὰ δὲ ἐς αὐτὸν ὅποια λέγεται γράψω, παρὲς ὅποσον ἐς Δηϊόπην ἔχει τοῦ λόγου. Ἑλλήνων οἱ μάλιστα ἀμφισβητοῦντες Ἀθηναίοις ἐς ἀρχαιότητα καὶ δῶρα παρὰ θεῶν φασὶν ἔχειν, εἰσὶν Ἀργεῖοι, καθάπερ βαρβάρων Φρυγῖν Αἰγύπτιοι. λέγεται οὖν ὡς Δῆμητρα ἐς Ἄργος ἐλθοῦσαν Πελασγὸς δέξαιτο οἴκῳ καὶ ὡς Χρυσανθὺς τὴν ἀρπαγὴν ἐπισταμένη τῆς Κόρης διηγῆσαιτο· ὕστερον δὲ Τροχίλον ἱεροφάντην φηγόντα ἐξ Ἄργους κατὰ ἔχθος Ἀγλήνορος ἐλθεῖν φασιν ἐς τὴν Ἀττικὴν καὶ γυναικὰ τε ἐξ Ἐλευσίνος γῆμαι καὶ γενέσθαι οἱ παῖδας Εὐβουλέα καὶ Τριπτόλεμον. ὅδε μὲν Ἀργείων ἐστὶ λόγος Ἀθηναῖοι δὲ καὶ ὅσοι παρὰ τούτοις

ΑΤΤΙΚΑ

με εντολή της Πυθίας και ο Πύρρος, γιος του Αιακίδη, πέθανε με τον τρόπο που λένε οι Αργείοι κι όπως γράφει ο Λυκάας. Βέβαια ο Ιερώνυμος ο Καρδιανός έγραψε διαφορετικά από αυτά, γιατί όποιος ζει κοντά σε βασιλιά πρέπει να γράφει με τρόπο αρεστό σ' αυτόν. Αν δικαιολογείται κι ο Φίλιστος ν' αποσιωπήσει τις ανόσιες πράξεις του Διονυσίου¹⁰³ με την ελπίδα ότι έτσι θα επέστρεφε στις Συρακούσες, τότε μπορούμε να συγχωρήσουμε πιο εύκολα τον Ιερώνυμο, που έγραφε για να ευχαριστήσει τον Αντίγονο.

14. Έτσι τελείωσε η ακμή των Ηπειρωτών. Καθώς μπαίνουμε στο Ωδείο των Αθηνών¹⁰⁴, αξιοθέατα υπάρχουν κι άλλα και το άγαλμα του Διονύσου, που βρίσκεται εκεί. Εκεί κοντά είναι η κρήνη που ονομάζεται Εννεάκρουνος. Διαμορφώθηκε έτσι από τον Πεισίστρατο. Σε ολόκληρη την πόλη υπάρχουν πηγάδια, αλλά μόνο αυτή είναι πηγή. Πιο ψηλά από την κρήνη είναι χτισμένοι ναοί, ο ένας της Δήμητρας και της Κόρης, ο άλλος του Τριπτολέμου, όπου υπάρχει άγαλμα του. Θα γράψω όσα λέγονται γι' αυτόν, αλλά θα παραλείψω όσα αφορούν στη Δηιόπη.

2. Από τους Έλληνες, εκείνοι που αμφισβητούν την αρχαιότητα των Αθηναίων και τα δώρα, που λένε ότι έχουν από τους θεούς, είναι οι Αργείοι, όπως κάνουν από τους βαρβάρους οι Αιγύπτιοι για τους Φρύγες. Λέγεται λοιπόν ότι όταν ήρθε στο Αργός η Δήμητρα, την φιλοξένησε ο Πελασγός και ότι η Χρυσανθίδα, γνωρίζοντας για την αρπαγή της Περσεφόνης, την εξιστόρησε. Λένε ακόμη πως ο ιεροφάντης Τροχίλος, επειδή τον μισούσε ο Αγήνορας, αναγκάστηκε να πάει από το Άργος στην Αττική. Εκεί παντρεύτηκε μια γυναίκα από την Ελευσίνα και απέκτησε από αυτήν δυο γιους, τον Ευβουλέα και τον Τριπτόλεμο. Οι Αργείοι αυτά λένε. Οι Αθηναίοι, όμως, κι όσοι έμαθαν κοντά σ' αυτούς λένε πως εκείνος που έσπειρε

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ἵσασι Τριπτόλεμον τὸν Κελεοῦ πρῶτον σπεῖραι καρπὸν ἡμερον. ἔπη δὲ ᾄδεται Μουσαίου μὲν, εἰ δὴ Μουσαίου καὶ ταῦτα, Τριπτόλεμον παῖδα Ὠκεανοῦ καὶ Γῆς εἶναι, Ὀρφέως δέ, οὐδὲ ταῦτα Ὀρφέως ἐμοὶ δοκεῖν ὄντα, Εὐβουλεῖ καὶ Τριπτολέμῳ Δυσαύλην πατέρα εἶναι, μηνύσασι δέ σφισι περὶ τῆς παιδὸς δοθῆναι παρὰ Δῆμητρος σπεῖραι τοὺς καρπούς· Χοιρίλῳ δὲ Ἀθηναίῳ δρᾶμα ποιήσαντι Ἀλόπην ἔστιν εἰρημένα Κερκυνόνα εἶναι καὶ Τριπτόλεμον ἀδελφούς, τεκεῖν δὲ σφᾶς θυγατέρα Ἀμφικτύονος, εἶναι δὲ πατέρα Τριπτολέμῳ μὲν Ῥᾶρον, Κερκυνόνι δὲ Ποσειδῶνα. πρόσω δὲ ἵεναι με ὠρμημένον τοῦδε τοῦ λόγου καὶ ὁπόσων ἐξηγήσιν ἔχει τὸ Ἀθήνησιν ἱερόν, καλούμενον δὲ Ἐλευσίνιον, ἐπέσχεον ὄψις ὀνειράτος· ἃ δὲ ἐς πάντας ὅσιον γράφειν, ἐς ταῦτα ἀποτρέψομαι. πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦδε, ἔνθα καὶ τοῦ Τριπτολέμου τὸ ἄγαλμα, ἔστι βοῦς χαλκοῦς οἷα ἐς θυσίαν ἀγόμενος, πεποιήται δὲ καθήμενος Ἐπιμενίδης Κνώσσιος, ὃν ἐλθόντα ἐς ἀγρὸν κοιμᾶσθαι λέγουσιν ἐσελθόντα ἐς σπήλαιον· ὁ δὲ ὕπνος οὐ πρότερον ἀνῆκεν αὐτὸν πρὶν ἢ οἱ τεσσαρακοστὸν ἔτος γενέσθαι καθεύδοντι, καὶ ὕστερον ἔπη τε ἐποίει καὶ πόλεις ἐκάθηρεν ἄλλας τε καὶ τὴν Ἀθηναίων. Θάλης δὲ ὁ Λακεδαιμονίους τὴν νόσον πανύσας οὔτε ἄλλως προσήκων οὔτε πόλεως ἦν Ἐπιμενίδῃ τῆς αὐτῆς· ἀλλ' ὁ μὲν Κνώσσιος, Θάλητα δὲ εἶναί φησι Γορτύνιον Πολύμναστος Κολοφώνιος ἔπη Λακεδαιμονίους ἐς αὐτὸν ποιήσας. — ἔτι δὲ ἀπωτέρω ναὸς Εὐκλείας, ἀνάθημα καὶ τοῦτο ἀπὸ Μήδων, οἱ τῆς χώρας

ΑΤΤΙΚΑ

πρώτος ήμερο καρπό ήταν ο Τριπτόλεμος, ο γιος του Κελεού.

3. Σύμφωνα με τα έπη του Μουσαίου, αν είναι και αυτά του Μουσαίου, ο Τριπτόλεμος ήταν γιος του Ωκεανού και της Γης· σύμφωνα όμως με αυτά του Ορφέα —ούτε αυτά μου φαίνονται έργα του Ορφέα— ο πατέρας του Ευβουλέα και του Τριπτολέμου λεγόταν Δυσάυλης και η Δήμητρα τους χάρισε τους καρπούς για να σπείρουν, επειδή της έφεραν νέα από τη κόρη της. Τέλος, ο Χοιρίλος ο Αθηναίος αναφέρει στο δράμα του Αλόπη πως ο Τριπτόλεμος κι ο Κερκυόνας ήταν αδέρφια, αλλά ενώ είχαν μητέρα την κόρη του Αμφικτύονα, είχαν πατέρα ο Τριπτόλεμος τον Ράρο κι ο Κερκυόνας τον Ποσειδώνα. Είχα σκοπό να προχωρήσω σε όσα γράφω και στην περιγραφή όσων υπάρχουν στο ιερό της Αθήνας που λέγεται Ελευσίνιο, αλλά είδα ένα όνειρο που με σταμάτησε. Πρέπει να στραφώ σε όσα είναι όσιο να γράφει κανείς για όλους.

4. Μπροστά, λοιπόν, σ' αυτό το ιερό, όπου βρίσκεται και το άγαλμα του Τριπτολέμου, υπάρχει χάλκινο βόδι που οδηγείται για θυσία· υπάρχει επίσης ανδριάντας που παριστάνει καθιστό τον Επιμενίδα τον Κνώσιο, ο οποίος λένε πως βρέθηκε κάποτε σ' ένα αγρό και μπήκε και κοιμήθηκε σε μια σπηλιά· ο ύπνος όμως δεν τον άφησε πριν περάσουν σαράντα χρόνια. Έζησε στο εξής γράφοντας ύμνους και εξαγνίζοντας πόλεις, την Αθήνα και πολλές άλλες. Ο Θάλης, που σταμάτησε την επιδημία στη Σπάρτη, δεν ήταν ούτε συγγενής του Επιμενίδα ούτε καταγόταν από την ίδια πόλη με αυτόν αλλά ο Επιμενίδης ήταν από την Κνωσό, ενώ ο Θάλης ήταν Γορτύνιος, όπως γράφει και ο Πολύμναστος ο Κολοφώνιος σ' ένα έπος του για τους Σπαρτιάτες σχετικά μ' αυτόν.

5. Πιο πέρα είναι ο ναός της Ευκλείας, αφιέρωμα κι αυτός από τη νίκη κατά των Μήδων, που έφτασαν στον

Μαραθῶνι ἔσχον· φρονῆσαι δὲ Ἀθηναίους ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ μάλιστα εἰκάζω· καὶ δὴ καὶ Αἰσχύλος, ὥς οἱ τοῦ βίου προσδοκᾶτο ἡ τελευτή, τῶν μὲν ἄλλων ἐμνημόνευσεν οὐδενός, δόξης ἔς τοσοῦτο ἥκων ἐπὶ ποιήσῃ καὶ πρὸ Ἀρτεμισίου καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσας· ὁ δὲ τό τε ὄνομα πατρόθεν καὶ τὴν πόλιν ἔγραψε καὶ ὥς τῆς ἀνδρείας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μῆδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας.

Υπὲρ δὲ τὸν Κεραμεικὸν καὶ στοὰν τὴν καλουμένην Βασιλείον ναός ἐστιν Ἥφαιστον· καὶ ὅτι μὲν ἄγαλμά οἱ παρέστηκεν Ἀθηνᾶς, οὐδὲν θαῦμα ἐποιούμην τὸν ἐπὶ Ἐριχθονίῳ ἐπιστάμενος λόγον· τὸ δὲ ἄγαλμα ὁρῶν τῆς Ἀθηνᾶς γλανκοὺς ἔχον τοὺς ὀφθαλμοὺς Λιβύων τὸν μῦθον ὄντα εὗρισκον· τούτοις γάρ ἐστιν εἰρημένον Ποσειδῶνος καὶ λίμνης Τριτωνίδος θυγατέρα εἶναι καὶ διὰ τοῦτο γλανκοὺς εἶναι ὥσπερ καὶ τῷ Ποσειδῶνι τοὺς ὀφθαλμούς· πλησίον δὲ ἱερόν ἐστιν Ἀφροδίτης Οὐρανίας· πρώτοις δὲ ἀνθρώπων Ἀσσυρίοις κατέστη σέβεσθαι τὴν Οὐρανίαν, μετὰ δὲ Ἀσσυρίους Κυπρίων Παφίους καὶ Φοινίκων τοῖς Ἀσκάλωνα ἔχουσιν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, παρὰ δὲ Φοινίκων Κυθήριοι μαθόντες σέβουσιν· Ἀθηναίοις δὲ κατεστήσατο Αἰγέυς, αὐτῷ τε οὐκ εἶναι παῖδας νομίζων—οὐ γάρ πω τότε ἦσαν— καὶ ταῖς ἀδελφαῖς γενέσθαι τὴν συμφορὰν ἐκ μηνίματος τῆς Οὐρανίας· τὸ δὲ ἐφ' ἡμῶν ἔτι ἄγαλμα λίθου Παρίον καὶ ἔργον Φειδίου· δημὸς δὲ ἐστιν Ἀθηναίοις Ἀθμονέων, οἱ Πορφυρίωνα ἔτι πρότερον Ἀκταίων βασιλεύσαντα τῆς Οὐρανίας φασὶ τὸ παρὰ σφίσιν ἱερόν ιδρύσασθαι· λέγουσι δὲ ἀνὰ τοὺς δήμους καὶ ἄλλα οὐδὲν ὁμοίως καὶ οἱ τὴν πόλιν ἔχοντες.

ΑΤΤΙΚΑ

Μαραθώνα¹⁰⁵. Νομίζω ότι οι Αθηναίοι είναι πολύ περήφανοι γι' αυτή τη νίκη. Ακόμα κι ο Αισχύλος, όταν πλησίαζε το τέλος του, δεν μνημόνευσε τίποτε άλλο, αν κι ήταν πολύ γνωστός για τα ποιήματα του και για τη συμμετοχή του στις ναυμαχίες της Σαλαμίνας και του Αρτεμισίου¹⁰⁶, αλλά έγραψε το όνομα του πατέρα του και της πόλης του, προσθέτοντας ότι μάρτυρες της γενναιότητάς του είχε το άλσος του Μαραθώνα και τους Μήδους που αποβιβάστηκαν εκεί.

6. Πάνω από τον Κεραμεικό και τη λεγόμενη Βασίλειο στοά βρίσκεται ο ναός του Ηφαίστου¹⁰⁷. Δεν με κατέπληξε το γεγονός ότι εκεί μέσα δίπλα στον Ήφαιστο είναι στημένο άγαλμα της Αθηνάς, γιατί γνωρίζω την παράδοση σχετικά με τον Εριχθόνιο. Πρόσεξα όμως ότι τα μάτια της είναι γαλανά, όπως έλεγε ο μύθος των Λιβύων. Αυτοί λέγουν ότι η Αθηνά είναι κόρη του Ποσειδώνα και της Τριτωνίδας λίμνης και γι' αυτό έχει γαλανά μάτια όπως και ο Ποσειδώνας.

7. Εκεί κοντά βρίσκεται ιερό της Ουρανίας Αφροδίτης¹⁰⁸. Πρώτοι οι Ασσύριοι λάτρεψαν την Ουρανία. Ακολούθησαν οι Πάφιοι της Κύπρου και οι Φοίνικες στην Ασκάλωνα της Παλαιστίνης. Οι Κυθήριοι πήραν τη λατρεία της από τους Φοίνικες. Στην Αθήνα την εισήγαγε ο Αιγέας, πιστεύοντας ότι εξαιτίας της οργής της Ουρανίας κι αυτός είχε μείνει άτεκνος —γιατί μέχρι τότε δεν είχε παιδιά— κι οι αδελφές του είχαν πάθει συμφορά¹⁰⁹. Το άγαλμα της, που υπάρχει στις μέρες μας, είναι από Πάριο μάρμαρο, έργο του Φειδία. Οι κάτοικοι του Αθηναϊκού δήμου των Αθμονέων λένε πως το ιερό της Ουρανίας που βρίσκεται εκεί ιδρύθηκε από τον Πορφυρίωνα, βασιλιά αρχαιότερο κι από τον Ακταίο. Στους δήμους λένε κι άλλα που δεν μοιάζουν με όσα λένε όσοι κατοικούν στην πόλη.

15. Προχωρώντας προς τη στοά, που ονομάζεται

ἀπὸ τῶν γραφῶν, ἔστιν Ἑρμῆς χαλκοῦς καλούμενος Ἀγοραῖος καὶ πύλῃ πλησίον· ἔπεστι δέ οἱ τρόπαιον Ἀθηναίων ἵππομαχία κρατησάντων Πλείσταρχον, ὃς τῆς ἵππου Κασσάνδρου καὶ τοῦ ξενικοῦ τὴν ἀρχὴν ἀδελφὸς ὢν ἐπετέτραπτο. αὕτη δὲ ἡ στοὰ πρῶτα μὲν Ἀθηναίους ἔχει τεταγμένους ἐν Οἰνότη τῆς Ἀργείας ἐναντία Λακεδαιμονίων· γέγραπται δὲ οὐκ ἐς ἀκμὴν ἀγῶνος οὐδὲ τολμημάτων ἐς ἐπίδειξιν τὸ ἔργον ἥδη προῆκον, ἀλλὰ ἀρχομένη τε ἡ μάχη καὶ ἐς χειρὰς ἔτι συνιόντες. ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῶν τοίχων Ἀθηναῖοι καὶ Θησεὺς Ἀμαζόσι μάχονται. μόναις δὲ ἄρα ταῖς γυναιξίν οὐκ ἀφήρει τὰ πταίσματα τὸ ἐς τοὺς κινδύνους ἀφειδές, εἴ γε Θεμισκύρας τε ἀλούσης ὑπὸ Ἡρακλέους καὶ ὕστερον φθαρείσης σφίσι τῆς στρατιᾶς, ἣν ἐπ' Ἀθήνας ἔστειλαν, ὅμως ἐς Τροίαν ἦλθον Ἀθηναίους τε αὐτοῖς μαχομένους καὶ τοῖς πᾶσιν Ἑλλήσιν. ἐπὶ δὲ ταῖς Ἀμαζόσιν Ἑλληνές εἰσιν ἡρηκότες Ἴλιον καὶ οἱ βασιλεῖς ἡθροισμένοι διὰ τὸ Αἴαντος ἐς Κασσάνδραν τόλμημα· καὶ αὐτὸν ἡ γραφὴ τὸν Αἴαντα ἔχει καὶ γυναικας τῶν αἰχμαλώτων ἄλλας τε καὶ Κασσάνδραν. τελευταῖον δὲ τῆς γραφῆς εἰσιν οἱ μαχεσάμενοι Μαραθῶνι· Βοιωτῶν δὲ οἱ Πλάταιαν ἔχοντες καὶ ὅσον ἦν Ἀττικὸν ἴασιν ἐς χειρὰς τοῖς βαρβάροις. καὶ ταύτῃ μὲν ἔστιν ἴσα παρ' ἀμφοτέρων ἐς τὸ ἔργον· τὸ δὲ ἔσω τῆς μάχης φεύγοντές εἰσιν οἱ βάρβαροι καὶ ἐς τὸ ἔλος ὠθοῦντες ἀλλήλους, ἔσχαται δὲ τῆς γραφῆς νῆές τε αἱ Φοίνισσαι καὶ τῶν βαρβάρων τοὺς ἐσπίπτοντας ἐς ταύτας φονεύοντες οἱ Ἑλληνες. ἐνταῦθα καὶ Μαραθῶν γεγραμμένος ἐστὶν ἥρως, ἀφ' οὗ τὸ πεδίον

ΑΤΤΙΚΑ

Ποικίλη¹¹⁰ από τις ζωγραφιές της, βλέπεις μπροστά ένα χάλκινο Ερμή, με την επωνυμία Αγοραίος και κοντά μια πύλη· πάνω σ' αυτή είναι τοποθετημένο τρόπαιο από τη νίκη των Αθηναίων σε ιππομαχία εναντίον του Πλειστάρχου, αδελφού του Κασσάνδρου, που ήταν επικεφαλής του ιππικού και των μισθοφόρων. Στη στοά αυτή παριστάνονται πρώτοι οι Αθηναίοι παραταγμένοι εναντίον των Λακεδαιμονίων στην Οινόη της Αργολίδας¹¹¹. Η ζωγραφιά δεν παρουσιάζει το αποκορύφωμα της μάχης ούτε ηρωικά κατορθώματα, αλλά τις πρώτες στιγμές του αγώνα, την ώρα που οι αντίπαλοι αρχίζουν τη συμπλοκή.

2. Στον μεσαίο τοίχο βλέπεις τον Θησέα και τους Αθηναίους να πολεμούν τις Αμαζόνες, τις μόνες γυναίκες που οι συμφορές δεν τις έκαναν να χάσουν την τόλμη τους στους κινδύνους" αν και η Θεμίσκυρα είχε πέσει στα χέρια του Ηρακλή και ο στρατός που έστειλαν στην Αθήνα εξολοθρεύτηκε, αυτές ήρθαν στην Τροία για να πολεμήσουν τους ίδιους τους Αθηναίους κι όλους τους Έλληνες¹¹². Δίπλα στις Αμαζόνες βρίσκονται οι Έλληνες που κυριέψαν το Ίλιο κι οι βασιλιάδες συγκεντρωμένοι γι' αυτό που αποτόλμησε ο Αίαντας σχετικά με την Κασσάνδρα¹¹³. Η ζωγραφιά έχει και τον ίδιο τον Αίαντα και την Κασσάνδρα, μαζί με άλλες αιχμάλωτες γυναίκες.

3. Τέλος σε ζωγραφιά υπάρχουν οι άνδρες που πολέμησαν στον Μαραθώνα. Από τους Βοιωτούς οι Πλαταιείς και όσοι ήταν από την Αττική συμπλέκονται με τους βαρβάρους. Στο σημείο αυτό οι αντίπαλοι είναι ισόπαλοι στη μάχη, αλλά στο κέντρο της παράστασης φαίνονται οι βάρβαροι που σπρώχνουν ο ένας τον άλλο προς το έλος. Στο τέλος της ζωγραφιάς εικονίζονται τα Φοινικικά πλοία και οι Έλληνες να σκοτώνουν όσους βαρβάρους προσπαθούν να σκαρφαλώσουν στα καράβια. Εδώ είναι ζωγραφισμένος κι ο ήρωας Μαραθώνας, που έδωσε στην πεδιάδα το όνομα

ωνόμασται, καὶ Θησεὺς ἀνιόντι ἐκ γῆς εἰκασμένος Ἀθηνᾶ τε καὶ Ἡρακλῆς· Μαραθωνίους γάρ, ὥς αὐτοὶ λέγουσιν, Ἡρακλῆς ἐνομήσθη θεὸς πρώτοις. τῶν μαχομένων δὲ δῆλοι μάλιστά εἰσιν ἐν τῇ γραφῇ Καλλίμαχος τε, ὃς Ἀθηναίους πολεμαρχεῖν ἤρητο, καὶ Μιλτιάδης τῶν στρατηγούντων, ἥρως τε Ἐχέτλος καλούμενος, οὗ καὶ ὕστερον ποιήσομαι μνήμην. ἐνταῦθα ἀσπίδες κεῖνται χαλκαῖ, καὶ ταῖς μὲν ἐστὶν ἐπίγραμμα ἀπὸ Σκιωναίων καὶ τῶν ἐπικούρων εἶναι, τὰς δὲ ἐπαληθιμμένας πίσση, μὴ σφᾶς ὅ τε χρόνος λυμνῆται καὶ <ὁ> ἰός, Λακεδαιμονίων εἶναι λέγεται τῶν ἀλόντων ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ νήσῳ.

- 16 Ἀνδριάντες δὲ χαλκοῖ κεῖνται πρὸ μὲν τῆς στοᾶς Σόλων ὁ τοὺς νόμους Ἀθηναίους γράψας, ὀλίγον δὲ ἂ-
 πωτέρω Σέλευκος, ᾧ καὶ πρότερον ἐγένετο ἐς τὴν εὐ-
 δαιμονίαν τὴν μέλλουσαν σημεῖα οὐκ ἀφανῆ. Σελεύκῳ
 γάρ, ὥς ὠρμᾶτο ἐκ Μακεδονίας σὺν Ἀλεξάνδρῳ, θύον-
 τι ἐν Πέλλῃ τῷ Διὶ τὰ ξύλα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ κείμενα
 προύβη τε αὐτόματα πρὸς τὸ ἄγαλμα καὶ ἄνευ πυρὸς
 ἤφθη. τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου Σέλενος Ἀντί-
 γονον ἐς Βαβυλῶνα ἀφικόμενον δεῖσας καὶ παρὰ Πτολε-
 μαῖον φυγὼν τὸν Λάγου κατῆλθεν αὐθις ἐς Βαβυλῶνα,
 κατελθὼν δὲ ἐκράτησε μὲν τῆς Ἀντιγόνου στρατιᾶς καὶ
 αὐτὸν ἀπέκτεινεν Ἀντίγονον, εἴλε δὲ ἐπιστρατεύσαντα
 ὕστερον Δημήτριον τὸν Ἀντιγόνου. ὥς δὲ οἱ ταῦτα
 προκεχωρήκει καὶ μετ' ὀλίγον τὰ Λυσιμάχου κατεῖργα-
 στο, τὴν μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πᾶσαν ἀρχὴν παρέδωκεν
 Ἀντιόχῳ τῷ παιδί, αὐτὸς δὲ ἐς Μακεδονίαν ἠπεύγετο.
 στρατιὰ μὲν καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἦν παρὰ

ΑΤΤΙΚΑ

που και ο Θησέας, ο οποίος ξεπροβάλλει από τη γη και η Αθηνά κι ο Ηρακλής, γιατί οι κάτοικοι του Μαραθώνα, όπως λενε, ήταν οι πρώτοι που λάτρεψαν τον Ηρακλή ως θεό. Από τους πολεμιστές στη ζωγραφιά φαίνεται καθαρά ο Καλλίμαχος, που είχε εκλεγεί πολέμαρχος από τους Αθηναίους, ο Μιλτιάδης, ένας από τους στρατηγούς, και ο ήρωας ο λεγόμενος Έχετλος, στον οποίο θα αναφερθώ αργότερα.

4. Υπάρχουν εδώ και χάλκινες ασπίδες· σ' άλλες υπάρχει επιγραφή ότι προέρχονται από τους Σκιωναίους και τους συμμάχους τους κι άλλες, που είναι αλειμμένες με πίσσα για να μην καταστραφούν από τον χρόνο και τη σκουριά, λένε πως είναι των Λακεδαιμονίων που αιχμαλωτίστηκαν στη νήσο Σφακτηρία¹¹⁴.

16. Μπροστά στη στοά υπάρχουν χάλκινοι ανδριάντες του Σόλωνα, που έγραψε τους νόμους της Αθήνας¹¹⁵, και λίγο πιο πέρα του Σέλευκου, που του παρουσιάστηκαν από νωρίς βέβαια σημάδια για τη μελλούμενη καλοτυχία του. Ξεκινώντας μαζί με τον Αλέξανδρο από τη Μακεδονία, καθώς πρόσφερε θυσία για τον Δία στην Πέλλα, τα ξύλα που βρίσκονταν πάνω στον βωμό κινήθηκαν μόνα τους προς το άγαλμα του θεού και άναψαν χωρίς φωτιά. Αφού πέθανε ο Αλέξανδρος, ο Σέλευκος φοβήθηκε τον Αντίγονο, που ηρθε στη Βαβυλώνα, και ζήτησε άσυλο στην αυλή του Πτολεμαίου του Λάγου. Επανήλθε όμως στη Βαβυλώνα, νίκησε τον στρατό του Αντιγόνου και σκότωσε τον ίδιο. Αργότερα, όταν εκστράτευσε εναντίον του ο γιος του Αντιγόνου Δημήτριος, ο Σέλευκος τον έπιασε αιχμάλωτο.

2. Όταν αυτά τέλειωσαν θετικά για τον Σέλευκο και σε λίγο τέλειωσαν τα σχετικά με τον Λυσίμαχο, παρέδωσε όλη την εξουσία της Ασίας στον γιο του Αντίοχο και ο ίδιος στράφηκε στη Μακεδονία· είχε στρατό από Έλληνες

Σελεύκῳ· Πτολεμαῖος δὲ ἀδελφὸς μὲν Λυσάνδρου καὶ παρὰ Λυσιμάχου παρ' αὐτὸν πεφηνγῶς, ἄλλως δὲ τολμήσαι πρόχειρος καὶ δι' αὐτὸ Κεραννὸς καλούμενος, οὗτος ὁ Πτολεμαῖος, ὡς προσίων ὁ Σελεύκον στρατὸς ἐγένετο κατὰ Λυσιμάχειαν, λαθὼν Σέλευκον κτείνει, διαρπάσαι δὲ ἐπιτρέψας τὰ χρήματα τοῖς βασιλεῦσιν ἐβασίλευσε Μακεδονίας, ἐς ὃ Γαλάταις πρῶτος ὧν ἴσμεν βασιλέων ἀντιτάξασθαι τολμήσας ἀναιρεῖται ὑπὸ τῶν βαρβάρων· τὴν δὲ ἀρχὴν Ἀντίγονος ἀνέσώσατο ὁ Δημητρίον. Σέλευκον δὲ βασιλέων ἐν τοῖς μάλιστα πείθομαι καὶ ἄλλως γενέσθαι δίκαιον καὶ πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβῆ. τοῦτο μὲν γὰρ Σέλευκός ἐστιν ὁ Μιλησίοις τὸν χαλκοῦν καταπέμφας Ἀπόλλωνα ἐς Βραγχίδας, ἀνακομισθέντα ἐς Ἐκβάτανα τὰ Μηδικὰ ὑπὸ Ξέρξου· τοῦτο δὲ Σελεύκειαν οἰκίσας ἐπὶ Τίγρητι ποταμῷ καὶ Βαβυλωνίους οὗτος ἐπαγόμενος ἐς αὐτὴν συνοίκους ὑπελίπετο μὲν τὸ τεῖχος Βαβυλῶνος, ὑπελίπετο δὲ τοῦ Βήλ το ἱερόν καὶ περὶ αὐτὸ τοὺς Χαλδαίους οἰκεῖν.

- 17 Ἀθηναίοις δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἄλλα ἐστὶν οὐκ ἐς ἅπαντας ἐπίσημα καὶ Ἑλέου βωμός, ᾧ μάλιστα θεῶν ἐς ἀνθρώπινον βίον καὶ μεταβολὰς πραγμάτων μόνοι τιμὰς Ἑλλήνων νέμουσιν Ἀθηναῖοι. τούτοις δὲ οὐ τὰ ἐς φιλανθρωπίαν μόνον καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ θεοὺς εὐσεβοῦσιν ἄλλων πλεόν, καὶ γὰρ Αἰδοῦς σφισι βωμός ἐστι καὶ Φήμης καὶ Ὀρμῆς· δηλὰ τε ἐναργῶς, ὅσοις πλεόν τι ἐτέρων εὐσεβείας μέτεστιν, ἴσον σφίσι παρὸν τύχης χρηστῆς. ἐν δὲ τῷ γυμνασίῳ τῆς ἀγορᾶς ἀπέχοντι οὐ πολὺ, Πτολεμαίου δὲ ἀπὸ τοῦ κατασκευασαμένου καλουμένῳ,

ΑΤΤΙΚΑ

και βαρβάρους. Ο Πτολεμαίος, ο αδελφός της Λυσάνδρας, που είχε καταφύγει από τον Λυσίμαχο σ' αυτόν και ονομαζόταν Κεραυνός, επειδή ήταν έτοιμος για τολμηρά επιχειρήματα, αυτός ο Πτολεμαίος, όταν ο στρατός του Σέλευκου έφτανε στη Λυσιμάχεια, χωρίς να τον προσέξουν δολοφονεί τον Σέλευκο. Στη συνέχεια, αφού επέτρεψε να πάρουν οι βασιλείς τα χρήματα, βασίλεψε στη Μακεδονία¹¹⁶. Απ' όσα ξέρω ήταν ο πρώτος βασιλιάς που τόλμησε ν' αντιμετωπίσει τους Γαλάτες, που τον σκότωσαν σε μάχη. Τότε ανέβηκε στον θρόνο ο γιος του Δημητρίου Αντίγονος.

3. Είμαι πεπεισμένος ότι ο Σέλευκος ήταν από τους βασιλιάδες ο πιο δίκαιος και ευσεβής προς τους θεούς. Αυτός επέστρεψε στους Βραγχίδες της Μιλήτου τον χάλκινο Απόλλωνα, που είχε μεταφερθεί από τον Ξέρξη κατά τα Μηδικά στα Εκβάτανα. Κι όταν ίδρυσε τη Σελεύκεια στις όχθες του ποταμού Τίγρητα κι εγκατέστησε εκεί τους Βαβυλώνιους, άφησε άθικτα τα τείχη της Βαβυλώνας, το ιερό του Βηλ και τους Χαλδαίους που ζουν γύρω απ' αυτό.

17. Στην αγορά των Αθηναίων υπάρχουν κι άλλα [ιερά], που δεν είναι κατανοητά σε όλους, καθώς και βωμός του Ελέου, που είναι ο πιο χρήσιμος από τους θεούς στην ανθρώπινη ζωή και τις μεταβολές της τύχης· οι μόνοι Έλληνες που τον τιμούν είναι οι Αθηναίοι. Αυτοί δεν αγαπούν μόνο τους ανθρώπους, αλλά και τους θεούς λατρεύουν περισσότερο από τους άλλους ανθρώπους, γιατί έχουν βωμό για την Αιδώ, τη Φήμη και την Ορμή. Είναι φανερό πως όσοι είναι ευσεβείς περισσότερο από τους άλλους είναι και πιο ευτυχισμένοι.

2. Στο γυμνάσιο¹¹⁷, που δεν απέχει πολύ από την αγορά και λέγεται του Πτολεμαίου, από το όνομα αυτού που το κατασκεύασε, υπάρχουν αξιόλογοι να τους δει κανείς μαρ-

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

λίθοι τέ εἰσιν Ἑρμαῖ θεάς ἄξιοι καὶ εἰκὼν Πτολεμαίου χαλκῇ· καὶ ὁ τε Λίβνυς Ἰόβας ἐνταῦθα κεῖται καὶ ὁ Χρῦσιππος ὁ Σολεύς. πρὸς δὲ τῷ γυμνασίῳ Θησεώς ἐστὶν ἱερὸν· γραφαὶ δὲ εἰσι πρὸς Ἀμαζόνας Ἀθηναῖοι μαχόμενοι. πεποιήται δὲ σφισιν ὁ πόλεμος οὗτος καὶ τῇ Ἀθηνᾷ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι καὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἐπὶ τῷ βάθρῳ. γέγραπται δὲ ἐν τῷ τοῦ Θησεώς ἱερῷ καὶ ἡ Κενταύρων καὶ ἡ Λαπιθῶν μάχη· Θησεὺς μὲν οὖν ἀπεκτονώς ἐστιν ἤδη Κένταυρον, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἴσου καθέστηκεν ἔτι ἡ μάχη. τοῦ δὲ τρίτου τῶν τοίχων ἡ γραφή μὴ πνυθόμενοις ἂ λέγουσιν οὐ σαφής ἐστι, τὰ μὲν πον διὰ τὸν χρόνον, τὰ δὲ Μίκων οὐ τὸν πάντα ἔγραψε λόγον. Μίνως ἡνίκα Θησεά καὶ τὸν ἄλλον στόλον τῶν παίδων ἤγεν ἐς Κρήτην, ἐρασθεὶς Περιβοίας, ὥς οἱ Θησεὺς μάλιστα ἠγαντιοῦτο, καὶ ἄλλα ὑπὸ ὀργῆς ἀπερριπεν ἐς αὐτὸν καὶ παῖδα οὐκ ἔφη Ποσειδῶνος εἶναι, ἐπεὶ <οὐ> δύνασθαι τὴν σφραγίδα, ἣν αὐτὸς φέρων ἔτυχε, ἀφέντι ἐς θάλασσαν ἀνασῶσαί οἱ. Μίνως μὲν λέγεται ταῦτα εἰπὼν ἀφεῖναι τὴν σφραγίδα· Θησεά δὲ σφραγιδά τε ἐκείνην ἔχοντα καὶ στέφανον χρυσοῦν, Ἀμφιτρίτης δῶρον, ἀνελθεῖν λέγουσιν ἐκ τῆς θαλάσσης. ἐς δὲ τὴν τελευταίην τὴν Θησεώς πολλὰ ἤδη καὶ οὐχ ὁμολογοῦντα εἴρηται· δεδεσθαι τε γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ἐς τόδε ἕως ὑφ' Ἡρακλέους ἀναχθείη, πιθανώτατα δὲ ὧν ἤκουσα· Θησεὺς ἐς Θεσπρωτοὺς ἐμβαλὼν, τοῦ βασιλέως τῶν Θεσπρωτῶν γυναικα ἀρπάσων, τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς οὕτως ἀπόλλυσι, καὶ αὐτός τε καὶ Πειρίθους—Πειρίθους γὰρ καὶ τὸν γάμον σπένδων ἐστράτευσεν—ἤλωσαν, καὶ σφᾶς ὁ Θεσπρωτὸς δῆσας εἶχεν ἐν Κιχύρῳ. γῆς δὲ τῆς Θεσπρωτίδος ἐστὶ μὲν πον καὶ ἄλλα θεάς ἄξια, ἱερὸν τε Διὸς ἐν

ΑΤΤΙΚΑ

μαρίνοι Ερмес και χάλκινος ανδριάντας του Πτολεμαίου¹¹⁷ εκεί βρίσκεται και του Λιβύου Ιόβα και του Χρυσίππου από τους Σόλους. Κοντά στο γυμνάσιο είναι ιερό του Θησέα, όπου υπάρχουν ζωγραφιές της μάχης των Αθηναίων εναντίον των Αμαζόνων. Ο ίδιος πόλεμος υπάρχει στην ασπίδα της Αθηνάς και στο βάθρο του Ολύμπιου Δία. Στο ιερό του Θησέα είναι ζωγραφισμένη ακόμη η μάχη των Κενταύρων κατά των Λαπιθών, όπου ο Θησέας έχει ήδη σκοτώσει έναν Κένταυρο, αλλά η μάχη για τους άλλους είναι ακόμη ισόπαλη.

3. Στον τρίτο τοίχο υπάρχει ζωγραφικός πίνακας που δεν είναι σαφής για όποιον δεν γνωρίζει όσα λέγονται σχετικά, γιατί πέρασε πολύς χρόνος [από τότε που έγινε το έργο] και γιατί ο Μίνωνας δεν ζωγράφησε όλο τον μύθο. Όταν έφερνε στην Κρήτη τον Θησέα και τους άλλους νέους, ο Μίνωας ερωτεύτηκε την Περίβοια. Επειδή αντέδρασε κυρίως ο Θησέας, ο Μίνωας οργισμένος τον πρόσβαλε λέγοντας του ανάμεσα σε άλλα ότι δεν είναι γιος του Ποσειδώνα, γιατί δεν μπορούσε να φέρει πίσω τον σφραγιδόλιθο, που έτυχε αυτός να φορά, αν τον έριχνε στη θάλασσα. Αφού είπε αυτά, ο Μίνωας πέταξε τον σφραγιδόλιθο. Λένε ότι ο Θησέας αναδύθηκε από τη θάλασσα κρατώντας τον σφραγιδόλιθο κι ένα χρυσό στεφάνι, δώρο της Αμφιτρίτης.

4. Για τον θάνατο του Θησέα λέγονται πολλά και αντικρουόμενα. Λένε πως έμεινε δεμένος εκεί¹¹⁸ μέχρις ότου τον ελευθέρωσε ο Ηρακλής. Η πιο πειστική εκδοχή απ' όσα άκουσα είναι η εξής: Όταν ο Θησέας εισέβαλε στους Θεσπρωτούς για ν' αρπάξει τη γυναίκα του βασιλιά τους, έχασε το μεγαλύτερο μέρος της στρατιάς και ο ίδιος και ο Πειρίθους —γιατί και ο Περίθους εκστράτευσε για να επισπεύσει τον γάμο— αιχμαλωτίστηκαν και ο Θεσπρωτός βασιλιάς τους κράτησε δέσμιους στην Κίχυρο¹¹⁹.

5. Στη Θεσπρωτία υπάρχουν και άλλα αξιοθέατα, και το

Δωδώνη καὶ ἱερὰ τοῦ θεοῦ φηγός· πρὸς δὲ τῇ Κιχύρῳ λίμνῃ τέ ἐστιν Ἀχερουσία καλουμένη καὶ ποταμὸς Ἀχέρων, ῥεῖ δὲ καὶ Κωκυτὸς ὕδωρ ἀτερπέστατον. Ὅμηρός τε μοι δοκεῖ ταῦτα ἑωρακῶς ἔς τε τὴν ἄλλην ποιήσιν ἀποτολμῆσαι τῶν ἐν Ἄιδου καὶ δὴ καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς ποταμοῖς ἀπὸ τῶν ἐν Θεσπρωτίδι θέσθαι. τότε δὲ ἔχομένου Θησέως στρατεύουσιν ἐς Ἀφιδναν οἱ Τυνδάρεω παῖδες καὶ τὴν τε Ἀφιδναν αἰροῦσι καὶ Μενεσθέα ἐπὶ βασιλείᾳ κατήγαγον· Μενεσθεὺς δὲ τῶν μὲν παίδων τῶν Θησέως παρ' Ἐλεφήνορα ὑπεξεληθόντων ἐς Εὐβοίαν εἶχεν οὐδένα λόγον, Θησέα δέ, εἴ ποτε παρὰ Θεσπρωτῶν ἀνακομισθήσεται, δυσανταγώνιστον ἡγούμενος διὰ θεραπείας τὰ τοῦ δήμου καθίστατο, ὥς Θησέα ἀνασωθέντα ὕστερον ἀπωσθῆναι. στέλλεται δὴ Θησεὺς παρὰ Λευκαλίωνα ἐς Κρήτην, ἐξελεχθέντα δὲ αὐτὸν ὑπὸ πνευμάτων ἐς Σκύρον τὴν νῆσον λαμπρῶς περιεῖπον οἱ Σκύριοι κατὰ γένους δόξαν καὶ ἀξίωμα ὧν ἦν αὐτὸς εἰργασμένος· καὶ οἱ θάνατον Ἀνκομήδης διὰ ταῦτα ἐβούλευσεν.

Ὁ μὲν δὲ Θησέως σηκὸς Ἀθηναίοις ἐγένετο ὕστερον ἢ Μῆδοι Μαραθῶνι ἔσχον, Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου Σκυρίους ποιήσαντος ἀναστάτους—δίκην δὲ τοῦ Θησέως θανάτου—καὶ τὰ ὅσῃ κομίσαντος ἐς Ἀθήνας·

- 18 τὸ δὲ ἱερὸν τῶν Διοσκούρων ἐστὶν ἀρχαῖον, αὐτοὶ τε ἐστῶτες καὶ οἱ παῖδες καθήμενοί σφισιν ἐφ' ἵππων. ἐνταῦθα Πολύγνωτος μὲν ἔχοντα ἐς αὐτοὺς ἔγραψε γάμον τῶν θυγατέρων τῶν Λευκίππου, Μίκων δὲ τοὺς μετὰ Ἰάσονος ἐς Κόλχους πλεύσαντας· καὶ οἱ τῆς γραφῆς ἢ σπουδῇ μάλιστα ἐς Ἀκαστον καὶ τοὺς ἵππους ἔχει τοὺς

ΑΤΤΙΚΑ

ιερό του Δία και η ιερή δρυς του θεού στη Δωδώνη" κοντά στην Κίχυρο βρίσκεται λίμνη που ονομάζεται Αχερουσία κι ο ποταμός Αχέροντας" εκεί ρέει και ο Κωκυτός με τ' άσχημα νερά. Πιστεύω πως ο Όμηρος, επειδή είχε δει αυτά, τόλμησε να γράψει στα ποιήματα του για τον Άδη και να δώσει στους ποταμούς του τα ονόματα των ποταμών της Θεσπρωτίας. Κι ενώ τότε ο Θησέας ήταν αιχμάλωτος, οι γιοι του Τυνδάρεω εκστρατεύουν στην Άφιδνα, καταλαμβάνουν την πόλη κι έδωσαν την εξουσία στον Μενεσθέα¹²⁰.

δ. Ο Μενεσθέας δεν σκέφτηκε τους γιους του Θησέα, που είχαν καταφύγει στον Ελεφήνορα της Εύβοιας. Επειδή όμως θεωρούσε τον Θησέα δύσκολο αντίπαλο, αν επέστρεφε από τη Θεσπρωτία, προσεταιρίστηκε τον λαό με κολακείες, ώστε, όταν σώθηκε ο Θησέας, να εκδιωχθεί. Στέλνεται λοιπόν ο Θησέας στον Δευκαλίωνα στην Κρήτη, οι άνεμοι όμως τον έβγαλαν στο νησί Σκύρο" οι Σκυριανοί τον περιποιήθηκαν εξαιτίας και της ένδοξης καταγωγής του και για όσα αυτός ο ίδιος είχε πράξει. Γι' αυτό ο Λυκομήδης σχεδίασε τον θάνατο του.

Ο σήκος του Θησέα χτίστηκε από τους Αθηναίους μετά την άφιξη των Μήδων στον Μαραθώνα, όταν ο Κίμωνας, ο γιος του Μιλτιάδη, κατέστρεψε τη Σκύρο —παίρνοντας εκδίκηση για τον θάνατο του Θησέα— και έκανε ανακομιδή των οστών του στην Αθήνα¹²¹.

Βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης.

18. Το ιερό των Διοσκούρων είναι πολύ παλιό¹²². Οι ίδιοι παριστάνονται όρθιοι κι οι γιοι τους έφιπποι. Ο Πολύγνωτος ζωγράφισε εδώ τον γάμο τους με τις κόρες του Λευκίππου κι ο Μίκωνας όσους έπλευσαν στην Κολχίδα με τον Ιάσονα, με μεγαλύτερη μάλιστα τέχνη ζωγράφισε τον Άκαστο και τα άλογα του.

Ἀκάστον. ὑπὲρ δὲ τῶν Διοσκούρων τὸ ἱερὸν Ἀγλαύρου τέμενός ἐστιν. Ἀγλαύρῳ δὲ καὶ ταῖς ἀδελφαῖς Ἑρσῃ καὶ Πανδρόσῳ δοῦναί φασιν Ἀθηναῖν Ἑριχθόνιον καταθεῖσαν ἐς κιβωτόν, ἀπειποῦσαν ἐς τὴν παρακαταθήκην μὴ πολυπραγμονεῖν· Πάνδροσον μὲν δὴ λέγουσι πείθεσθαι, τὰς δὲ δύο—ἀνοιξαι γὰρ σφᾶς τὴν κιβωτόν—μαίνεσθαι τε, ὥς εἶδον τὸν Ἑριχθόνιον, καὶ κατὰ τῆς ἀκροπόλεως, ἔνθα ἦν μάλιστα ἀπότομον, αὐτὰς ῥῖψαι. κατὰ τοῦτο ἐπαναβάντες Μῆδοι κατεφόνευσαν Ἀθηναίων τοὺς πλέον τι ἐς τὸν χρησμὸν ἢ Θεμιστοκλῆς εἰδέναι νομίζοντας καὶ τὴν ἀκρόπολιν ξύλοις καὶ σταυροῖς ἀποτειχίσαντας. πλησίον δὲ πρυτανεῖόν ἐστιν, ἐν ᾧ νόμοι τε οἱ Σόλωνός εἰσι γεγραμμένοι καὶ θεῶν Εἰρήνης ἀγάλματα κεῖται καὶ Ἑστίας, ἀνδριάντες δὲ ἄλλοι τε καὶ Αὐτόλυκος ὁ παγκρατιαστής· τὰς γὰρ Μιλτιάδου καὶ Θεμιστοκλέους εἰκόνας ἐς Ῥωμαῖόν τε ἄνδρα καὶ Θοῤῥα μετέγραψαν. ἐντεῦθεν ἰοῦσιν ἐς τὰ κάτω τῆς πόλεως Σαράπιδός ἐστιν ἱερόν, ὃν Ἀθηναῖοι παρὰ Πτολεμαίου θεὸν ἐσηγάγοντο. Αἰγυπτίοις δὲ ἱερὰ Σαράπιδος ἐπιφανέστατον μὲν ἐστιν Ἀλεξανδρεῦσιν, ἀρχαιότατον δὲ ἐν Μέμφει· ἐς τοῦτο ἐσελθεῖν οὔτε ξένοις ἔστιν οὔτε τοῖς ἱερεῦσι, πρὶν ἂν τὸν Ἄπιν θάπτωσι. τοῦ δὲ ἱεροῦ τοῦ Σαράπιδος οὐ πόρρω χωρίον ἐστίν, ἔνθα Πειρίθουν καὶ Θησέα συνθεμένους ἐς Λακεδαίμονα καὶ ὕστερον ἐς Θεσπρωτοὺς σταλῆναι λέγουσι. πλησίον δὲ ᾧ κοδόμητο ναὸς Εἰλειθυίας, ἣν ἔλθοῦσαν ἐξ Ὑπερβορέων ἐς Δῆλον γενέσθαι βοηθὸν ταῖς Αἰητοῦς ὠδίσι, τοὺς δὲ ἄλλους παρ' αὐτῶν φασι τῆς Εἰλειθυίας μαθεῖν τὸ ὄνομα· καὶ θύουσί τε

ΑΤΤΙΚΑ

2. Πάνω από το ιερό των Διοσκούρων βρίσκεται το τέμενος της Αγλαύρου. Λένε πως η Αθηνά έδωσε στην Αγλαυρο και τις αδελφές της, Έρση και Πάνδροσο, τον Εριχθόνιο που τοποθέτησε σ' ένα κιβώτιο και τους απαγόρευσε να ενδιαφερθούν γι' αυτό που τους εμπιστεύτηκε. Πειθάρχησε μόνον η Πάνδροσος· οι άλλες δύο όμως άνοιξαν το κιβώτιο και, μόλις είδαν τον Εριχθόνιο, τρελάθηκαν και ρίχτηκαν από το πιο απόκρημνο σημείο της ακρόπολης. Από εκεί ανέβηκαν οι Μήδοι και σκότωσαν όσους Αθηναίους νόμιζαν ότι γνώριζαν τους χρησμούς καλύτερα απ' τον Θεμιστοκλή και είχαν οχυρώσει την ακρόπολη με ξύλα και πασσάλους.

3. Εκεί κοντά είναι το Πρυτανείο, όπου έχουν γραφτεί οι νόμοι του Σόλωνα και βρίσκονται αγάλματα των θεών Ειρήνης και Εστίας και ανάμεσα στους άλλους ανδριάντες κι αυτός του Αυτολύκου του παγκρατιαστή. Τους ανδριάντες του Μιλτιάδη και του Θεμιστοκλή, αλλάζοντας τις επιγραφές, τους μετέτρεψαν σε ανδριάντες ενός Ρωμαίου και ενός Θράκα.

4. Από εδώ κατεβαίνοντας προς την κάτω πόλη, υπάρχει το ιερό του Σάραπη¹²³, του θεού του οποίου τη λατρεία οι Αθηναίοι εισήγαγαν από τον Πτολεμαίο. Το πιο φημισμένο από τα ιερά του Σάραπη στην Αίγυπτο βρίσκεται στην Αλεξάνδρεια, αλλά το πιο αρχαίο στην Μέμφι. Σ' αυτό δεν είναι δυνατόν ούτε στους ξένους ούτε και στους ιερείς να μπουν, προτού θάψουν τον Άπυ¹²⁴. Κοντά στο ιερό του Σάραπη βρίσκεται ο τόπος, όπου λένε ότι συνεννοήθηκαν ο Θησέας και ο Πειρίθους για να εκστρατεύσουν στη Σπάρτη κι έπειτα στη Θεσπρωτία.

5. Κοντά είναι χτισμένος ναός της Ειλειθυίας, που ήρθε από τους Υπερβόρειους στη Δήλο και βοήθησε στη γέννα τη Λητώ· λένε πως οι άλλοι, απ' αυτούς [τους Δηλίους] έμαθαν τ' όνομα της Ειλειθυίας. Οι κάτοικοι της Δήλου

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Εἰλειθυία Δῆλιοι καὶ ὕμνον ᾄδουσιν Ὡλήνος. Κρητες δὲ χώρας τῆς Κνωσσίας ἐν Ἀμνισῷ γενέσθαι νομίζουσιν Εἰλειθυιαν καὶ παῖδα Ἥρας εἶναι· μόνοις δὲ Ἀθηναίοις τῆς Εἰλειθυίας κεκάλυπται τὰ ξόανα ἐς ἄκρους τοὺς πόδας. τὰ μὲν δὴ δύο εἶναι Κρητικὰ καὶ Φαίδρας ἀναθήματα ἔλεγον αἱ γυναῖκες, τὸ δὲ ἀρχαιότατον Ἐρυσίχθονα ἐκ Δήλον κομίσαι.

Πρὶν δὲ ἐς τὸ ἱερὸν ἰέναι τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου — Ἀδριανὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς τὸν τε ναὸν ἀνέθηκε καὶ τὸ ἄγαλμα θεάς ἄξιον, οὗ μεγέθει μὲν, ὅτι μὴ Ῥοδίοις καὶ Ῥωμαίοις εἰσὶν οἱ κολοσσοί, τὰ λοιπὰ ἀγάλματα ὁμοίως ἀπολείπεται, πεποιήται δὲ ἐκ τε ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ καὶ ἔχει τέχνης εὖ πρὸς τὸ μέγεθος ὁρῶσιν —, ἐνταῦθα εἰκόνες Ἀδριανοῦ δύο μὲν εἰσι Θασίου λίθου, δύο δὲ Αἰγυπτίου· χαλκαῖ δὲ ἐστᾶσι πρὸ τῶν κίωνων ἅς Ἀθηναῖοι καλοῦσιν ἀποίκους πόλεις. ὁ μὲν δὴ πᾶς περιβόλος σταδίων μάλιστα τεσσάρων ἐστίν, ἀνδριάντων δὲ πλήρης· ἀπὸ γὰρ πόλεως ἐκάστης εἰκὼν Ἀδριανοῦ βασιλέως ἀνάκειται, καὶ σφᾶς ὑπερεβάλλοντο Ἀθηναῖοι τὸν κολοσσὸν ἀναθέντες ὅπισθε τοῦ ναοῦ θεάς ἄξιον. ἔστι δὲ ἀρχαῖα ἐν τῷ περιβόλῳ Ζεὺς χαλκοῦς καὶ ναὸς Κρόνου καὶ Ῥέας καὶ τέμενος < Γῆς > τὴν ἐπικλήσιν Ὀλυμπίας. ἐνταῦθα ὅσον ἐς πῆχυν τὸ ἔδαφος διέσθηκε, καὶ λέγουσι μετὰ τὴν ἐπομβρίαν τὴν ἐπὶ Δευκαλίωνος συμβᾶσαν ὑπορρῆναι ταύτῃ τὸ ὕδωρ, ἐσβάλλουσί τε ἐς αὐτὸ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἄλφιστα πυρῶν μέλιτι μίξαντες. κεῖται δὲ ἐπὶ κίονος Ἰσοκράτους ἀνδριάς, ὃς ἐς μνήμην τρία

ΑΤΤΙΚΑ

μάλιστα προσφέρουν θυσίες σ' αυτή και ψάλλουν τον ύμνο του Ωλήνα. Οι Κρήτες νομίζουν ότι η Ειλειθυια είναι κόρη της Ήρας και γεννήθηκε στην Αμνισό της Κνωσού. Μόνο στην Αθήνα τα ξόανα της Ειλειθυίας είναι καλυμμένα μέχρι τις άκρες των ποδιών. Οι γυναίκες έλεγαν πως δύο είναι Κρητικά, αφιερώματα της Φαίδρας, και ότι το αρχαιότερο το έφερε ο Ερυσίχθονας από τη Δήλο.

Περιοχή Ολυμπίων.

6. Προτού μπεις στο ιερό του Ολύμπιου Δία —ο βασιλιάς των Ρωμαίων Αδριανός αφιέρωσε και τον ναό και το άγαλμα, που αξίζει να δει κανείς, από το οποίο ως προς το μέγεθος, εκτός από τους κολοσσούς των Ροδίων και των Ρωμαίων, όλα τ' άλλα αγάλματα είναι μικρότερα— είναι κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο και χρυσό και η ομορφιά της τέχνης του ξεπερνά το μέγεθος του— βλέπεις δύο ανδριάντες του Αδριανού φτιαγμένους από Θάσιο μάρμαρο κι άλλους δύο από Αιγυπτιακό. Μπροστά στους κίονες έχουν στηθεί χάλκινες εικόνες, που οι Αθηναίοι τις ονομάζουν αποίκους πόλεις¹²⁵. Όλος ο περίβολος είναι τέσσερα στάδια και γεμάτος ανδριάντες, γιατί κάθε πόλη αφιέρωσε εκεί ανδριάντα του βασιλιά Αδριανού. Η Αθήνα όμως τις ξέπέρασε όλες και ανέθεσε τον κολοσσό, πίσω από τον ναό, τον οποίο αξίζει να δει κανείς.

7. Τα αρχαία που βρίσκονται στον περίβολο είναι ένας χάλκινος Δίας, ένας ναός του Κρόνου και της Ρέας και τέμενος της Γης που επονομάζεται Ολυμπία. Στο σημείο αυτό το έδαφος έχει ανοίξει γύρω στον ένα πήχυ, απ' όπου λένε ότι έφυγαν τα νερά μετά τον κατακλυσμό της εποχής του Δευκαλίωνα— στο χάσμα αυτό ρίχνουν κάθε χρόνο αλεύρι σταριού ανακατωμένο με μέλι.

8. Πάνω σ' ένα κίονα βρίσκεται ο ανδριάντας του Ισοκράτη, που άφησε τρία πράγματα για να τον θυμόμαστε:

ὑπελίπετο, ἐπιπονώτατον μὲν ὅτι οἱ βιώσαντι ἔτη δυοῖν δέοντα ἑκατὸν οὐποτε κατελύθη μαθητὰς ἔχειν, σωφρο- νέστατον δὲ ὅτι πολιτείας ἀπεχόμενος διέμεινε καὶ τὰ κοινὰ οὐ πολυπραγμονῶν, ἐλευθερώτατον δὲ ὅτι πρὸς τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀλγήσας ἐτελεύτησεν ἐθελοντῆς. κεύνται δὲ καὶ λίθον Φρυγίου Πέρσαι χαλκοῦν τρίποδα ἀνέχοντες, θέας ἄξιοι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ τρίπους. τοῦ δὲ Ὀλυμπίου Διὸς Δευκαλίωνα οἰκοδομήσαι λέγουσι τὸ ἀρχαῖον ἱερόν, σημεῖον ἀποφαίνοντες ὡς Δευκαλίων Ἀθήνησιν ᾤκησε τάφον τοῦ ναοῦ τοῦ νῦν οὐ πολὺ ἀφεστηκότα. Ἀδριανὸς δὲ κατεσκευάσατο μὲν καὶ ἄλλα Ἀθηναίοις, ναὸν Ἥρας καὶ Διὸς Πανελληνίου καὶ θεοῖς τοῖς πᾶσιν ἱερὸν κοινόν, τὰ δὲ ἐπιφανέστατα ἑκατὸν εἰσι κίονες Φρυγίου λίθου· πεποιήνται δὲ καὶ ταῖς στοαῖς κατὰ τὰ αὐτὰ οἱ τοῖχοι. καὶ οἰκήματα ἐνταῦθα ἔστιν ὀρόφῳ τε ἐπιχρύσῳ καὶ ἀλαβάστρῳ λίθῳ, πρὸς δὲ ἀγάλμασι κεκοσμημένα καὶ γραφαῖς· κατάκειται δὲ ἐς αὐτὰ βιβλία. καὶ γυμνάσιόν ἐστιν ἐπώνυμον Ἀδριανοῦ· κίονες δὲ καὶ ἐνταῦθα ἑκατὸν λιθοτομίας τῆς Λιβύων.

- 19 Μετὰ δὲ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου πλησίον ἄγαλμά ἐστιν Ἀπόλλωνος Πυθίου· ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ἱερόν Ἀπόλλωνος ἐπὶ κλήσιν Δελφινίου. λέγουσι δὲ ὡς ἐξειργα- σμένον τοῦ ναοῦ πλην τῆς ὀροφῆς ἀγνώως ἔτι τοῖς πᾶσιν ἀφίκοιτο Θησεὺς ἐς τὴν πόλιν· οἷα δὲ χιτῶνα ἔχοντος αὐτοῦ ποδήρη καὶ πεπλεγμένης ἐς εὐπρεπές οἱ τῆς κόμης, ὡς ἐγένετο κατὰ τὸν τοῦ Δελφινίου ναόν, οἱ τὴν στέγην οἰκοδομοῦντες ἤροντο σὺν χλευασίᾳ, ὃ τι δὴ παρθένος ἐν ὥρᾳ γάμον πλανᾶται μόνη· Θησεὺς δὲ ἄλλο μὲν αὐτοῖς

τη φιλοπονία, αφού έζησε ενενήντα οκτώ χρόνια δίχως να σταματήσει να έχει μαθητές, τη σωφροσύνη, αφού έμεινε μακριά από την πολιτική χωρίς να αναμειγνύεται στα κοινά και την αγάπη του για την ελευθερία, αφού μετά την αγγελία για τη μάχη της Χαιρώνειας στενοχωρήθηκε και πέθανε με τη θέληση του¹²⁶. Ακόμη υπάρχουν Πέρσες από Φρυγικό μάρμαρο κρατώντας χάλκινο τρίποδα και αξίζει να προσέξεις και τους ίδιους και τον τρίποδα. Λενε ότι το αρχαίο ιερό του Ολύμπιου Δία χτίστηκε από τον Δευκαλίωνα και για ν' αποδείξουν πως ο Δευκαλίωνας κατοίκησε στην Αθήνα επικαλούνται το ότι ο τάφος του βρίσκεται κοντά στον τωρινό ναό.

9. Ο Αδριανός κατασκεύασε κι άλλα έργα στην Αθήνα" ένα ναό της Ήρας και του Πανελλήνιου Δία και κοινό ιερό για όλους τους θεούς. Το πιο φημισμένο όμως είναι οι εκατό κίονες από Φρυγικό μάρμαρο· οι τοίχοι είναι φτιαγμένοι από το ίδιο υλικό με τις στοές. Υπάρχουν εδώ και οικήματα με οροφή επίχρυση κι από αλάβαστρο, στολισμένα με αγάλματα και ζωγραφιές. Μέσα σ' αυτά υπάρχουν βιβλία¹²⁷. Υπάρχει και γυμνάσιο με το όνομα του Αδριανού, που έχει κι αυτό εκατό κίονες από τα λατομεία της Λιβύης¹²⁸.

19. Μετά από τον ναό του Ολύμπιου Δία βρίσκεται κοντά το άγαλμα του Πυθίου Απόλλωνα. Υπάρχει επίσης κι άλλο ιερό του Απόλλωνα, με την επωνυμία Δελφίνιος. Λένε πως, όταν ο ναός είχε χτιστεί εκτός από την οροφή, έφτασε στην Αθήνα ο Θησέας, άγνωστος ακόμη σε όλους. Επειδή φορούσε χιτώνα μέχρι τα πόδια και τα μαλλιά του ήταν όμορφα πλεγμένα, όταν πλησίασε τον ναό του Δελφινίου, αυτοί που έχτιζαν την οροφή τον ρώτησαν κοροϊδευτικά γιατί γύριζε στους δρόμους μόνη μια παρθένα σε ηλικία γάμου. Ο Θησέας, χωρίς να τους απαντήσει, έλυ-

ἐδήλωσεν οὐδέν, ἀπολύσας δὲ ὡς λέγεται τῆς ἀμάξης τοὺς βοῦς, ἣ σφισι παρῆν, τὸν ὄροφον ἀνέρριψεν ἐς ὑψηλότερον ἢ τῷ ναῷ τὴν στέγην ἐποιοῦντο. — ἐς δὲ τὸ χωρίον, ὃ Κήπους ὀνομάζουσι, καὶ τῆς Ἀφροδίτης τὸν ναὸν οὐδεὶς λεγόμενός σφισὶν ἔστι λόγος· οὐ μὴν οὐδὲ ἐς τὴν Ἀφροδίτην, ἣ τοῦ ναοῦ πλησίον ἔστηκε. ταύτης γὰρ σχῆμα μὲν τετράγωνον κατὰ ταῦτά καὶ τοῖς Ἑρμαῖς, τὸ δὲ ἐπίγραμμα σημαίνει τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην τῶν καλουμένων Μοιρῶν εἶναι πρεσβυτάτην. τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἐν τοῖς Κήποις ἔργον ἔστιν < Ἀλκαμένους > καὶ τῶν Ἀθήνησιν ἐν ὀλίγοις θεάς ἄξιον. ἔστι δὲ Ἡρακλέους ἱερὸν καλούμενον Κυνόσαργες· καὶ τὰ μὲν ἐς τὴν κῦνα εἰδέναι τὴν λευκὴν ἐπιλεξαμένοις ἔστι τὸν χρησμόν, βωμοὶ δὲ εἰσιν Ἡρακλέους τε καὶ Ἥβης, ἣν Διὸς παῖδα οὔσαν συνοικεῖν Ἡρακλεῖ νομίζουσιν· Ἀλκμήνης τε βωμὸς καὶ Ἰολάου πεποιήται, ὃς τὰ πολλὰ Ἡρακλεῖ συνεπόνθησε τῶν ἔργων. Λύκειον δὲ ἀπὸ μὲν Λύκου τοῦ Πανδίωνος ἔχει τὸ ὄνομα, Ἀπόλλωνος δὲ ἱερὸν ἐξ ἀρχῆς τε εὐθὺς καὶ καθ' ἡμᾶς ἐνομιζέτο, Λύκ < ε > ἰός τε ὁ θεὸς ἐνταῦθα ὠνομάσθη πρῶτον· λέγεται δὲ ὅτι καὶ Τερμίλαις, ἐς οὓς ἦλθεν ὁ Λύκος φεύγων Αἰγέα, καὶ τούτοις αἰτιός ἐστι Λυκίους ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι. ἔστι δὲ ὀπισθεν τοῦ Λυκείου Νίσου μνημα, ὃν ἀποθανόντα ὑπὸ Μίνῳ βασιλεύοντα Μεγάρων κομίσαντες Ἀθηναῖοι ταύτῃ θάπτουσιν. ἐς τοῦτον τὸν Νίσον ἔχει λόγος τρίχας ἐν τῇ κεφαλῇ οἱ πορφυρεῖς εἶναι, χρῆναι δὲ αὐτὸν τελευτᾶν ἐπὶ ταύταις ἀποκαρεΐσαις· ὡς δὲ οἱ Κρηῖτες ἦλθον ἐς τὴν γῆν, τὰς μὲν ἄλλας ἐξ ἐπιδρομῆς ἤρουν τὰς ἐν τῇ Μεγαρίδι πόλεις, ἐς δὲ τὴν Νίσαιαν καταφεύγοντα τὸν Νίσον ἐπολιόρκουν· ἐνταῦθα τοῦ Νίσου λέγεται θυγατέρα ἐρασθῆναι Μίνῳ καὶ ὡς ἀπέκειρε τὰς τρίχας τοῦ πατρός.

ΑΤΤΙΚΑ

σε, όπως λένε, τα βόδια από την άμαξα, που ήταν κοντά τους, και εκσφενδόνισε την οροφή της πολύ ψηλά, πάνω από το ύψος που τοποθετούσαν τη στέγη του ναου.

2. Για το μέρος που ονομάζουν Κήπους¹²⁹ και για τον ναό της Αφροδίτης δεν λέγεται τίποτα στην Αθήνα. Ούτε όμως και για την Αφροδίτη, που είναι τοποθετημένη κοντά στον ναό¹ έχει σχήμα τετράγωνο, όπως και οι Ερμες, κι η επιγραφή της αναφέρει ότι η Ουρανία Αφροδίτη είναι η μεγαλύτερη από τις Μοίρες. Το άγαλμα όμως της Αφροδίτης των Κήπων είναι έργο του Αλκαμένη και ένα από τα λίγα αξιοθέατα της Αθήνας.

3. Υπάρχει και ιερό του Ηρακλή, το λεγόμενο Κυνόσαργες. Διαβάζοντας τον χρησμό, μπορούμε να μάθουμε για τη λευκή σκύλα. Υπάρχουν και βωμοί του Ηρακλή και της Ήβης, κόρης του Δία που, όπως νομίζουν, παντρεύτηκε τον Ηρακλή. Έχει χτιστεί ακόμα βωμός της Αλκμήνης και του Ιολάου, που συμμετείχε στους περισσότερους άθλους του Ηρακλή. Το Λύκειο πήρε το όνομα του από τον Λύκο, γιο του Πανδίονα² απ' όταν, όμως, χτίστηκε μέχρι τις μέρες μας, το θεωρούν ιερό του Απόλλωνα. Για πρώτη φορά εδώ ο θεός ονομάστηκε Λύκειος. Λένε ότι κι οι Τερμίλες πήραν την επωνυμία Λύκιοι από εκείνον, επειδή σ' αυτούς κατέφυγε ο Λύκος, όταν τον καταδίωκε ο Αιγέας.

4. Πίσω από το Λύκειο βρίσκεται ο τάφος του Νίσου, τον οποίο, όταν βασίλευε στα Μέγαρα, σκότωσε ο Μίνωας και οι Αθηναίοι τον έφεραν εδώ να τον θάψουν. Σύμφωνα με την παράδοση, στο κεφάλι του Νίσου υπήρχαν κόκκινες τρίχες, που αν κόβονταν έπρεπε αυτός να πεθάνει. Όταν ήρθαν στη χώρα του οι Κρήτες, κατέλαβαν μ' επιδρομές τις πόλεις της Μεγαρίδας και πολιόρκησαν τον Νίσο, που κατέφυγε στη Νίσαια. Τότε λέγεται ότι η κόρη του Νίσου ερωτεύτηκε τον Μίνωα και έκοψε τα μαλλιά του πατέρα της.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγουσι· ποταμοὶ δὲ Ἀθηναίοις ῥέουσιν Ἰλισός τε καὶ Ἡριδανῶ τῷ Κελτικῷ κατὰ τὰ αὐτὰ ὄνομα ἔχων, ἐκδιδόνς ἐς τὸν Ἰλισόν. ὁ δὲ Ἰλισός ἐστιν οὗτος, ἔνθα παίζουσαν Ὠρεΐθυιαν ὑπὸ ἀνέμου Βορέου φασὶν ἀρπασθῆναι· καὶ συνοικεῖν Ὠρεΐθυιά Βορέαν καὶ σφισι διὰ τὸ κῆδος ἀμύναντα τῶν τριήρων τῶν βαρβαρικῶν ἀπολέσαι τὰς πολλὰς. ἐθέλουσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλων θεῶν ἱερὸν εἶναι τὸν Ἰλισόν, καὶ Μουσῶν βωμὸς ἐπ' αὐτῷ ἐστὶν Ἰλισιάδων· δείκνυται δὲ καὶ ἔνθα Πελοποννήσιοι Κόδρον τὸν Μελάνθου βασιλεύοντα Ἀθηναίων κτείνουσι. διαβᾶσι δὲ τὸν Ἰλισὸν χωρίον Ἄγραι καλούμενον καὶ ραὸς Ἀγροτέρας ἐστὶν Ἀρτέμιδος· ἐνταῦθα Ἀρτεμιν πρῶτον θηρεῦσαι λέγουσιν ἐλθοῦσαν ἐκ Δήλου, καὶ τὸ ἄγαλμα διὰ τοῦτο ἔχει τόξον. τὸ δὲ ἀκούσασι μὲν οὐχ ὁμοίως ἐπαγωγόν, θαῦμα δ' ἰδοῦσι, στάδιόν ἐστι λευκοῦ λίθου. μέγεθος δὲ αὐτοῦ τῆδε ἂν τις μάλιστα τεκμαίροιο· ἄνωθεν ὄρος ὑπὲρ τὸν Ἰλισὸν ἀρχόμενον ἐκ μηνοειδοῦς καθήκει τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν ὄχθην εὐθύ τε καὶ διπλοῦν. τοῦτο ἀνὴρ Ἀθηναῖος Ἡρώδης ὤκοδόμησε, καὶ οἱ τὸ πολὺ τῆς λιθοτομίας τῆς Πεντελῆσιν ἐς τὴν οἰκοδομὴν ἀνηλώθη.

- 20 Ἔστι δὲ ὁδὸς ἀπὸ τοῦ πρυτανείου καλουμένη Τρίποδες· ἀφ' οὗ καλοῦσι τὸ χωρίον, ραοὶ ὅσον ἐς τοῦτο μεγάλοι, καὶ σφισιν ἐφεστήκασιν τρίποδες χαλκοῖ μὲν, μνήμης δὲ ἄξια μάλιστα περιέχοντες εἰργασμένα. Σάτυρος γάρ ἐστιν, ἐφ' ᾧ Πραξιτέλῃν λέγεται φρονῆσαι μέγα· καὶ ποτε Φρόνης αἰτούσης, ὅ τι οἱ κάλλιστον εἴη τῶν ἔργων, ὁμολογεῖν μὲν φασὶν οἱ ῥᾶστα διδόναι, κατειπεῖν

ΑΤΤΙΚΑ

5. Έτσι λένε ότι συνέβησαν αυτά. Τα ποτάμια της Αθήνας είναι ο Ιλισός και ο Ηριδανός¹³⁰, που χύνεται στον Ιλισό και έχει το ίδιο όνομα με το Κελτικό ποτάμι. Ο Ιλισός είναι αυτός, όπου λένε ότι έπαιζε η Ωρείθυια, όταν την άρπαξε ο άνεμος Βορέας· κι ο Βορέας την έκανε γυναίκα του και χάρη σ' αυτή τη συγγένεια βοήθησε τους Αθηναίους και κατέστρεψε τις περισσότερες τριήρεις των βαρβάρων. Οι Αθηναίοι θέλουν ο Ιλισός να είναι ιερό και άλλων θεών και υπάρχει εκεί βωμός των Ιλισιάδων Μουσών. Δείχνεται μάλιστα το σημείο, στο οποίο οι Πελοποννήσιοι σκότωσαν τον βασιλιά της Αθήνας Κόδρο, τον γιο του Μελάνθου.

6. Περνώντας τον Ιλισό είναι η περιοχή που ονομάζεται Αγρες. Εκεί υπάρχει ναός της Αγροτέρας Άρτεμης. Λένε ότι εδώ κυνήγησε για πρώτη φορά η Άρτεμη, όταν ήρθε από τη Δήλο και γι' αυτό τον λόγο το άγαλμα της έχει τόξο. Υπάρχει και στάδιο από λευκό μάρμαρο, που είναι θαύμα για όσους το βλέπουν, όχι όμως και για όσους ακούν μόνο γι' αυτό¹³¹. Το μέγεθος του θα το υπολόγιζε κανείς από το εξής: από ψηλά αρχίζει ένα βουνό, πάνω από τον Ιλισό, σε σχήμα μισοφέγγαρου, και κατεβαίνει στην όχθη του ποταμού με δυο πλευρές ίσες και παράλληλες. [Εκεί] χτίστηκε το στάδιο από τον Ηρώδη τον Αθηναίο και για την κατασκευή του καταναλώθηκε το περισσότερο μάρμαρο που υπήρχε στα λατομεία της Πεντέλης.

20. Από το Πρυτανείο¹³² ξεκινά ο δρόμος που ονομάζεται Τρίποδες. Ονομάζουν έτσι τον τόπο από ναούς τόσο μόνο μεγάλους, ώστε να τοποθετούνται πάνω τους χάλκινοι τρίποδες και μέσα να υπάρχουν αξιομνημόνευτα έργα" υπάρχει ένα άγαλμα Σατύρου, για τον οποίο λέγεται πως ο Πραξιτέλης καμάρωνε. Λένε ότι, όταν κάποτε η Φρόνη του ζήτησε το ωραιότερο έργο του, εκείνος εύκολα δέχτηκε να

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

δ' οὐκ ἐθέλειν ὅ τι κάλλιστον αὐτῷ οἱ φαίνοιτο. ἐσθραμὸν οὖν οἰκέτης Φρύνης ἔφασκεν οἶχεσθαι Πραξιτέλει τὸ πολὺ τῶν ἔργων πυρὸς ἐσπεσόντος ἐς τὸ οἶκημα, οὐ μὲν οὖν πάντα γε ἀφανισθῆναι· Πραξιτέλης δὲ αὐτίκα ἔθει διὰ θυρῶν ἔξω καὶ οἱ καμόντι οὐδὲν ἔφασκεν εἶναι πλέον, εἰ δὴ καὶ τὸν Σάτυρον ἢ φλόξ καὶ τὸν Ἑρωτα ἐπέλαβε· Φρύνη δὲ μένειν θαρροῦντα ἐκέλευε· παθεῖν γὰρ ἀνιαρὸν οὐδέν, τέχνη δὲ ἀλόντα ὁμολογεῖν τὰ κάλλιστα ὧν ἐποίησε. Φρύνη μὲν οὕτω τὸν Ἑρωτα αἰρεῖται· Διονύσῳ δὲ ἐν τῷ ναῷ τῷ πλησίον Σάτυρός ἐστι παῖς καὶ δίδωσιν ἔκπωμα· Ἑρωτα δ' ἐστηκότα ὁμοῦ καὶ Διόνυσον Θυμῖλος ἐποίησεν.

Τοῦ Διονύσου δέ ἐστι πρὸς τῷ θεάτρῳ τὸ ἀρχαιότατον ἱερόν· δύο δὲ εἰσιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ναοὶ καὶ Διόνυσοι, ὃ τε Ἐλευθερεὺς καὶ ὃν < Ἀλκαμένης > ἐποίησεν ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ. γραφαὶ δὲ αὐτόθι Διονυσός ἐστιν ἀνάγων Ἥφαιστον ἐς οὐρανόν· λέγεται δὲ καὶ τάδε ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς Ἥρα ῥίψαι γενόμενον Ἥφαιστον, ὃ δὲ οἱ μνησικακῶν πέμπει δῶρον χρυσοῦν θρόνον ἀφανεῖς δεσμούς ἔχοντα, καὶ τὴν μὲν ἐπεὶ τε ἐκαθέζετο δεδέσθαι, θεῶν δὲ τῶν μὲν ἄλλων οὐδενὶ τὸν Ἥφαιστον ἐθέλειν πείθεσθαι, Διόνυσος δὲ— μάλιστα γὰρ ἐς τοῦτον πιστὰ ἦν Ἥφαιστῳ— μεθύσας αὐτὸν ἐς οὐρανὸν ἤγαγε· ταῦτά τε δὴ γεγραμμένα εἰσὶ καὶ Πενθεὺς καὶ Λυκοῦργος ὧν ἐς Διόνυσον ὕβρισαν διδόντες δίκας, Ἀριάδνη δὲ καθεύδουσα καὶ Θησεὺς ἀναγόμενος καὶ Διόνυσος ἦκων ἐς τῆς Ἀριάδνης τὴν ἀρπαγὴν.

ΑΤΤΙΚΑ

της το χαρίσει, αλλά δεν ήθελε να της αποκαλύψει ποιο θεωρούσε ο ίδιος ωραιότερο. Τότε, λοιπόν, τρέχοντας μέσα ένας υπηρέτης της Φρύνης είπε ότι το σπίτι του Πραξιτέλη άρπαξε φωτιά και ότι τα περισσότερα έργα του καταστράφηκαν, όχι όμως όλα.

2. Ο Πραξιτέλης αμέσως πετάχτηκε έξω από την πόρτα και έλεγε ότι όλοι οι κόποι του είναι χαμένοι, αν η φωτιά είχε φτάσει στον Σάτυρο και τον Έρωτα. Η Φρύνη του είπε να περιμένει και να δείξει θάρρος, γιατί δεν είχε πάθει κανένα κακό, αλλά ότι παγιδεύτηκε με τέχνασμα και αποκάλυψε τα καλύτερα έργα του. Έτσι, η Φρύνη διάλεξε τον Έρωτα. Ένας νεαρός Σάτυρος που προσφέρει ποτήρι, βρίσκεται εκεί κοντά στον ναό του Διονύσου. Ο Έρωτας που βρίσκεται μαζί και ο Διόνυσος είναι έργα του Θυμίλου.

Νότια πλευρά της Ακρόπολης.

3. Το αρχαιότερο ιερό του Διονύσου βρίσκεται κοντά στο θέατρο. Στον περίβολο υπάρχουν δύο ναοί και δύο Διόνυσοι, ένας από τις Ελευθερές κι ένας που φιλοτεχνήθηκε από τον Αλκαμένη από ελεφαντόδοντο και χρυσό. Υπάρχουν εδώ και ζωγραφικοί πίνακες, ένας με τον Διόνυσο να οδηγεί τον Ήφαιστο στον ουρανό. Σύμφωνα με την παράδοση των Ελλήνων, η Ήρα πέταξε τον νεογέννητο Ήφαιστο και εκείνος, κρατώντας της κακία, της χάρισε ένα χρυσό θρόνο με αόρατα δεσμά, πάνω στον οποίο δέθηκε η Ήρα, μόλις κάθισε. Ο Ήφαιστος δεν ήθελε να πειστεί σε κανέναν από τους άλλους θεούς¹³³, ο Διόνυσος τότε —στον οποίο είχε μεγάλη εμπιστοσύνη ο Ήφαιστος— τον μέθυσε και τον οδήγησε στον ουρανό. Όλ' αυτά είναι ζωγραφισμένα, καθώς και ο Πενθέας και ο Λυκούργος, που τιμωρούνται για την ύβρι τους προς τον θεό, και η Αριάδνη που κοιμάται, ενώ ο Θησέας πλέει μακριά της και ο Διόνυσος που έρχεται να την αρπάξει.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ θεάτρου κατασκευάσμα, ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς Ξέρξου λέγεται· ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον, τὸ γὰρ ἀρχαῖον στρατηγὸς Ῥωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας Ἀθήνας ἐλὼν. αἰτία δὲ ἦδε τοῦ πολέμου. Μιθριδάτης ἐβασίλευε βαρβάρων τῶν περὶ τὸν Πόντον τὸν Εὐξείνιον. πρόφασιν μὲν δὴ δι' ἣντινα Ῥωμαίους ἐπολέμησε καὶ ὃν τρόπον ἐς τὴν Ἀσίαν διέβη καὶ ὅσας ἢ πολέμῳ βιασάμενος πόλεις ἔσχεν ἢ φίλας ἐποιήσατο, τάδε μὲν τοῖς ἐπίστασθαι τὰ Μιθριδάτου θέλουσι μελέτω· ἐγὼ δὲ ὅσον ἐς τὴν ἄλωσιν τὴν Ἀθηναίων ἔχει δηλώσω. ἦν Ἀριστίων Ἀθηναῖος, ὃς Μιθριδάτης πρεσβεύειν ἐς τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας ἐχρῆτο· οὗτος ἀνέπεισεν Ἀθηναίους Μιθριδάτην θέσθαι Ῥωμαίων ἐπίπροσθεν. ἀνέπεισε δὲ οὐ πάντας, ἀλλ' ὅσον δῆμος ἦν καὶ δῆμον τὸ ταραχῶδες· Ἀθηναῖοι δὲ ὧν τις λόγος, παρὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐκπίπτουσιν ἐθελονταί. γενομένης δὲ μάχης πολλῶ περιῆσαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φεύγοντας Ἀριστίωνα μὲν καὶ Ἀθηναίους ἐς τὸ ἄστυ καταδιώκουσιν, Ἀρχέλαον δὲ καὶ τοὺς βαρβάρους ἐς τὸν Πειραιᾶ· Μιθριδάτου δὲ στρατηγὸς καὶ οὗτος ἦν, ὃν πρότερον τούτων Μάγνητες οἱ τὸν Σίπυλον οἰκοῦντες σφᾶς ἐπεκδραμόντα αὐτόν τε τιτρώσκουσι καὶ τῶν βαρβάρων φονεύουσι τοὺς πολλούς. Ἀθηναίοις μὲν δὴ πολιορκία καθειστήκει, Ταξίλος δὲ Μιθριδάτου στρατηγὸς ἐτύγγανε μὲν περικαθήμενος Ἐλάτειαν τὴν ἐν τῇ Φωκίδι, ἀφικομένων δὲ ἀγγέλων ἀναστήσας τὸν στρατὸν ἐς τὴν Ἀττικὴν ἦγεν. ἃ πυνθανόμενος ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Ἀθήνας μὲν τοῦ στρατοῦ μέρει πολιορκεῖν ἀφῆκεν, αὐτὸς δὲ Ταξίλῳ τὸ

4. Κοντά στο ιερό του Διονύσου και στο θέατρο υπάρχει χτίσμα, που λενε οτι είναι απομίμηση της σκηνης του

Ξέρξη. Χτίστηκε για δεύτερη φορά, γιατί το πρώτο πυρπολήθηκε από τον Σύλλα, όταν κατέλαβε την Αθήνα¹³⁵. Αιτία του πολέμου αυτού υπήρξε το εξής: Ο Μιθριδάτης βασίλευε στους βαρβάρους που ζούσαν γύρω από τον Εύξεινο Πόντο. Ποια ήταν η αφορμή με την οποία κήρυξε τον πόλεμο στη Ρώμη, με ποιον τρόπο πέρασε στην Ασία, πόσες πόλεις ή υπέταξε με πόλεμο ή έκανε συμμάχους, αυτά ας απασχολήσουν όσους ενδιαφέρονται να μάθουν για τον Μιθριδάτη. Εγώ θα αναφέρω όσα αφορούν στην άλωση της Αθήνας.

5. Υπήρχε κάποιος Αθηναίος, ο Αριστίωνας, τον οποίο ο Μιθριδάτης είχε για πρεσβευτή στις Ελληνικές πόλεις. Αυτός έπεισε τους Αθηναίους ότι ο Μιθριδάτης ήταν καλύτερος από τους Ρωμαίους. Δεν εισακούστηκε όμως απ' όλους, αλλά μόνο απ' όσους ανήκαν σε λαϊκά στρώματα, και όσους από τον λαό προξενούσαν ταραχές. Οι αξιόλογοι Αθηναίοι τάχθηκαν εθελοντικά με τους Ρωμαίους. Στη μάχη που έγινε νίκησαν οι Ρωμαίοι και τον Αριστίωνα και τους Αθηναίους, που τράπηκαν σε φυγή, τους κυνήγησαν μέχρι την πόλη, ενώ τον Αρχέλαο και τους βαρβάρους στον Πειραιά. Ο Αρχέλαος ήταν στρατηγός του Μιθριδάτη, που οι Μαγνήτες που ζουν στο Σίπυλο, όταν παλιότερα εκστράτευσε εναντίον τους, τραυμάτισαν τον ίδιο και φόνευσαν τους περισσότερους βαρβάρους.

6. Άρχισε η πολιορκία της Αθήνας και ο στρατηγός του Μιθριδάτη Ταξίλος, που έτυχε να πολιορκεί την Ελάτεια στη Φωκίδα, μόλις οι αγγελιαφόροι έφεραν την είδηση, πηρε τον στρατό του και προχώρησε στην Αττική. Όταν πληροφορήθηκε αυτά ο Ρωμαίος στρατηγός άφησε μέρος του στρατού του να πολιορκεί την Αθήνα και ο ίδιος με το μεγαλύτερο μέρος της δύναμης του συνάντησε τον Ταξίλο

πολὺν τῆς δυνάμεως ἔχων ἐς Βοιωτοὺς ἀπαντᾷ. τρίτῃ δὲ ὕστερον ἡμέρᾳ τοῖς Ῥωμαίοις ἦλθον ἐπ' ἀμφοτέρω τὰ στρατόπεδα ἄγγελοι, Σύλλα μὲν ὡς Ἀθηναίους εἶναι τεῖχος ἐαλωκός, τοῖς δὲ Ἀθήνας πολιορκήσασιν Ταξίλον κεκρατῆσθαι μάχῃ περὶ Χαιρώνειαν. Σύλλας δὲ ὡς ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐπανῆλθε, τοὺς ἐναντιωθέντας Ἀθηναίων καθεύρας ἐς τὸν Κεραμεικὸν τὸν λαχόντα σφῶν ἐκ δεκάδος ἐκάστης ἐκέλευσεν ἄγεσθαι τὴν ἐπὶ θανάτῳ. Σύλλον δὲ οὐκ ἀνιέντος ἐς Ἀθηναίους τοῦ θυμοῦ λαθόντες ἐκδιδράσκουσιν ἄνδρες ἐς Δελφούς· ἐρομένοις δὲ σφισιν, εἰ καταλαμβάνοι τὸ χρεὼν ἤδη καὶ τὰς Ἀθήνας ἐρημωθῆναι, τούτοις ἔχρησεν ἡ Πυθία τὰ ἐς τὸν ἀσκὸν ἔχοντα. Σύλλα δὲ ὕστερον τούτων ἐνέπεσεν ἡ νόσος, ἥ καὶ τὸν Σύριον Φερεκύδην ἀλῶναι πυνθάνομαι. Σύλλα δὲ ἔστι μὲν καὶ τὰ ἐς τοὺς πολλοὺς Ἀθηναίων ἀγριώτερά ἢ ὡς ἄνδρα εἰκὸς ἦν ἐργάσασθαι Ῥωμαῖον· ἀλλὰ γὰρ οὐ ταῦτα δὴ αἰτίαν γενέσθαι οἱ δοκῶ τῆς συμφορᾶς, Ἰκεσίῳ δὲ μῆνιμα, ὅτι καταφνγόντα ἐς τὸ τῆς Ἀθηναῖς ἱερὸν ἀπέκτεινεν ἀποσπάσας Ἀριστίωνα.

Ἀθῆναι μὲν οὕτως ὑπὸ τοῦ πολέμου κακωθεῖσαι τοῦ Ῥωμαίων αὐθις Ἀδριανοῦ βασιλεύοντος ἦνθησαν·

- 21 εἰσὶ δὲ Ἀθηναίοις εἰκόνες ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τραγωδίας καὶ κωμωδίας ποιητῶν, αἱ πολλαὶ τῶν ἀφανεστέρων· ὅτι μὴ γὰρ Μένανδρος, οὐδείς ἦν ποιητῆς κωμωδίας τῶν ἐς δόξαν ἡκόντων. τραγωδίας δὲ κεῖνται τῶν φανερῶν Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλῆς. λέγεται δὲ Σοφοκλέους τελευτήσαντος ἐσβαλεῖν ἐς τὴν Ἀττικὴν Λακεδαιμονίους, καὶ σφῶν τὸν ἡγούμενον ἰδεῖν ἐπιστάντα οἱ Διόνυσον κελεύειν τιμαῖς, ὅσαι καθεστῆκασιν ἐπὶ

ΑΤΤΙΚΑ

στη Βοιωτία. Τρεις μέρες αργότερα, ήρθαν αγγελιαφόροι και στα δύο ρωμαϊκά στρατόπεδα, αναγγέλλοντας στον Σύλλα ότι είχε αλωθεί το τείχος των Αθηναίων και σ' εκείνους που πολιορκήσαν την Αθήνα ότι ο Ταξίλος είχε ηττηθεί σε μάχη στη Χαιρώνεια. Ο Σύλλας, όταν επέστρεψε στην Αττική, φυλάκισε στον Κεραμεικό όσους Αθηναίους εναντιώθηκαν σ' αυτόν και διέταξε να οδηγηθεί σε θάνατο ένας από κάθε δεκάδα με κλήρο.

7. Επειδή ο θυμός του Σύλλα κατά των Αθηναίων δεν καταλάγιαζε, μερικοί διαφεύγουν κρυφά στους Δελφούς, για να ρωτήσουν μήπως είναι πεπρωμένο να ερημωθεί η Αθήνα. Η Πυθία έδωσε τον χρησμό για τον ασκό¹³⁶. Μετά απ' αυτά ο Σύλλας προσβλήθηκε από την αρρώστια¹³⁷, που μαθαίνω ότι βασάνιζε και τον Σύριο Φερεκύδη. Είναι αλήθεια ότι στους περισσότερους Αθηναίους συμπεριφέρθηκε με μεγαλύτερη αγριότητα από αυτή που θα περίμενε κανείς από Ρωμαίο. Όμως νομίζω ότι δεν ήταν αυτά η αιτία της συμφοράς του, αλλά ο θυμός του Ικεσίου, γιατί σκότωσε τον Αριστίωνα βγάζοντας τον από το ιερό της Αθηνάς, όπου είχε καταφύγει.

Η Αθήνα, που έπαθε τέτοιες καταστροφές από αυτόν τον πόλεμο των Ρωμαίων, άκμασε πάλι όταν ανέβηκε στην εξουσία ο Αδριανός.

21. Στο θέατρο των Αθηναίων υπάρχουν ανδριάντες των ποιητών που έγραψαν τραγωδίες και κωμωδίες, οι περισσότεροι όμως των πιο ασήμαντων. Γιατί, αν εξαιρέσει κανείς τον Μένανδρο¹³⁸, δεν υπάρχει ανδριάντας κανενός από τους περίφημους κωμικούς ποιητές. Από τους γνωστούς τραγωδούς υπάρχουν ο Ευριπίδης και ο Σοφοκλής. Λένε ότι ο Σοφοκλής πέθανε¹³⁹, όταν οι Λακεδαιμόνιοι εισέβαλαν στην Αττική και ότι ο αρχηγός τους είδε στον υπνο του τον Διόνυσο να τον προτρέπει να τιμούν τη νέα

τοῖς τεθνεῶσι, τὴν Σειρήνα τὴν νέαν τιμᾶν· καὶ οἱ τὸ ὄναρ Σοφοκλέα καὶ τὴν Σοφοκλέους ποιήσιν ἐφαίνετο ἔχειν, εἰώθασι δὲ καὶ νῦν ἔτι ποιημάτων καὶ λόγων τὸ ἐπαγωγὸν Σειρήνῃ εἰκάζειν. τὴν δὲ εἰκόνα τὴν Αἰσχύλου πολλῶν τε ὕστερον τῆς τελευτῆς δοκῶ ποιηθῆναι <καὶ> τῆς γραφῆς ἢ τὸ ἔργον ἔχει τὸ Μαραθῶνι. ἔφη δὲ Αἰσχύλος μειράκιον ὢν καθεύδειν ἐν ἀγρῷ φυλάσσων σταφυλᾶς, καὶ οἱ Διόνυσον ἐπιστάντα κελεῦσαι τραγωδίαν ποιεῖν· ὥς δὲ ἦν ἡμέρα —πεῖθεσθαι γὰρ ἐθέλειν— ῥᾶστα ἤδη πειρώμενος ποιεῖν. οὗτος μὲν ταῦτα ἔλεγεν· ἐπὶ δὲ τοῦ Νοτίου καλουμένου τείχους, ὃ τῆς ἀκροπόλεως ἐς τὸ θέατρον ἐστὶ τετραμμένον, ἐπὶ τούτου Μεδούσης τῆς Γοργόνης ἐπίχρυσος ἀνάκειται κεφαλὴ, καὶ περὶ αὐτὴν αἰγὶς πεποίηται. ἐν δὲ τῇ κορυφῇ τοῦ θεάτρου σπήλαιόν ἐστιν ἐν ταῖς πέτραις ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν· τρίπους δὲ ἔπεστι καὶ τούτῳ· Ἀπόλλων δὲ ἐν αὐτῷ καὶ Ἄρτεμις τοὺς παῖδας εἰσὶν ἀναιροῦντες τοὺς Νιόβης. ταύτην τὴν Νιόβην καὶ αὐτὸς εἶδον ἀνελθὼν ἐς τὸν Σίπυλον τὸ ὄρος· ἢ δὲ πλησίον μὲν πέτρα καὶ κρημνός ἐστιν οὐδὲν παρόντι σχῆμα παρεχόμενος γυναικὸς οὔτε ἄλλως οὔτε πενθοῦσης· εἰ δὲ γε πορρωτέρω γένοιο, δεδακρυμένην δόξεις ὁρᾶν καὶ κατηφῇ γυναῖκα.

Ίόντων δὲ Ἀθήνησιν ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἀπὸ τοῦ θεάτρου τέθραπται Κάλως· τοῦτον τὸν Κάλων ἀδελφῆς παῖδα ὄντα καὶ τῆς τέχνης μαθητὴν φονεύσας Δαίδαλος ἐς Κρήτην ἔφυγε, χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐς Σικελίαν ἐκδιδράσκει παρὰ Κώκαλον. τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἱερὸν ἔς τε τὰ ἀγάλματά ἐστιν, ὅποσα τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ τῶν παίδων, καὶ ἐς τὰς γραφὰς θεᾶς ἄξιον· ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ κρήνη, παρ' ἣ λέγουσι Ποσειδῶνος παῖδα Ἀλιρρόθιον

Σειρήνα με τις καθιερωμένες τιμές των νεκρών. Και του φαινόταν ότι αυτό το όνειρο είχε σχέση με τον Σοφοκλή και την ποίηση του, γιατί συνηθίζουν, ακόμα και σήμερα, να παρομοιάζουν τη μαγεία των ποιητικών και πεζών έργων με τη Σειρήνα.

2. Ο ανδριάντας του Αισχύλου¹⁴⁰ νομίζω ότι έγινε πολύ μετά τον θάνατο του και τον ζωγραφικό πίνακα της μάχης του Μαραθώνα. Ο Αισχύλος έλεγε πως, όταν ήταν έφηβος και κοιμόταν στην εξοχή φυλάγοντας σταφύλια, είδε τον Διόνυσο που τον προέτρεψε να γράψει τραγωδία. Όταν ξημέρωσε, θέλοντας να υπακούσει, δοκίμασε και έγραψε με ευκολία. Αυτά λοιπόν έλεγε ο Αισχύλος.

3. Πάνω στο λεγόμενο νότιο τείχος, προς το θέατρο, βρίσκεται επίχρυση κεφαλή της Γοργόνας Μέδουσας και γύρω απ' αυτή έχει κατασκευαστεί αιγίδα. Πάνω από το θέατρο υπάρχει σπηλιά στους βράχους κάτω από την ακρόπολη¹⁴¹. Και πάνω στη σπηλιά είναι τοποθετημένος τρίποδας. Μέσα σ' αυτή υπάρχει παράσταση του Απόλλωνα και της Άρτεμης, που σκοτώνουν τα παιδιά της Νιόβης. Κι εγώ ο ίδιος είδα αυτή τη Νιόβη, όταν ανέβηκα στο βουνό Σίπυλο. Όταν κανείς βρίσκεται κοντά, δεν φαίνεται παρά βράχος και γκρεμός, χωρίς τη μορφή γυναίκας θλιμμένης ή οτιδήποτε άλλο. Αν απομακρυνθείς περισσότερο, θα σου φάνει πως βλέπεις μια δακρυσμένη και θλιμμένη γυναίκα.

4. Προχωρώντας προς την ακρόπολη των Αθηνών από το θέατρο, βλέπει κανείς τον τάφο του Κάλω. Αυτόν τον Κάλω, γιο της αδελφής του και μαθητή του στην τέχνη, τον σκότωσε ο Δαίδαλος και κατέφυγε στην Κρήτη κι αργότερα απέδρασε στον Κώκαλο στη Σικελία. Το ιερό του Ασκληπιού¹⁴² είναι αξιοθέατο και για όσα αγάλματα του θεού και των παιδιών του βρίσκονται εκεί και για τις ζωγραφιές. Μέσα σ' αυτό υπάρχει πηγή, που κοντά της λένε ότι ο γιος του Ποσειδώνα Αλιρρόθιος ατίμασε την

θυγατέρα Ἀρεως Ἀλκίππην αἰσχύναντα ἀποθανεῖν ὑπὸ Ἀρεως, καὶ δίκην ἐπὶ τούτῳ τῷ φόνῳ γενέσθαι πρῶτον.

Ἐνταῦθα ἄλλα τε καὶ Σαυροματικὸς ἀνάκειται θώραξ· ἐς τοῦτόν τις ἰδὼν οὐδὲν ἥσσον Ἑλλήνων τοὺς βαρβάρους φήσει σοφοὺς ἐς τὰς τέχνας εἶναι. Σαυρομάταις γὰρ οὔτε αὐτοῖς σιδήρός ἐστιν ὀρυσσόμενος οὔτε σφίσιν ἐσάγουσιν· ἄμικτοι γὰρ μάλιστα τῶν ταύτῃ βαρβάρων εἰσὶ. πρὸς οὖν τὴν ἀπορίαν ταύτην ἐξεύρηται σφισιν· ἐπὶ μὲν τοῖς δόρασιν αἰχμὰς ὀστεῖνας ἀντὶ σιδήρου φοροῦσι, τόξα τε κράνινα καὶ ὀιστοὺς καὶ ὀστεῖνας ἀκίδας ἐπὶ τοῖς ὀιστοῖς· καὶ σειραῖς περιβάλλοντες τῶν πολεμίων ὅποσοι ἐπιτύχοιεν, τοὺς ἵππους ἀποστρέφαντες ἀνατρέπουσι τοὺς ἐνσχεθέντας ταῖς σειραῖς. τοὺς δὲ θώρακας ποιοῦνται τὸν τρόπον τοῦτον. ἵππους πολλὰς ἕκαστος τρέφει, ὥς ἂν οὔτε ἐς ἰδιωτῶν κλήρους τῆς γῆς μεμερισμένης οὔτε τι φερούσης πλήν ὕλης ἀγρίας ἅτε ὄντων νομάδων· ταύταις οὐκ ἐς πόλεμον χρῶνται μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοῖς θύουσιν ἐπιχωρίοις καὶ ἄλλως σιτοῦνται. συλλεξάμενοι δὲ τὰς ὀπλὰς ἐκκαθήραντές τε καὶ διελόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν ἐμφερῇ δρακόντων φολίσιν· ὅστις δὲ οὐκ εἶδε πῶς δράκοντα, πίτυός γε εἶδε καρπὸν χλωρὸν ἔτι· ταῖς οὖν ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς πίτυος φαινομέναις ἐντομαῖς εἰκάζων τὸ ἔργον τὸ ἐκ τῆς ὀπλῆς οὐκ ἂν ἀμαρτάνοι. ταῦτα διατρέσαντες καὶ νεύροις ἵππων καὶ βοῶν συρράφαντες χρῶνται θώραξιν οὔτε εὐπρεπεία τῶν Ἑλληνικῶν ἀποδέουσιν οὔτε ἀσθενεστερόις· καὶ γὰρ συστάδην τυπτόμενοι καὶ βληθέντες ἀνέχονται. οἱ δὲ θώρακες οἱ λινοῖ μαχομένοις μὲν

Αλκίππη, κόρη του Άρη και σκοτώθηκε από τον Άρη" και, γι' αυτό έγινε η πρώτη δίκη για φόνο.

5. Ανάμεσα στ' άλλα είναι αφιερωμένος ένας Σαυροματικός θώρακας. Βλέποντας τον θα έλεγε κανείς ότι οι βάρβαροι δεν ήταν κατώτεροι τεχνίτες από τους Έλληνες. Οι Σαυρομάτες ούτε οι ίδιοι εξορύσσουν σίδηρο ούτε τον εισάγουν, γιατί ζουν πολύ απομονωμένοι από τους βαρβάρους της περιοχής. Λόγω της έλλειψης αυτής, επινόησαν το εξής: στα δόρατα βάζουν αιχμές από κόκαλα αντί για σίδηρο και έχουν τόξα και βέλη από ξύλο κρηνιάς και κοκάλινες αιχμές στα βέλη τους. Και πετούν στους εχθρούς, όσους πετύχουν, σκοινιά με θηλιές και ύστερα αλλάζοντας την κατεύθυνση των αλόγων τους ρίχνουν κάτω τους δεμένους με τις θηλιές.

6. Κατασκευάζουν τους θώρακες με τον ακόλουθο τρόπο: Καθένας τρέφει πολλές φοράδες, επειδή η γη τους δεν είναι μοιρασμένη σε ιδιωτικούς κλήρους και στο έδαφος δεν φυτρώνει τίποτα άλλο παρά άγρια βλάστηση και αυτοί είναι νομαδικός λαός. Αυτά τα άλογα δεν τα χρησιμοποιούν μόνο στους πολέμους, αλλά και ως θυσία στους τοπικούς θεούς και ως τροφή. Αφού μαζέψουν τις οπλές τους, τις καθαρίζουν και τις κομματιάσουν, φτιάχνουν απ' αυτές κάτι που μοιάζει με φολιδωτό δέρμα μυθικού δράκοντα" κι οποίος δεν είδε ποτέ παράσταση δράκοντα, έχει δει τους χλωρούς καρπούς του πεύκου. Όποιος φαντάζεται ότι το κατασκεύασμα από τις οπλές μοιάζει με τις εγχοπές του καρπού του πεύκου, δεν κάνει λάθος. Ανοίγουν τρύπες σ' αυτές, τις ράβουν όλες μαζί με νεύρα αλόγων ή βοδιών και τις χρησιμοποιούν για θώρακες, που δεν είναι κατώτεροι στην εμφάνιση και στην ανθεκτικότητα από τους Ελληνικούς, γιατί αντέχουν στα κοντινά χτυπήματα ακόμα και στις βολές.

7. Οι λινοί θώρακες δεν είναι το ίδιο χρήσιμοι στη

οὐχ ὁμοίως εἰσὶ χρήσιμοι, διῶσι γὰρ καὶ βιαζόμενοι τὸν σίδηρον· θηρεύοντας δὲ ὠφελοῦσιν, ἐναποκλῶνται γάρ σφισι καὶ λεόντων ὀδόντες καὶ παρδάλεων. θώρακας δὲ λινοῦς ἰδεῖν ἔν τε ἄλλοις ἱεροῖς ἔστιν ἀνακειμένους καὶ ἐν Γρυνείῳ, ἔνθα Ἀπόλλωνος κάλλιστον ἄλσος δένδρων καὶ ἡμέρων καὶ ὅσα τῶν ἀκάρπων ὁσμῆς παρέχεται τινα ἢ θεὰς ἡδονήν.

- 22 Μετὰ δὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ταύτῃ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἰοῦσι Θέμιδος ναός ἐστι. κέχωσται δὲ πρὸ αὐτοῦ μνημα Ἱππολύτῳ· τοῦ δέ οἱ βίον τὴν τελευταίην συμβῆναι λέγουσιν ἐκ καταρῶν. δηλὰ δέ, καὶ ὅστις βαρβάρων γλῶσσαν ἔμαθεν Ἑλλήνων, ὃ τε ἔρως τῆς Φαίδρας καὶ τῆς τροφοῦ τὸ ἐς τὴν διακονίαν τόλμημα. ἔστι δὲ καὶ Τροιζηνίοις Ἱππολύτου τάφος· ἔχει δὲ σφισιν ὧδε ὁ λόγος. Θησεὺς ὡς ἔμελλεν ἀξεσθαι Φαίδραν, οὐκ ἐθέλων εἶ οἱ γένοιτο παῖδες οὔτε ἄρχεσθαι τὸν Ἱππόλυτον οὔτε βασιλεύειν ἀντ' αὐτῶν, πέμπει παρὰ Πιτθέα τραφησόμενον αὐτὸν καὶ βασιλεύσοντα Τροιζήνως. χρόνῳ δὲ ὕστερον Πάλλας καὶ οἱ παῖδες ἐπανεστήσαν Θησεῖ· τούτους κτείνας ἐς Τροιζήνα ἔρχεται καθαρσίῳ ἕνεκα, καὶ Φαίδρα πρώτη ἐνταῦθα εἶδεν Ἱππόλυτον καὶ τὰ ἐς τὸν θάνατον ἐρασθεῖσα ἐβούλευσε. μυρσίνη δέ ἐστι Τροιζηνίοις τὰ φύλλα διὰ πάσης ἔχουσα τετρυνημένα· φῦναι δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς αὐτὴν λέγουσιν, ἀλλὰ τὸ ἔργον γεγενῆσθαι τῆς ἐς τὸν ἔρωτα ἄσης καὶ τῆς περόνης ἦν ἐπὶ ταῖς θριξίν εἶχεν ἡ Φαίδρα. Ἀφροδίτην δὲ τὴν Πάνδημον, ἐπεὶ τε Ἀθηναίους Θησεὺς ἐς μίαν ἡγάγεν ἀπὸ τῶν δῆμων πόλιν, αὐτὴν τε σέβεσθαι καὶ Πειθῶ κατέστησε·

μάχη, γιατί επιτρέπουν στα σιδερένια όπλα να τους τρυπήσουν. Ωστόσο είναι χρήσιμοι στους κυνηγούς, γιατί πάνω τους σπάζουν τα δόντια των λιονταριών και των λεοπαρδάλεων. Λινούς θώρακες βλέπεις αφιερωμένους και σε άλλα ιερά και στο Γρύναιο¹⁴³, όπου βρίσκεται το ομορφότερο άλσος του Απόλλωνα με δέντρα και ήμερα και άλλα άκαρπα, που προκαλούν ευχαρίστηση με την ευωδιά ή τη θέα τους.

22. Μετά το ιερό του Ασκληπιού προχωρώντας κανείς από εδώ προς την ακρόπολη, βλέπει τον ναό της Θέμιδας. Μπροστά σ' αυτόν υπάρχει σωρός από χώμα [τύμβος], ο τάφος του Ιππολύτου. Λένε ότι πέθανε από κατάρεις. Γνωρίζουν καλά, ακόμα και όσοι από τους βαρβάρους έμαθαν την Ελληνική γλώσσα, τον έρωτα της Φαίδρας και όσα τόλμησε να κάνει η τροφός της για να τη βοηθήσει. Υπάρχει τάφος του Ιππολύτου και στην Τροιζήνα. Εκεί λέγονται γι' αυτόν τα ακόλουθα.

2. Όταν ο Θησέας θα παντρευόταν τη Φαίδρα, επειδή δεν ήθελε, αν αποκτούσε παιδιά, ούτε να κυβερνούν τον Ιππόλυτο ούτε να βασιλεύει αντί γι' αυτά, τον στέλνει ν' ανατραφεί κοντά στον Πιθέα και να γίνει βασιλιάς της Τροιζήνας. Μετά από καιρό ο Πάλλας και τα παιδιά του επαναστάτησαν εναντίον του Θησέα, ο οποίος, αφού τους σκότωσε, έρχεται στην Τροιζήνα, για να εξαγνιστεί. Εκεί για πρώτη φορά είδε η Φαίδρα τον Ιππόλυτο, τον ερωτεύτηκε και μηχανεύτηκε τον θάνατο του. Στην Τροιζήνα υπάρχει μυρτιά που τα φύλλα της είναι όλα τρυπημένα. Λένε ότι αυτή δεν φύτρωσε έτσι, αλλά έγινε από τον πόθο του έρωτα της Φαίδρας και από την καρφίτσα που είχε στα μαλλιά της.

3. Όταν ο Θησέας ένωσε τους Αθηναίους από τους δήμους σε μία πόλη, καθιέρωσε τη λατρεία της Πάνδημης

τὰ μὲν δὴ παλαιὰ ἀγάλματα οὐκ ἦν ἐπ' ἐμοῦ, τὰ δὲ ἐπ' ἐμοῦ τεχνιτῶν ἦν οὐ τῶν ἀφανεστάτων. ἔστι δὲ καὶ Γῆς Κουροτρόφου καὶ Δήμητρος ἱερὸν Χλόης· τὰ δὲ ἐς τὰς ἐπωνυμίας ἔστιν αὐτῶν διδαχθῆναι τοῖς ἱερεῦσιν ἐλθόντα ἐς λόγους.

Ἐς δὲ τὴν ἀκρόπολιν ἔστιν ἔσοδος μία· ἑτέραν δὲ οὐ παρέχεται, πᾶσα ἀπότομος οὖσα καὶ τεῖχος ἔχουσα ἐχυρόν. τὰ δὲ προπύλαια λίθου λευκοῦ τὴν ὄροφὴν ἔχει καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει τῶν λίθων μέχρι γε καὶ ἐμοῦ προεῖχε. τὰς μὲν οὖν εἰκόνας τῶν ἱππέων οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε οἱ παῖδές εἰσιν οἱ Ξενοφῶντος εἴτε ἄλλως ἐς εὐπρέπειαν πεποιημένοι· τῶν δὲ προπυλαίων ἐν δεξιᾷ Νίκης ἔστιν Ἀπτέρου ναός. ἐντεῦθεν ἡ θάλασσά ἐστι σύνοπτος, καὶ ταύτῃ ὁράας Αἰγέως ἑαυτὸν ὡς λέγουσιν ἐτελεύτησεν. ἀνήγετο μὲν γὰρ ἡ ναῦς μέλασιν ἰστίοις ἡ τοὺς παῖδας φέρουσα ἐς Κρήτην, Θησεὺς δὲ—ἐπλει γὰρ τόλμης τι ἔχων ἐς τὸν Μίνω καλούμενον ταῦρον—πρὸς τὸν πατέρα προεῖπε χρῆσεσθαι τοῖς ἰστίοις λευκοῖς, ἦν ὀπίσω πλὴν τοῦ ταύρου κρατήσας· τούτων λήθην ἔσχεν Ἀριάδνην ἀφηρευμένους· ἐνταῦθα Αἰγέως ὡς εἶδεν ἰστίοις μέλασι τὴν ναὺν κομιζομένην, οἶα τὸν παῖδα τεθνάναι δοκῶν, ἀφείς αὐτὸν διαφθείρεται· καὶ οἱ παρὰ Ἀθηναίους ἐστὶ καλούμενον ἡρῶν Αἰγέως. —ἔστι δὲ ἐν ἀριστερᾷ τῶν προπυλαίων οἶκημα ἔχον γραφάς· ὁπόσαις δὲ μὴ καθέστηκεν ὁ χρόνος αἴτιος ἀφανέειν εἶναι, Διομήδης ἦν καὶ Ὀδυσσεύς, ὁ μὲν ἐν Αἴμῳ τὸ Φιλοκτήτου τόξον, ὁ δὲ τὴν Ἀθηναῖν ἀφαιρούμενος ἐξ Ἰλίου. ἐνταῦθα ἐν ταῖς

Αφροδίτης και της Πειθώς. Τα παλιά τους αγάλματα δεν υπάρχουν στην εποχή μου, κι αυτά που σώζονται είναι έργα διάσημων καλλιτεχνών. Βλέπεις εδώ κι ένα ιερό της Κουροτρόφου Γης και της Δήμητρας Χλόης. Για τις επωνυμίες αυτές μπορεί κανείς να μάθει μιλώντας με τους ιερείς.

Ακρόπολη.

4. Η ακρόπολη έχει μια είσοδο" δεν μπορεί να υπάρξει άλλη, γιατί είναι όλη απόκρημνη και με ισχυρό τείχος. Τα προπύλαια έχουν οροφή από λευκό μάρμαρο και ακόμα και σήμερα ξεχωρίζουν για την ομορφιά και το μέγεθος των λίθων. Δεν μπορώ να πω με σιγουριά για τα αγάλματα των ιππέων, αν παριστάνουν τα παιδιά του Ξενοφώντα ή αν κατασκευάστηκαν για να στολίσουν την είσοδο. Στα δεξιά των προπυλαίων είναι ο ναός της Απτέρου Νίκης. Από το σημείο αυτό φαίνεται η θάλασσα και λένε ότι εδώ έπεσε ο Αιγέας και σκοτώθηκε.

5. Γιατί το καράβι, που έφερνε τους νέους στην Κρήτη, είχε ξεκινήσει με μαύρα πανιά, αλλά ο Θησέας —έπλεε με τόλμη προς τον λεγόμενο τάυρο του Μίνωα— είπε στον πατέρα του ότι, αν επέστρεφε νικητής κατά του ταύρου, θα ύψωνε λευκά ιστία. Από τη λύπη του όμως που έχασε την Αριάδνη, ο Θησέας το λησμόνησε. Εδώ ο Αιγέας, όταν είδε το πλοίο να γυρίζει με μαύρα πανιά, πίστεψε ότι ο γιος του ήταν πια νεκρός και αυτοκτόνησε πέφτοντας από τον βράχο. Και υπάρχει γι' αυτόν στην Αθήνα το λεγόμενο ηρώο του Αιγέα.

6. Αριστερά των προπυλαίων υπάρχει οίκημα με ζωγραφικούς πίνακες¹⁴⁴. Ανάμεσα σ' αυτούς που δεν χάθηκαν από τον χρόνο, βρίσκονται του Διομήδη και του Οδυσσέα, ο τελευταίος στη Λήμνο να παίρνει το τόξο του Φιλοκτήτη, ενώ ο πρώτος από την Τροία το άγαλμα της

γραφαῖς Ὀρέστης ἐστὶν Αἰγισθον φονεύων καὶ Πυλάδης τοὺς παῖδας τοὺς Ναυπλίον βοηθούς ἐλθόντας Αἰγίσθω· τοῦ δὲ Ἀχιλλέως τάφου πλησίον μέλλουσά ἐστι σφάζεσθαι Πολυξένη. Ὀμήρῳ δὲ εὖ μὲν παρείθη τόδε τὸ ὠμὸν οὕτως ἔργον· εὖ δέ μοι φαίνεται ποιῆσαι Σκῦρον ὑπὸ Ἀχιλλέως ἀλοῦσαν, οὐδὲν ὁμοίως καὶ ὅσοι λέγουσιν ὁμοῦ ταῖς παρθένοις Ἀχιλλέα ἔχειν ἐν Σκύρῳ δίαίταν, ἃ δὴ καὶ Πολύγνωτος ἔγραψεν. ἔγραψε δὲ καὶ πρὸς τῷ ποταμῷ ταῖς ὁμοῦ Ναυσικᾶ πλυνούσαις ἐφιστάμενον Ὀδυσσεά κατὰ τὰ αὐτὰ καθὰ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐποίησε. γραφαὶ δὲ εἰσι καὶ ἄλλαι καὶ Ἀλκιβιάδης, ἱππων δέ οἱ νίκης τῆς ἐν Νεμέᾳ ἐστὶ σημεῖα ἐν τῇ γραφῇ· καὶ Περσεύς ἐστὶν ἐς Σέριφον κομιζόμενος, Πολυδέκτη φέρων τὴν κεφαλὴν τὴν Μεδούσης. καὶ τὰ μὲν ἐς Μέδουσαν οὐκ εἰμὶ πρόθυμος ἐν τοῖς Ἀττικοῖς σημῆναι· ἔτι δὲ τῶν γραφῶν παρέντι τὸν παῖδα τὸν τὰς ὑδρίας φέροντα καὶ τὸν παλαιστὴν ὃν Τιμαίνετος ἔγραψεν, ἐστὶ Μουσαῖος. ἐγὼ δὲ ἔπη μὲν ἐπελεξάμην, ἐν οἷς ἐστι πέτεσθαι Μουσαῖον ὑπὸ Βορέου δῶρον, δοκεῖν δέ μοι πεποιήκεν αὐτὰ Ὀνομάκριτος καὶ ἔστιν οὐδὲν Μουσαίου βεβαίως ὅτι μὴ μόνον ἐς Δήμητρα ὕμνος Λυκομίδαις.

Κατὰ δὲ τὴν ἔσοδον αὐτὴν ἤδη τὴν ἐς ἀκρόπολιν Ἐρμῆν ὃν Προπύλαιον ὀνομάζουσι καὶ Χάριτας Σωκράτην ποιῆσαι τὸν Σωφρονίσκου λέγουσιν, ᾧ σοφῷ γενέσθαι μάλιστα ἀνθρώπων ἐστὶν ἢ Πυθία μάρτυς, ὃ μὴδὲ Ἀνάχαρσιν ἐθέλοντα ὅμως καὶ δι' αὐτὸ ἐς Δελφούς ἀφικόμενον προσεῖπεν.

Αθηνάς. Ανάμεσα στις ζωγραφιές παριστάνεται ο Ορέστης να σκοτώνει τον Αίγισθο και ο Πυλάδης τους γιους του Ναυπλίου που έχουν έρθει να βοηθήσουν τον Αίγισθο. Επίσης [παριστάνεται] η Πολυξένη κοντά στον τάφο του Αχιλλέα, όπου πρόκειται να σφαχτεί. Ο Όμηρος σωστά παρέλειψε αυτή τη σκληρή πράξη. Μου φαίνεται πως έπραξε καλά που είπε ότι ο Αχιλλέας κατέλαβε τη Σκύρο, παρά τη διαφορετική άποψη ότι ο ήρωας ζούσε με τις κοπέλες στη Σκύρο, γεγονός που ζωγράφησε ο Πολύγνωτος. Αυτός ζωγράφησε και τον Οδυσσέα στις όχθες του ποταμού να στέκεται δίπλα σ' αυτές που μαζί με τη Ναυσικά έπλεναν, όπως έγραψε γι αυτά κι ο Όμηρος.

7. Υπάρχουν κι άλλοι ζωγραφικοί πίνακες και ο Αλκibiάδης, που στη ζωγραφιά υπάρχουν σημεία της νίκης των αλόγων του στη Νεμέα. Βλέπει κανείς και τον Περαέα να κατευθύνεται στη Σέριφο φέρνοντας την κεφαλή της Μέδουσας στον Πολυδέκτη. Δεν θέλω ν' αναφέρω όσα αφορούν στη Μέδουσα στα Αττικά. Παριστάνεται ακόμη στους ζωγραφικούς πίνακες, εκτός από τον νέο που κουβαλά τις υδρίες και τον παλαιστή που ζωγράφησε ο Τιμαίνετος, κι ο Μουσαίος. Θυμάμαι ένα ποίημα, στο οποίο παρουσιάζεται ο Μουσαίος να έχει την ικανότητα να πετάει, δώρο από τον Βορέα. Νομίζω ότι το έγραψε ο Ονομάκριτος και δεν υπάρχει άλλο γνήσιο έργο του Μουσαίου, εκτός από τον ύμνο στη Δήμητρα [που τον έγραψε] για τους Λυκομίδες.

8. Στην ίδια είσοδο προς την ακρόπολη υπάρχει Ερμής που τον ονομάζουν Προπύλαιο και Χάριτες, που λένε πως είναι έργα του Σωκράτη, του γιου του Σωφρονίσκου, για τον οποίο είναι μάρτυρας η Πυθία πως ήταν ο σοφότερος άνθρωπος, πράγμα που ούτε στον Ανάχαρση¹⁴⁵ είπε, αν και εκείνος το ήθελε και είχε πάει στους Δελφούς μ' αυτό τον σκοπό.

Ἕλληνες δὲ ἄλλα τε λέγουσι καὶ ἄνδρας ἐπὶ γενέσθαι σοφούς. τούτων καὶ τὸν Λέσβιον τύραννον καὶ Περιάνδρον εἶναί φασι τὸν Κυψέλου· καίτοι Περιάνδρου Πεισίστρατος καὶ ὁ παῖς Ἰππίας φιλόφθωποι μᾶλλον καὶ σοφώτεροι τὰ τε πολεμικὰ ἦσαν καὶ ὅσα ἤκεν ἐς κόσμον τῶν πολιτῶν, ἐς ὃ διὰ τὸν Ἰππάρχου θάνατον Ἰππίας ἄλλα τε ἐχρήσατο θυμῷ καὶ ἐς γυναῖκα ὄνομα Λέαιναν. ταύτην γάρ, ἐπεὶ τε ἀπέθανεν Ἰππαρχος, —λέγω δὲ οὐκ ἐς συγγραφήν πρότερον ἦκοντα, πιστὰ δὲ ἄλλως Ἀθηναίων τοῖς πολλοῖς— Ἰππίας εἶχεν ἐν αἰκίᾳ ἐς ὃ διέφθειρεν, οἷα ἐταίραν Ἀριστογείτονος ἐπιστάμενος οὖσαν καὶ τὸ βούλευμα οὐδαμῶς ἀγνοῆσαι δοξάζων· ἀντὶ δὲ τούτων, ἐπεὶ τυραννίδος ἐπαύθησαν οἱ Πεισιστρατίδαι, χαλκῇ λέαινα Ἀθηναίοις ἐστὶν ἐς μνήμην τῆς γυναικός, παρὰ δὲ αὐτὴν ἄγαλμα Ἀφροδίτης, ὃ Καλλίου τέ φασιν ἀνάθημα εἶναι καὶ ἔργον Καλάμιδος.

Πλησίον δέ ἐστι Διτρέφους χαλκοῦς ἀνδριᾶς οἰστοῖς βεβλημένος. οὗτος ὁ Διτρέφης ἄλλα τε ἐπραξεν ὅποσα λέγουσιν Ἀθηναῖοι καὶ Θρᾷκας μισθωτοὺς ἀφικομένους ὕστερον ἢ Δημοσθένης ἐς Συρακούσας ἐξέπλευσε, τούτους ὡς ὑστέρησαν ὁ Διτρέφης ἀπῆγεν ὀπίσω. καὶ δὴ κατὰ τὸν Χαλκιδικὸν ἔσχεν Εὐριπον, ἔνθα Βοιωτῶν ἐν μεσογαίᾳ πόλις Μυκαλησσὸς ἦν· ταύτην ἐπαναβὰς ἐκ θαλάσσης ὁ Διτρέφης εἴλε. Μυκαλησσίων δὲ οὐ μόνον τὸ μάχιμον οἱ Θρᾷκες ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἐφόνευσαν καὶ παῖδας. μαρτυρεῖ δέ μοι· Βοιωτῶν γὰρ ὅσους ἀνέστησαν Θηβαῖοι, ὠκοῦντο αἱ πόλεις ἐπ' ἐμοῦ, διαφυγόντων ὑπὸ τὴν ἄλωσιν τῶν ἀνθρώπων· εἰ δὲ καὶ Μυκαλησσίους οἱ

23. Οι Έλληνες λένε, ανάμεσα σ' άλλα, ότι υπήρχαν επτά σοφοί. Λένε ότι ένας απ' αυτούς ήταν ο Λεσβίος τύραννος κι άλλος ο Περίανδρος, γιος του Κυψέλου¹⁴⁶. Ο Πεισίστρατος και ο γιος του Ιππίας ήταν πιο φιλόανθρωποι από τον Περίανδρο και σοφότεροι και στην πολεμική τέχνη και στην πολιτική, ωσότου, εξαιτίας του θανάτου του Ιππάρχου¹⁴⁷, ο Ιππίας άφησε την οργή του να ξεσπάσει και σε άλλα και σε βάρος μιας γυναίκας που την έλεγαν Λέαινα.

2. Αυτή, όταν φονεύτηκε ο Ίππαρχος, —όσα λέω δεν έχουν γραφτεί παλιότερα, αλλά τα πιστεύουν οι περισσότεροι Αθηναίοι— ο Ιππίας τη βασάνισε μέχρι θανάτου, επειδή γνώριζε πως ήταν ερωμένη του Αριστογείτονα και πίστευε ότι ήταν αδύνατο να μην ήξερε για τη συνωμοσία. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, μόλις πήρε τέλος η τυραννία των Πεισιστρατιδών¹⁴⁸, οι Αθηναίοι έφτιαξαν χάλκινη λέαινα στη μνήμη της γυναίκας· δίπλα της βρίσκεται άγαλμα της Αφροδίτης, που λένε ότι είναι αφιέρωμα του Καλλία και έργο του Κάλαμη.

3. Κοντά σ' αυτό βρίσκεται ένας χάλκινος ανδριάντας του Διτρέφη τραυματισμένου από βέλη. Αυτός ο Διτρέφης, απ' όσα λένε οι Αθηναίοι, ανάμεσα στ' άλλα, οδήγησε πίσω [στην πατρίδα τους] τους Θράκες μισθοφόρους που δεν έφτασαν έγκαιρα και ο Δημοσθένης¹⁴⁹ έφυγε πλέοντας για τις Συρακούσες. Και έφτασε¹⁵⁰ στον Χαλκιδικό Εύριπο, όπου βρίσκεται στο εσωτερικό της χώρας η Βοιωτική πόλη Μυκαλησός. Και προχωρώντας από τη θάλασσα ο Διτρέφης την κατέλαβε. Οι Θράκες δεν σκότωσαν μόνο το μάχιμο πληθυσμό των Μυκαλησίων αλλά και τις γυναίκες και τα παιδιά. Αυτό αποδεικνύεται απο το εξής: οσες Βοιωτικές πόλεις είχαν καταστραφεί από τους Θηβαίους, κατοικούνταν στην εποχή μου, γιατί οι κάτοικοι τους διέφυγαν κατά την άλωση. Αν οι βάρβαροι δεν είχαν επιτεθεί

βάρβαροι μὴ πᾶσιν ἀποκτείναντες ἐπεξῆλθον, ὅστερον ἂν
 τὴν πόλιν ἀπέλαβον οἱ λειφθέντες. τοσοῦτον μὲν παρέστη
 μοι θαῦμα ἐς τὴν εἰκόνα τοῦ Διτρέφους, ὅτι οἰστοῖς
 ἐβέβλητο, Ἕλλησιν ὅτι μὴ Κρησὶν οὐκ ἐπιχώριον ὄν
 τοξεύειν. Λοκροὺς γὰρ τοὺς Ὀποντίους ὀπλιτεύοντας
 ἤδη κατὰ τὰ Μηδικὰ ἴσμεν, οὗς Ὅμηρος ἐποίησεν ὡς
 φερόμενοι τόξα καὶ σφενδόνας ἐς Ἴλιον ἔλθοιεν· οὐ μὴν
 οὐδὲ Μαλιεῦσι παρέμεινε μελέτη τῶν τόξων, δοκῶ δὲ
 οὔτε πρότερον ἐπίστασθαι σφᾶς πρὶν ἢ Φιλοκτήτην,
 παύσασθαι τε οὐ διὰ μακροῦ· τοῦ δὲ Διτρέφους
 πλησίον—τὰς γὰρ εἰκόνας τὰς ἀφανεστέρας γράφειν
 οὐκ ἐθέλω—θεῶν ἀγάλματά ἐστιν Ὑγείας τε, ἣν Ἀ-
 σκληπιοῦ παῖδα εἶναι λέγουσι, καὶ Ἀθηνᾶς ἐπὶ κλησιν καὶ
 ταύτης Ὑγείας. ἔστι δὲ λίθος οὐ μέγας, ἀλλ’ ὅσον
 καθίζεσθαι μικρὸν ἄνδρα· ἐπὶ τούτῳ λέγουσιν, ἥνικα
 Διόνυσος ἦλθεν ἐς τὴν γῆν, ἀναπαύσασθαι τὸν Σιληρόν.
 τοὺς γὰρ ἡλικία τῶν Σατύρων προήκοντας ὀνομάζουσι
 Σιληρούς· περὶ δὲ Σατύρων, οἵτινές εἰσιν, ἐτέρου πλέον
 ἐθέλων ἐπίστασθαι πολλοῖς αὐτῶν τούτων ἔνεκα ἐς
 λόγους ἦλθον. ἔφη δὲ Εὐφημος Κὰρ ἀνὴρ πλέων ἐς
 Ἰταλίαν ἀμαρτεῖν ὑπὸ ἀνέμων τοῦ πλοῦ καὶ ἐς τὴν ἔξω
 θάλασσαν, ἐς ἣν οὐκέτι πλέουσιν, ἐξενεχθῆναι. νήσους δὲ
 εἶναι μὲν ἔλεγεν ἐρήμους πολλὰς, ἐν δὲ ἄλλαις οἰκεῖν
 ἄνδρας ἀγρίους· ταύταις δὲ οὐκ ἐθέλειν νήσοις προσίσχειν
 τοὺς ναύτας οἷα πρότερόν τε προσσχόντας καὶ τῶν
 ἐνοικούντων οὐκ ἀπείρως ἔχοντας, βιασθῆναι δ’ οὐκ καὶ
 τότε. ταύτας καλεῖσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ναυτῶν Σατυρίδας,
 εἶναι δὲ τοὺς ἐνοικούντας καπυροὺς καὶ ἵππων οὐ πολὺ
 μείους ἔχειν ἐπὶ τοῖς ἰσχύοις οὐράς. τούτους, ὡς ᾗσθηοντο,
 καταδραμόντας ἐπὶ τὴν ναῦν φωνὴν μὲν οὐδεμίαν ἰέναι,

και κατασφάξει όλο τον πληθυσμό της Μυκαλησσού, οἱ επιζήσαντες κάτοικοι θα έπαιρναν πάλι την πόλη.

4. Σχετικά με τον ανδριάντα του Διτρέφη, μου προξέ-
νησε κατάπληξη το γεγονός ότι είναι χτυπημένος από
βέλη, ενώ οι Έλληνες, εκτός από τους Κρήτες, δεν χρησι-
μοποιούν τόξα. Γνωρίζουμε πως οι Οπούντιοι Λοκροι, που
ο Όμηρος τους παρουσίασε να έρχονται ενάντια στην Τροία
με τόξα και σφεντόνες, ήδη κατά τους Μηδικούς πολέμους
πολέμησαν ως οπλίτες. Η χρήση τόξων δεν επιβίωσε ούτε
στους Μαλιείς, νομίζω ότι δεν τη γνώριζαν πριν από τον
Φιλοκτήτη και την εγκατέλειψαν πολύ γρήγορα. Κοντά
στον ανδριάντα του Διτρέφη —δεν προτίθεται ν' αναφέ-
ρω τα λιγότερο ενδιαφέροντα αγάλματα— υπάρχουν αγάλ-
ματα θεών, όπως της Τγείας, που λένε ότι είναι κόρη του
Ασκληπιού, και της Αθηνάς με την επωνυμία επίσης Υ-
γεία.

5. Τπάρχει μικρός βράχος, όσος για να καθίσει ένας
μικρόσωμος άνδρας. Λένε ότι, όταν έφτασε στη χώρα ο
Διόνυσος, σ' αυτόν ξεκουράστηκε ο Σιληνός. Σιληνούς
αποκαλούν τους ηλικιωμένους Σατύρους. Επειδή ήθελα
να μάθω περισσότερα απ' όλους για το ποιοι είναι οι Σά-
τυροι, συζήτησα γι' αυτούς με πολλούς. Ο Εύφημος από
την Καρία είπε ότι, ενώ έπλεε στην Ιταλία, ξέφυγε από την
πορεία του εξαιτίας των ανέμων προς την ανοιχτή θάλασ-
σα, στην οποία δεν ταξιδεύουν. Έλεγε ότι υπάρχουν εκεί
πολλά ερμηονήσια και άλλα όπου ζουν άγριες φυλές.

6. Οι ναυτικοί δεν θέλουν να προσεγγίζουν στα νησιά
αυτά, επειδή είχαν αγκυροβολήσει προηγουμένως και είχαν
αποκτήσει κάποια πείρα για τους κατοίκους αυτούς. Ανα-
γκάστηκαν, όμως, [να αράξουν]. Τα νησιά αυτά οι ναυτικοί
τα ονομάζουν Σατυρίδες. Οι κάτοικοι τους είναι κοκκινο-
τρίχηδες κι έχουν στα ισχία τους ουρές μακριές όσο των
αλόγων. Μόλις τους είδαν, αφού όρμησαν στο πλοίο χωρίς

ταῖς δὲ γυναῖξιν ἐπιχειρεῖν ταῖς ἐν τῇ νηί· τέλος δὲ δέισαντας τοὺς ναύτας βάρβαρον γυναῖκα ἐκβαλεῖν ἐς τὴν νῆσον· ἐς ταύτην οὖν ὑβρίζειν τοὺς Σατύρους οὐ μόνον ἦ καθέστηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν ὁμοίως σῶμα.

Καὶ ἄλλα ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀκροπόλει θεασάμενος οἶδα, Λυκίου τοῦ Μύρωνος χαλκοῦν παῖδα, ὃς τὸ περιρραντήριον ἔχει, καὶ Μύρωνος Περσέα τὸ ἐς Μεδουσαν ἔργον εἰργασμένον. καὶ Ἀρτέμιδος ἱερόν ἐστι Βραυρωνίας, Πραξιτέλους μὲν τέχνη τὸ ἄγαλμα, τῇ θεῷ δέ ἐστιν ἀπὸ Βραυρῶνος δῆμον τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανόν ἐστιν ἐν Βραυρῶνι, Ἀρτεμις ὡς λέγουσιν ἡ Ταυρικὴ. ἵππος δὲ ὁ καλούμενος Δούριος ἀνάκειται χαλκοῦς. καὶ ὅτι μὲν τὸ ποίημα τὸ Ἐπειοῦ μηχανήμα ἦν ἐς διάλυσιν τοῦ τείχους, οἶδεν ὅστις μὴ πᾶσαν ἐπιφέρει τοῖς Φρυξὶν εὐήθειαν· λέγεται δὲ ἔς τε ἐκεῖνον τὸν ἵππον ὡς τῶν Ἑλλήνων ἔνδον ἔχοι τοὺς ἀρίστους, καὶ δὴ καὶ τοῦ χαλκοῦ τὸ σχῆμά ἐστι κατὰ ταῦτα· καὶ Μενεσθεὺς καὶ Τεῦκρος ὑπερκύπτουσιν ἐξ αὐτοῦ, προσέτι δὲ καὶ οἱ παῖδες οἱ Θησέως. ἀνδριάντων δὲ ὅσοι μετὰ τὸν ἵππον ἐστήκασιν Ἐπιχαρίνου μὲν ὀπλιτοδρομεῖν ἀσκήσαντος τὴν εἰκόνα ἐποίησε Κριτίας, Οἰνοβίῳ δὲ ἔργον ἐστὶν ἐς Θουκυδίδην τὸν Ὀλόρου χρηστόν· ψήφισμα γὰρ ἐνίκησεν Οἰνόβιος κατελθεῖν ἐς Ἀθήνας Θουκυδίδην, καὶ οἱ δολοφονηθέντι ὡς κατῇει μνημῆμα ἐστὶν οὐ πόρρω πυλῶν Μελιτίδων. τὰ δὲ ἐς Ἐρμόλυκον τὸν παγκρατιαστὴν καὶ Φορμίωνα τὸν Ἀσωπίχου γραψάντων ἐτέρων παρήγημι· ἐς δὲ Φορμίωνα τοσόνδε ἔχω πλέον γράφαι. Φορμίωνι γὰρ

ΑΤΤΙΚΑ

φωνές, ρίχτηκαν στις γυναίκες του πλοίου. Τέλος οι ναυτικοί τρομοκρατημένοι έβγαλαν στο νησί μια γυναίκα αποβαρβαρική φυλή. Οι Σάτυροι ασέληγχαν πάνω της όχι μόνο με το συνηθισμένο τρόπο, αλλά και σε κάθε μέρος του σώματος της.

7. Στην ακρόπολη της Αθήνας, εκτός από άλλα είδα κι ένα χάλκινο παιδί, που κρατάει περιρραντήριο, έργο του Λυκίου, γιου του Μύρωνα, και τον Περσέα, που είχε ολοκληρώσει τον άθλο του σχετικά με τη Μέδουσα, έργο του Μύρωνα. Υπάρχει και ιερό της Βραυρώνιας Άρτεμης, που το άγαλμα της είναι έργο του Πραξιτέλη και η επωνυμία της θεάς προέρχεται από τον δήμο της Βραυρώνας. Εκεί βρίσκεται και το αρχαίο ξόανο, όπως λένε, της Ταυρικής Άρτεμης.

8. Έχει αφιερωθεί κι ο λεγόμενος Δούριος ίππος¹⁵¹, κατασκευασμένος από χαλκό. Ότι το κατασκεύασμα του Επειού ήταν μηχανήμα για τη διάλυση των τειχών, το γνωρίζει όποιος δεν θεωρεί ανόητους τους Φρύγες. Λέγεται ότι μέσα σ' αυτό το άλογο μπήκαν οι γενναιότεροι Έλληνες και το χάλκινο ομοίωμα του είναι στο σχήμα σύμφωνο με αυτά. Ο Μενεσθέας και ο Τεύκρος προβάλλουν σκύβοντας προς τα έξω, το ίδιο και οι γιοι του Θησέα.

9. Από τους ανδριάντες μετά το άλογο είναι αυτός του Επιχαρίνου, που τρέχει με την πανοπλία του σε αγώνα, έργο του Κριτία. Ο Οινόβιος πρόσφερε στον Θουκυδίδη, τον γιο του Ολόρου, σπουδαία υπηρεσία" κατάφερε με ψήφισμα ν' ανακληθεί ο Θουκυδίδης στην Αθήνα. Όταν όμως αυτός επέστρεψε, τον δολοφόνησαν και υπάρχει τάφος του κοντά στις Μελιτίδες πύλες.

10. Όσα αφορούν στον αθλητή του παγκρατίου Ερμόλυκο και στον Φορμώνα, γιο του Ασωπίχου, επειδή τα έχουν γράψει άλλοι, θα τα παραλείψω. Θα προσθέσω όμως κάτι για τον Φορμώνα. Ενώ ο Φορμώνας ανήκε στην

τοῖς ἐπιεικέσιν Ἀθηναίων ὄντι ὁμοίῳ καὶ ἐς προγόνων
δόξαν οὐκ ἀφανεῖ συνέβαινεν ὀφείλειν χρέα· ἀναχωρήσας
οὖν ἐς τὸν Παιανιέα δῆμον ἐνταῦθα εἶχε δίαίταν, ἐς ὃ
ναύαρχον αὐτὸν Ἀθηναίων αἰρουμένων ἐκπλεύσεσθαι οὐκ
ἔφασκεν· ὀφείλειν τε γὰρ καὶ οἱ, πρὶν ἂν ἐκτίσῃ, πρὸς
τοὺς στρατιώτας οὐκ εἶναι παρέχεσθαι φρόνημα. οὕτως
Ἀθηναῖοι — πάντως γὰρ ἐβούλοντο ἄρχειν Φορμίωνα —
τὰ χρέα ὁπόσοις ὤφειλε διαλύουσιν.

24 Ἐνταῦθα Ἀθηναῖα πεποιήται τὸν Σιληνὸν Μαρσύναν
παίονσα, ὅτι δὴ τοὺς αὐλοὺς ἀνέλοιτο, ἐρρῶσθαι σφᾶς τῆς
θεοῦ βουλομένης. τούτων πέραν, ὧν εἴρηκα, ἐστὶν ἡ
λεγομένη Θησέως μάχη πρὸς τὸν ταῦρον τὸν Μίνω
καλούμενον, εἴτε ἀνὴρ εἴτε θηρίον ἦν ὅποιον κεκράτηκεν
ὁ λόγος· τέρατα γὰρ πολλῶ καὶ τοῦδε θαυμασιώτερα καὶ
καθ' ἡμᾶς ἔτικτον γυναιῖκες. κεῖται δὲ καὶ Φορίξος ὁ
Ἀθάμαντος ἐξηγηγεγμένος ἐς Κόλχους ὑπὸ τοῦ κριοῦ·
θύσας δὲ αὐτὸν ὅτῳ δὴ θεῷ, ὥς δὲ εἰκάσαι τῷ Λαφυσιῷ
καλουμένῳ παρὰ Ὀρχομενίοις, τοὺς μηροὺς κατὰ νόμον
ἐκτεμῶν τὸν Ἑλλήνων ἐς αὐτοὺς καιομένους ὀρεῖ. κεῖνται
δὲ ἐξῆς ἄλλαι τε εἰκόνες καὶ Ἡρακλέους· ἄγχει δέ, ὥς
λόγος ἔχει, τοὺς δράκοντας. Ἀθηναῖα τέ ἐστιν ἀνιούσα ἐκ
τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. ἔστι δὲ καὶ ταῦρος ἀνάθημα τῆς
βουλῆς τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ἐφ' ὅτῳ δὴ ἀνέθηκεν ἡ
βουλή· πολλὰ δ' ἂν τις ἐθέλων εἰκάξοι. λέλεκται δέ μοι
καὶ πρότερον ὥς Ἀθηναίοις περισσώτερόν τι ἢ τοῖς ἄλλοις
ἐς τὰ θεῖα ἐστι σπουδῆς· πρῶτοι μὲν γὰρ Ἀθηναῖαν
ἐπωνόμασαν Ἐργάνην, πρῶτοι δ' ἀκώλους Ἐρμᾶς <ἀ-
νέθεσαν>, ὁμοῦ δὲ σφισιν ἐν τῷ ναῷ σπουδαίων δαίμων

ΑΤΤΙΚΑ

τάξη των ευγενών Αθηναίων και ήταν περίφημος για τους ένδοξους προγόνους του, βρέθηκε χρεωμένος. Αποσύρθηκε, λοιπόν, κι έζησε στον δήμο της Παιανίας. Όταν οι Αθηναίοι τον εξέλεξαν ναύαρχο, αρνήθηκε να εκπλεύσει" γιατί χρωστούσε πολλά και δεν ήταν δυνατόν, πριν εξοφλήσει τα χρέη, να τον εμπιστευτούν οι στρατιώτες. Έτσι, οι Αθηναίοι — ήθελαν οπωσδήποτε τον Φορμίωνα ναύαρχο — πλήρωσαν τα χρέη σε όσους χρωστούσε.

24. Εδώ έχει φιλοτεχνηθεί κι η Αθηνά να χτυπά τον Σιληνό Μαρσύα, γιατί πήρε τους αυλούς, που η θεά ήθελε να τους πετάξει. Πέρα απ' αυτά, όσα έχω αναφέρει, υπάρχει η λεγόμενη μάχη του Θησέα με τον ταύρο που ονομάζεται Μίνωας, μήτε άνθρωπος ήταν μήτε θηρίο, όπως επικρατεί να λέγεται. Γιατί οι γυναίκες, όπως και στην εποχή μου, γεννούσαν τέρατα πολύ πιο περίεργα κι από αυτό.

2. Υπάρχει και ο Φρίξος, γιος του Αθάμαντα, που τον είχε μεταφέρει στους Κόλχους κριάρι αφού το θυσίασε σε κάποιο θεό —όπως υποθέτουμε σ' αυτόν που ονομάζουν οι Ορχομένιοι Λαφύστιο— κι έκοψε τους μηρούς, σύμφωνα με την ελληνική συνήθεια, τους κοιτάζει να καίγονται. Τπάρχει επίσης, ανάμεσα σε άλλα αγάλματα, και ένα του Ηρακλή, που κατά τον μύθο πνίγει τους δράκοντες, και της Αθηνάς να βγαίνει από το κεφάλι του Δία. Τπάρχει και ένας ταύρος αφιέρωμα της βουλής του Αρείου πάγου, που για κάποιο λόγο τον αφιέρωσε η βουλή πολλά αν ήθελε θα υπέθετε κανείς.

3. Έχω πει και πρωτύτερα ότι οι Αθηναίοι ασχολούνται με τα θεία περισσότερο από τους άλλους. Πρώτοι αυτοί έδωσαν στην Αθηνά την επωνυμία Εργάνη, πρώτοι τοποθέτησαν Ερмес χωρίς άκρα και σ' αυτούς υπάρχει στον ναό μαζί [με τη θεά] και ένας δαίμονας, φύλακας των αξιό-

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ἐστίν. ὅστις δὲ τὰ σὺν τέχνῃ πεποιημένα ἐπίπροσθε τίθεται τῶν ἐς ἀρχαιότητα ἠκόντων, καὶ τάδε ἔστιν οἱ θεάσασθαι. κρᾶνος ἔστιν ἐπικείμενος ἀνὴρ Κλεοίτου, καὶ οἱ τοὺς ὄνυχας ἀργυροῦς ἐνεποίησεν ὁ Κλεοίτας· ἔστι δὲ καὶ Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὕσαι οἱ τὸν Δία, εἴτε αὐτοῖς ὄμβρον δεῖσαν Ἀθηναίοις εἴτε καὶ τοῖς πᾶσιν Ἑλλήσι συμβὰς αὐχμός. ἐνταῦθα καὶ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος καὶ αὐτὸς κεῖται Κόνων· Πρόκνην δὲ τὰ ἐς τὸν παῖδα βεβουλενμένην αὐτὴν τε καὶ τὸν Ἴτυν ἀνέθηκεν Ἀλκαμένης. πεποιήται δὲ καὶ τὸ φυτὸν τῆς ἐλαίας Ἀθηνᾶ καὶ κῦμα ἀναφαίνων Ποσειδῶν· καὶ Διὸς ἔστιν ἄγαλμα τό τε Λεωχάρους καὶ ὁ ὀνομαζόμενος Πολιεύς, ᾧ τὰ καθεστηκότα ἐς τὴν θυσίαν γράφων τὴν ἐπ' αὐτοῖς λεγομένην αἰτίαν οὐ γράφω. τοῦ Διὸς τοῦ Πολιέως κριθὰς καταθέντες ἐπὶ τὸν βωμὸν μεμιγμένας πυροῖς οὐδεμίαν ἔχουσι φυλακὴν· ὁ βοῦς δέ, ὃν ἐς τὴν θυσίαν ἐτοιμάσαντες φυλάσσουσιν, ἄπτεται τῶν σπερμάτων φοιτῶν ἐπὶ τὸν βωμόν. καλοῦσι δὲ τινα τῶν ἱερέων βουφόνον, <ὃς κτείνας τὸν βοῦν> καὶ ταύτῃ τὸν πέλεκυν ῥίψας — οὕτω γάρ ἐστιν οἱ νόμος — οἷχεται φεύγων· οἱ δὲ ἅτε τὸν ἄνδρα ὃς ἔδρασε τὸ ἔργον οὐκ εἰδότες, ἐς δίκην ὑπάγουσι τὸν πέλεκυν.

Ταῦτα μὲν τρόπον τὸν εἰρημένον δρῶσιν· ἐς δὲ τὸν ναὸν ὃν Παρθενῶνα ὀνομάζουσιν, ἐς τοῦτον ἐσιοῦσιν ὅποσα ἐν τοῖς καλουμένοις αἰετοῖς κεῖται, πάντα ἐς τὴν Ἀθηνᾶς ἔχει γένεσιν, τὰ δὲ ὅπισθεν ἢ Ποσειδῶνος πρὸς Ἀθηνᾶν ἔστιν ἕρις ὑπὲρ τῆς γῆς· αὐτὸ δὲ ἔκ τε ἐλέφαντος τὸ ἄγαλμα καὶ χρυσοῦ πεποιήται. μέσῳ μὲν οὖν ἐπικείται οἱ τῷ κρᾶνι Σφιγγὸς εἰκὼν—ᾧ δὲ ἐς τὴν Σφίγγα

ΑΤΤΙΚΑ

σπουδαστών έργων. Εκείνος που θεωρεί σπουδαιότερα τα έργα τέχνης που υπάρχουν από παλιά, μπορεί να δει και τα ακόλουθα. Υπάρχει ένας άνδρας που φορά κράνος, έργο του Κλεοίτα, ο οποίος τα πρόσθετα νύχια του κατασκεύασε από ασήμι. Υπάρχει και άγαλμα της Γης να ικετεύει τον Δία να φέρει τη βροχή, είτε γιατί οι ίδιοι οι Αθηναίοι την είχαν ανάγκη είτε γιατί σ' όλη την Ελλάδα είχε πέσει ξηρασία. Εδώ βρίσκεται και ο Τιμόθεος, γιος του Κώνωνα, και ο ίδιος ο Κώνωνας. Την Πρόκνη, που είχε σχεδιάσει κακά για το παιδί της, την ίδια και τον Ίτυ αφιέρωσε ο Αλκαμένης. Έχει κατασκευαστεί επίσης η Αθηνά που εμφανίζει το δέντρο της ελιάς και ο Ποσειδώνας το κύμα.

4. Υπάρχει και άγαλμα του Δία, έργο του Λεωχάρη, καθώς και του ονομαζόμενου Πολιέα, του οποίου θ' αναφέρω το τυπικό της θυσίας, χωρίς όμως να γράψω και για τον τρόπο με τον οποίο λένε ότι δημιουργήθηκε. Βάζουν πάνω στον βωμό του Δία του Πολιέα κριθάρι αναμειγμένο με σιτάρι χωρίς να το φυλάσσουν. Το βόδι, που κρατούν έτοιμο για θυσία, πλησιάζει στον βωμό και αρχίζει ν' αγγίζει τους σπόρους. Κάποιος από τους ιερείς, που ονομάζουν βουφόνο, αφού σκοτώσει το βόδι και ρίξει εκεί τον πέλεκυ —γιατί επικρατεί αυτή η συνήθεια— φεύγει βιαστικά. Αυτοί, επειδή δεν γνωρίζουν τον άνδρα ο οποίος εκτέλεσε την πράξη, δικάζουν τον πέλεκυ.

5. Αυτά γίνονται με τον παραπάνω τρόπο. Όσον αφορά στον ναό, που ονομάζουν Παρθενώνα, από την μεριά που μπαίνουν, όσα βρίσκονται στο λεγόμενο αέτωμα, όλα αναφέρονται στη γέννηση της Αθηνάς, ενώ στο πίσω αέτωμα παρουσιάζεται η φιλονικία του Ποσειδώνα με την Αθηνά για την κυριαρχία της γης. Το ίδιο το άγαλμα είναι κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο και χρυσό. Στο μέσο της περικεφαλαίας στηρίζεται πλαστική εικόνα της Σφίγγας

λέγεται, γράφω προελθόντος ἐς τὰ Βοιωτιά μοι τοῦ λόγου—, καθ' ἐκάτερον δὲ τοῦ κράνους γρυπῆς εἰσιν ἐπειρασμένοι. τούτους τοὺς γρυπας ἐν τοῖς ἔπεισιν Ἀριστέας ὁ Προκοννήσιος μάχεσθαι περὶ τοῦ χρυσοῦ φησιν Ἀριμασποῖς <τοῖς> ὑπὲρ Ἰσσηδόνων· τὸν δὲ χρυσόν, ὃν φυλάσσουσιν οἱ γρυπες, ἀνιέναι τὴν γῆν· εἶναι δὲ Ἀριμασποὺς μὲν ἄνδρας μονοφθάλμους πάντας ἐκ γενετῆς, γρυπας δὲ θηρία λένουσιν εἰκασμένα, πτερὰ δὲ ἔχειν καὶ στόμα ἀετοῦ. καὶ γρυπῶν μὲν πέρι τοσαῦτα εἰρησθῶ· τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀθηναῖς ὀρθόν ἐστιν ἐν χιτῶνι ποδήρει καὶ οἱ κατὰ τὸ στέρνον ἢ κεφαλὴ Μεδούσης ἐλέφαντός ἐστιν ἐμπεποιημένη· καὶ Νίκην τε ὅσον τεσσάρων πηχῶν, ἐν δὲ τῇ χειρὶ δόρυ ἔχει, καὶ οἱ πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίς τε κεῖται καὶ πλησίον τοῦ δόρατος δράκων ἐστίν· εἷη δ' ἂν Ἐριχθόνιος οὗτος ὁ δράκων. ἔστι δὲ τῷ βάθρῳ τοῦ ἀγάλματος ἐπειρασμένη Πανδώρας γένεσις. πεποιήται δὲ Ἡσιόδῳ τε καὶ ἄλλοις ὥς ἡ Πανδώρα γένοιτο αὕτη γυνὴ πρώτη· πρὶν δὲ ἢ γενέσθαι Πανδώραν οὐκ ἦν πῶ γυναικῶν γένος. ἐνταῦθα εἰκόνα ἰδὼν οἶδα Ἀδριανοῦ βασιλέως μόνου, καὶ κατὰ τὴν ἔσοδον Ἰφικράτους ἀποδειξαμένον πολλὰ τε καὶ θαυμαστά ἔργα.

Τοῦ ναοῦ δέ ἐστι πέραν Ἀπόλλων χαλκοῦς, καὶ τὸ ἄγαλμα λέγουσι Φειδίαν ποιῆσαι· Παρνόπιον δὲ καλοῦσιν, ὅτι σφίσι παρνόπων βλαπτόντων τὴν γῆν ἀποτρέψειν ὁ θεὸς εἶπεν ἐκ τῆς χώρας. καὶ ὅτι μὲν ἀπέτρεψεν ἴσασι, τρόπῳ δὲ οὐ λέγουσι ποίῳ. τρεῖς δὲ αὐτὸς ἤδη πάροντας ἐκ Σιτύλου τοῦ ὄρους οὐ κατὰ ταῦτα οἶδα φθαρέντας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐξέωσε βίαιος ἐμπεσὼν ἄνεμος, τοὺς δὲ ὕσαντος τοῦ θεοῦ καῦμα ἰσχυρὸν καθεῖλεν ἐπιλαβόν, οἱ δὲ αἰγνιδίῳ ὀργῇ καταληφθέντες ἀπώλοντο.

ΑΤΤΙΚΑ

—όσα αναφέρονται, στη Σφίγγα, θα τα πω στα Βοιωτικά— και στα πλάγια αυτής βρίσκονται γλυπτές παραστάσεις γρυπών.

6. Ο Αριστέας από την Προκόννησο λέει στο έπος του ότι οι γρύπες αυτοί μάχονται για το χρυσάφι εναντίον των Αριμασπών, που κατοικούν πέρα από τη χώρα των Ισσηδόνων. Το χρυσάφι, που φυλάσσουν οι γρύπες, βγαίνει από τη γη. Οι Αριμασποί είναι όλοι μονόφθαλμοι από τη γέννηση τους κι οι γρύπες είναι θηρία όμοια με τα λιοντάρια και έχουν φτερά και στόμα αετού.

7. Όσο για τους γρύπες αυτά μόνο λέω. Το άγαλμα της Αθηνάς είναι όρθιο με χιτώνα μέχρι τις άκρες των ποδιών και στο στέρνο της είναι κατασκευασμένη από ελεφαντόδοντο η κεφαλή της Μέδουσας. Κρατά Νίκη τεσσάρων πήχεων, στο άλλο χέρι δόρυ, κοντά στα πόδια της βρίσκεται ασπίδα, και δίπλα στο δόρυ φίδι, που ίσως είναι ο Εριχθόνιος. Στο βάθρο του αγάλματος υπάρχει ανάγλυφη παράσταση της γέννησης της Πανδώρας. Στα ποιήματα του Ησιόδου και άλλων ποιητών αναφέρεται ότι η Πανδώρα είναι η πρώτη γυναίκα. Προτού γεννηθεί η Πανδώρα δεν υπήρχε το γυναικείο γένος. Εδώ ο ίδιος είδα ανδριάντα μόνο του βασιλιά Αδριανού και στην είσοδο του Ιφικράτη, που κατόρθωσε πολλά και θαυμαστά έργα¹³².

8. Πέρα από τον ναό υπάρχει χάλκινο άγαλμα του Απόλλωνα, που λένε ότι κατασκεύασε ο Φειδίας. Τον αποκαλούν Παρνόπιο, γιατί, όταν οι ακρίδες [πάρνοπες] κατέστρεφαν τη γη, ο θεός είπε ότι θα τις διώξει απ' τη χώρα. Και βέβαια γνωρίζουν ότι τις έδιωξε, δεν λέγεται όμως με ποιο τρόπο. Εγώ ο ίδιος γνωρίζω ότι τρεις φορές και με διαφορετικό τρόπο καταστράφηκαν οι ακρίδες από το βουνό Σίπυλο, άλλες έδιωξε ο ορμητικός άνεμος, άλλες η βροχή που έστειλε ο θεός κι έπειτα η μεγάλη ζέστη τις εξόντωσε και άλλες τις έπιασε ξαφνικό κρύο και τις κατέστρεψε.

Τοιαῦτα μὲν αὐτοῖς συμβαίνοντα εἶδον· ἔστι δὲ ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀκροπόλει καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ αὐτὸς Ξάνθιππος, ὃς ἐνανμάχησεν ἐπὶ Μυκάλη Μήδοις. ἀλλ' ὁ μὲν Περικλέους ἀνδριὰς ἐτέρωθι ἀνάκειται, τοῦ δὲ Ξανθίππου πλησίον ἔστηκεν Ἀνακρέων ὁ Τήσιος, πρῶτος μετὰ Σαπφῶ τὴν Λεσβίαν τὰ πολλὰ ὧν ἔγραψεν ἐρωτικά ποιήσας· καὶ οἱ τὸ σχῆμά ἐστιν οἷον ἄδοντος ἂν ἐν μέθῃ γένοιτο ἀνθρώπου. γυναικας δὲ πλησίον Δεινομένης Ἰὼ τὴν Ἰνάχου καὶ Καλλιστῶ τὴν Λυκάονος πεποίηκεν, αἷς ἀμφοτέραις ἐστὶν ἐς ἅπαν ὅμοια διηγήματα ἔρως Διὸς καὶ Ἥρας ὀργὴ καὶ ἀλλαγὴ τῇ μὲν ἐς βοῦν, Καλλιστοῖ δὲ ἐς ἄρκτον.

Πρὸς δὲ τῷ τείχει τῷ Νοτίῳ γιγάντων, οἱ περὶ Θράκην ποτὲ καὶ τὸν ἰσθμὸν τῆς Παλλήνης ὥκησαν, τούτων τὸν λεγόμενον πόλεμον καὶ μάχην πρὸς Ἀμαζόνας Ἀθηναίων καὶ τὸ Μαραθῶνι πρὸς Μήδους ἔργον καὶ Γαλατῶν τὴν ἐν Μυσίᾳ φθορὰν ἀνέθηκεν Ἀτταλος, ὅσον τε δύο πηχῶν ἕκαστον. ἔστηκε δὲ καὶ Ὀλυμπιόδωρος, μεγέθει τε ὧν ἔπραξε λαβὼν δόξαν καὶ οὐχ ἥκιστα τῷ καιρῷ, φρόνημα ἐν ἀνθρώποις παρασχόμενος συνεχῶς ἐπταικόσι καὶ δι' αὐτὸ οὐδὲ ἐν χρηστὸν οὐδὲ ἐς τὰ μέλλοντα ἐλπίζουσι. τὸ γὰρ ἀτύχημα τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ ἅπασιν τοῖς Ἕλλησιν ἤρξε κακοῦ καὶ οὐχ ἥκιστα δούλους ἐποίησε τοὺς ὑπεριδόντας καὶ ὅσοι μετὰ Μακεδόνων ἐτάχθησαν. τὰς μὲν δὴ πολλὰς Φίλιππος τῶν πόλεων εἶλεν, Ἀθηναίους δὲ λόγῳ συνθέμενος ἔργῳ σφᾶς μάλιστα ἐκάκωσε, νήσους τε ἀφελόμενος καὶ τῆς ἐς τὰ ναυτικά παύσας ἀρχῆς. καὶ χρόνον μὲν τινα ἡσύχασαν Ἀθηναῖοι Φιλίππου βασιλεύοντος καὶ ὕστερον Ἀλεξάνδρου· τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνες μὲν

ΑΤΤΙΚΑ

25. Τέτοια είδα να συμβαίνουν μ' αυτές. Στην ακρόπολη της Αθήνας βλέπει κανείς τον Περικλή, γιο του Ξανθίππου, και τον ίδιο τον Ξάνθιππο, που ναυμάχησε με τους Μήδους στη Μυκάλη¹⁵³. Ο ανδριάντας του Περικλή, όμως, βρίσκεται αλλού. Δίπλα στον Ξάνθιππο στέκεται ο ανδριάντας του Ανακρέοντα από την Τέω, που πρώτος μετά την Σαπφώ έγραψε κυρίως ερωτική ποίηση. Και στη μορφή μοιάζει με μεθυσμένο που τραγουδά. Κοντά σ' αυτόν ο Δεινομένης έχει φτιαξει την Ινώ, κόρη του Ινάχου, και την Καλλιστώ, κόρη του Λυκάονα, που υπάρχουν και για τις δύο ακριβώς όμοιες διηγήσεις, ότι δηλαδή ο Δίας τις ερωτεύτηκε και ότι η Ήρα οργισμένη μεταμόρφωσε την πρώτη σε αγελάδα και την Καλλιστώ σε αρκούδα.

2. Κοντά στο Νότιο τείχος, [βλέπει κανείς] τον λεγόμενο πόλεμο των Γιγάντων, που ζούσαν στα μέρη της Θράκης και στον ισθμό της Παλλήνης, τη μάχη των Αθηναίων με τις Αμαζόνες, τη νίκη τους στον Μαραθώνα κατά των Μήδων και την καταστροφή των Γαλατών στη Μυσία, αφιερώματα του Αττάλου¹⁵⁴, δύο πήχων το καθένα. Εκεί στέκεται και ο Ολυμπιόδωρος, δοξασμένος για τα μεγάλα του κατορθώματα, που ήταν ανάλογα των περιστάσεων, δίνοντας κουράγιο σ' όσους οι απανωτές αποτυχίες τους γονάτισαν και τους στέρησαν την ελπίδα για το αύριο.

3. Γιατί η αποτυχία στη Χαιρώνεια¹⁵⁵ ήταν η αρχή της συμφοράς για όλη την Ελλάδα και έκανε εξίσου δούλους και όσους αδιαφόρησαν και όσους τάχθηκαν στο πλευρό των Μακεδόνων. Ο Φίλιππος κατέλαβε τις περισσότερες πόλεις. Με τους Αθηναίους πάλι σύναψε φαινομενικά συνθήκη ειρήνης, αλλά στην πράξη τους έβλαψε αφαιρώντας τους όλα τα νησιά και παύοντας τους από την εξουσία στη θάλασσα. Για κάποιο διάστημα οι Αθηναίοι έμειναν άπραγοι, όσο βασιλέυε ο Φίλιππος και έπειτα ο Αλέξανδρος. Οι Μακεδόνες, όταν πέθανε ο Αλέξανδρος, επέλεξαν για βα-

βασιλεύειν εἶλοντο Ἀριδαῖον, Ἀντιπάτρω δὲ ἐπετέτρα-
 πτο ἡ πᾶσα ἀρχή, καὶ Ἀθηναίους οὐκέτι ἀνεκτὰ ἐφαίνετο
 εἰ τὸν πάντα χρόνον ἔσται ἐπὶ Μακεδόσι τὸ Ἑλληνικόν,
 ἀλλ' αὐτοὶ τε πολεμεῖν ὤρμητο καὶ ἄλλους ἐς τὸ ἔργον
 ἡγειρον. ἐγένοντο δὲ αἱ μετασχοῦσαι πόλεις Πελοποννη-
 σίων μὲν Ἄργος Ἐπίδauρος Σικυῶν Τροιζήν Ἥλεῖοι
 Φλιάσιοι Μεσσήνη, οἱ δὲ ἔξω τοῦ Κορινθίων ἰσθμοῦ
 Λοκροὶ Φωκεῖς Θεσσαλοὶ Κάρυστος Ἀκαρῶνες ἐς τὸ
 Αἰτωλικὸν συντελοῦντες· Βοιωτοὶ δὲ Θηβαῖων ἡρημω-
 μένην τὴν γῆν τὴν Θηβαῖδα νεμόμενοι δέει μὴ Θήβας
 αὐθις Ἀθηναῖοί σφισιν ἐποικίζωσιν οὔτε ἐς τὴν συμμα-
 χίαν ἐτάσσοντο καὶ ἐς ὅσον ἦκον δυνάμεως τὰ Μακεδό-
 νων ἠῤῥον. τοὺς δὲ ἐς τὸ συμμαχικὸν ταχθέντας κατὰ
 πόλεις τε ἐκάστους ἦγον στρατηγοὶ καὶ τοῦ παντὸς
 ἄρχειν ἦρητο Ἀθηναῖος Λεωσθένης πόλεώς τε ἀξιώματι
 καὶ αὐτὸς εἶναι δοκῶν πολέμων ἔμπειρος. ὑπῆρχε δὲ οἱ
 καὶ πρὸς πάντας εὐεργεσία τοὺς Ἕλληνας· ὁπόσοι γὰρ
 μισθοῦ παρὰ Δαρείῳ καὶ σατράπαις ἐστρατεύοντο Ἑλ-
 ληνες, ἀνοικίσαι σφᾶς ἐς τὴν Περσίδα θελήσαντος
 Ἀλεξάνδρου Λεωσθένης ἔφθη κομίσας ναυσὶν ἐς τὴν
 Εὐρώπην. καὶ δὴ καὶ τότε ὧν ἐς αὐτὸν ἤλπισαν τὰ ἔργα
 λαμπρότερα ἐπιδειξάμενος παρέσχεν ἀποθανὼν ἀθυμῆσαι
 πᾶσι καὶ δι' αὐτὸ οὐχ ἦκιστα σφαλῆναι· φρουρά τε
 Μακεδόνων ἐσῆλθεν Ἀθηναίοις, οἱ Μουνυχίαν, ὕστερον
 δὲ καὶ Πειραιᾶ καὶ τείχη μακρὰ ἔσχον. Ἀντιπάτρου δὲ
 ἀποθανόντος Ὀλυμπιάς διαβᾶσα ἐξ Ἡπείρου χρόνον μὲν
 τινα ἥρξεν ἀποκτείνασα Ἀριδαῖον, οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον
 ἐκπολιορκηθεῖσα ὑπὸ Κασσάνδρου παρεδόθη τῷ πληθει.
 Κάσσανδρος δὲ βασιλεύσας — τὰ δὲ ἐς Ἀθηναίους ἐπέξ-
 εισί μοι μόνον ὁ λόγος — Πάνακτον τείχος ἐν τῇ Ἀττικῇ
 καὶ Σαλαμῖνα εἶλε τύραννόν τε Ἀθηναίους ἔπραξε

ΑΤΤΙΚΑ

σιλιά τον Αριδαίο¹⁵⁶, ενώ όλη η εξουσία είχε σχεδόν παραδοθεί στον Αντίπατρο. Τότε οι Αθηναίοι δεν άντεξαν άλλο όλη η Ελλάδα να είναι στα χέρια των Μακεδόνων. Ετοιμάστηκαν, λοιπόν, για πόλεμο ξεσηκώνοντας και άλλους.

4. Στο πλευρό τους βρέθηκαν από την Πελοπόννησο το Άργος, η Επίδαυρος, η Σικυώνα, η Τροιζήνα, οι Ηλείοι, οι Φλιάσιοι και η Μεσσήνη, ενώ από τους έξω από τον ισθμό της Κορίνθου οι Λοκροί, οι Φωκείς, οι Θεσσαλοί, η Κάρυστος και οι Ακαρνάνες της Αιτωλικής συμμαχίας¹⁵⁷. Οι Βοιωτοί, που κατείχαν την ερημωμένη από τους Θηβαίους Θηβαϊκή γη, φοβήθηκαν μήπως οι Αθηναίοι εποίκιζαν τη Θήβα κι έτσι δεν συμμάχησαν μαζί τους, αλλά επιπλέον όσο μπορούσαν ενίσχυαν τη δύναμη των Μακεδόνων.

5. Στη συμμαχική δύναμη μπήκαν στρατηγοί από κάθε πόλη και αρχηγό όλων επέλεξαν τον Αθηναίο Λεωσθένη, τόσο επειδή η πόλη του ήταν σπουδαία, όσο και επειδή ο ίδιος ήταν εμπειροπόλεμος. Εξάλλου είχε προσφέρει πολλά καλά σε όλους τους Έλληνες: όσοι υπηρετούσαν ως μισθοφόροι του Δαρείου και των σατραπών του και ο Αλέξανδρος ήθελε να στείλει για ν' αποικήσουν την Περσία, ο Λεωσθένης πρόλαβε τότε και τους έφερε με πλοία στην Ευρώπη. Τώρα κατορθώνοντας λαμπρότερα έργα ξεπερνούσε τις ελπίδες που στήριξαν σ' αυτόν. Μετά τον θάνατο του όλοι ένιωσαν απογοήτευση, και γι' αυτό νικήθηκαν. Η Μακεδόνικη φρουρά εισέβαλε στην Αθήνα, κατέλαβε τη Μουνυχία, ύστερα τον Πειραιά και τέλος τα μακρά τείχη.

6. Όταν πέθανε ο Αντίπατρος, η Ολυμπιάδα ήρθε από την Ήπειρο και, αφού σκότωσε τον Αριδαίο, για ένα μικρό διάστημα κυβέρνησε: αλλά σύντομα αιχμαλωτίστηκε κι ο Κάσσανδρος την παρέδωσε στον λαό. Όταν έγινε βασιλιάς ο Κάσσανδρος — θ' αναφέρω όσα αφορούν στην Αθήνα — κυριεύσε το φρούριο Πάνακτο στην Αττική και τη Σαλαμίνα. Όρισε στην Αθήνα τύραννο τον γνωστό για τη σοφία

γενέσθαι Δημήτριον τὸν Φανοστράτον, τὰ πρὸς δόξαν εἰληφότα ἐπὶ σοφία. τοῦτον μὲν δὴ τυραννίδος ἔπαινε Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου, νέος τε ὢν καὶ φιλοτίμως πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν διακείμενος· Κάσσανδρος δὲ —δεινὸν γάρ τι ὑπῆν οἱ μῖσος ἐς τοὺς Ἀθηναίους—, ὁ δὲ αὖθις Λαχάρην προεστηκότα ἐς ἐκεῖνο τοῦ δήμου, τοῦτον τὸν ἄνδρα οἰκειωσάμενος τυραννίδα ἔπεισε βουλευσai, τυράννων ὧν ἴσμεν τά τε ἐς ἀνθρώπους μάλιστα ἀνήμερον καὶ ἐς τὸ θεῖον ἀφειδέστατον. Δημητρίῳ δὲ τῷ Ἀντιγόνου διαφορὰ μὲν ἦν ἐς τὸν δῆμον ἥδη τῶν Ἀθηναίων, καθεῖλε δὲ ὁμως καὶ τὴν Λαχάρους τυραννίδα· ἀλίσκομενον δὲ τοῦ τείχους ἐκδιδράσκει Λαχάρης ἐς Βοιωτούς, αἷτε δὲ ἀσπίδας ἐξ ἀκροπόλεως καθελὼν χρυσᾶς καὶ αὐτὸ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ ἄγαλμα τὸν περιαιρετὸν ἀποδύσας κόσμον ὑπωπτεύετο εὐπορεῖν μεγάλως χρημάτων. Λαχάρην μὲν οὖν τούτων ἔνεκα κτείνουσιν ἄνδρες Κορωναῖοι· Δημήτριος δὲ ὁ Ἀντιγόνου τυράννων ἐλευθερώσας Ἀθηναίους τό τε παραντίκα μετὰ τὴν Λαχάρους φυγὴν οὐκ ἀπέδωκέ σφισι τὸν Πειραιᾶ καὶ ὕστερον πολέμῳ κρατήσας ἐσήγαγεν ἐς αὐτὸ φρουρὰν τὸ ἄστυ, τὸ Μουσεῖον καλούμενον τειχίσας. ἔστι δὲ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαίου τὸ Μουσεῖον ἀπαντικρὺ τῆς ἀκροπόλεως λόφος, ἔνθα Μουσαῖον ἄδειν καὶ ἀποθανόντα γῆρα ταφῆναι λέγουσιν· ὕστερον δὲ καὶ μνημα αὐτόθι ἀνδρὶ ὠκοδομήθη Σύρῳ. τότε δὲ Δημήτριος τειχίσας εἶχε.

26 Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἄνδρας ἐσῆλθεν οὐ πολλοὺς καὶ μνήμη τε προγόνων καὶ ἐς οἶαν μεταβολὴν τὸ ἀξίωμα ἦκοι τῶν Ἀθηναίων, αὐτίκα τε ὥς εἶχον αἰρουῖνται στρατηγὸν Ὀλυμπιόδωρον. ὁ δὲ σφᾶς ἐπὶ τοὺς Μακεδόνας ἦγε καὶ γέροντας καὶ μειράκια ὁμοίως, προθυμία πλέον ἢ ῥώμη

ΑΤΤΙΚΑ

του Δημήτριο, γιο του Φανοστράτου. Τον ανέτρεψε, όμως, από την τυραννία ο Δημήτριος, γιος του Αντιγόνου, που ήταν νέος και ευνοϊκά διακείμενος προς τους Έλληνες.

7. Ο Κάσσανδρος, που ένιωθε τρομερό μίσος για τους Αθηναίους, προσεταιρίστηκε τον Ααχάρη, ο οποίος είχε επιρροή στον δήμο, και τον έπεισε να σκεφτεί μια νέα **158'** τυραννία. Ήταν ο αγριότερος τύραννος που γνωρίζουμε απέναντι στους ανθρώπους και ο πιο ασεβής απέναντι στους θεούς. Ο Δημήτριος του Αντιγόνου, αν και είχε διαφορές τότε με τους Αθηναίους, ανέτρεψε ¹⁵⁹ την τυραννία του Ααχάρη. Μετά την άλωση του τείχους [των Αθηνών], ο Λαχάρης κατέφυγε στους Βοιωτούς. Επειδή άρπαξε από την ακρόπολη χρυσές ασπίδες και είχε γυμνώσει από τα πολύτιμα στολίδια του το ίδιο το άγαλμα της Αθηνάς ¹⁶⁰, πίστευαν ότι ήταν πολύ πλούσιος. Γι' αυτά δολοφόνησαν τον Ααχάρη κάποιοι Κορωνάιοι ⁶.

8. Ο Δημήτριος, ο γιος του Αντιγόνου, που απελευθέρωσε την Αθήνα από τους τυράννους, δεν τους παρέδωσε τον Πειραιά αμέσως μετά τη φυγή του Ααχάρη και, όταν νίκησε στον πόλεμο, τοποθέτησε δική του φρουρά στην πόλη, οχυρώνοντας το ονομαζόμενο Μουσείο. Το Μουσείο είναι μικρός λόφος απέναντι από την ακρόπολη, μέσα στον αρχαίο περίβολο του τείχους, όπου λένε ότι τραγουδούσε ο Μουσαίος και τάφηκε, όταν πέθανε σε βαθιά γηρατειά. Αργότερα εκεί χτίστηκε και μνημείο για έναν Σύρο ¹⁶². Τότε ο Δημήτριος, αφού περιέβαλε με τείχος τον λόφο, τον κατείχε.

26. Καιρό αργότερα ¹⁶³, κάποιοι άνδρες αναλογίστηκαν τους προγόνους τους και τον ξεπεσμό της δόξας της Αθήνας. Αμέσως εξέλεξαν στρατηγό τους τον Ολυμπιόδωρο. Αυτός οδήγησε κατά των Μακεδόνων στρατό από άνδρες και γέρους και εφήβους, πιστεύοντας ότι ο πόλεμος κρίνε-

Ἀθηναῖος, Δαιδάλου δὲ μαθητῆς, ὃς καὶ φεύγοντι Δαιδάλῳ διὰ τὸν Κάλῳ θάνατον ἐπηκολούθησεν ἐς Κρήτην· τούτου καθήμενόν ἐστιν Ἀθηνᾶς ἄγαλμα, ἐπίγραμμα ἔχον ὥς Καλλίας μὲν ἀναθείη, ποιήσῃ δὲ Ἑνδοῖος.

Ἔστι δὲ καὶ οἶκμα Ἐρέχθειον καλούμενον· πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου Διὸς ἐστι βωμὸς Ὑπάτων, ἔνθα ἔμψυχον θύουσιν οὐδέν, πέμματα δὲ θέντες οὐδὲν ἔτι οἶνῳ χρήσασθαι νομίζουσιν. ἐσελθοῦσι δὲ εἰσι βωμοί, Ποσειδῶνος, ἐφ' οὗ καὶ Ἐρεχθεῖ θύουσιν ἔκ του μαντεύματος, καὶ ἦρωος Βούτου, τρίτος δὲ Ἥφαιστον· γραφαὶ δὲ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ γένους εἰσὶ τοῦ Βουταδῶν καὶ — διπλοῦν γὰρ ἐστι τὸ οἶκμα — καὶ ὕδωρ ἐστὶν ἔνδον θαλάσσιον ἐν φρέατι. τοῦτο μὲν θαῦμα οὐ μέγα· καὶ γὰρ ὅσοι μεσόγαιαν οἰκοῦσιν, ἄλλοις τε ἔστι καὶ Κερσὶν Ἀφροδισιεῦσιν· ἀλλὰ τόδε φρέαρ ἐς συγγραφήν παρέχεται κυμάτων ἦχον ἐπὶ νότῳ πνεύσαντι. καὶ τριαίνης ἐστὶν ἐν τῇ πέτρᾳ σχῆμα· ταῦτα δὲ λέγεται Ποσειδῶνι μαρτύρια ἐς τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς χώρας φανῆναι.

Τερὰ μὲν τῆς Ἀθηνᾶς ἐστὶν ἡ τε ἄλλη πόλις καὶ ἡ πᾶσα ὁμοίως γῇ — καὶ γὰρ ὅσοις θεοὺς καθέστηκεν ἄλλους ἐν τοῖς δήμοις σέβειν, οὐδέν τι ἦσσαν τὴν Ἀθηνᾶν ἄγουσιν ἐν τιμῇ —, τὸ δὲ ἀγιώτατον ἐν κοινῷ πολλοῖς πρότερον νομισθὲν ἔτεσιν < ἡ > συνῆλθον ἀπὸ τῶν δήμων ἐστὶν Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἐν τῇ νῦν ἀκροπόλει, τότε δὲ ὀνομαζομένη πόλει· φήμη δὲ ἐς αὐτὸ ἔχει πεσεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέξειμι εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως ἔχει, λύχρον δὲ τῇ θεῷ χρυσοῦν Καλλίμαχος ἐποίησεν· ἐμπλήσαντες δὲ ἔλαιον τὸν λύχρον τὴν αὐτὴν τοῦ μέλλοντος ἔτους ἀναμένουσιν ἡμέραν, ἔλαιον δὲ ἐκεῖνο

ΑΤΤΙΚΑ

Ἐνδοιος ἦταν Αθηναῖος στην καταγωγή, μαθητῆς του Δαιδάλου, τον οποίο ακολούθησε στην Κρήτη όπου κατέφυγε μετά τον φόνο του Κάλω. Υπάρχει ἀγάλμα της Αθηνάς που κάθεσαι, ἔργο δικό του, με ἐπιγραφή που μαρτυρεῖ ὅτι το ἀφιέρωσε ο Καλλίας και το ἔφτιαξε ο Ἐνδοιος.

5. Υπάρχει και οἰκοδόμημα, που ονομάζεται Ερεχθεῖο. Μπροστά στην εἴσοδο του υπάρχει βωμός του Ὑπατου Δία, ὅπου δεν θυσιάζουν ποτέ ζωντανά πλάσματα, ἀλλά αφήνουν γλυκές πίτες και δεν συνηθίζουν να προσφέρουν οὔτε κρασί. Εκεί μέσα υπάρχουν βωμοί του Ποσειδῶνα, ὅπου θυσιάζουν και στον Ερεχθέα, σύμφωνα με κάποιο χρησμό, του ἥρωα Βούτη και τρίτος του Ηφαίστου. Στους τοίχους βλέπεις ζωγραφιές του γένους των Βουταδών. Το κτίσμα είναι διπλό και υπάρχει μέσα πηγάδι με θαλασσινό νερό. Αυτό δεν είναι περίεργο, γιατί τέτοια υπάρχουν σε ἄλλους που κατοικούν στο εσωτερικό της χώρας και στους Αφροδισιείς Κάρες. Γι' αυτό ὁμως το πηγάδι αξίζει ν' ἀναφέρει κανείς ὅτι ὅταν φυσάει νοτιάς ἀκούγεται μέσα ἤχος κυμάτων. Σ' ἓνα βράχο υπάρχει το σχῆμα της τρίαίνας. Λένε ὅτι αὐτά ἐμφάνισε ο Ποσειδῶνας, για να διεκδικήσει την κυριαρχία της χώρας.

6. Η ἄλλη πόλη και ὅλη η γη [της Αττικής] είναι ἀφιερωμένες στην Αθηνά. Ὅσους θεοὺς κι αν λατρεύουν στους γύρω δήμους, δεν παύουν να τιμούν περισσότερο την Αθηνά. Αυτό που θεωρεῖται ἀγιότερο ἀπ' ὅλους, πολλά χρόνια πριν συνενωθοῦν οἱ κάτοικοι των δήμων σε μία πόλη, είναι το ἀγάλμα της Αθηνάς που βρίσκεται στη σημερινή ἀκρόπολη, που τότε ονομαζόταν πόλη. Υπάρχει φήμη ὅτι το ἀγάλμα ἔπεσε ἀπὸ τον ουρανό. Δεν θα ξετάσω αν ἔχει ἔτσι ἢ ἀλλιῶς. Ο Καλλίμαχος κατασκεύασε χρυσό λυχνάρι για τη θεά.

7. Το γεμίζουν με λάδι μέχρι την ἴδια μέρα του ἐπομένου χρόνου. Το λάδι ἀρκεί για να είναι ἀναμμένο το λυχνάρι

τὸν μεταξὺ ἐπαρκεῖ χρόνον τῷ λύχνῳ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ φαίνονται. καὶ οἱ λίνου Καρπασίου θρυαλλὶς ἔνεστιν, ὃ δὴ πρὸς λίνων μόνον οὐκ ἔστιν ἀλώσιμον· φοῖνιξ δὲ ὑπὲρ τοῦ λύχνου χαλκοῦς ἀνήκων ἐς τὸν ὄροφον ἀνασπᾷ τὴν ἀτμίδα. ὁ δὲ Καλλίμαχος <ὁ> τὸν λύχνον ποιήσας, ἀποδέων τῶν πρώτων ἐς αὐτὴν τὴν τέχνην, οὕτω σοφία πάντων ἐστὶν ἄριστος ὥστε καὶ λίθους πρώτος ἐτρούπησε καὶ ὄνομα ἔθετο κατατηξίτεχνον, ἣ θεμένων ἄλλων κατέστησεν ἐφ' αὐτῷ.

- 27 Κεῖται δὲ ἐν τῷ ναῷ τῆς Πολιάδος Ἐρμῆς ξύλον, Κέκροπος εἶναι λεγόμενον ἀνάθημα, ὑπὸ κλάδων μυρσίνης οὐ σύνοπτον. ἀναθήματα δὲ ὅποσα ἄξια λόγου, τῶν μὲν ἀρχαίων δίφρος ὀκλαδίας ἐστὶ Λαιδάλου ποίημα, λάφρυα δὲ ἀπὸ Μήδων Μασιστίου θώραξ, ὃς εἶχεν ἐν Πλαταιαῖς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἵππου, καὶ ἀκινάκης Μαρδονίου λεγόμενος εἶναι. Μασίστιον μὲν δὴ τελευτήσαντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἶδα ἱππέων· Μαρδονίου δὲ μαχεσαμένου Λακεδαιμονίοις ἐναντία καὶ ὑπὸ ἀνδρὸς Σπαρτιάτου πεσόντος οὐδ' ἂν ὑπεδέξαντο ἀρχὴν οὐδὲ ἴσως Ἀθηναίοις παρῆκαν φέρεσθαι Λακεδαιμόνιοι τὸν ἀκινάκη. περὶ δὲ τῆς ἐλαίας οὐδὲν ἔχουσιν ἄλλο εἰπεῖν ἢ τῇ θεῷ μαρτύριον γενέσθαι τοῦτο ἐς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐπὶ τῇ χώρᾳ· λέγουσι δὲ καὶ τάδε, κατακαυθῆναι μὲν τὴν ἐλαίαν, ἥνικα ὁ Μῆδος τὴν πόλιν ἐνέπρησεν Ἀθηναίοις, κατακαυθεῖσαν δὲ αὐθημερὸν ὅσον τε ἐπὶ δύο βλαστῆσαι πῆχεις.

Τῷ ναῷ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς Πανδρόσου ναὸς συνεχῆς ἐστὶ καὶ ἔστι Πάνδροσος ἐς τὴν παρακαταθήκην ἀναίτιος τῶν ἀδελφῶν μόνῃ. ἃ δέ μοι θαυμάσαι μάλιστα παρέσχεν, ἔστι μὲν οὐκ ἐς ἅπαντας γνώριμα, γράψω δὲ οἷα συμβαίνει. παρθένοι δύο τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος

ΑΤΤΙΚΑ

στον ενδιαμέσο χρόνο μέρα και νύχτα. Το φυτό είναι φτιαγμένο από Καρπάσιο λινάρι, το μόνο είδος που δεν καίγεται στη φωτιά. Πάνω από το λυχνάρι υπάρχει χάλκινος φοίνικας, που φτάνει μέχρι την οροφή και διοχετεύει τον καπνό. Ο Καλλίμαχος, ο κατασκευαστής του λυχναριού, δεν ήταν μεταξύ των πρώτων καλλιτεχνών, αλλά ήταν ο πιο επιδέξιος εφευρέτης, ώστε πρώτος κατάφερε να ανοίξει τρύπες στην πέτρα και βρήκε τη λέξη «κατατηξίτεχνος» ή, αφού την βρήκαν άλλοι, την έκανε δική του.

27. Στον ναό της Πολιάδας υπάρχει ξύλινος Ερμής που λένε ότι είναι αφιέρωμα του Κέκροπα. Τα κλαριά μιας μυρτιάς τον κρύβουν. Αφιέρωματα άξια λόγου από τα αρχαιότερα είναι ένα πτυσσόμενο σκαμνί, έργο του Δαιδάλου και από τα λάφυρα από τους Μήδους ο θώρακας του Μασιστίου, που ήταν επικεφαλής του ιππικού τους στις Πλαταιές και ένας ακινάκης [περσικό ξίφος], που λένε ότι ανήκε στον Μαρδόνιο. Γνωρίζω ότι τον Μασίστιο τον σκότωσαν Αθηναίοι ιππείς. Ο Μαρδόνιος, επειδή πολέμουσε εναντίον των Λακεδαιμονίων και σκοτώθηκε από Σπαρτιάτη, δεν θα δέχονταν οι Λακεδαιμόνιοι ούτε ίσως θα επέτρεπαν στους Αθηναίους να πάρουν τον ακινάκη.

2. Για την ελιά δεν μπορούν να πουν τίποτε άλλο παρά μόνο ότι είναι απόδειξη της θεάς, κατά τον αγώνα για τη χώρα [της Αττικής]. Λένε ακόμα πως η ελιά κήκε, κατά την πυρπόληση της Αθήνας από τους Μήδους, αλλά πέταξε την ίδια μέρα βλαστό που έφτασε δύο πήχεις.

Ο ναός της Πανδρόσου βρίσκεται συνέχεια του ναού της Αθηνάς¹⁶⁴. Η Πάνδροςος ήταν η μόνη αθώα από τις αδελφές που δεν πρόδωσε την εμπιστοσύνη της θεάς¹⁶⁵.

3. Τπάρχει κάτι που με εντυπωσίασε και δεν το ξέρουν όλοι" γι' αυτό θα το περιγράψω. Κοντά στον ναό της Πολιάδας κατοικούν δύο παρθένες, που οι Αθηναίοι τις

οἰκοῦσιν οὐ πόρρω, καλοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι σφᾶς ἀρρηφό-
 ρους· αὐται χρόνον μὲν τινα διαίταν ἔχουσι παρὰ τῇ θεῷ,
 παραγενομένης δὲ τῆς ἐορτῆς δρῶσιν ἐν νυκτὶ τοιαύδε.
 ἀναθεῖσαι σφισιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἃ ἡ τῆς Ἀθηνᾶς ἰέρεια
 δίδωσι φέρειν, οὔτε ἡ διδοῦσα ὁποῖόν τι δίδωσιν εἰδυνῶτα
 οὔτε ταῖς φερούσαις ἐπισταμέναις,—ἔστι δὲ περίβολος ἐν
 τῇ πόλει τῆς καλουμένης ἐν Κήποις Ἀφροδίτης οὐ
 πόρρω καὶ δι’ αὐτοῦ κάθοδος ὑπόγειος αὐτομάτη—
 ταύτῃ κατίασιν αἱ παρθένοι. κάτω μὲν δὴ τὰ φερόμενα
 λείπουσιν, λαβοῦσαι δὲ ἄλλο τι κομίζουσιν ἐγκεκαλυμμέ-
 νον· καὶ τὰς μὲν ἀφιᾶσιν ἤδη τὸ ἐντεῦθεν, ἐτέρας δὲ ἐς
 τὴν ἀκρόπολιν παρθένους ἄγουσιν ἀντ’ αὐτῶν. πρὸς δὲ
 τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἔστι μὲν Σὺνῆρις πρεσβῦτις ὅσον τε
 πῆχους μάλιστα, φαμένη διάκονος εἶναι Λυσιμάχης, ἔστι
 δὲ ἀγάλματα μεγάλα χαλκοῦ διεστῶτες < ἄνδρες > ἐς
 μάχην· καὶ τὸν μὲν Ἐρεχθέα καλοῦσι, τὸν δὲ Εὐμόλπον·
 καίτοι λέλθθῃ γε οὐδὲ Ἀθηναίων ὅσοι τὰ ἀρχαῖα ἴσασιν,
 Ἰμμάραδον εἶναι παῖδα Εὐμόλπου τοῦτον τὸν ἀποθανόν-
 τα ὑπὸ Ἐρεχθέως. ἐπὶ δὲ τοῦ βάθρου καὶ ἀνδριάντες εἰσὶ
 Θεαίνετος ὃς ἐμαντεύετο Τολμίδῃ καὶ αὐτὸς Τολμίδης,
 ὃς Ἀθηναίων ναυσὶν ἡγούμενος ἄλλους τε ἐκάκωσε καὶ
 Πελοποννησίων τὴν χώραν ὅσοι νέμονται τὴν παραλίαν,
 καὶ Λακεδαιμονίων ἐπὶ Γυθίῳ τὰ νεώρια ἐνέπρησε καὶ
 τῶν περιοίκων Βοιᾶς εἴλε καὶ τὴν Κυθηρίων νῆσον· ἐς
 δὲ τὴν Σικωνίαν ποιησάμενος ἀπόβασιν, ὥς οἱ δηοῦντι
 τὴν γῆν ἐς μάχην κατέστησαν, τρεψάμενος σφᾶς κατε-
 δίωξε πρὸς τὴν πόλιν. ὕστερον δὲ ὡς ἐπανῆλθεν ἐς
 Ἀθήνας, ἐσήγαγε μὲν ἐς Εὐβοίαν καὶ Νάξον Ἀθη-
 ναίων κληρούχους, ἐσέβαλε δὲ ἐς Βοιωτοὺς στρατῶ·
 πορθήσας δὲ τῆς γῆς τὴν πολλὴν καὶ παραστησάμενος
 πολιορκίᾳ Χαιρώνειαν, ὥς ἐς τὴν Ἀλιαρτίαν προῆλθεν,

ΑΤΤΙΚΑ

λένε αρρηφόρες. Αυτές ζουν για ένα διάστημα κοντά στη θεά. Όταν έρχεται η μέρα της γιορτής, τη νύχτα κάνουν τα εξής: τοποθετούν και μεταφέρουν πάνω στο κεφάλι τους όσα τους δίνει η ιέρεια της Αθηνάς, χωρίς να ξέρει ούτε αυτή τι τους έδωσε ούτε αυτές τι μεταφέρουν. Κοντά υπάρχει μέσα στην πόλη¹⁶⁶ περίβολος της λεγόμενης Αφροδίτης των Κήπων και προς τα εκεί φυσικό υπόγειο πέρασμα, απ' όπου κατεβαίνουν οι παρθένες. Αποθέτουν εκεί κάτω αυτά που μετέφεραν, για να πάρουν κάτι άλλο που μεταφέρουν καλυμμένο. Κι αυτές τις αφήνουν πλέον ελεύθερες και στη θέση τους στην ακρόπολη οδηγούν άλλες.

4. Δίπλα στον ναό της Αθηνάς υπάρχει άγαλμα ηλικιωμένης γυναίκας, η Συήρις, με ύψος πάνω από ένα πήχυ και λένε ότι ήταν διάκονος της Λυσιμάχης¹⁶⁷. Υπάρχουν και δύο χάλκινα αγάλματα ανδρών να ετοιμάζονται για μάχη* ονομάζουν τον ένα Ερεχθέα και τον άλλο Εύμολπο' όσοι Αθηναίοι γνωρίζουν την ιστορία δεν ξεχνούν ότι εκείνος που σκοτώθηκε από τον Ερεχθέα είναι ο Ιμμάραδος, γιος του Ευμόλπου.

5. Πάνω σε βάθρο υπάρχουν και ανδριάντες του Θεαινέτου, που μάντευε στον Τολμίδα, και ο ίδιος ο Τολμίδης, που ως ναύαρχος των Αθηναίων προκάλεσε μεγάλες καταστροφές και στις ακτές της Πελοποννήσου και σε άλλα μέρη, πυρπόλησε τα ναυπηγεία των Λακεδαιμονίων στο Γύθειο, κατέλαβε την πόλη των περιοίκων Βοιές και τα Κύθηρα. Αποβιβάστηκε στη Σικυώνα και, επειδή λεηλατούσε τη γη, οι Σικυώνιοι πολέμησαν εναντίον του. Αυτός, αφού τους διέλυσε, τους καταδίωξε προς την πόλη¹⁶⁸. Όταν αργότερα επέστρεψε στην Αθήνα, έστειλε Αθηναίους κληρούχους στη Νάξο και στην Εύβοια και εισέβαλε με στρατό στη Βοιωτία. Λεηλάτησε το μεγαλύτερο μέρος της χώρας και με πολιορκία κατέλαβε τη Χαιρώνεια. Όταν όμως προχώρησε [επιστρέφοντας] στην περιοχή

αὐτός τε μαχόμενος ἀπέθανε καὶ τὸ πᾶν ἤδη στράτευμα ἤττατο. τὰ μὲν ἐς Τολμίδην τοιαῦτα ἐπυνθανόμην ὄντα.

Ἔστι δὲ Ἀθηνᾶς ἀγάλματα ἀρχαῖα· καὶ σφισιν ἀπετάκη μὲν οὐδέν, μελάντερα δὲ καὶ πληγὴν ἐνεγκεῖν ἐστὶν ἀσθενέστερα· ἐπέλαβε γὰρ καὶ ταῦτα ἡ φλόξ, ὅτε ἐσβεβηκότων ἐς τὰς ναῦς Ἀθηναίων βασιλεὺς εἶλεν ἔρημον τῶν ἐν ἡλικίᾳ τὴν πόλιν. ἔστι δὲ σὺς τε θήρα, περὶ οὗ σαφές οὐδὲν οἶδα εἰ τοῦ Καλυδωνίου, καὶ Κύνκος Ἡρακλεῖ μαχόμενος· τοῦτον τὸν Κύνκον φασὶν ἄλλους τε φονεῦσαι καὶ Λύκον Θρᾶκα προτεθέντων σφίσι μονομαχίας ἄθλων, περὶ δὲ τὸν ποταμὸν τὸν Πηνειὸν ἀπέθανεν ὑφ' Ἡρακλέους.

Τῶν δὲ ἐν Τροιζῆνι λόγων, οὓς ἐς Θησέα λέγουσιν, ἐστὶν ὡς Ἡρακλῆς ἐς Τροιζῆνα ἐλθὼν παρὰ Πιτθέα καταθεῖτο ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ τοῦ λέοντος τὸ δέσμα, ἐσέλθοιεν δὲ παρ' αὐτὸν ἄλλοι τε Τροιζηνίων παῖδες καὶ Θησεὺς ἑβδομον μάλιστα γεγονώς ἔτος· τοὺς μὲν δὴ λοιποὺς παῖδας, ὡς τὸ δέσμα εἶδον, φεύγοντάς φασιν οἴχεσθαι, Θησέα δὲ ὑπεξελθόντα οὐκ ἄγαν σὺν φόβῳ παρὰ τῶν διακόνων ἀρπάσαι πέλεκυν καὶ ἀντίκα ἐπιέναι σπουδῇ, λέοντα εἶναι τὸ δέσμα ἡγούμενον. ὅδε μὲν τῶν λόγων πρῶτος ἐς αὐτόν ἐστι Τροιζηνίους· ὁ δὲ ἐπὶ τούτῳ, κρηπιδας Αἰγέα ὑπὸ πέτρα καὶ ξίφος θεῖναι γνωρίσματα εἶναι τῷ παιδί καὶ τὸν μὲν ἐς Ἀθήνας ἀποπλεῖν, Θησέα δέ, ὡς ἕκτον καὶ δέκατον ἔτος ἐγεγόνει, τὴν πέτραν ἀνώσαντα οἴχεσθαι καὶ τὴν παρακαταθήκην τὴν Αἰγέως φέροντα. τούτου δὲ εἰκὼν ἐν ἀκροπόλει πεποιήται τοῦ λόγον, χαλκοῦ πάντα ὁμοίως πλὴν τῆς πέτρας· ἀνέθεσαν δὲ καὶ ἄλλο Θησέως ἔργον, καὶ ὁ λόγος οὕτως ἐς αὐτὸ

ΑΤΤΙΚΑ

της Αλιάρτου και ο ίδιος σκοτώθηκε σε μάχη και ολόκληρος ο στρατός του ηττήθηκε¹⁶⁹. Αυτά ήταν όσα έμαθα για τον Τολμίδα.

6. Τπάρχουν και αρχαία αγάλματα της Αθηνάς, που δεν έχουν αλλοιωθεί, αλλά είναι μαυρισμένα και δεν αντέχουν στα χτυπήματα, γιατί τα πρόσβαλε η φωτιά, όταν οι Αθηναίοι κατέφυγαν στα πλοία και ο [Πέρσης] βασιλιάς κατέλαβε την ερημωμένη από άνδρες πόλη. Υπάρχει ακόμη παράσταση κυνηγιού κάπρου, που δεν ξέρω με ακρίβεια αν είναι ο Καλυδώνιος, και του Κύκνου που μάχεται κατά του Ηρακλή. Λένε ότι αυτός ο Κύκνος, ανάμεσα σε άλλους, σκότωσε τον Λύκο τον Θράκα, σε μονομαχία με έπαθλο. Τελικά τον σκότωσε ο Ηρακλής στις όχθες του ποταμού Πηνειού.

7. Ανάμεσα σε όσα λέγονται στην Τροιζήνα για τον Θησέα είναι και το εξής: ο Ηρακλής, όταν ήρθε στην Τροιζήνα στον Πιτθέα, άφησε τη λεοντή του για να δειπνήσει. Τότε τον πλησίασαν μερικά αγόρια των Τροιζηνίων και μαζί μ' αυτά κι ο Θησέας, που ήταν επτά χρόνων. Όλα τα άλλα παιδιά έτρεξαν να φύγουν μόλις είδαν τη λεοντή, ενώ ο Θησέας, αφού βγήκε έξω χωρίς φόβο, άρπαξε ένα πέλεκυ από τους υπηρέτες και επιτέθηκε αμέσως νομίζοντας ότι το δέρμα ήταν [ζωντανό] λιοντάρι.

8. Αυτός είναι ο πρώτος μύθος που λένε για τον Θησέα στην Τροιζήνα. Λένε επίσης ότι ο Αιγέας έβαλε κάτω από ένα βράχο τα υποδήματα του και το ξίφος, για ν' αποτελέσουν γνωρίσματα του γιου του, και αναχώρησε με πλοίο για την Αθήνα. Όταν ο Θησέας έγινε δεκαέξι χρόνων, σήκωσε τον βράχο και έφυγε παίρνοντας όσα του είχε αφήσει από κάτω ο Αιγέας. Εικόνα αυτού του μύθου υπάρχει στην ακρόπολη, ολόκληρη από χαλκό, εκτός από τον βράχο.

9. Αφιέρωσαν κι άλλο άθλο του Θησέα. Ο μύθος έχει ως

ἔχει. Κρησὶ τήν τε ἄλλην γῆν καὶ τὴν ἐπὶ ποταμῷ
 Τεθρίνι ταῦρος ἐλυμαίνετο. πάλαι δὲ ἄρα τὰ θηρία
 φοβερώτερα ἦν τοῖς ἀνθρώποις ὥς ὃ τ' ἐν Νεμέᾳ λέων
 καὶ ὁ Παρνασίος καὶ δράκοντες τῆς Ἑλλάδος πολλαχοῦ
 καὶ ὅς περὶ τε Καλυδῶνα καὶ Ἑρύμανθον καὶ τῆς
 Κορινθίας ἐν Κρομμυῶνι, ὥστε καὶ ἐλέγετο τὰ μὲν
 ἀνιέναι τὴν γῆν, τὰ δὲ ὡς ἱερὰ εἶη θεῶν, τὰ δὲ καὶ ἐς
 τιμωρίαν ἀνθρώπων ἀφείσθαι. καὶ τοῦτον οἱ Κρηῖτες τὸν
 ταῦρον ἐς τὴν γῆν πέμψαι σφίσι Ποσειδῶνά φασιν, ὅτι
 θαλάσσης ἄρχων Μίνως τῆς Ἑλληνικῆς οὐδενὸς Ποσει-
 δῶνα ἦγεν ἄλλου θεοῦ μᾶλλον ἐν τιμῇ. κομισθῆναι μὲν δὴ
 τὸν ταῦρον τοῦτόν φασιν ἐς Πελοπόννησον ἐκ Κρήτης καὶ
 Ἡρακλεῖ τῶν δώδεκα καλουμένων εἶνα καὶ τοῦτον γε-
 νέσθαι τὸν ἄθλον· ὥς δὲ ἐς τὸ πεδῖον ἀφείθῃ τὸ Ἀργεῖον,
 φεύγει διὰ τοῦ Κορινθίου ἰσθμοῦ, φεύγει δὲ ἐς γῆν τὴν
 Ἀττικὴν καὶ τῆς Ἀττικῆς ἐς δῆμον τὸν Μαραθωνίων,
 καὶ ἄλλους τε ὁπόσοις ἐπέτνχε καὶ Μίνω παῖδα Ἀνδρό-
 γεων ἀπέκτεινε. Μίνως δὲ ναυσὶν ἐπ' Ἀθήνας
 πλεύσας—οὐ γὰρ ἐπεΐθετο ἀναιτίους εἶναι σφᾶς τῆς
 Ἀνδρόγεω τελευτῆς—ἐς τοσοῦτον ἐκάκωσεν, ἐς ὃ συνε-
 χωρήθῃ οἱ παρθένους ἐς Κρήτην ἐπτὰ καὶ παῖδας ἴσους
 ἄγειν τῷ λεγομένῳ Μίνῳ τάνρω τὸν ἐν Κνωσσῷ Λαβύ-
 ρινθον οἰκῆσαι· τὸν δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι ταῦρον ὕστερον
 Θησεὺς ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἐλάσαι καὶ θῆσαι λέγεται τῇ
 θεῷ, καὶ τὸ ἀνάθημά ἐστι τοῦ δῆμον τοῦ Μαραθωνίων.

28

Κύλωνα δὲ οὐδὲν ἔχω σαφὲς εἰπεῖν ἐφ' ὅτῳ χαλκοῦν
 ἀνέθεσαν τυραννίδα ὅμως βουλεύσαντα· τεκμαίρομαι δὲ
 τῶνδε ἔνεκα, ὅτι εἶδος κάλλιστος καὶ τὰ ἐς δόξαν ἐγένετο
 οὐκ ἀφανὴς ἀνελόμενος διαύλου νίκη· Ὀλυμπικὴν

ΑΤΤΙΚΑ

εξής: ένας ταύρος λυμαινόταν την υπόλοιπη Κρήτη και τη χώρα γύρω από τον ποταμό Τεθρίνα. Την εποχή εκείνη ο άνθρωπος φοβόταν τα θηρία περισσότερο, όπως το λιοντάρι της Νεμέας και του Παρνασσού και τα πολύ μεγάλα φίδια που υπήρχαν παντού και τα αγριογούρουνα της Καλυδώνας, του Ερύμανθου και του Κρομμυώνα της Κορινθίας. Έλεγαν ότι άλλα γεννιόνταν από τη γη, άλλα ήταν ιερά κι ανήκαν στους θεούς, ενώ άλλα είχαν αφήσει οι θεοί για να τιμωρήσουν το ανθρώπινο γένος. Οι Κρήτες αφηγούνται πως αυτός ο ταύρος ήταν σταλμένος στη γη από τον Ποσειδώνα, γιατί ο Μίνωας, που διαφέντευε την θάλασσα, δεν τιμούσε τον Ποσειδώνα περισσότερο από τους άλλους θεούς.

10. Λένε πως αυτός ο ταύρος μεταφέρθηκε από την Κρήτη στην Πελοπόννησο. Και ήταν αυτός ένας από τους δώδεκα άθλους του Ηρακλή. Όταν αφέθηκε στην κοιλάδα του Άργους, πέρασε διά μέσου του ισθμού της Κορίνθου και κατέφυγε στην Αττική, στον δήμο των Μαραθώνιων, σκοτώνοντας όποιον έβρισκε και τον γιο του Μίνωα, τον Ανδρόγεω. Ο Μίνωας έπλευσε στην Αθήνα —πεισμένος ότι αίτιοι του κακού ήταν οι Αθηναίοι— και κατέστρεφε τη γη τους, ωστόσο συμφώνησαν να του δίνουν επτά κορίτσια κι άλλα τόσα αγόρια για τον λεγόμενο ταύρο του Μίνωα, για να κατοικούν [ως δούλοι] στον Λαβύρινθο της Κνωσού. Ο Θησέας, όπως λέγεται, οδήγησε τον ταύρο στην ακρόπολη και τον θυσίασε στη θεά. Το αφιέρωμα είναι του δήμου του Μαραθώνα.

28. Δεν μπορώ τίποτε ξεκάθαρο να πω για ποιο λόγο αφιέρωσαν χάλκινο ανδριάντα στον Κύλωνα, που επιχείρησε να εγκαταστήσει τυραννία¹⁷⁰. Ίσως να το έκαναν, επειδή ήταν πολύ όμορφος και ένδοξος για τη νίκη του στον δίαυλο στην Ολυμπία¹⁷¹ και είχε παντρευτεί την κόρη του

καὶ οἱ θυγατέρα ὑπῆρξε γῆμαι Θεαγέρονος, ὃς Μεγάρων ἐτυράνησε. χωρὶς δὲ ἢ ὅσα κατέλεξα δύο μὲν Ἀθηναίοις εἰσὶ δεκάται πολεμήσασιν, ἄγαλμα Ἀθηνᾶς χαλκοῦν ἀπὸ Μήδων τῶν ἐς Μαραθῶνα ἀποβάντων τέχνη Φειδίου — καὶ οἱ τὴν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος <μάχην> Λαπιθῶν πρὸς Κενταύρους καὶ ὅσα ἄλλα ἐστὶν ἐπειρασμένα λέγουσι τορεῦσαι Μῦν, τῷ δὲ Μνὶ ταῦτά τε καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔργων Παρράσιον καταγράψαι τὸν Εὐήνορος· ταύτης τῆς Ἀθηνᾶς ἢ τοῦ δόρατος αἰχμὴ καὶ ὁ λόφος τοῦ κράνου ἀπὸ Σουνίου προσπλέουσίν ἐστιν ἤδη σύνοπτα—, καὶ ἄρμα κεῖται χαλκοῦν ἀπὸ Βοιωτῶν δεκάτη καὶ Χαλκιδέων τῶν ἐν Εὐβοίᾳ. δύο δὲ ἄλλα ἐστὶν ἀναθήματα, Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ τῶν ἔργων τῶν <Φειδίου> θεάς μάλιστα ἄξιον Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἀπὸ τῶν ἀναθέντων καλουμένης Αἰμυνίας. τῇ δὲ ἀκροπόλει, πλὴν ὅσον Κίμων ὠκοδόμησεν αὐτῆς ὁ Μιλτιάδου, περιβαλεῖν τὸ λοιπὸν λέγεται τοῦ τείχους Πελασγὸν οἰκῆσαντάς ποτε ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν· φασὶ γὰρ Ἀγρόλαν καὶ Ὑπέρβιον <τοὺς οἰκοδομήσαντας εἶναι>. πνιθανόμενος δὲ οἷτινες ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἐδυνάμην μαθεῖν ἢ Σικελὸν τὸ ἐξ ἀρχῆς ὄντας Ἀκαρνανίαν μετοικῆσαι.

Καταβᾶσι δὲ οὐκ ἐς τὴν κάτω πόλιν ἀλλ’ ὅσον ὑπὸ τὰ προπύλαια πηγὴ τε ὕδατός ἐστι καὶ πλησίον Ἀπόλλωνος ἱερὸν ἐν σπηλαίῳ· Κρεοῦση δὲ θυγατρί Ἐρεχθέως Ἀπόλλωνα ἐνταῦθα συγγενέσθαι νομίζουσι. <Ἐς δὲ τὸ Πανὸς ἱερὸν λέγουσιν> ὥς πεμφθείη Φιλιππίδης ἐς Λακεδαίμονα ἄγγελος ἀποβεβηκότων

ΑΤΤΙΚΑ

τυράννου των Μεγαρέων Θεαγένη.

2. Εκτός απ' όσα ανέφερα υπάρχουν και δύο αναθήματα που κατασκεύασαν οι Αθηναίοι από το ένα δέκατο των λαφύρων πολεμικών νικών τους: ένα χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς¹⁷² από τους Μήδους που αποβιβάστηκαν στον Μαραθώνα, έργο του Φειδία. (Λένε ότι η μάχη των Λαπιθών και των Κενταύρων στην ασπίδα της Αθηνάς, καθώς και οσα άλλα τμήματα του αγάλματος είναι σκαλισμένα τα σφυρηλάτησε ο Μυς, αλλά κι αυτά, όπως και ό,τι άλλο έφτιαξε ο Μυς, σχεδιάστηκαν από τον Παρράσιο, τον γιο του Ευήνορα. Η αιχμή του δόρατος αυτής της Αθηνάς και το λοφίο της περικεφαλαίας της είναι ορατά ακόμα και από το Σούνιο). Το άλλο ανάθημα είναι ένα χάλκινο άρμα από το ένα δέκατο των λαφύρων της νίκης κατά των Βοιωτών και των Χαλκιδέων της Εύβοιας. Εκεί υπάρχουν δύο ακόμα αναθήματα. Ο Περικλής του Ξανθίππου και το πιο αξιοθέατο από τα έργα του Φειδία, ένα άγαλμα της Αθηνάς, η οποία από αυτούς που την αφιέρωσαν αποκαλείται Λημνία.

3. Στην ακρόπολη, εκτός από αυτό που έχτισε ο Κίμωνας, γιος του Μιλτιάδη, λέγεται ότι το υπόλοιπο τείχος κατασκευάστηκε από τους Πελασγούς, που έζησαν άλλοτε κάτω από την ακρόπολη" λένε ότι αυτοί που το έχτισαν ήταν ο Αγρόλας και ο Τπέρβιος. Δεν μπόρεσα να πληροφορηθώ τίποτε άλλο για το ποιοι ήταν αυτοί, παρά μόνο πως ήταν Σικελοί στην καταγωγή που μετοίκησαν στην Ακαρνανία.

4. Κατεβαίνοντας κανείς όχι στην κάτω πόλη, αλλά μέχρι τα προπύλαια, βλέπει μια πηγή νερού και κοντά της, μέσα σε σπηλιά, ιερό του Απόλλωνα¹⁷³. Λένε ότι εδώ ξευγάρωσε ο θεός με την κόρη του Ερεχθέα Κρέουσα. Για το ιερό του Πάνα λένε τα εξής: ο Φιλιππίδης είχε σταλεί στη Λακεδαιμόνα για ν' αναγγείλει ότι οι Μήδοι

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Μήδων ἐς τὴν γῆν, ἐπανήκων δὲ Λακεδαιμονίους ὑπερβαλέσθαι φαίη τὴν ἔξοδον, εἶναι γὰρ δὴ νόμον αὐτοῖς μὴ πρότερον μαχουμένους ἐξιέναι πρὶν ἢ πλήρη τὸν κύκλον τῆς σελήνης γενέσθαι· τὸν δὲ Πᾶνα ὁ Φιλιππίδης ἔλεγε περὶ τὸ ὄρος ἐντυχόντα οἱ τὸ Παρθένιον φάναι τε ὡς εὖνους Ἀθηναίους εἶη καὶ ὅτι ἐς Μαραθῶνα ἤξει συμμαχήσων. οὗτος μὲν οὖν ὁ θεὸς ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀγγελίᾳ τετίμηται· ἔστι δὲ Ἀρεῖος πάγος καλούμενος, ὅτι πρῶτος Ἀρης ἐνταῦθα ἐκρίθη, καὶ μοι καὶ ταῦτα δεδήλωκεν ὁ λόγος ὡς Ἀλιερόθιον ἀνέλοι καὶ ἐφ' ὅτῳ κτείνειε. κριθῆναι δὲ καὶ ὕστερον Ὀρέστην λέγουσιν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῆς μητρός· καὶ βωμός ἐστιν Ἀθηνᾶς Ἀρείας, ὃν ἀνέθηκεν ἀποφυγὼν τὴν δίκην. τοὺς δὲ ἀργοὺς λίθους, ἐφ' ὧν ἐστᾶσιν ὅσοι δίκας ὑπέχουσι καὶ οἱ διώκοντες, τὸν μὲν Ὑβρεως τὸν δὲ Ἀναιδεΐας αὐτῶν ὀνομάζουσι.

Πλησίον δὲ ἱερὸν θεῶν ἐστιν ἃς καλοῦσιν Ἀθηναῖοι Σεμνάς, Ἡσίοδος δὲ Ἐρινῦς ἐν Θεογονίᾳ. πρῶτος δὲ σφισιν Αἰσχύλος δράκοντας ἐποίησεν ὁμοῦ ταῖς ἐν τῇ κεφαλῇ θριξὶν εἶναι· τοῖς δὲ ἀγάλμασιν οὔτε τουτοῖς ἔπεστιν οὐδὲν φοβερὸν οὔτε ὅσα ἄλλα κεῖται θεῶν τῶν ὑπογαίων. κεῖται δὲ καὶ Πλούτων καὶ Ἑρμῆς καὶ Γῆς ἅγλαμα· ἐνταῦθα θύουσι μὲν ὅσοις ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τὴν αἰτίαν ἐξεγένετο ἀπολύσασθαι, θύουσι δὲ καὶ ἄλλως ξένοι τε ὁμοίως καὶ ἄστοί. ἔστι δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου μνημα Οἰδίποδος, πολυπραγμονῶν δὲ εὗρισκον τὰ ὅστᾳ ἐκ Θηβῶν κομισθέντα· τὰ γὰρ ἐς τὸν θάνατον Σοφοκλεῖ πεποιημένα τὸν Οἰδίποδος Ὀμηρος οὐκ εἶα μοι δόξαι

ΑΤΤΙΚΑ

είχαν αποβιβαστεί στη γη τους. Όταν γύρισε, όμως, είπε ότι οι Λακεδαιμόνιοι ανέβαλαν την εκστρατεία, γιατί είχαν έθιμο να μην αρχίζουν πολεμικές επιχειρήσεις, προτού γεμίσει το φεγγάρι. Ο Φιλιππίδης έλεγε ακόμα πως, όταν ο Πάνας τον συνάντησε στο βουνό Παρθένιο, του είπε πως είναι στο πλευρό των Αθηναίων και θα πολεμούσε μαζί τους στον Μαραθώνα. Αυτόν λοιπόν τον θεό τίμησαν για την υπόσχεση του.

Αρεως Πάγος.

5. Υπάρχει ο λεγόμενος Άρειος Πάγος, διότι δικάστηκε πρώτη φορά ο Άρης. Έχω ήδη αναφέρει πώς ο Αλιρρόθιος φονεύτηκε από τον Άρη και για ποιο λόγο. Λένε πως αργότερα δικάστηκε εδώ και ο Ορέστης για τον φόνο της μητέρας του. Εδώ βρίσκεται και βωμός της Αρείας Αθηνάς, που αφιέρωσε, όταν αθωώθηκε. Τις ακατέργαστες πέτρες, στις οποίες στέκονται οι κατηγορούμενοι και οι κατήγοροι, τις λένε της Ύβρεως και της Αναίδειας.

6. Εκεί κοντά είναι το ιερό των θεών, που οι Αθηναίοι αποκαλούν Σεμνές κι ο Ησίοδος στη Θεογονία τις ονομάζει Ερινύες. Ο Αισχύλος ήταν ο πρώτος που τις παρίστανε με φίδια μαζί με τα μαλλιά στο κεφάλι τους. Τα αγάλματα αυτά, όπως και των υποχθόνιων θεών που βρίσκονται εδώ, δεν προκαλούν κανένα φόβο. Υπάρχουν και αγάλματα του Πλούτωνα, του Ερμή και της Γης. Στο σημείο αυτό προσφέρουν θυσίες όσοι αθώνονται στον Άρειο Πάγο. Προσφέρουν θυσίες και για άλλους λόγους ξένοι, αλλά και πολίτες της Αθήνας.

7. Στον περίβολο υπάρχει μνημείο του Οιδίποδα" ερευνώντας έμαθα ότι τα οστά του μεταφέρθηκαν εδώ από τη Θήβα. Και όσα λέει ο Σοφοκλής σχετικά με τον θάνατο του Οιδίποδα, δεν μου επιτρέπει να τα πιστέψω ο Όμηρος, ο οποίος λέει ότι, μόλις πέθανε ο Οιδίποδας, ο Μηκιστέας

πιστά, ὃς ἔφη Μηκιστέα τελευτήσαντος Οἰδίποδος ἐπιτάφιον ἐλθόντα ἐς Θήβας ἀγωνίσασθαι.

Ἔστι δὲ Ἀθηναίοις καὶ ἄλλα δικαστήρια οὐκ ἐς τοσοῦτο δόξης ἦκοντα. τὸ μὲν οὖν καλούμενον παράβυστον καὶ τριγώνον, τὸ μὲν ἐν ἀφανεί τῆς πόλεως ὃν καὶ ἐπ' ἐλαχίστοις συνιόντων ἐς αὐτό, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ σχήματος ἔχει τὰ ὀνόματα· βατραχιοῦν δὲ καὶ φοινικιοῦν ἀπὸ χρωμάτων [τὸ δὲ] καὶ ἐς τόδε διαμεμένηκεν ὀνομάζεσθαι. τὸ δὲ μέγιστον καὶ ἐς ὃ πλεῖστοι συνίασιν, ἡλιαίαν καλοῦσιν. ὁπόσα δὲ ἐπὶ τοῖς φονεῦσιν, ἔστιν ἄλλα· καὶ ἐπὶ Παλλαδίῳ καλοῦσι καὶ τοῖς ἀποκτείνασιν <ἀκουσί> ὡς κρίσις καθέστηκε. καὶ ὅτι μὲν Δημοφῶν πρῶτος ἐνταῦθα ὑπέσχεε δίκας, ἀμφισβητοῦσιν οὐδένε· ἐφ' ὧ τῳ δέ, διάφορα ἐς τοῦτο εἴρηται. Διομήδην φασὶν ἀλούσης Ἰλίου ταῖς ναυσὶν ὀπίσω κομίζεσθαι, καὶ ἤδη τε νύκτα ἐπέχειν ὡς κατὰ Φάληρον πλέοντες γίνονται καὶ τοὺς Ἀργεῖους ὡς ἐς πολεμίαν ἀποβῆναι τὴν γῆν, ἄλλην που δόξαντας ἐν τῇ νυκτὶ καὶ οὐ τὴν Ἀττικὴν εἶναι. ἐνταῦθα Δημοφῶντα λέγουσιν ἐκβοηθήσαντα, οὐκ ἐπιστάμενον οὐδὲ τοῦτον τοὺς ἀπὸ τῶν νεῶν ὡς εἰσὶν Ἀργεῖοι, καὶ ἄνδρας αὐτῶν ἀποκτεῖναι καὶ τὸ Παλλάδιον ἀρπάσαντα οἷχεσθαι, Ἀθηναῖόν τε ἄνδρα οὐ προϊδόμενον ὑπὸ τοῦ ἵππου τοῦ Δημοφῶντος ἀνατραπῆναι καὶ συμπατηθέντα ἀποθανεῖν· ἐπὶ τούτῳ Δημοφῶντα ὑποσχεῖν δίκας οἱ μὲν τοῦ συμπατηθέντος τοῖς προσήκουσιν, οἱ δὲ Ἀργεῖων φασὶ τῷ κοινῷ. ἐπὶ Δελφινίῳ δὲ κρίσις καθέστηκεν ἐργάσασθαι φόνον σὺν τῷ δικαίῳ φαμένοις, ὁποῖόν τι καὶ Θησεὺς παρεχόμενος ἀπέφυγεν, ὅτε Πάλλαντα ἐπαναστάντα καὶ τοὺς παῖδας ἔκτεινε·

ΑΤΤΙΚΑ

πήγε στη Θήβα και συμμετείχε σε επιτάφίους αγώνες.

8. Οι Αθηναίοι έχουν και άλλα δικαστήρια, που δεν έχουν τόσο μεγάλη φήμη. Το ένα λέγεται «παράβυστο» και το άλλο «τρίγωνο»· το πρώτο ονομάστηκε έτσι επειδή βρίσκεται σε μη κεντρικό μέρος της πόλης και εκδικάζονται εκεί ασήμαντες υποθέσεις, ενώ το δεύτερο πήρε το όνομα του από το σχήμα του. Άλλο λέγεται «βατραχιούν» [πράσινο] κι άλλο «φοινικιούν» [πορφυρό], ανάλογα με το χρώμα τους και έτσι ονομάζονται μέχρι σήμερα. Το πιο μεγάλο δικαστήριο, στο οποίο συγκεντρώνονται οι περισσότεροι είναι το λεγόμενο Ηλιαία. Για τους φόνους υπάρχει, ανάμεσα σε άλλα, και αυτό που ονομάζουν «επί Παλλαδίω», το οποίο εκδικάζει υποθέσεις ακούσιας ανθρωποκτονίας. Όλοι συμφωνούν πως ο πρώτος που δικάστηκε εδώ ήταν ο Δημοφώντας· για την αιτία όμως υπάρχουν διαφορετικές απόψεις.

9. Λένε πως, όταν κυριεύτηκε η Τροία κι ο Διομήδης επέστρεφε με τα πλοία του στην πατρίδα, μόλις πλησίασε στο Φάληρο, νύχτωσε. Επειδή οι Αργείοι στο σκοτάδι νόμισαν ότι βρίσκονταν σε άλλη χώρα κι όχι στην Αττική, έκαναν απόβαση στο Φάληρο σαν σε γη εχθρική. Ο Δημοφώντας έσπευσε να τους αποκρούσει, χωρίς κι ο ίδιος να γνωρίζει ότι αυτοί που έκαναν απόβαση ήταν Αργείοι. Σκότωσε αρκετούς από αυτούς και, αφού πήρε το Παλλάδιο¹⁷⁴, έφυγε. Στη συνέχεια το άλογο του Δημοφώντα έριξε κάτω, πάτησε και σκότωσε έναν Αθηναίο [πολεμιστή], που δεν τον είχε δει. Γι' αυτό ο Δημοφώντας παραπεμφθηκε σε δίκη για φόνο, άλλοι λένε από την οικογένεια του σκοτωμένου κι άλλοι από το κοινό των Αργείων.

10. Στο «επί Δελφινίω» δικαστήριο δικάζονται όσοι ισχυρίζονται ότι διέπραξαν φόνο δικαιολογημένα, όπως ο Θησέας που αθωώθηκε για τον φόνο του Πάλλαντα και των γιων του που επαναστάτησαν. Προτού αθωωθεί ο

πρότερον δὲ πρὶν ἢ Θησεὺς ἀφείθῃ, καθεισστήκει πᾶσι φεύγειν κτείναντα ἢ κατὰ ταῦτά θνήσκειν μένοντα. τὸ δὲ ἐν πρυτανείῳ καλούμενον, ἔνθα τῷ σιδήρῳ καὶ πᾶσιν ὁμοίως τοῖς ἀνύχοις δικάζουσιν, ἐπὶ τῷδε ἄρξασθαι νομίζω. Ἀθηναίων βασιλεύοντος Ἐρεχθέως, τότε πρῶτον βοῦν ἔκτεινεν ὁ βουφόνος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Πολιέως Διός· καὶ ὁ μὲν ἀπολιπὼν ταύτην τὸν πέλεκυν ἀπῆλθεν ἐκ τῆς χώρας φεύγων, ὁ δὲ πέλεκυς παραντίκα ἀφείθῃ κριθεὶς καὶ ἐς τόδε ἀνὰ πᾶν ἔτος κρίνεται. λέγεται μὲν δὴ καὶ ἄλλα τῶν ἀνύχων αὐτόματα ἐπιθεῖναι σὺν τῷ δικαίῳ τιμωρίαν ἀνθρώποις· ἔργον δὲ κάλλιστον καὶ δόξῃ φανερώτατον ὁ Καμβύσου παρέσχετο ἀκινάκης. ἔστι δὲ τοῦ Πειραιῶς πρὸς θαλάσσην Φρεαττὺς· ἐνταῦθα οἱ πεφευγότες, ἣν ἀπελθόντας ἕτερον ἐπιλάβῃ σφᾶς ἔγκλημα, πρὸς ἀκροαμένους ἐκ τῆς γῆς ἀπὸ νεῶς ἀπολογοῦνται· Τεῦκρον πρῶτον λόγος ἔχει Τελαμῶνι οὕτως ἀπολογήσασθαι μηδὲν ἐς τὸν Αἴαντος θάνατον εἰργάσθαι. τάδε μὲν οὖν εἰρήσθω μοι τῶνδε ἔνεκα, γινῶναι ὁπόσοις μέτεστι σπουδῆς ἐς τὰ δικαστήρια·

- 29 τοῦ δὲ Ἀρείου πάγου πλησίον δείκνυται ναῦς ποιηθεῖσα ἐς τὴν τῶν Παναθηναίων πομπήν. καὶ ταύτην μὲν ἤδη πού τις ὑπερεβάλετο· τὸ δὲ ἐν Δήλῳ πλοῖον οὐδένα πω νικήσαντα οἶδα, καθῆκον ἐς ἐννέα ἑρέτας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Ἀθηναίοις δὲ καὶ ἔξω πόλεως ἐν τοῖς δήμοις καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς θεῶν ἐστὶν ἱερὰ καὶ ἡρώων καὶ ἀνδρῶν τάφοι· ἐγγυτάτῳ δὲ Ἀκαδημία, χωρίον ποτὲ

ΑΤΤΙΚΑ

Θησέας, συνηθιζόταν κάθε φονιάς να εξορίζεται ή να θανατώνεται με τον ίδιο τρόπο. Τπάρχει και το δικαστήριο το λεγόμενο «εν Πρυτανείο», όπου δικάζονται σιδερένια κι άλλα άψυχα πράγματα και πιστεύω ότι άρχισε η λειτουργία του ως εξής. Την εποχή που βασιλιάς των Αθηναίων ήταν ο Ερεχθέας, σκότωσε για πρώτη φορά βόδι στον βωμό του Πολιέα Δία ο βουφόνος και αφήνοντας εκεί τον πέλεκυ έφυγε από τη χώρα εξόριστος. Ο εγκαταλειμμένος πέλεκυσ δικάστηκε κι αμέσως αθωώθηκε" δικάζεται μάλιστα γι' αυτό τον λόγο κάθε χρονια.

11. Λένε πως πολλά άψυχα τιμωρούν δίκαια τους ανθρώπους. Πιο σπουδαίο και φημισμένο είναι ο ακινάκης του Καμβύση¹⁷⁵. Κοντά στη θάλασσα, στον Πειραιά, βρίσκεται η Φρεαττύδα. Εδώ οι εξόριστοι, για τους οποίους, αφού φύγουν, προκύπτει νέο αδίκημα, απολογούνται από πλοίο προς αυτούς που τους ακούν από τη στεριά. Σύμφωνα με τον μύθο, ο πρώτος που απολογήθηκε με αυτό τον τρόπο ήταν ο Τεύκρος προς τον Τελαμώνα ότι δεν είχε καμιά ανάμειξη στον θάνατο του Αίαντα. Αυτά τα ανέφερα για όσους ενδιαφέρονται ιδιαίτερα να μάθουν για τα δικαστήρια.

29. Κοντά στον Άρειο Πάγο δείχνουν ένα πλοίο, που κατασκευάστηκε για την πομπή των Παναθηναίων. Αυτό το πλοίο ήδη πια έχει ξεπεραστεί. Κανείς όμως δεν γνωρίζω να ξεπέρασε το πλοίο της Δήλου, που έχει εννιά σειρές κωπηλατών κάτω από το κατάστρωμα.

Ακαδημία.

2. Οι Αθηναίοι έχουν επίσης έξω από την πόλη, στους δήμους και κατά μήκος των οδών, ιερά θεών και ηρώων και τάφους ανδρών. Πολύ κοντά επίσης βρίσκεται η Ακαδημία¹⁷⁶, τόπος που κάποτε ανήκε σε ιδιώτη, ενώ στην

ἀνδρὸς ἰδιώτου, γυμνάσιον δὲ ἐπ' ἐμοῦ. κατιούσι δ' ἐς
 αὐτὴν περιβολὸς ἐστὶν Ἀρτέμιδος καὶ ξόανα Ἀρίστης
 καὶ Καλλίστης· ὥς μὲν ἐγὼ δοκῶ καὶ ὁμολογεῖ τὰ ἔπη τὰ
 Πάμφω, τῆς Ἀρτέμιδός εἰσιν ἐπικλήσεις αὗται, λεγόμενον
 δὲ καὶ ἄλλον ἐς αὐτὰς λόγον εἰδὼς ὑπερβήσομαι.
 καὶ ναὸς οὐ μέγας ἐστίν, ἐς ὃν τοῦ Διονύσου τοῦ
 Ἐλευθερέως τὸ ἄγαλμα ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσιν ἐν
 τεταγμέναις ἡμέραις. ἱερὰ μὲν σφισι ταύτῃ τοσαυτά
 ἐστί, τάφοι δὲ Θρασυβούλῳ μὲν πρῶτον τοῦ Λύκον,
 ἀνδρὸς τῶν τε ὕστερον καὶ ὅσοι πρὸ αὐτοῦ γεγόνασιν
 Ἀθηναίους λόγιμοι τὰ πάντα ἀρίστον—παρέντι δέ μοι τὰ
 πλείω τοσάδε ἐς πίστιν ἀρκέσει τοῦ λόγον· τυραννίδα γὰρ
 ἔπαυσε τῶν τριάκοντα καλουμένων σὺν ἀνδράσιν ἐξήκοντα
 τὸ κατ' ἀρχὰς ὀρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν, καὶ Ἀθηναίους
 στασιάζοντας διαλλαγῆναι καὶ συνθεμένους ἔπεισε
 < τοῖς νόμοις ἐμ > μεῖναι—. πρῶτος μὲν ἐστὶν οὗτος
 τάφος, ἐπὶ δὲ αὐτῷ Περικλέους τε καὶ Χαβρίου καὶ
 Φορμίωνος. ἔστι δὲ καὶ πᾶσι μνημα Ἀθηναίους ὁπόσοις
 ἀποθανεῖν συνέπεσεν ἔν τε ναυμαχίαις καὶ ἐν μάχαις
 πεζαῖς πλὴν ὅσοι Μαραθῶνι αὐτῶν ἡγωνίσαντο· τούτοις
 γὰρ κατὰ χώραν εἰσὶν οἱ τάφοι δι' ἀνδραγαθίαν, οἱ δὲ
 ἄλλοι κατὰ τὴν ὁδὸν κεῖνται τὴν ἐς Ἀκαδημίαν, καὶ
 σφῶν ἐστᾶσιν ἐπὶ τοῖς τάφοις στῆλαι τὰ ὀνόματα καὶ τὸν
 δῆμον ἐκάστου λέγουσαι. πρῶτοι δὲ ἐτάφησαν οὓς ἐν
 Θοράκῃ ποτὲ ἐπικρατοῦντας μέχρι Δραβησκοῦ τῆς χώρας
 Ἰδωνοὶ φονεύουσιν ἀνέλπιστοι ἐπιθέμενοι· λέγεται δὲ
 καὶ ὥς κεραννοὶ πέσοιεν ἐς αὐτούς. στρατηγοὶ δὲ ἄλλοι
 τε ἦσαν καὶ Λέαγρος, ᾧ μάλιστα ἐπετέτραπτο ἡ δύναμις,

ΑΤΤΙΚΑ

εποχή μου είναι γυμνάσιο. Κατεβαίνοντας προς αυτήν συγγεντάς τον περίβολο της Άρτεμης και τα ξόανα της Αρίστης και της Καλλίστης, που όπως εγώ νομίζω συμφωνεί και το ποίημα του Πάμφω. Αυτά τα ονόματα είναι επικλήσεις της Άρτεμης" ενώ γνωρίζω και άλλα που λέγονται γι' αυτές, θα τα παραλείψω. Τπάρχει και μικρός ναός, μέσα στον οποίο φέρνουν το άγαλμα του Διονύσου του Ελευθερέα, που μεταφέρουν κάθε χρόνο σε καθορισμένες μέρες.

3. Σ' αυτό τον τόπο υπάρχουν αυτά τα ιερά, καθώς και οι τάφοι πρώτα του Θρασύβουλου, του γιου του Λύκου, άνδρα που θεωρείται ο γενναιότερος από τους εκλεκτούς Αθηναίους και από τους μεταγενεστέρους του και απ' όσους έζησαν πριν απ' αυτόν —θα παραλείψω τα περισσότερα και θ' αναφέρω μόνο όσα κάνουν πιστευτή την άποψη μου. Εκείνος κατέλυσε την τυραννία των λεγόμενων τριάκοντα¹⁷⁷, ξεκινώντας στην αρχή με εξήντα άνδρες από τη Θήβα και έπεισε τους Αθηναίους που στασίασαν να συμφιλιωθούν και να μείνουν πιστοί στη συμφωνία. Πρώτος είναι αυτός ο τάφος και κοντά σ' αυτόν του Περικλή, του Χαβρία και του Φορμίωνα.

4. Υπάρχει επίσης τάφος προς τιμήν όλων των Αθηναίων που σκοτώθηκαν στις ναυμαχίες και στις μάχες στην ξηρά, εκτός από κείνους που αγωνίστηκαν στον Μαραθώνα. Γιατί οι τάφοι αυτών βρίσκονται στον τόπο της ηρωικής πράξης τους, ενώ οι άλλοι στον δρόμο που οδηγεί στην Ακαδημία. Πάνω σ' αυτούς είναι τοποθετημένες στήλες, στις οποίες αναφέρονται τα ονόματα και ο δήμος καθενός. Πρώτοι τάφηκαν εκείνοι που κυριάρχησαν κάποτε στη Θράκη μέχρι τη Δραβησκό και τους οποίους φόνευσαν οι Ηδωνοί, αφού έκαναν αιφνιδιαστική επίθεση. Λέγεται επίσης ότι έπεσαν πάνω τους κεραυνοί.

5. Στρατηγοί ήταν και άλλοι και ο Λεάγρος, αρχηγός της δύναμης, και ο Σωφάνης από τη Δεκέλεια, ο οποίος

καὶ Δεκελεὺς Σωφάνης, ὃς τὸν Ἀργεῖόν ποτε πένταθλον Νεμείων ἀνηρημένον νίκην ἀπέκτεινεν Εὐρυβάτην βοηθοῦντα Αἰγινήταις. στρατὸν δὲ ἔξω τῆς Ἑλλάδος Ἀθηναῖοι τρίτον τοῦτον ἔστειλαν· Πριάμῳ μὲν γὰρ καὶ Τρῳσὶ πάντες Ἕλληνες ἀπὸ κοινοῦ λόγον κατέστησαν ἐς πόλεμον, Ἀθηναῖοι δὲ ἰδίᾳ μετ' Ἰολάου τε ἐς Σαρδῶν καὶ δευτέραν ἐς τὴν νῦν Ἰωνίαν ἐστράτευσαν καὶ τρίτον δὴ τότε ἐς τὴν Θράκην. ἔστι δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μνήματος στήλη μαχομένους ἔχουσα ἱππεῖς· Μελάνωπός σφισὶν ἔστι καὶ Μακάρτατος ὀνόματα, οὓς κατέλαβεν ἀποθανεῖν ἐναντία Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν τεταγμένους, ἔνθα τῆς Ἑλεωνίας εἰσὶ χώρας πρὸς Ταναγραῖους ὄροι. καὶ Θεσσαλῶν τάφος ἐστὶν ἱππέων κατὰ παλαιὰν φιλίαν ἐλθόντων, ὅτε σὺν Ἀρχιδάμῳ Πελοποννήσιοι πρῶτον ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀττικὴν στρατιᾷ, καὶ πλησίον τοξόταις Κρησὶν· αὐθις δὲ ἐστὶν Ἀθηναίων μνήματα Κλεισθένους, ᾧ τὰ ἐς τὰς φυλὰς αἱ νῦν καθεστᾶσιν εὐρέθη, καὶ ἱππεῦσιν ἀποθανοῦσιν ἥνικα συνεπελάβοντο οἱ Θεσσαλοὶ τοῦ κινδύνου. ἐνταῦθα καὶ Κλεωναῖοι κεῖνται, μετὰ Ἀργείων ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐλθόντες· ἐφ' ὅτῳ δέ, γράφω τοῦ λόγον μοι κατελθόντος ἐς τοὺς Ἀργεῖους. καὶ Ἀθηναίων δ' ἔστι τάφος, οἱ πρὶν ἢ στρατεῦσαι τὸν Μῆδον ἐπολέμησαν πρὸς Αἰγινήτας. ἦν δὲ ἄρα καὶ δῆμον δίκαιον βούλευμα, εἰ δὴ καὶ Ἀθηναῖοι μετέδωκαν δούλοις δημοσίᾳ ταφῆναι καὶ τὰ ὀνόματα ἐγγραφῆναι στήλῃ· δηλοῖ δὲ ἀγαθοὺς σφᾶς ἐν τῷ πολέμῳ γενέσθαι περὶ τοὺς δεσπότας. ἔστι δὲ καὶ ἀνδρῶν ὀνόματα ἄλλων, διάφορα δὲ σφισι τὰ χωρία τῶν ἀγώνων· καὶ γὰρ τῶν ἐπ'

ΑΤΤΙΚΑ

σκότωσε τον Ευρυβάτη από το Άργος, που κάποτε είχε νικήσει στο πένταθλο στα Νέμεια, ο οποίος βοηθούσε τους Αιγινήτες. Αυτός ο στρατός ήταν ο τρίτος που έστειλαν οι Αθηναίοι έξω από την Ελλάδα, γιατί εναντίον του Πριάμου και των Τρώων πολέμησαν όλοι οι Έλληνες έχοντας κοινή αφορμή· μόνοι εκστράτευσαν οι Αθηναίοι με τον Ιόλαο στη Σαρδώ, για δεύτερη φορά στη σημερινή Ιωνία και για τρίτη φορά στη Θράκη.

6. Μπροστά στον τάφο υπάρχει στήλη που παριστάνει μαχόμενους ιππείς" τα ονόματα τους είναι ο Μελάνωπος και ο Μακάρτατος, οι οποίοι έτυχε να σκοτωθούν, ενώ είχαν παραταχτεί εναντίον των Λακεδαιμονίων και των Βοιωτών, εκεί όπου είναι τα σύνορα της Ελεωνίας και της Τανάγρας. Τπάρχει και ένας τάφος Θεσσαλών ιππέων, οι οποίοι εξαιτίας της παλιάς φιλίας ήρθαν, όταν οι Πελοποννήσιοι μαζί με τον Αρχίδαμο εισέβαλαν με στρατό στην Αττική" κοντά σ' αυτόν υπάρχουν τάφοι τοξοτών από την Κρήτη. Υπάρχουν επίσης μνήματα Αθηναίων: του Κλεισθένη, από τον οποίον ορίστηκαν οι φυλές και προς τιμήν των ιππέων που σκοτώθηκαν, όταν οι Θεσσαλοί ανέλαβαν αυτόν τον αγώνα από κοινού με τους Αθηναίους.

7. Εδώ βρίσκονται θαμμένοι κάποιοι Κλεωναίοι που ήρθαν μαζί με τους Αργείους στην Αττική. Θα γράψω την αιτία, όταν η διήγηση μου φτάσει στους Αργείους. Τπάρχει και τάφος των Αθηναίων, οι οποίοι πριν από την εκστρατεία των Μήδων πολέμησαν ενάντια στους Αιγινήτες. Ήταν λοιπόν δίκαιη η απόφαση του δήμου, το ότι και οι Αθηναίοι είχαν δώσει το δικαίωμα να θάβονται δημόσια οι δούλοι και ν' αναγράφονται τα ονόματα τους σε στήλη. Αυτό φανεώνει ότι οι δούλοι υπήρξαν γενναίοι στον πόλεμο με τους αφέντες τους. Υπάρχουν και ονόματα άλλων ανδρών, είναι όμως διαφορετικοί οι τόποι στους οποίους αγωνίστηκαν. Και των πιο διακεκριμένων απ'

Ὅλυνθον ἐλθόντων οἱ δοκιμώτατοι καὶ Μελήσανδρος ἐς τὴν ἄνω Καρίαν ναυσὶν ἀναπλεύσας διὰ τοῦ Μαιάνδρου, ἐτάφησαν δὲ καὶ οἱ τελευτήσαντες πολεμοῦντος Κασσάνδρου καὶ οἱ συμμαχήσαντες τότε Ἀργείων. προαχθῆναι δὲ οὕτω σφίσι τὴν πρὸς Ἀργείους λέγουσι συμμαχίαν Λακεδαιμονίους τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ σείσαντος οἱ εἴλωτες ἐς Ἰθώμην ἀπέστησαν, ἀφεστηκότων δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι βοηθοὺς καὶ ἄλλους καὶ παρὰ Ἀθηναίων μετεπέμποντο· οἱ δὲ σφισιν ἐπιλέκτους ἄνδρας ἀποστέλλουσι καὶ στρατηγὸν Κίμωνα τὸν Μιλτιάδου. τούτους ἀποπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸς ὑποψίαν Ἀθηναίους δὲ οὐκ ἀνεκτὰ ἐφαίνετο περιβρίσθαι, καὶ ὥς ἐκομίζοντο ὀπίσω συμμαχίαν ἐποιήσαντο Ἀργείοις Λακεδαιμονίων ἐχθροῖς τὸν ἅπαντα οὐσι χρόνον. ὕστερον δὲ μελλούσης Ἀθηναίων ἐν Τανάγρα γίνεσθαι πρὸς Βοιωτοὺς καὶ Λακεδαιμονίους μάχης, ἀφίκοντο Ἀθηναίους Ἀργεῖοι βοηθοῦντες· καὶ παραντίκα μὲν ἔχοντας πλέον τοὺς Ἀργείους νῦν ἐπελθοῦσα ἀφείλετο τὸ σαφὲς τῆς νίκης, ἐς δὲ τὴν ὕστεραίαν ὑπῆρξε κρατῆσαι Λακεδαιμονίοις Θεσσαλῶν προδόντων Ἀθηναίους. καταλέξει δέ μοι καὶ τούσδε ἐπῆλθεν, Ἀπολλόδωρον ξένων ἡγεμόνα, ὃς Ἀθηναῖος μὲν ἦν, ἐκπεμφθεὶς δὲ ὑπὸ Ἀρσίτου σατραπίου τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας διεφύλαξε Περινθίους τὴν πόλιν ἐσβεβληκότος ἐς τὴν Περινθίαν Φιλίππου στρατῷ· οὗτός τε οὖν ἐνταῦθα τέθαιπται καὶ Εὐβουλος ὁ Σπινθάρου καὶ ἄνδρες οἷς ἀγαθοῖς οὖσιν οὐκ ἐπηρεαζόθησε τύχῃ χρηστή, τοῖς μὲν ἐπιθεμένοις τυραννοῦντι Λαχάρει, οἱ δὲ τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν ἐβούλευσαν Μακεδόνων φρουρούντων, πρὶν δὲ εἰργάσθαι τὸ ἔργον

ΑΤΤΙΚΑ

αυτούς που εκστράτευσαν στην Όλυνθο, όπως και του Μελησάνδρου, που έπλευσε με πλοία στην άνω Καρία μέσω του ποταμού Μαιάνδρου.

8. Τάφηκαν και αυτοί που πέθαναν στον πόλεμο με τον Κάσσανδρο και όσοι Αργείοι συμμάχησαν κάποτε μαζί τους. Λένε ότι η συμμαχία των Αργιτών έγινε μ' αυτό τον τρόπο. Όταν έγινε σεισμός στη χώρα των Λακεδαιμονίων¹⁷⁸, αποστάτησαν οι είλωτες στην Ιθώμη και οι Λακεδαιμόνιοι κάλεσαν σε βοήθεια για την αποστασία και άλλους και τους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι έστειλαν εκλεκτούς άνδρες και για στρατηγό τον Κίμωνα, τον γιο του Μιλτιάδη. Και οι Λακεδαιμόνιοι, επειδή τους υποψίαστηκαν, τους έστειλαν πίσω.

9. Οι Αθηναίοι όμως δεν ανέχτηκαν την προσβολή και ενώ επέστρεφαν, συμμάχησαν με τους Αργείους, οι οποίοι πάντα υπήρξαν εχθροί των Λακεδαιμονίων. Μετά απ' αυτό, όταν επρόκειτο να πολεμήσουν οι Αθηναίοι στην Τανάγρα¹⁷⁹ ενάντια στους Βοιωτούς και τους Λακεδαιμονίους, έφτασαν για να βοηθήσουν τους Αθηναίους οι Αργείοι. Ενώ υπερίσχυαν οι Αργείοι, νύχτωσε και έτσι η νίκη δεν ήταν βέβαιη· την επόμενη μέρα, όμως, επικράτησαν οι Λακεδαιμόνιοι, επειδή οι Θεσσαλοί πρόδωσαν τους Αθηναίους.

10. Θ' αναφέρω κι αυτούς, δηλαδή τον Απολλόδωρο, τον αρχηγό των μισθοφόρων, που ήταν Αθηναίος και στάλθηκε από τον Αρσίτη, τον σατράπη της Φρυγίας του Ελλησπόντου, για να διασώσει την πόλη των Περινθίων, όταν ο Φίλιππος είχε εισβάλει με τον στρατό του στην Περινθία. Αυτός λοιπόν έχει ταφεί εδώ, καθώς και ο Εύβουλος, ο γιος του Σπινθάρου, και άλλοι άνδρες, οι οποίοι, αν και ήταν ανδρείοι, δεν ήταν τυχεροί, δηλαδή αυτοί που επιτέθηκαν ενάντια στον τύραννο Λαχάρη και εκείνοι που σχεδίασαν την κατάληψη του Πειραιά, ενώ τον φρουρούσαν οι Μακεδόνες, οι οποίοι προδόθηκαν από τους συνεργούς πριν να

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ὑπὸ τῶν συνειδότην μηνυθέντες ἀπώλοντο. κεῖνται δὲ καὶ οἱ περὶ Κόρινθον πεσόντες· ἐδήλωσε δὲ οὐχ ἥκιστα ὁ θεὸς ἐνταῦθα καὶ αὖθις ἐν Λεύκτροις τοὺς ὑπὸ Ἑλλήνων καλουμένους ἀνδρείους τὸ μηδὲν ἄνευ Τύχης εἶναι, εἰ δὴ Λακεδαιμόνιοι, Κορινθίων τότε καὶ Ἀθηναίων, ἔτι δὲ καὶ Ἀργείων καὶ Βοιωτῶν κρατήσαντες, ὕστερον ὑπὸ Βοιωτῶν μόνων ἐν Λεύκτροις ἐς τοσοῦτον ἐκακώθησαν. μετὰ δὲ τοὺς ἀποθανόντας ἐν Κορίνθῳ στήλην ἐπὶ τοῖσδε ἐστάναι τὴν αὐτὴν σημαίνει τὰ ἐλεγεῖα, τοῖς μὲν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ τελευτήσασιν, τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἡπείρου διαφθαρῆναι δηλοῖ, τοὺς δὲ ἐν Σικελίᾳ. γεγραμμένοι δέ εἰσιν οἱ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς· Νικίας δὲ ἐπὶ τῷδε παρείθη, γράφω δὲ οὐδὲν διάφορα ἢ Φίλιστος, ὃς ἔφη Δημοσθένην μὲν σπονδὰς ποιήσασθαι τοῖς ἄλλοις πλὴν αὐτοῦ καὶ ὥς ἡλίσκετο αὐτὸν ἐπιχειρεῖν ἀποκτεῖναι, Νικία δὲ τὴν παράδοσιν ἐθελοντῇ γενέσθαι· τούτων ἕνεκα οὐκ ἐνεγράφη Νικίας τῇ στήλῃ, καταγνωσθεὶς αἰχμάλωτος ἐθελοντῆς εἶναι καὶ οὐκ ἀνὴρ πολέμου πρέπων. εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ καὶ οἱ μαχεσάμενοι περὶ Θράκην καὶ ἐν Μεγάροις καὶ ἠνίκα Ἀρκάδας τοὺς ἐν Μαντινείᾳ καὶ Ἡλείους ἔπεισεν Ἀλκιβιάδης Λακεδαιμονίων ἀποστῆναι καὶ οἱ πρὶν ἐς Σικελίαν ἀφικέσθαι Δημοσθένην Συρακουσίων κρατήσαντες. ἐτάφησαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχῆσαντες καὶ ὅσοι Μακεδόνων ἐναντία ἡγωνίσαντο ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ οἱ

ΑΤΤΙΚΑ

μπει σε εφαρμογή το σχέδιο και σκοτώθηκαν.

11. Βρίσκονται επίσης θαμμένοι κι αυτοί που σκοτώθηκαν στην Κόρινθο. Ο θεός φανέρωσε καλά κι εδώ, όπως και πάλι στα Λεύκτρα, ότι αυτοί που αποκαλούνται από τους Έλληνες γενναίοι δεν είναι τίποτε χωρίς την Τύχη. Οι Λακεδαιμόνιοι, βέβαια, αφού νίκησαν τότε τους Κορινθίους και τους Αθηναίους, καθώς και τους Αργείους και τους Βοιωτούς, κατόπιν μόνο στα Λεύκτρα δεινοπάθησαν τόσο πολύ από τους Βοιωτούς. Μετά απ' αυτούς που πέθαναν στην Κόρινθο, ελεγειακοί στίχοι λένε πως η ίδια η στήλη είναι στημένη και γι' αυτούς που πέθαναν στην Εύβοια και τη Χίο και γι' αυτούς που σκοτώθηκαν στα έσχατα της Ασιατικής ηπείρου και στη Σικελία.

12. Επίσης αναγράφονται τα ονόματα των στρατηγών, εκτός από του Νικία, και των στρατιωτών μαζί με τα ονόματα των Αθηναίων και των Πλαταιέων. Το όνομα του Νικία παραλείφτηκε για τον ακόλουθο λόγο. Αυτά που γράφω είναι σύμφωνα με όσα λέει ο Φίλιστος, ο οποίος είπε ότι ο Δημοσθένης έκανε συνθήκες για χάρη άλλων και όχι του εαυτού του και όταν τον συνέλαβαν επιχείρησε ν' αυτοκτονήσει ενώ ο Νικίας παραδόθηκε με τη θέληση του. Δεν γράφτηκε λοιπόν το όνομα του Νικία σε στήλη, γιατί θεωρήθηκε εκούσια αιχμαλωτισμένος και άνδρας ανάξιος για τον πόλεμο.

13. Πάσχει κι άλλη στήλη, που αναγράφει τα ονόματα αυτών που πολέμησαν και στη Θράκη και στα Μέγαρα και όταν ο Αλκιβιάδης έπεισε τους Αρκάδες της Μαντινείας και τους Ηλείους να αποστατήσουν από τους Λακεδαιμόνιους και εκείνων που νίκησαν τους Συρακούσιους πριν φθάσει στη Σικελία ο Δημοσθένης. Έθαψαν επίσης αυτούς που ναυμάχησαν στον Ελλήσποντο, αυτούς που αγωνίστηκαν εναντίον των Μακεδόνων στη Χαιρώνεια και εκείνους που εκστράτευσαν μαζί με τον Κλέωνα στην

μετὰ Κλέωνος ἐς Ἀμφίπολιν στρατεύσαντες, οἳ τε ἐν
 Αἰθλίῳ τῷ Ταναγραίων τελευτήσαντες καὶ ὅσους ἐς
 Θεσσαλίαν Λεωσθένης ἤγαγε καὶ οἱ πλεύσαντες ἐς
 Κύπρον ὁμοῦ Κίμωνι, τῶν τε σὺν Ὀλυμπιοδώρῳ τὴν
 φρουρὰν ἐκβαλόντων τριῶν καὶ δέκα ἄνδρες οὐ πλείους.
 φασὶ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ Ῥωμαίους ὁμορὸν τινα πολεμοῦσι
 πόλεμον στρατιὰν οὐ πολλὴν πέμψαι, καὶ ὕστερον ναυμα-
 χίας Ῥωμαίων πρὸς Καρχηδονίους γινομένης τριήρεις
 πέντε Ἀττικάι παρεγένοντο· ἔστιν οὖν καὶ τούτοις ἐνταῦ-
 θα τοῖς ἀνδράσιν ὁ τάφος. Τολμίδου δὲ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
 δεδηλωται μὲν ἤδη μοι τὰ ἔργα καὶ ὃν τρόπον ἐτελεύτη-
 σαν· ἴστω δὲ ὅτῳ φίλον κειμένους σφᾶς κατὰ τὴν ὁδὸν
 ταύτην. κεῖνται δὲ καὶ οἱ σὺν Κίμωνι τὸ μέγα ἔργον ἐπὶ
 τῇ πεζῇ καὶ ναυσὶν αὐθημερὸν κρατήσαντες· τέθαιπται δὲ
 καὶ Κόνων καὶ Τιμόθεος, δεῦτεροι μετὰ Μιλτιάδην καὶ Κί-
 μωνα οὗτοι πατὴρ καὶ παῖς ἔργα ἀποδειξάμενοι λαμπρά.
 κεῖται δὲ καὶ Ζήνων ἐνταῦθα ὁ Μνασέου καὶ Χρύσιππος
 ὁ Σολεύς, Νικίας τε ὁ Νικομήδου ζῶα ἄριστος γράφαι
 τῶν ἐφ' αὐτοῦ, καὶ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων οἱ τὸν
 Πεισιστράτον παῖδα Ἰππαρχον ἀποκτείναντες, ῥήτορές
 τε Ἐφιάλτης, ὃς τὰ νόμιμα τὰ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ μάλιστα
 ἐλυμήνατο, καὶ Λυκοῦργος ὁ Λυκόφρωνος. Λυκούργῳ δὲ
 ἐπορίσθη μὲν τάλαντα ἐς τὸ δημόσιον πεντακοσίοις
 πλείονα καὶ ἑξακισχιλίοις ἢ ὅσα Περικλῆς ὁ Ξανθίππου
 συνήγαγε, κατεσκεύασε δὲ πομπεῖα τῇ θεῷ καὶ Νίκας
 χρυσᾶς καὶ παρθένους κόσμον ἑκατόν, ἐς δὲ πόλεμον ὅπλα
 καὶ βέλη καὶ τετρακοσίας ναυμαχοῦσιν εἶναι τριήρεις·

ΑΤΤΙΚΑ

Αμφίπολη¹⁸⁰, όσους σκοτώθηκαν στο Δήλιο της Τανάγρας¹⁸¹, αυτούς που οδήγησε στη Θεσσαλία ο Λεωσθένης, όσους έπλευσαν με τον Κίμωνα στην Κύπρο κι ακόμη εκείνους που έδιωξαν μαζί με τον Ολυμπιόδωρο τη φρουρά των Μακεδόνων, το πολύ δεκατρείς άνδρες.

14. Λένε οι Αθηναίοι ότι έστειλαν μία μικρή βοήθεια και στους Ρωμαίους, όταν αυτοί πολεμούσαν με γείτονες κι αργότερα, όταν έγινε η ναυμαχία των Ρωμαίων με τους Καρχηδονίους, έφτασαν πέντε Αττικές τριήρεις. Υπάρχει λοιπόν και τάφος αυτών των ανδρών. Έδη έχω αναφέρει τις ανδραγαθίες του Τολμίδα και των ανδρών του, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο πέθαναν. Ας γνωρίζει εκείνος που επιθυμεί ότι κι αυτοί είναι θαμμένοι σ' αυτό τον δρόμο. Επιπλέον είναι θαμμένοι αυτοί που νίκησαν μαζί με τον Κίμωνα μέσα σε μια μέρα τη μεγάλη μάχη, στην ξηρά και τη θάλασσα¹⁸².

15. Επίσης έχει ταφεί εδώ ο Κώνωνας και ο Τιμόθεος, που δεύτεροι αυτοί, πατέρας και γιος, μετά τον Μιλτιάδη και τον Κίμωνα κατόρθωσαν ένδοξα έργα. Εδώ είναι θαμμένος ο Ζήνωνας, ο γιος του Μνασέου, και ο Χρύσιππος από τους Σόλους και ο Νικίας, γιος του Νικομήδη, που ήταν άριστος στη ζωγραφική ανάμεσα στους συγχρόνους του. Επίσης ο Αρμόδιος και ο Αριστογείτονας¹⁸³, που σκότωσαν τον Ίππαρχο, γιο του Πεισιστράτου, και ρήτορες, όπως ο Εφιάλτης, που αλλοίωσε τους νόμους του Αρείου Πάγου, και ο Λυκούργος, γιος του Λυκόφρονα.

16. Από τον Λυκούργο εξασφαλίστηκαν για το δημόσιο ταμείο έξι χιλιάδες πεντακόσια τάλαντα περισσότερα απ' όσα συγκέντρωσε ο Περικλής, ο γιος του Ξανθίππου. Ο ίδιος κατασκεύασε σκεύη για τις ιερές πομπές προς τιμήν της θεάς και χρυσές Νίκες και τον στολισμό των εκατό παρθένων, καθώς και όπλα και βέλη και τετρακόσιες τριήρεις για τις ναυμαχίες. Ανάμεσα στα οικοδομήματα,

οικοδομήματα δὲ ἐπετέλεσε μὲν τὸ θέατρον ἐτέρων ὑπαρξαμένων, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἃ ὥκοδόμησεν ἐν Πειραιεὶ νεῶς εἰσιν οἴκοι καὶ τὸ πρὸς τῷ Λυκείῳ καλουμένῳ γυμνάσιον. ὅσα μὲν οὖν ἀργύρου πεποιημένα ἦν καὶ χρυσοῦ, Λαχάρης καὶ ταῦτα ἐσύλησε τυραννήσας· τὰ δὲ οἰκοδομήματα καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι ἦν.

- 30 Πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς Ἀκαδημίαν ἐστὶ βωμὸς Ἐρωτος ἔχων ἐπίγραμμα ὡς Χάρμος Ἀθηναίων πρῶτος Ἐρωτι ἀναθείη. τὸν δὲ ἐν πόλει βωμὸν καλούμενον Ἀντέρωτος ἀνάθημα εἶναι λέγουσι μετοίκων, ὅτι Μέλῃς Ἀθηναῖος μέτοικον ἄνδρα Τιμαγόραν ἐρασθέντα ἀτιμάζων ἀφεῖναι κατὰ τῆς πέτρας αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐς τὸ ὑψηλότατον αὐτῆς ἀνελθόντα· Τιμαγόρας δὲ ἄρα καὶ ψυχῆς εἶχεν ἀφειδῶς καὶ πάντα ὁμοίως κελεύοντι ἤθελε χαρίζεσθαι τῷ μειρακίῳ καὶ δὴ καὶ φέρων ἑαυτὸν ἀφῆκε· Μέλῃτα δέ, ὡς ἀποθανόντα εἶδε Τιμαγόραν, ἐς τοσοῦτο μετανοίας ἐλθεῖν ὡς πεσεῖν τε ἀπὸ τῆς πέτρας τῆς αὐτῆς καὶ οὕτως ἀφείς αὐτὸν ἐτελεύτησε. καὶ τὸ ἐντεῦθεν δαίμονα Ἀντέρωτα τὸν ἀλάστορα τὸν Τιμαγόρου κατέστη τοῖς μετοίκους νομίζειν. ἐν Ἀκαδημίᾳ δὲ ἐστὶ Προμηθέως βωμός, καὶ θεοῦσιν ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν ἔχοντες καιομένας λαμπάδας· τὸ δὲ ἀγώνισμα ὁμοῦ τῷ δρόμῳ φυλάξαι τὴν δᾶδα ἔτι καιομένην ἐστίν, ἀποσβεσθείσης δὲ οὐδὲν ἔτι τῆς νίκης τῷ πρώτῳ, δευτέρῳ δὲ ἀντ' αὐτοῦ μέτεστιν· εἰ δὲ μηδὲ τούτῳ καίοιτο, ὁ τρίτος ἐστὶν ὁ κρατῶν· εἰ δὲ καὶ πᾶσιν ἀποσβεσθείῃ, οὐδεὶς ἐστὶν ὅτῳ καταλείπεται ἡ νίκη. ἔστι δὲ Μουσῶν τε βωμὸς καὶ ἕτερος Ἐρμου καὶ ἔνδον Ἀθηναῖς, τὸν δὲ Ἡρακλέους ἐποίησαν· καὶ φυτόν ἐστιν ἐλαίας, δεύτερον τοῦτο λεγόμενον φανῆραι.

ΑΤΤΙΚΑ

κατασκεύασε το θέατρο, το οποίο είχαν αρχίσει, άλλοι, ενώ τα έργα που έχτισε κατά τη διάρκεια της εξουσίας του στον Πειραιά είναι οι νεώσοικοι και το γυμνάσιο κοντά στο λεγόμενο Λύκειο¹⁸⁴. Όσα είχαν κατασκευαστεί από χρυσό και ασήμι, όταν ο Λαχάρης έγινε τύραννος, τα έκλεψε. Αυτά τα οικοδομήματα σώζονται και μέχρι την εποχή μας.

30. Μπροστά στην είσοδο της Ακαδημίας υπάρχει βωμός του Έρωτα με επιγραφή που λέει ότι ο πρώτος Αθηναίος που πρόσφερε αφιέρωμα στον Έρωτα ήταν ο Χάρμος. Λένε ότι ο βωμός ο λεγόμενος του Αντέρωτα, που βρίσκεται στην πόλη, είναι αφιέρωμα μετοίκων, γιατί κάποιος Αθηναίος με το όνομα Μέλης, απορρίπτοντας τον έρωτα του μετοίκου Τιμαγόρα, τον προκάλεσε ν' ανεβεί στον ψηλότερο βράχο και να πέσει κάτω. Ο Τιμαγόρας, που λίγο ενδιαφερόταν για την ζωή του και ήθελε να ευχαριστεί τον νεαρό, πήδηξε κάτω. Ο Μέλης ένωσε τόσο μετανιωμένος, όταν είδε τον Τιμαγόρα νεκρό, ώστε τον ακολούθησε και πέφτοντας από τον ίδιο βράχο σκοτώθηκε κι αυτός. Από τότε οι μέτοικοι θεωρούν τον Αντέρωτα πνεύμα που πήρε εκδίκηση για τον Τιμαγόρα.

2. Στην Ακαδημία υπάρχει και βωμός του Προμηθέα, από τον οποίο ξεκινούν τρέχοντας με αναμμένες λαμπάδες προς την πόλη. Το αγώνισμα προϋποθέτει ότι όσο τρέχει κανείς δεν θα σβήσει ο δαυλός του. Αν αυτός που φτάσει πρώτος έχει σβησμένη λαμπάδα, χάνει τη νίκη και κερδίζει ο δεύτερος. Αν έχει σβήσει και του δεύτερου ο δαυλός, τότε θεωρείται νικητής ο τρίτος. Κι άμα έχουν σβήσει οι δαυλοί όλων των δρομέων, δεν ανακηρύσσεται κανένας νικητής. Υπάρχει βωμός των Μουσών, του Ερμή και μέσα [στην Ακαδημία] της Αθηνάς· έφτιαξαν και του Ηρακλή. Υπάρχει και δέντρο ελιάς, που λένε ότι είναι το δεύτερο που φύτεψε.

Ἀκαδημίας δὲ οὐ πόρρω Πλάτωνος μνημά ἐστιν, ᾧ
προεσήμεναιεν ὁ θεὸς ἄριστον τὰ ἐς φιλοσοφίαν ἔσεσθαι·
προεσήμεναιε δὲ οὕτω. Σωκράτης τῇ προτέρᾳ νυκτὶ ἣ
Πλάτων ἐμελλεν ἔσεσθαι οἱ μαθητῆς ἐσπτήναί οἱ κύκνον
ἐς τὸν κόλπον εἶδεν ὄνειρον· ἔστι δὲ κύκνω τῷ ὄρνιθι
μουσικῆς δόξα, ὅτι Λιγύων τῶν Ἡριδανοῦ πέραν ὑπὲρ
γῆς τῆς Κελτικῆς Κύκνον ἄνδρα μουσικὸν γενέσθαι
βασιλέα φασί, τελευτήσαντα δὲ Ἀπόλλωνος γνώμη
μεταβαλεῖν λέγουσιν αὐτὸν ἐς τὸν ὄρνιθα. ἐγὼ δὲ βασι-
λεῦσαι μὲν πείθομαι Λίγυσιν ἄνδρα μουσικόν, γενέσθαι
δὲ μοι ἄπιστον ὄρνιθα ἀπ' ἀνδρός. κατὰ τοῦτο τῆς χώρας
φαίνεται πύργος Τίμωνος, ὃς μόνος εἶδε μηδένα τρόπον
εὐδαίμονα εἶναι γενέσθαι πλὴν τοὺς ἄλλους φεύγοντα
ἀνθρώπους. δείκνυται δὲ καὶ χῶρος καλούμενος κολωνὸς
Ἰππιος, ἔνθα τῆς Ἀττικῆς πρῶτον ἐλθεῖν λέγουσιν
Οἰδίποδα — διάφορα μὲν καὶ ταῦτα τῇ Ὀμήρου ποιή-
σει, λέγουσι δ' οὖν —, καὶ βωμὸς Ποσειδῶνος Ἰππίου
καὶ Ἀθηνᾶς Ἰππίας, ἡρῶν δὲ Πειριθίου καὶ Θησέως
Οἰδίποδός τε καὶ Ἀδράστου. τὸ δὲ ἄλσος τοῦ Ποσειδῶ-
νος καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησεν Ἀντίγονος ἐσβαλὼν, καὶ
ἄλλοτε στρατιᾷ κακώσας Ἀθηναίους τὴν γῆν.

- 31 Ἀἱμοὶ δὲ οἱ μικροὶ τῆς Ἀττικῆς, ὥς ἔτυχεν ἕκαστος
οἰκισθεῖς, τάδε ἐς μνήμην παρείχοντο· Ἀλιμουσίοις
Θεσμοφόρου Λήμητρος καὶ Κόρης ἐστὶν ἱερόν, ἐν Ζω-
στῆρι ἐπὶ θαλάσσης καὶ βωμὸς Ἀθηνᾶς καὶ Ἀπόλλωνος
καὶ Ἀρτέμιδος καὶ Λητοῦς. τεκεῖν μὲν οὖν Λητῶ τοὺς
παῖδας ἐνταῦθα οὗ φασι, λύσασθαι δὲ τὸν ζωστήρῃ ὥς

3. Κοντά στην Ακαδημία βρίσκεται ο τάφος του Πλάτωνα¹⁸⁵. Ο θεός του φανέρωσε από νωρίς πως θα γινόταν ο μεγαλύτερος φιλόσοφος. Ο Σωκράτης, όταν θα γινόταν μαθητής του ο Πλάτωνας, την προηγούμενη νύχτα ονειρεύτηκε κύκνο να πετάει και να κουρνιάζει στην αγκαλιά του. Οι κύκνοι συνδέονται συνήθως με την τέχνη της μουσικής, γιατί λένε πως ένας μουσικός με το όνομα Κύκνος είχε γίνει βασιλιάς των Λιγύων στη χώρα απέναντι από τον Ηριδανό και πέρα από τη γη των Κελτών. Όταν πέθανε, κατά την επιθυμία του Απόλλωνα, μεταμορφώθηκε σε πουλί. Μπορώ να πιστέψω ότι ένας μουσικός κατάφερε να γίνει βασιλιάς των Λιγύων, αλλά δεν δέχομαι πως ένας άνδρας μεταμορφώθηκε σε πουλί.

4. Σ' αυτή την περιοχή της χώρας φαίνεται ο πύργος του Τίμωνα, που ήταν ο μόνος που δεν έβρισκε άλλο τρόπο για την ευτυχία, παρά την απομάκρυνση από τους άλλους ανθρώπους. Εδώ¹⁸⁶ υπάρχει ένα μέρος που λέγεται Ίππιος Κολωνός και που είναι το πρώτο μέρος της Αττικής, όπου λένε ότι ήρθε ο Οιδίποδας —διαφέρουν από την ποίηση του Ομήρου, όσα λέγονται— και βωμός του Ιππίου Ποσειδῶνα και της Ιππίας Αθηνάς και ηρώο του Πειρίθου, του Θησέα, του Οιδίποδα και του Αδράστου. Ο Αντίγονος εισβάλλοντας έκαψε το άλσος του Ποσειδῶνα και τον ναό¹⁸⁷ αυτός είχε καταστρέψει και άλλοτε με τον στρατό του τη γη των Αθηναίων.

Δήμοι Αττικής.

31. Οι μικροί δήμοι της Αττικής, όπως έτυχε να κατοικηθεί ο καθένας, άφησαν τα εξής μνημεία. Στον Αλιμούντα υπάρχει το ιερό της Θεομοφόρου Δήμητρας και της Κόρης, ενώ στον Ζωστήρα¹⁸⁷ κοντά στη θάλασσα υπάρχει βωμός της Αθηνάς, του Απόλλωνα, της Άρτεμης και της Λητώ. Λένε ότι η Λητώ δεν γέννησε εδώ τα παιδιά της,

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

τεξομένην, καὶ τῷ χωρίῳ διὰ τοῦτο γενέσθαι τὸ ὄνομα. Προσπαλτίοις δέ ἐστι καὶ τούτοις Κόρης καὶ Δήμητρος ἱερὸν, Ἀναγυρασίοις δὲ Μητρὸς θεῶν ἱερὸν· Κεφαλῇσι δὲ οἱ Διόσκουροι νομίζονται μάλιστα, Μεγάλους γὰρ σφᾶς οἱ ταῦτη θεοὺς ὀνομάζουσιν. ἐν δὲ Πρασιεῦσιν Ἀπόλλωνός ἐστι ναός· ἐνταῦθα τὰς Ὑπερβορέων ἀπαρχὰς ἰέναι λέγεται, παραδιδόναι δὲ αὐτὰς Ὑπερβορέους μὲν Ἀριμασποῖς, Ἀριμασπὸν δ' Ἰσσηδόσι, παρὰ δὲ τούτων Σκύθας ἐς Σινώπην κομίζειν, ἐντεῦθεν δὲ φέρεσθαι διὰ Ἑλλήνων ἐς Πρασιάς, Ἀθηναίους δὲ εἶναι τοὺς ἐς Δῆλον ἄγοντας· τὰς δὲ ἀπαρχὰς κεκρύφθαι μὲν ἐν καλάμῃ πυρῶν, γινώσκεσθαι δὲ ὑπ' οὐδένων. ἔστι δὲ μνήμα ἐπὶ Πρασιαῖς Ἐρυσίχθονος, ὥς ἐκομίζετο ὀπίσω μετὰ τὴν θεωρίαν ἐκ Δήλου, γενομένης οἱ κατὰ τὸν πλοῦν τῆς τελευτῆς. Κραναὸν δὲ τὸν βασιλεύσαντα Ἀθηναίων ὅτι μὲν ἐξέβαλεν Ἀμφικτύων κηδεστὴν ὄντα, ἔτι πρότερον εἰρηταί μοι· φυγόντα δὲ αὐτὸν σὺν τοῖς στασιώταις ἐς τὸν δῆμον τὸν Λαμπτρέα ἀποθανεῖν τε αὐτοῦ καὶ ταφῆναί φασι, καὶ ἔστι καὶ ἐς ἐμὲ καὶ ἐν τοῖς Λαμπτρεῦσι Κραναοῦ μνήμα. Ἴωνος δὲ τοῦ Ξούθου — καὶ γὰρ οὗτος ὄκησε παρὰ Ἀθηναίοις καὶ Ἀθηναίων ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἑλευσινίους ἐπολεμάρχησε — τάφος ἐν Ποταμοῖς ἐστι τῆς χώρας. ταῦτα μὲν δὴ οὕτω λέγεται, Φλνεῦσι δὲ εἰσι καὶ Μυρρινουσίοις τοῖς μὲν Ἀπόλλωνος Διονυσοδότου καὶ Ἀρτέμιδος Σελασφόρου βωμοὶ Διονύσου τε Ἀνθίου καὶ νυμφῶν Ἰσμηνίδων καὶ Γῆς, ἣν Μεγάλην θεὸν ὀνομάζουσι· ναὸς δὲ ἕτερος ἔχει βωμοὺς Δήμητρος Ἀνησιδώρας < καὶ > Διὸς Κτησίου καὶ Τιθρωνῆς Ἀθηνᾶς καὶ Κόρης Πρωτογόνης καὶ Σεμνῶν ὀνομαζομένων θεῶν· τὸ δὲ ἐν Μυρρινοῦντι ξόανόν ἐστι Κολαινίδος. Ἀθμονεῖς δὲ τιμῶσιν

αλλά ότι μόνο χαλάρωσε τη ζώνη της λίγο πριν γεννήσει. Απ' αυτό πήρε το όνομα της η περιοχή. Έχουν και οι Προσπάλτιοι ιερό της Δήμητρας και της Κόρης, ενώ στους Αναγυρασίους υπάρχει ιερό της Μητέρας των θεών. Οι Κεφαλείς¹⁸⁸ λατρεύουν ιδιαίτερα τους Διοσκούρους και τους αποκαλούν Μεγάλους θεούς.

2. Στις Πρασιές¹⁸⁹ υπάρχει ναός του Απόλλωνα. Λένε ότι εδώ έρχονται οι πρώτοι καρποί [απαρχαί] των Υπερβορείων, ότι οι Υπερβόρειοι τους παραδίδουν στους Αριμασπούς και οι Αριμασποί στους Ισσηδόνες. Απ' αυτούς οι Σκύθες τους πηγαίνουν στη Σινώπη και οι Έλληνες τους μεταφέρουν στις Πρασιές, απ' όπου οι Αθηναίοι τους φέρνουν στη Δήλο. Αυτοί οι πρώτοι καρποί είναι κρυμμένοι μέσα σε άχυρο και κανείς δεν τους βλέπει. Στις Πρασιές υπάρχει και μνήμα του Ερυσίχθονα που πέθανε στο ταξίδι, ενώ επέστρεφε από τη Δήλο μετά το τέλος της θεωρίας.

3. Έχω ήδη πει πως ο Αμφικτύονας έδωξε τον συγγενή του εξ αγχιστείας Κραναό, που ήταν βασιλιάς της Αθήνας. Λένε ότι ο Κραναός και οι σύντροφοι του κατέφυγαν στον δήμο Λαμπτρέα, όπου πέθανε και τάφηκε. Υπάρχει και στην εποχή μου το μνήμα του Κραναού στους Λαμπτρέις. Στην περιοχή Ποταμούς βρίσκεται ο τάφος του Ίωνα, του γιου του Ξούθου —έζησε κι αυτός στην Αθήνα και μάλιστα ήταν πολέμαρχος των Αθηναίων στον πόλεμο εναντίον της Ελευσίνας.

4. Έτσι λένε γι' αυτά. Στη Φλύα¹⁹⁰ και στον Μυρρινούντα υπάρχουν βωμοί του Απόλλωνα Διονυσοδότου, της Άρτεμης Σελασφόρου, του Διονύσου Ανθίου, των Ισμηνίδων νυμφών και της Γης, την οποία μάλιστα ονομάζουν Μεγάλη θεά. Άλλος ναός έχει βωμούς της Δήμητρας Ανησιδώρας, του Δία Κτησίου, της Τιθρωνής Αθηνάς, της Κόρης Πρωτόγονης και των λεγόμενων Σεμνών θεών. Στον Μυρρινούντα έχουν ξόανο της Κολαινίδας. Οι Αθμο-

Ἀμαρυσίαν Ἀρτεμιν· πυνθανόμενος δὲ σαφὲς οὐδὲν ἐς αὐτάς ἐπισταμένους τοὺς ἐξηγητάς εὖρον, αὐτὸς δὲ συμβάλλομαι τῇδε. ἔστιν Ἀμάρυνθος ἐν Εὐβοίᾳ· καὶ γὰρ οἱ ταύτῃ τιμῶσιν Ἀμαρυσίαν, ἑορτὴν δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τῆς Ἀμαρυσίας ἄγουσιν οὐδὲν τι Εὐβοέων ἀφανέστερον· ταύτῃ μὲν γενέσθαι τὸ ὄνομα ἐπὶ τούτῳ παρὰ Ἀθμονεῦσιν ἡγοῦμαι, τὴν δὲ ἐν Μυρρινοῦντι Κολαινίδα ἀπὸ Κολαίνου καλεῖσθαι. γέγραπται δ' ἤδη μοι τῶν ἐν τοῖς δήμοις φάναι πολλοὺς ὥς καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐβασιλεύοντο τῆς Κέκροπος· ἔστι δὲ ὁ Κόλαινος ἀνδρὸς ὄνομα πρότερον ἢ Κέκροφ ἐβασίλευσεν — ὥς οἱ Μυρρινούσιοι λέγουσιν — ἀρξαντος. ἔστι δὲ Ἀχαρναὶ δήμος· οὗτοι θεῶν Ἀπόλλωνα τιμῶσιν Ἀγνιέα καὶ Ἥρακλέα. καὶ Ἀθηναῖς βωμός ἐστιν Ὑγείας· τὴν δ' Ἰππίαν Ἀθηναῖν ὀνομάζουσι καὶ Διόνυσον Μελπόμενον καὶ Κισσὸν τὸν αὐτὸν θεόν, τὸν κισσὸν τὸ φυτὸν ἐνταῦθα πρῶτον φανῆναι λέγοντες.

- 32 Ὅρη δὲ Ἀθηναίοις ἐστὶ Πεντελικὸν ἐνθα λιθοτομίαι, καὶ Πάρνης παρεχομένη θήραν συνῶν ἀγρίων καὶ ἄρκτων, καὶ Ὑμηττὸς ὃς φνέει νομάς μελίσσαις ἐπιτηδειοτάτας πλὴν τῆς Ἀλαζώνων. Ἀλαζῶσι γὰρ συνήθεις ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἐς νομάς ἰοῦσιν εἰσὶν ἄφετοι καὶ μέλισσαι, οὐδὲ σφαῖς ἐς σίμβλους καθεύρξαντες ἔχουσιν· αἱ δὲ ἐργάζονται τε ὥς ἔτυχον τῆς χώρας καὶ συμφυεῖς τὸ ἔργον αὐταῖς ἐστίν, ἰδίᾳ δὲ οὔτε κηρὸν οὔτε μέλι ἀπ' αὐτοῦ ποιήσεις. τοῦτο μὲν τοιοῦτόν ἐστιν, Ἀθηναίοις δὲ τὰ ὄρη καὶ θεῶν ἀγάλματα ἔχει· Πεντελῆσι μὲν Ἀθηναῖς, ἐν Ὑμηττῷ δὲ ἄγαλμά ἐστιν Ὑμηττίου Διός, βωμοὶ δὲ καὶ Ὀμβρίου Διός καὶ Ἀπόλλωνός εἰσι Προοπίου. καὶ ἐν Πάρνηθι Παρνήθιος Ζεὺς χαλκοῦς ἐστὶ καὶ βωμὸς Σημαλέου Διός· ἔστι δὲ ἐν τῇ Πάρνηθι καὶ ἄλλος βωμός, θύουσι

νείς λατρεύουν την Αμαρυσία Άρτεμη.

5. Αφού κατάλαβα ότι οι εξηγητές δεν είχαν έγκυρες πληροφορίες γι' αυτά, συμπεραίνω το εξής. Στην Εύβοια υπάρχει η Αμάρυνθος, όπου λατρεύουν την Αμαρυσία. Έχουν όμως και οι Αθηναίοι γιορτή της Αμαρυσίας, που δεν είναι λιγότερο φημισμένη από την Ευβοϊκή. Νομίζω ότι έτσι πήρε το όνομα αυτό στους Αθμονείς¹⁹¹ και πιστεύω ότι στον Μυρρινούντα ονομάστηκε Κολαινίδα από τον Κόλαιο. Όπως ήδη είπα, πολλοί δήμοι υποστηρίζουν ότι είχαν βασιλιάδες αρχαιότερους από τον Κέκροπα. Όπως λένε στον Μυρρινούντα, ο Κόλαινος κυβερνούσε τη χώρα τους πριν από τον Κέκροπα.

6. Τπάρχει και ο δήμος Αχαρνές. Εκεί λατρεύουν τον Απόλλωνα τον Αγυιέα και τον Ηρακλή. Έχουν και βωμό της Τγείας Αθηνάς. Επονομάζουν την Αθηνά Ιππία και τον ίδιο τον θεό Διόνυσο Μελπόμενο και Κισσό, γιατί ισχυρίζονται ότι εδώ φύτρωσε για πρώτη φορά ο κισσός.

32. Τα όρη της Αττικής είναι το Πεντελικό, όπου υπάρχουν λατομεία, η Πάρνηθα, που προσφέρεται για κυνήγι αγριόχοιρου και αρκούδας, και ο Υμηττός, όπου οι μέλισσες βρίσκουν την πιο κατάλληλη τροφή, με μοναδική εξαίρεση αυτές της περιοχής των Αλαζώνων. Γιατί στους Αλαζώνες οι μέλισσες, όπως και τ' άλλα ζώα, είναι ελεύθερες να τρέφονται και δεν τις κλείνουν σε κυψέλες. Όπου βρεθούν αυτές δουλεύουν και παράγουν μια ουσία που δεν ξεχωρίζεται σε μέλι και κερί.

2. Έτσι έχουν αυτά. Οι Αθηναίοι έχουν στα βουνά τους αγάλματα θεών. Στην Πεντέλη υπάρχει άγαλμα της Αθηνάς, στον Τμηττό του Υμηττίου Δία και βωμοί του Ομβρίου Δία και του Προοπίου Απόλλωνα. Στην Πάρνηθα υπάρχει χάλκινο άγαλμα του Παρνηθίου Δία και βωμός του Σημαλέου Δία. Στην Πάρνηθα υπάρχει κι άλλος βω-

δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοτὲ μὲν Ὅμβριον τοτὲ δὲ Ἀπήμιον
καλοῦντες Δία. καὶ Ἀγχεσμός ὄρος ἐστὶν οὐ μέγα καὶ
Διὸς ἄγαλμα Ἀγχεσμίον.

Πρὶν δὲ ἢ τῶν νήσων ἐς ἀφήγησιν τραπέσθαι, τὰ ἐς
τοὺς δήμους ἔχοντα αὖθις ἐπέξειμι. δημός ἐστι Μαραθῶν
ἴσον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ἀπέχων καὶ Καρύστον
τῆς ἐν Εὐβοίᾳ· ταύτῃ τῆς Ἀττικῆς ἔσχον οἱ βάρβαροι
καὶ μάχῃ τε ἐκρατήθησαν καὶ τινὰς ὥς ἀνήγοντο ἀπώ-
λεσαν τῶν νεῶν. τάφος δὲ ἐν τῷ πεδίῳ Ἀθηναίων ἐστίν,
ἐπὶ δὲ αὐτῷ στηλῆαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων κατὰ
φυλὰς ἐκάστων ἔχουσαι, καὶ ἕτερος Πλαταιεῦσι Βοιω-
τῶν καὶ δούλοις· ἐμαχέσαντο γὰρ καὶ δούλοι τότε
πρῶτον. καὶ ἀνδρός ἐστιν ἰδίᾳ μνήμα Μιλτιάδου τοῦ
Κίμωνος, συμβάσης ὕστερόν οἱ τῆς τελευτῆς Πάρου τε
ἀμαρτῶντι καὶ δι' αὐτὸ ἐς κρίσιν Ἀθηναίοις καταστάντι.
ἐνταῦθα ἀνὰ πᾶσαν νύκτα καὶ ἵππων χρεμετιζόντων καὶ
ἀνδρῶν μαχομένων ἔστιν αἰσθῆσθαι· καταστῆναι δὲ ἐς
ἐναργῆ θεῶν ἐπίτηδες μὲν οὐκ ἔστιν ὅτῳ συνήνεγκεν,
ἀνηκόῳ δὲ ὄντι καὶ ἄλλως συμβᾶν οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν
δαιμόνων ὀργή. σέβονται δὲ οἱ Μαραθῶνιοι τούτους τε οἷ
παρὰ τὴν μάχην ἀπέθανον ἥρωας ὀνομάζοντες καὶ Μα-
ραθῶνα ἀφ' οὗ τῷ δήμῳ τὸ ὄνομά ἐστι καὶ Ἡρακλέα,
φάμενοι πρῶτοις Ἑλλήνων σφίσιν Ἡρακλέα θεὸν νομι-
σθῆναι. συνέβη δὲ ὥς λέγουσιν ἄνδρα ἐν τῇ μάχῃ
παρεῖναι τὸ εἶδος καὶ τὴν σκευὴν ἄγροικον· οὗτος τῶν
βαρβάρων πολλοὺς καταφονεύσας ἀρότρῳ μετὰ τὸ ἔργον
ἦν ἀφανής· ἐρομένοις δὲ Ἀθηναίοις ἄλλο μὲν ὁ θεὸς ἐς
αὐτὸν ἔχρησεν οὐδέν, τιμᾶν δὲ Ἐχέτλαϊον ἐκέλευσεν
ἥρωα. πεποιήται δὲ καὶ τρόπαιον λίθου λευκοῦ. τοὺς δὲ
Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν ὥς πάντως ὄσιον

ΑΤΤΙΚΑ

μός, όπου προσφέρουν θυσίες άλλοτε στον επονομαζόμενο Ομβριο και άλλοτε στον Απήμιο Δία. Υπάρχει και μικρό βουνό Αγχεσμός και εκεί άγαλμα του Αγχεσμίου Δία.

Μαραθώνας.

3. Προτού μιλήσω για τα νησιά, θ' αναφερθώ στα σχετικά με τους δήμους. Ο δήμος του Μαραθώνα απέχει το ίδιο από την πόλη της Αθήνας και την Κάρυστο στην Εύβοια κι εκεί οι βάρβαροι νικήθηκαν σε μάχη και καθώς αναχωρούσαν έχασαν πολλά καράβια. Στην πεδιάδα υπάρχει τάφος των Αθηναίων και πάνω του στήλες με τα ονόματα των νεκρών κατά φυλή κι άλλος για τους Πλαταιείς από τη Βοιωτία και τους δούλους.

4. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που πολέμησαν οι δούλοι. Ο Μιλτιάδης, γιος του Κίμωνα, έχει ιδιαίτερο μνημείο, γιατί πέθανε αργότερα, μετά την αποτυχία του στην Πάρο για την οποία τον δίκασαν οι Αθηναίοι. Εδώ κάθε νύχτα έχει κανείς την αίσθηση ότι ακούει χλιμιντρίσματα αλόγων και άνδρες που μάχονται. Όποιος επίτηδες προσπαθήσει να δει, θα του συμβεί κάτι κακό. Αν, όμως, δεν έχει ακούσει γι' αυτά και του συμβούν τυχαία, οι δαίμονες δεν εξοργίζονται. Οι κάτοικοι του Μαραθώνα λατρεύουν όσους σκοτώθηκαν στη μάχη ως ήρωες, καθώς και τον Μαραθώνα που έδωσε το όνομα του στον τόπο και τον Ηρακλή, τον οποίο λένε ότι πρώτοι αυτοί από τους Έλληνες λάτρεψαν ως θεό.

5. Όπως λένε, όταν έγινε η μάχη¹⁹², πήρε μέρος κι ένας άνδρας που έμοιαζε με αγρότη στην όψη και την ενδυμασία του. Αφού σκότωσε πολλούς βαρβάρους με το αλέτρι του, μετά τη μάχη έγινε άφαντος. Οι Αθηναίοι ζήτησαν χρησμό, ο θεός δεν έδινε άλλο χρησμό παρά να τιμούν τον ήρωα Εχετλαίο. Υπάρχει μάλιστα και τρόπαιο από μάρμαρο λευκό. Οι Αθηναίοι λένε πως έθαψαν και τους Μήδους,

ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι, τάφον δὲ οὐδένα εὑρεῖν ἐδυνάμην· οὔτε γὰρ χῶμα οὔτε ἄλλο σημεῖον ἦν ἰδεῖν, ἐς ὄρυγμα δὲ φέροντες σφᾶς ὡς τύχοιεν ἐσέβαλον. ἔστι δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι πηγὴ καλουμένη Μακαρία, καὶ τοιαύδε ἐς αὐτὴν λέγουσιν. Ἡρακλῆς ὡς ἐκ Τίρυνθος ἔφηνεν Εὐρουσθέα, παρὰ Κήνκα φίλον ὄντα μετοικίζεται βασιλεύοντα Τραχῖνος. ἐπεὶ δὲ ἀπελθόντος ἐξ ἀνθρώπων Ἡρακλέους ἐξήγει τοὺς παῖδας Εὐρουσθέως, ἐς Ἀθήνας πέμπει σφᾶς ὁ Τραχῖνιος ἀσθένειάν τε λέγων τὴν αὐτοῦ καὶ Θησέα οὐκ ἀδύνατον εἶναι τιμωρεῖν· ἀφικόμενοι δὲ οἱ παῖδες ἰκέται πρῶτον τότε Πελοποννησίοις ποιοῦσι πόλεμον πρὸς Ἀθηναίους, Θησέως σφᾶς οὐκ ἐκδόντος αἰτοῦντι Εὐρουσθεῖ. λέγουσι δὲ Ἀθηναίοις γενέσθαι χρησμὸν τῶν παίδων ἀποθανεῖν χρῆναι τῶν Ἡρακλέους τινα ἐθελοντήν, ἐπεὶ ἄλλως γε οὐκ εἶναι νίκην σφίσιν· ἐνταῦθα Μακαρία Δηιανείρας καὶ Ἡρακλέους θυγάτηρ ἀποσφάξασα ἑαυτὴν ἔδωκεν Ἀθηναίοις τε κρατῆσαι τῷ πολέμῳ καὶ τῇ πηγῇ τὸ ὄνομα ἀφ' αὐτῆς. ἔστι δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι λίμνη τὰ πολλὰ ἐλώδης· ἐς ταύτην ἀπειρία τῶν ὁδῶν φεύγοντες ἐσπίπτουσιν οἱ βάρβαροι, καὶ σφισι τὸν φόνον τὸν πολὺν ἐπὶ τούτῳ συμβῆναι λέγουσιν· ὑπὲρ δὲ τὴν λίμνην φάτναι εἰσὶ λίθου τῶν ἵππων τῶν Ἀρταφέρνης καὶ σημεῖα ἐν πέτραις σκηνῆς. ῥεῖ δὲ καὶ ποταμὸς ἐκ τῆς λίμνης, τὰ μὲν πρὸς αὐτῇ τῇ λίμνῃ βοσκήμασιν ὕδωρ ἐπιτήδειον παρεχόμενος, κατὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τὴν ἐς τὸ πέλαγος ἄλμυρὸς ἤδη γίνεται καὶ ἰχθύων τῶν θαλασσίων πλήρης. ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω τοῦ πεδίου Πανὸς ἔστιν ὄρος καὶ σπήλαιον θεᾶς ἄξιον· ἔσδοτος μὲν ἐς αὐτὸ στενὴ, παρελθοῦσι δὲ εἰσιν οἴκοι καὶ λουτρὰ

ΑΤΤΙΚΑ

γιατί είναι ιερό καθήκον να θάβει κανείς τον νεκρό. Δεν μπόρεσα, όμως, να βρω κανένα τάφο, γιατί ούτε σωρό χώματος ούτε άλλο σημάδι μπόρεσα να δω. Μάλλον τους έριξαν όπως έτυχε σε μεγάλο λάκκο.

6. Στον Μαραθώνα υπάρχει μια πηγή που τη λένε Μακαρία, για την οποία λένε τα εξής. Όταν ο Ηρακλής έφυγε από την Τίρυνθα μακριά από τον Ευρυσθέα, μετοίκησε στον φίλο του Κήυκα, τον βασιλιά της Τραχίνας. Μόλις ο Ηρακλής έφυγε από τους ανθρώπους κι ο Ευρυσθέας αναζητούσε τα παιδιά του, ο βασιλιάς της Τραχίνας τα έστειλε στην Αθήνα, επικαλούμενος τη δική του αδυναμία αλλά και την ευχέρεια του Θησέα να τα βοηθήσει. Όταν ήρθαν τα παιδιά ως ικέτες, προκάλεσαν τον πρώτο πόλεμο των Πελοποννησίων με τους Αθηναίους, γιατί ο Θησέας δεν τα παρέδωσε στον Ευρυσθέα που τα ζητούσε. Τότε οι Αθηναίοι λέγεται ότι πήραν χρησμό πως ένα από τα παιδιά του Ηρακλή έπρεπε να θυσιαστεί με τη θέληση του, αλλιώς δεν θα νικήσουν οι Αθηναίοι. Τότε αυτοκτόνησε η Μακαρία, κόρη του Ηρακλή και της Δηϊάνειρας δίνοντας στους Αθηναίους τη νίκη και στην πηγή το όνομα της.

7. Στον Μαραθώνα υπάρχει και λίμνη που είναι ελώδης στο μεγαλύτερο μέρος της. Οι βάρβαροι, επειδή δεν ήξεραν τους δρόμους, υποχωρώντας έπεσαν σ' αυτή. Λένε πως τότε έγινε η μεγάλη σφαγή. Πάνω από τη λίμνη υπάρχουν πέτρινα παχινιά των αλόγων του Αρταφέρνη και σημάδια από τη σκηνή του σε βράχους. Από τη λίμνη πηγάζει μικρό ποτάμι, που παρέχει νερό κατάλληλο για τα ζώα, αλλά στην εκβολή του στο πέλαγος γίνεται αλμυρό και είναι γεμάτο ψάρια θαλασσινά. Λίγο πιο πέρα από την πεδιάδα υψώνεται το βουνό του Πάνα και ενδιαφέρουσα σπηλιά. Η είσοδος της είναι στενή, αλλά όταν μπαίνεις μέσα βλέπεις δωμάτια και λουτρά και το λεγόμενο κοπάδι

καὶ καλούμενον Πανὸς αἰπόλιον, πέτραι τὰ πολλὰ αἰξὶν εἰκασμένοι.

Μαραθῶνος δὲ ἀπέχει τι μὲν Βραυρῶν, ἔνθα Ἰφιγένειαν τὴν Ἀγαμέμνονος ἐκ Ταύρων φεύγουσαν τὸ ἄγαλμα ἀγομένην τὸ Ἀρτέμιδος ἀποβῆναι λέγουσι, καταλιποῦσαν δὲ τὸ ἄγαλμα ταύτῃ καὶ ἐς Ἀθήνας καὶ ὕστερον ἐς Ἄργος ἀφικέσθαι· ξόانون μὲν δὴ καὶ αὐτόθι ἐστὶν Ἀρτέμιδος ἀρχαῖον, τὸ δὲ ἐκ τῶν βαρβάρων οἷτινες κατὰ γνώμην ἔχουσι τὴν ἐμὴν, ἐν ἐτέρῳ λόγῳ δηλώσω· Μαραθῶνος δὲ σταδίους μάλιστα ἐξήκοντα ἀπέχει Ῥαμνοῦς τὴν παρὰ θάλασσαν ἰοῦσιν ἐς Ὠρωπόν. καὶ αἱ μὲν οἰκῆσεις ἐπὶ θαλάσσῃ τοῖς ἀνθρώποις εἰσὶ, μικρὸν δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω Νεμέσεώς ἐστιν ἱερόν, ἣ θεῶν μάλιστα ἀνθρώποις ὕβρισταῖς ἐστὶν ἀπαραίτητος. δοκεῖ δὲ καὶ τοῖς ἀποβάσιν ἐς Μαραθῶνα τῶν βαρβάρων ἀπαντῆσαι μῆνιμα ἐκ τῆς θεοῦ ταύτης· καταφρονήσαντες γὰρ <μηδέν> σφισιν ἐμποδὼν εἶναι τὰς Ἀθήνας ἐλεῖν, λίθον Πάριον ὥς ἐπ' ἐξευργασμένοις ἦγον ἐς τροπαῖον ποιήσιν. τοῦτον Φειδίας τὸν λίθον εἰργάσατο ἄγαλμα μὲν εἶναι Νεμέσεως, τῇ κεφαλῇ δὲ ἔπεστι τῆς θεοῦ στέφανος ἐλάφους ἔχων καὶ Νίκης ἀγάλματα οὐ μεγάλα· ταῖς δὲ χερσὶν ἔχει τῇ μὲν κλάδον μηλέας, τῇ δεξιᾷ δὲ φιάλην, Αἰθίοπες δὲ ἐπὶ τῇ φιάλῃ πεποιήνται. συμβαλέσθαι δὲ τὸ ἐς τοὺς Αἰθίοπας οὔτε αὐτὸς εἶχον οὔτε ἀπεδεχόμεν τῶν συνιέναι πειθόμενων, οἳ πεποιῆσθαι σφᾶς ἐπὶ τῇ φιάλῃ φασὶ διὰ ποταμὸν Ὠκεανόν· οἰκεῖν γὰρ Αἰθίοπας ἐπ' αὐτῷ, Νεμέσει δὲ εἶναι πατέρα Ὠκεανόν. Ὠκεανῷ γὰρ οὐ

ΑΤΤΙΚΑ

κατσικιών του Πάνα, δηλαδή βράχια σε σχήμα κατσικιών.

Βραυρώνα.

33. Από τον Μαραθώνα απέχει κάπως η Βραυρώνα, όπου λένε πως βγήκε στη στεριά η Ιφιγένεια, κόρη του Αγαμέμνονα, όταν έφυγε από την Ταυρίδα, φέρνοντας μαζί της το άγαλμα της Άρτεμης. Αφήνοντας εκεί το άγαλμα, πήγε στην Αθήνα και ύστερα στο Άργος. Τπάρχει εδώ και αρχαίο ξόανο της Άρτεμης, και θα πω αλλού ποιοι έχουν, κατά τη γνώμη μου, το αρπαγμένο από τους βαρβάρους.

Ραμνοῦντας.

2. Πηγαίνοντας απ' τον παραλιακό δρόμο στον Ωρωπό, ο Ραμνούντας απέχει εξήντα στάδια από τον Μαραθώνα. Εκεί τα σπίτια των κατοίκων είναι δίπλα στη θάλασσα. Αίγο πάνω από τη θάλασσα, υπάρχει ιερό της Νέμεσης¹⁹³, που είναι η πιο αμείλικτη απ' όλους τους θεούς απέναντι στους ασεβείς. Και τους βαρβάρους, που αποβιβάστηκαν στον Μαραθώνα, φαίνεται πως τους βρήκε η οργή αυτής της θεάς, γιατί νομίζοντας πως τίποτα δεν θα στεκόταν εμπόδιο να υποτάξουν την Αθήνα, είχαν φέρει μάρμαρο από την Πάρο για να κατασκευάσουν τρόπαιο σαν να είχαν ήδη νικήσει.

3. Στο μάρμαρο αυτό σκάλισε ο Φειδίας άγαλμα της Νέμεσης. Στο κεφάλι της θεάς έβαλε στεφάνι που είχε ελάφια και μικρά αγάλματα Νίκης. Στο ένα χέρι της κρατάει κλαδί μηλιάς, ενώ στο δεξί φιάλη, που πάνω της απεικονίζονται Αιθίοπες. Δεν μπορώ ούτε ο ίδιος να εξηγήσω την απεικόνιση Αιθιόπων ούτε θα δεχόμουν τη γνώμη όσων λένε ότι γνωρίζουν, ότι δηλαδή τους σκάλισαν εκεί εξαιτίας του ποταμού Ωκεανού, γιατί οι Αιθίοπες κατοικούν σ' αυτόν και ο Ωκεανός είναι πατέρας της Νέμεσης.

4. Στον Ωκεανό, όχι τον ποταμό, αλλά στο πιο μακρινό

ποταμῷ, θαλάσση δὲ ἐσχάτῃ τῆς ὑπὸ ἀνθρώπων πλεομένης προσοικοῦσιν Ἰβηρες καὶ Κελτοί, καὶ νῆσον Ὠκεανὸς ἔχει τὴν Βρεττανῶν· Αἰθίοπων δὲ τῶν ὑπὲρ Συήνης ἐπὶ θάλασσαν ἔσχατοι τὴν Ἐρυθρὰν κατοικοῦσιν Ἰχθυοφάγοι, καὶ ὁ κόλπος ὃν περιοικοῦσιν Ἰχθυοφάγων ὀνομάζεται. οἱ δὲ δικαιοτάτοι Μερόην πόλιν καὶ πεδῖον Αἰθιοπικὸν καλούμενον οἰκοῦσιν· οὗτοι καὶ τὴν ἡλίου τράπεζάν εἰσιν οἱ δεικνύντες, οὐδὲ σφισιν ἔστιν οὔτε θάλασσα οὔτε ποταμὸς ἄλλος γε ἢ Νεῖλος. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι πρόσοικοι Μαύροις Αἰθίοπες ἄχρη Νασαμώνων παρήκοντες. Νασαμῶνες γάρ, οὓς Ἀτλαντας Ἡρόδοτος, οἱ δὲ μέτρα φάμενοι γῆς εἰδέναι Λιξίτας καλοῦσι, Λιβύων οἱ ἔσχατοι πρὸς Ἀτλαντὶ οἰκοῦσι σπεύροντες μὲν οὐδέν, ἀπὸ δὲ ἀμπελῶν ζῶντες ἀγρίων. ποταμὸς δὲ οὐδὲ τούτοις τοῖς Αἰθίοπιν οὐδὲ τοῖς Νασαμῶσιν ἔστιν οὐδεὶς· τὸ γὰρ πρὸς τῷ Ἀτλαντὶ ὕδωρ, τρισὶ παρεχόμενον ἀρχὰς ῥεύμασιν, οὐδὲν τῶν ῥευμάτων ποιεῖ ποταμόν, ἀλλὰ πᾶν ὁμοίως αὐτίκα ἔχει συλλαβοῦσα ἢ ψάμμος. οὕτως Αἰθίοπες ποταμῷ γε οὐδενὶ προσοικοῦσιν ἢ Ὠκεανῷ. τὸ δὲ ὕδωρ τὸ ἐκ τοῦ Ἀτλαντος θολερόν τέ ἐστι καὶ πρὸς τῇ πηγῇ κροκόδειλοι πῆχεως ἦσαν οὐκ ἐλάσσους, προσιόντων δὲ τῶν ἀνθρώπων κατεδύνοντο ἐς τὴν πηγὴν. παρίστατο δὲ οὐκ ὀλίγοις τὸ ὕδωρ τοῦτο ἀναφαινόμενον αὖθις ἐκ τῆς ψάμμου ποιεῖν τὸν Νεῖλον Αἰγυπτίοις. ὁ δὲ Ἀτλας ὑψηλὸν μὲν ἔστιν οὕτως ὥστε καὶ λέγεται ταῖς κορυφαῖς ψαύειν τοῦ οὐρανοῦ, ἄβατον δὲ ὑπὸ ὕδατος καὶ δένδρων ἃ διὰ παντὸς πέφυκε· τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς Νασαμῶνας αὐτοῦ γινώσκεται, τὰ δὲ ἐς τὸ πέλαγος οὐδένα πω παραπλεύσαντα ἴσμεν. τάδε μὲν ἐς τοσοῦτον εἰρήσθω· πτερά δ' ἔχον οὔτε τοῦτο τὸ ἄγαλμα Νεμέσεως

ΑΤΤΙΚΑ

σημείο της θάλασσας που δεν μπόρεσαν να φτάσουν οι άνθρωποι, κατοικούν οι Ίβηρες και οι Κέλτες. Στον Ωκεανό βρίσκεται και το νησί των Βρεττανών. Από τους Αιθίοπες που ζουν πέρα από τη Συήνη, κατοικούν τελευταίοι προς την Ερυθρά Θάλασσα οι Ιχθυοφάγοι. Ο κόλπος γύρω από τον οποίο κατοικούν λέγεται των Ιχθυοφάγων. Οι πιο δίκαιοι ζουν στην πόλη Μερόη και στην Αιθιοπική πεδιάδα. Αυτοί δείχνουν το «τραπέζι του ήλιου» και, εκτός από τον Νείλο, δεν έχουν άλλο ποταμό ή θάλασσα.

5. Τπάρχουν κι άλλοι Αιθίοπες που ζουν κοντά στους Μαύρους και φτάνουν μέχρι τους Νασαμώνες. Οι Νασαμώνες, που ο Ηρόδοτος ονομάζει Άτλαντες, ενώ αυτοί που λένε ότι γνωρίζουν τα μέτρα της γης τους αποκαλούν Λιξίτες, είναι οι Λίβυοι που κατοικούν πιο μακριά από όλους, κοντά στο βουνό Άτλαντα. Αυτοί δεν καλλιεργούν τίποτα και ζουν από τα άγρια αμπέλια. Ούτε αυτοί οι Αιθίοπες ούτε οι Νασαμώνες έχουν ποτάμι. Τα νερά από τον Άτλαντα κατεβαίνουν σε τρία ρέματα, αλλά κανένα τους δεν φτιάχνει ποταμό, γιατί τα απορροφά όλα η άμμος. Οι Αιθίοπες κατά συνέπεια δεν ζουν δίπλα στον Ωκεανό η σε οποιοδήποτε ποτάμι.

6. Το νερό του Άτλαντα είναι θολό και στις πηγές του υπάρχουν κροκόδειλοι όχι μικρότεροι από ένα πήχυ, που μόλις πλησιάσει άνθρωπος βουτούν στο νερό. Πολλοί ισχυρίζονται ότι τα νερά αυτά αναβλύζουν ξανά από την άμμο και σχηματίζουν τον Νείλο της Αιγύπτου. Ο Άτλας είναι τόσο ψηλός, ώστε λένε ότι η κορυφή του αγγίζει τον ουρανό. Είναι αδιάβατος από τα νερά και τα δέντρα, που φυτρώνουν παντού. Γνωστή είναι μόνο η πλαγιά του προς τους Νασαμώνες, δεν γνωρίζω όμως κανένα που να έχει πλεύσει από την πλευρά του προς το πέλαγος.

7. Αρκετά όμως είπα γι' αυτά. Ούτε αυτό το άγαλμα της Νέμεσης ούτε κανένα από τα παλιά έχει φτερά. Φτερά

οὔτε ἄλλο πεποιήται τῶν ἀρχαίων, ἐπεὶ μηδὲ Σμυρναῖος τὰ ἀγνώτατα ξόανα ἔχει πτερά· οἱ δὲ ὕστερον— ἐπιφαίνεσθαι γὰρ τὴν θεὸν μάλιστα ἐπὶ τῷ ἐρᾶν ἐθέλουσιν— ἐπὶ τούτῳ Νεμέσει πτερὰ ὥσπερ Ἔρωτι ποιοῦσι. νῦν δὲ ἦδη δίδεμι ὅποσα ἐπὶ τῷ βάθρῳ τοῦ ἀγάλματός ἐστιν εἰργασμένα, τοσόνδε ἐς τὸ σαφὲς προδηλώσας. Ἑλένη Νέμεσιν μητέρα εἶναι λέγουσιν Ἕλληνες, Λήδαν δὲ μαστὸν ἐπισχεῖν αὐτῇ καὶ θρέψαι· πατέρα δὲ καὶ οὗτοι καὶ πάντες κατὰ ταῦτα Ἑλένης Δία καὶ οὐ Τυνδάρεων εἶναι νομίζουσι. ταῦτα ἀκηκοὺς Φειδίας πεποίηκεν Ἑλένην ὑπὸ Λήδας ἀγομένην παρὰ τὴν Νέμεσιν, πεποίηκε δὲ Τυνδάρεων τε καὶ τοὺς παῖδας καὶ ἄνδρα σὺν ἵππῳ παρεστηκότα Ἰππέα ὄνομα· ἔστι δὲ Ἀγαμέμνων καὶ Μενέλαος καὶ Πύρρος ὁ Ἀχιλλέως, πρῶτος οὗτος Ἐρμιόνην τὴν Ἑλένης γυναικα λαβών· Ὀρέστης δὲ διὰ τὸ ἐς τὴν μητέρα τόλμημα παρείθη, παραμεινάσης τε ἐς ἅπαν Ἐρμιόνης αὐτῷ καὶ τεκούσης παῖδα. ἐξῆς δὲ ἐπὶ τῷ βάθρῳ καὶ Ἐποχος καλούμενος καὶ νεανίας ἐστὶν ἕτερος· ἐς τούτους ἄλλο μὲν ἤκουσα οὐδέν, ἀδελφούς δὲ εἶναι σφᾶς Οἰνός, ἀφ' ἧς ἐστὶ τὸ ὄνομα τῷ δήμῳ.

34 Τὴν δὲ γῆν τὴν Ὠρωπίαν μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ Ταναρχικῆς, Βοιωτίαν τὸ ἐξ ἀρχῆς οὔσαν, ἔχουσιν ἐφ' ἡμῶν Ἀθηναῖοι, πολεμήσαντες μὲν τὸν πάντα ὑπὲρ αὐτῆς χρόνον, κτησάμενοι δὲ οὐ πρότερον βεβαίως πρὶν ἢ Φίλιππος Θήβας ἐλὼν ἔδωκε σφισιν. ἡ μὲν οὖν πόλις ἐστὶν ἐπὶ θαλάσσης μέγα οὐδὲν ἐς συγγραφὴν παρεχομένη· ἀπέχει δὲ δώδεκα τῆς πόλεως σταδίων μάλιστα ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου. λέγεται δὲ Ἀμφιαράῳ φεύγοντι ἐκ

ΑΤΤΙΚΑ

δεν έχουν ούτε τα πιο ιερά ξόανα της Σμύρνης. Αργότερα όμως —γιατί την ήθελαν να παρουσιάζεται ως συνέπεια του έρωτα— της έβαλαν φτερά, όπως του Έρωτα. Τώρα θα αναφερθώ στα ανάγλυφα πάνω στο βάθρο του αγάλματος, αφού εξηγήσω πρώτα αυτό, για να γίνει σαφέστερο. Οι Έλληνες θεωρούν μητέρα της Ελένης τη Νέμεση και ότι η Λήδα μόνο τη θήλασε και την ανέθρεψε. Πιστεύουν ακόμη, και αυτοί και όλοι, ότι πατέρας της Ελένης ήταν ο Δίας και όχι ο Τυνδάρεως.

8. Ο Φειδίας, έχοντας ακουστά αυτήν την ιστορία, παράστησε τη Λήδα να παραδίδει την Ελένη στη Νέμεση. Κατασκεύασε και τον Τυνδάρεω με τους γιους του και έναν άνδρα με το όνομα Ιππέας δίπλα σε άλογο" ακόμη τον Αγαμέμνονα, τον Μενέλαο, τον Πύρρο, τον γιο του Αχιλλέα, που ήταν ο πρώτος άνδρας της Ερμιόνης, της κόρης της Ελένης. Τον Ορέστη τον παρέλειψε, επειδή είχε σκοτώσει τη μητέρα του, αλλά παρ' όλα αυτά η Ερμιόνη έμεινε όλο το διάστημα δίπλα του και γέννησε παιδί του. Στη συνέχεια στο βάθρο υπάρχει ο λεγόμενος Έποχος και ένας άλλος νεαρός. Δεν άκουσα τίποτε άλλο γι' αυτούς" μόνο πως είναι αδέλφια της Οινόης, που έδωσε το όνομα της σ' αυτό τον δήμο.

Ωρωπός.

34. Στην εποχή μας οι Αθηναίοι κατέχουν την περιοχή του Ωρωπού, ανάμεσα στην Αττική και στην Ταναγρική γη, που αρχικά ήταν Βοιωτική" πολέμησαν πολλές φορές γι' αυτή, αλλά ποτέ δεν την εξασφάλισαν, μέχρι που ο Φίλιππος τους την παραχώρησε, όταν κατέλαβε τη Θήβα. Η πόλη είναι παραθαλάσσια. Δεν έχει τίποτα το εξαιρετικό, για να το αναφέρω. Υπάρχει ωστόσο σε απόσταση δώδεκα σταδίων από εκεί ένα ιερό του Αμφιάραου.

2. Λέγεται ότι τον Αμφιάραο, καθώς έφευγε από τη

Θηβῶν διαστῆναι τὴν γῆν καὶ ὡς αὐτὸν ὁμοῦ καὶ τὸ ἄρμα ὑπεδέξατο· πλὴν οὐ ταύτῃ συμβῆναι φασιν, ἀλλὰ ἔστιν ἐκ Θηβῶν ἰοῦσιν ἐς Χαλκίδα Ἄρμα καλούμενον. θεὸν δὲ Ἀμφιάραον πρῶτοις Ὀρωπίοις κατέστη νομίζειν, ὅστερον δὲ καὶ οἱ πάντες Ἕλληνες ἡγῆνται. καταλέξει δὲ καὶ ἄλλους ἔχω γενομένους τότε ἀνθρώπους, οἱ θεῶν παρ' Ἑλλήσι τιμὰς ἔχουσι, τοῖς δὲ καὶ ἀνάκεινται πόλεις, Ἐλεοῦς ἐν Χερρονήσῳ Πρωτεσιλάῳ, Λεβάδεια Βοιωτῶν Τροφωνίῳ· καὶ Ὀρωπίοις ναός τέ ἐστιν Ἀμφιαράου καὶ ἄγαλμα λευκοῦ λίθου. παρέχεται δὲ ὁ βωμὸς μέρη· τὸ μὲν Ἡρακλέους καὶ Διὸς καὶ Ἀπόλλωνός ἐστι Παιῶνος, τὸ δὲ ἥρωσι καὶ ἥρώων ἀνεῖται γυναιξί, τρίτον δὲ Ἑστίας καὶ Ἑρμοῦ καὶ Ἀμφιαράου καὶ τῶν παιδῶν Ἀμφιλόχου· Ἀλκμαίων δὲ διὰ τὸ ἐς Ἐριφύλην ἔργον οὔτε ἐν Ἀμφιαράου τινά, οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ τῷ Ἀμφιλόχῳ τιμὴν ἔχει. τετάρτη δέ ἐστι τοῦ βωμοῦ μοῖρα Ἀφροδίτης καὶ Πανακείας, ἔτι δὲ Ἰασοῦς καὶ Ὑγείας καὶ Ἀθηναῖς Παιωνίας· πέμπτη δὲ πεποιήται νύμφαις καὶ Πανὶ καὶ ποταμοῖς Ἀχελῷῳ καὶ Κηφισῷ. τῷ δὲ Ἀμφιλόχῳ καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐστὶν ἐν τῇ πόλει βωμὸς καὶ Κιλικίας ἐν Μαλλῷ μαντεῖον ἀφενδέστατον τῶν ἐπ' ἔμοῦ. ἔστι δὲ Ὀρωπίοις πηγὴ πλησίον τοῦ ναοῦ, ἣν Ἀμφιαράου καλοῦσιν, οὔτε θύοντες οὐδὲν ἐς αὐτὴν οὔτ' ἐπὶ καθαροῖς ἢ χέρνιβι χρῆσθαι νομίζοντες· νόσου δὲ ἀκεσθείσης ἀνδρὶ μαντεύματος γενομένου καθέστηκεν ἄργυρον ἀφεῖναι καὶ χρυσὸν ἐπίσημον ἐς τὴν πηγὴν, ταύτῃ γὰρ ἀνελθεῖν τὸν Ἀμφιάραον λέγουσιν ἤδη θεόν.

Θήβα, άνοιξε η γη στα δυο και τον κατάπιε μαζί με το άγμα του. Λένε πως αυτό δεν συνέβη εδώ αλλά στο λεγόμενο Λρμα, στον δρόμο από τη Θήβα στη Χαλκίδα. Οι κάτοικοι του Ωρωπού ήταν οι πρώτοι που πίστεψαν ότι ο Αμφιάραος ήταν θεός, αλλά έπειτα το πίστεψε όλη η Ελλάδα. Μπορώ ν' αναφέρω κατάλογο πολλών ανθρώπων της εποχής εκείνης, που τιμώνται στην Ελλάδα ως θεοί. Σε μερικούς, μάλιστα, έχουν αφιερωθεί και πόλεις. Ο Ελαιούντας στη Χερσόνησο αφιερώθηκε στον Πρωτεσίλαο, η Βοιωτική Λεβάδεια στον Τροφώνιο, ενώ στον Ωρωπό υπάρχει ναός του Αμφιάραου με άγαλμα από λευκό μάρμαρο.

3. Ο βωμός είναι χωρισμένος σε διάφορα τμήματα. Το ένα είναι του Ηρακλή, του Δία και του Παιώνα [θεραπευτή] Απόλλωνα, ενώ το άλλο των ηρώων και των συζύγων τους. Στο τρίτο τιμούν την Εστία, τον Ερμή, τον Αμφιάραο και τους γιους του Αμφιλόχου. Ο Αλκμαίωνα, εξαιτίας της αδικίας προς την Εριφύλη, δεν τιμάται ούτε με τον Αμφιάραο ούτε δίπλα στον Αμφίλοχο. Το τέταρτο τμήμα του βωμού είναι αφιερωμένο στην Αφροδίτη, στην Πανάκεια, στην Ιασώ, στην Υγεία και στην Αθηνά Παιωνία [θεραπεύτρια]. Το πέμπτο είναι αφιερωμένο στις Νύμφες, στον Πάνα και στους ποταμούς Αχελώο και Κηφισό. Για τον Αμφίλοχο οι Αθηναίοι έχουν βωμό και στην πόλη και στον Μαλλό της Κιλικίας υπάρχει το πιο αλάνθαστο μαντείο της εποχής μου.

4. Κοντά στον ναό στον Ωρωπό υπάρχει πηγή, που τη λένε του Αμφιάραου. Δεν θυσιάζουν ποτέ εκεί ούτε εξαγνίζονται ούτε χρησιμοποιούν το νερό της για εξαγνισμό με πλύσιμο των χεριών. Όταν όμως κάποιος θεραπεύεται από αρρώστια σύμφωνα με τον χρησμό του μαντείου, τότε ρίχνει στην πηγή ασημένια και χρυσά νομίσματα, επειδή πιστεύουν ότι από εκεί ξεπρόβαλε ο Αμφιάραος ως θεός. Ο

Φίλαιον δὲ τὸν Εὐρυσάκους τοῦ Αἴαντος παραδοῦναι λέγουσιν Ἀθηναίοις τὴν νῆσον, γενόμενον ὑπ' αὐτῶν Ἀθηναίων. Σαλαμίνιους δὲ Ἀθηναῖοι τούτων ὕστερον πολλοῖς ἔτεσιν ἀναστάτους ἐποίησαν, καταγρόντες ἐβλοκακῆσαι σφᾶς ἐν τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς Κάσσανδρον καὶ τὴν πόλιν γνώμη τὸ πλεόν Μακεδόσιν ἐνδοῦναι· καὶ Αἰσχητάδου τε κατέγνωσαν θάνατον, ὃς τότε ἦρητο ἐς τὴν Σαλαμῖνα στρατηγός, καὶ ἐς τὸν πάντα ἐπώμοσαν χρόνον Σαλαμινίους ἀπομνημονεύσειν προδοσίαν. ἔστι δὲ ἀγορᾶς τε ἔτι ἐρείπια καὶ ναὸς Αἴαντος, ἄγαλμα δὲ ἐξ ἐβένου ξύλου· διαμένουσι δὲ καὶ ἐς τότε τῷ Αἴαντι παρὰ Ἀθηναίοις τιμαὶ αὐτῷ τε καὶ Εὐρυσάκει, καὶ γὰρ Εὐρυσάκους βωμός ἐστιν ἐν Ἀθήναις. δείκνυται δὲ λίθος ἐν Σαλαμῖνι οὐ πόρρω τοῦ λιμένος· ἐπὶ τούτῳ καθήμενον Τελαμῶνα ὄραν λέγουσιν ἐς τὴν ναῦν ἀποπλεόντων οἱ τῶν παιδῶν ἐς Αὐλίδᾳ ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν Ἑλλήνων στόλον. λέγουσι δὲ οἱ περὶ τὴν Σαλαμῖνα οἰκοῦντες ἀποθανόντος Αἴαντος τὸ ἄνθος σφίσιν ἐν τῇ γῇ τότε φανῆναι πρῶτον· λευκόν ἐστιν, ὑπέρυθρον, κρίνου καὶ αὐτὸ ἔλασσον καὶ τὰ φύλλα· γράμματα δὲ ἔπεστιν οἷα τοῖς ὑακίνθοις καὶ τούτῳ. λόγον δὲ τῶν μὲν Αἰολέων τῶν ὕστερον οἰκησάντων Ἴλιον ἐς τὴν κρίσιν τὴν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἤκουσα, οἱ τῆς ναυαγίας Ὀδυσσεῖ συμβάσεως ἐξενεχθῆναι κατὰ τὸν τάφον τὸν Αἴαντος τὰ ὅπλα λέγουσι· τὸ δὲ ἐς τὸ μέγεθος αὐτοῦ Μυσὸς ἔλεγεν ἀνὴρ. τοῦ γὰρ τάφου τὰ πρὸς τὸν αἰγιαλὸν ἔφασκεν ἐπικλύσαι τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἔσοδον ἐς τὸ μνημα οὐ χαλεπὴν ποιῆσαι, καί με τοῦ νεκροῦ τὸ μέγεθος τεκμαίρεσθαι τῆδε ἐκέλευε· πεντάθλου γὰρ παιδὸς εἶναί οἱ κατὰ δίσκον μάλιστα τὰ ἐπὶ τοῖς γόνασιν ὅστω, καλονόμενας δὲ ὑπὸ τῶν ἱατρῶν μύλας. ἐγὼ δέ, ὅπόσοι μὲν οἰκοῦσιν

ΑΤΤΙΚΑ

γιος του Ευρυσάκη και εγγονός του Αίαντα, έγινε Αθηναίος πολίτης παραδίδοντας τη Σαλαμίνα στους Αθηναίους. Πολλά χρόνια μετά από αυτά, οι Αθηναίοι έδωξαν τους Σαλαμινίους, με την κατηγορία ότι έδειξαν επίτηδες δειλία στον πόλεμο με τον Κάσσανδρο και ότι μάλλον εκ προθέσεως παρέδωσαν την πόλη τους στους Μακεδόνες. Καταδίκασαν σε θάνατο τον Αισχητάδη, που είχε εκλεγεί στρατηγός στη Σαλαμίνα και πήραν όρκο να μη λησμονήσουν ποτέ την προδοσία που τους έκαναν οι Σαλαμίνιοι.

3. Υπάρχουν ακόμα τα ερείπια της αγοράς και ο ναός του Αίαντα" το άγαλμα του είναι από ξύλο εβένου. Οι Αθηναίοι τιμούν ακόμα και σήμερα τον ίδιο τον Αίαντα και τον Ευρυσάκη" υπάρχει μάλιστα στην Αθήνα βωμός του Ευρυσάκη. Οι Σαλαμίνιοι δείχνουν ένα βράχο¹⁹⁴ κοντά στο λιμάνι και αφηγούνται πως εκεί καθόταν ο Τελαμώνας και παρακολουθούσε το πλοίο που έφευγε με τους γιους του στην Αυλίδα, για την κοινή εκστρατεία των Ελλήνων.

4. Όσοι κατοικούν στη ζαλαμίνα λένε πως, όταν πέθανε ο Αίαντας¹⁹⁵, φύτρωσε το λουλούδι για πρώτη φορά στη γη. Είναι λευκό, με χρώμα προς το κόκκινο, μικρότερο αυτό και τα φύλλα του από τον κρίνο. Πάνω του έχει γράμματα, όπως και του νακίνθου. Για την κρίση των όπλων άκουσα μια ιστορία των Αιολέων, που αργότερα κατοίκησαν το Ίλιο. Λένε πως, όταν ναυάγησε το καράβι του Οδυσσέα, τα όπλα ξεβράστηκαν κοντά στον τάφο του Αίαντα. Ένας άνθρωπος από τη Μυσία μου είπε κάτι και για το ύψος του Αίαντα.

5. Καθώς η θάλασσα είχε παρασύρει την πλευρά του τάφου προς την ακτή, δεν ήταν δύσκολο να μπεις στο μνήμα και με παρακινούσε να συμπεράνω το μέγεθος του νεκρού από το εξής. Τα κόκαλα στο γόνατο, που οι γιατροί ονομάζουν μύλες, ήταν ίσα με τον δίσκο που ρίχνουν τα παιδιά στο πένταθλο. Εγώ δεν θαυμάζω το ύψος αυτών

ἔσχατοι Κελτῶν ἔχοντες ὁμορον τῇ διὰ κρυμὸν ἐρήμῳ, οὓς καὶ Καβαρεῖς ὀνομάζουσι, τούτων μὲν οὐκ ἐθαύμασα τὸ μῆκος, οἱ νεκρῶν οὐδέν τι διαφόρως ἔχουσιν Αἰγυπτίων· ὅποσα δὲ ἄξια ἐφαίνετο εἶναί μοι θέας, διηγῆσομαι. Μάγνησι τοῖς ἐπὶ Ληθαίῳ Πρωτοφάνης τῶν ἀστῶν ἀνείλετο ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκας ἡμέρᾳ μιᾷ παγκρατίου καὶ πάλης· τούτου ληστὰι κερδανεῖν πού τι δοκοῦντες ἐσηλθον ἐς τὸν τάφον, ἐπὶ δὲ τοῖς λησταῖς ἐσήεσαν ἤδη θεασόμενοι τὸν νεκρὸν τὰς πλευρὰς οὐκ ἔχοντα διεστῶσας, ἀλλὰ οἱ συμφυῆς ἦν ὅσον ἀπ' ὧμων ἐς τὰς ἐλαχίστας πλευρὰς, καλουμένας δὲ ὑπὸ τῶν ἱατρῶν νόθας. ἔστι δὲ Μιλησίοις πρὸ τῆς πόλεως Λάδῃ νῆσος, ἀπερρώγασι δὲ ἀπ' αὐτῆς νησιῖδες· Ἀστερίου τὴν ἑτέραν ὀνομάζουσι καὶ τὸν Ἀστέριον ἐν αὐτῇ ταφῆναι λέγουσιν, εἶναι δὲ Ἀστέριον μὲν Ἄνακτος, Ἄνακτα δὲ Γῆς παῖδα· ἔχει δ' οὗν ὁ νεκρὸς οὐδέν τι μεῖον πηχῶν δέκα. τὸ δ' ἔμοι θαῦμα παρασχόν, Λυδίας τῆς ἄνω πόλις ἐστὶν οὐ μεγάλη Τημένον θύραι· ἐνταῦθα παραραγέντος λόφον διὰ χεიმῶνα ὁστᾷ ἐφάνη τὸ σχῆμα παρέχοντα ἐς πίστιν ὥς ἔστιν ἀνθρώπου, ἐπεὶ διὰ μέγεθος οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ἔδοξεν. αὐτίκα δὲ λόγος ἦλθεν ἐς τοὺς πολλοὺς Γηρύνου τοῦ Χρυσάορος εἶναι μὲν τὸν νεκρὸν, εἶναι δὲ καὶ τὸν θρόνον· καὶ γὰρ θρόνος ἀνδρός ἐστὶν ἐνειργασμένος ὄρους λιθώδει προβολῇ· καὶ χείμαρρόν τε ποταμὸν Ὠκεανὸν ἐκάλουν καὶ βοῶν ἤδη κέρασιν ἔφασάν τινες ἐντυχεῖν ἀροῦντας, διότι ἔχει λόγος βοῦς ἀρίστας θρέψαι τὸν Γηρύνην. ἐπεὶ δέ σφισιν ἐναντιούμενος ἀπέφαινον ἐν Γαδείροις εἶναι Γηρύνην, οὗ μνήμα μὲν οὐ, δένδρον δὲ παρεχόμενον διαφόρους μορφάς, ἐνταῦθα οἱ τῶν Λυδῶν ἐξηγῆται τὸν

ΑΤΤΙΚΑ

που ζουν πέρα από τους Κέλτες και συνορεύουν με χώρα έρημη από το ψύχος, οι οποίοι ονομάζονται Καβαρείς. Είναι όμοιοι με τους νεκρούς των Αιγυπτίων. Θα αναφέρω όσα μου φάνηκαν αξιοσημείωτα.

6. Ένας πολίτης της Μαγνησίας κοντά στον Ληθαίο ποταμό, ο Πρωτοφανής, είχε νικήσει στην Ολυμπία σε μία μέρα στην πάλη και στο παγκράτιο. Ληστές μπήκαν στον τάφο του, νομίζοντας πως θα έβρισκαν εκεί κάτι ν' αρπάξουν. Ώστερα μπήκαν κι άλλοι και είδαν ότι τα πλευρά του Πρωτοφανή δεν ήταν χωρισμένα, αλλά ενωμένα από τους ώμους μέχρι τις χαμηλότερες πλευρές, που οι γιατροί ονομάζουν νόθες. Μπροστά από την πόλη Μίλητο υπάρχει το νησί Λάδη, από το οποίο έχουν αποκοπεί νησάκια. Το ένα λέγεται του Αστεριού, επειδή εκεί λενε ότι είναι θαμμένος ο Αστέριος, γιος του Ανακτά και εγγονός της Γης. Ο σκελετός του δεν είναι μικρότερος από δέκα πήχεις.

7. Κάτι άλλο που μου προκάλεσε έκπληξη είναι μια μικρή πόλη της πάνω Λυδίας με το όνομα Τημένου θυρές. Μια καταιγίδα εκεί έγινε αιτία να ανοίξει ένας λόφος και να φανούν κόκαλα, που το σχήμα τους σ' έκανε να πιστεύεις πως ήταν ανθρώπου, αλλά το μέγεθος τους δεν θύμιζε άνθρωπο. Διαδόθηκε σε όλους η φήμη πως ο νεκρός ήταν του Γηρυόνη, του γιου του Χρυσάορα, και πως δικός του ήταν κι ο θρόνος. Πράγματι, σε μια προεξοχή του βράχου είναι σκαλισμένος ένας θρόνος. Ονόμαζαν ένα χείμαρρο ποταμό Ωκεανό και έλεγαν μερικοί πως οργώνοντας έβρισκαν κέρατα βοδιών, γιατί ο μύθος παρουσιάζει τον Γηρυόνη να εκτρέφει άριστες αγελάδες.

8. Τους αντέταξα το γεγονός ότι ο Γηρυόνης βρισκόταν στα Γάδεια, όπου δεν υπάρχει ο τάφος του, αλλά υπάρχει ένα δέντρο που παίρνει διαφορετικές μορφές. Τότε οι εξηγητές των Λυδών μου έλεγαν την αληθινή ιστορία,

ὄντα ἐδείκνυνον λόγον, ὥς εἴη μὲν ὁ νεκρὸς Ὑλλου, παῖς δὲ Ὑλλος εἴη Γῆς, ἀπὸ τούτου δὲ ὁ ποταμὸς ὠνομάσθη· Ἡρακλέα δὲ διὰ τὴν παρ' Ὀμφάλλῃ ποτὲ ἔφασαν δίαίταν Ὑλλον ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καλέσαι τὸν παῖδα.

36 Ἐν Σαλαμῖνι δὲ —ἐπάνειμι γὰρ ἐς τὸν προκείμενον λόγον— τοῦτο μὲν Ἀρτέμιδος ἐστὶν ἱερόν, τοῦτο δὲ τρόπαιον ἔστηκεν ἀπὸ τῆς νίκης ἣν Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους αἴτιος ἐγένετο γενέσθαι τοῖς Ἑλλήσι· καὶ Κυχρέως ἐστὶν ἱερόν. ναυμαχούντων δὲ Ἀθηναίων πρὸς Μήδους δράκοντα ἐν ταῖς ναυσὶ λέγεται φανῆναι· τοῦτον ὁ θεὸς ἔχρησεν Ἀθηναίοις Κυχρέα εἶναι τὸν ἥρωα. νῆσος δὲ πρὸ Σαλαμῖνός ἐστι καλουμένη Ψυττάλεια· ἐς ταύτην τῶν βαρβάρων ὅσον τετρακοσίους ἀποβῆναι λέγουσιν, ἡττωμένου δὲ τοῦ Ξέρξου ναυτικοῦ καὶ τούτους ἀπολέσθαι φασὶν ἐπιδιαβάντων ἐς τὴν Ψυττάλειαν τῶν Ἑλλήνων. ἄγαλμα δὲ ἐν τῇ νήσῳ σὺν τέχνῃ μὲν ἐστὶν οὐδέν, Πανὸς δὲ ὡς ἕκαστον ἔτυχε ξόανα πεποιημένα.

Ἰοῦσι δὲ ἐπ' Ἐλευσίνα ἐξ Ἀθηναίων ἣν Ἀθηναῖοι καλοῦσιν ὁδὸν ἱεράν, Ἀνθεμοκρίτου πεποιήται μνημα. ἐς τοῦτον Μεγαρεῦσιν ἐστὶν ἀνοσιώτατον ἔργον, οἳ κήρυκα ἐλθόντα, ὥς μὴ τοῦ λοιποῦ τὴν χώραν ἐπεργάζοιντο, κτείνουσιν Ἀνθεμόκριτον· καὶ σφισι ταῦτα δράσασσι παραμένει καὶ ἐς τὸδε μῆνιμα ἐκ τοῖν θεοῖν, οἷς οὐδὲ Ἀδριανὸς ὁ βασιλεὺς ὥστε καὶ ἐπανξηθῆναι μόνοις ἐπήρκεσεν Ἑλλήνων. μετὰ δὲ τοῦ Ἀνθεμοκρίτου τὴν στήλην Μολοττοῦ τε τάφος ἐστὶν ἀξιοθέντος Ἀθηναίων

ΑΤΤΙΚΑ

ότι ο νεκρός ήταν ο Ύλλος, γιος της Γης, και ότι ο ποταμός είχε το **όνομα** του. Είπαν ακόμα ότι ο Ηρακλής βάφτισε το παιδί του Ύλλο **δίνοντας** του το όνομα του ποταμού αυτού, επειδή είχε ζήσει για ένα διάστημα κοντά στην Ομφάλη.

36. Στη Σαλαμίνα —επανέρχομαι στο θέμα μου— υπάρχει ιερό της Άρτεμης και ένα τρόπαιο για τη νίκη, στην οποία συντέλεσε ο Θεμιστοκλής, γιος του Νεοκλή. Υπάρχει και ιερό του Κυχρέα. Λένε πως, ενώ οι Αθηναίοι ναυμαχούσαν με τους Μήδους, εμφανίστηκε στα πλοία ένας δράκοντας. Ο θεός χρησιμοδότησε στους Αθηναίους ότι ήταν ο ήρωας Κυχρέας.

2. Μπροστά από τη Σαλαμίνα βρίσκεται νησί που λέγεται Ψυττάλεια. Εδώ οι βάρβαροι είχαν αποβιβάσει τετρακόσιους άνδρες. Όταν ο στόλος του Ξέρξη ηττήθηκε, οι Έλληνες πήγαν στην Ψυττάλεια και σκότωσαν κι αυτούς. Στο νησί όμως δεν υπάρχει κανένα άγαλμα φιλοτεχνημένο. Υπάρχουν μονάχα ξόανα του Πάνα, φτιαγμένα το καθένα πρόχειρα όπως έτυχε.

Ιερά οδός.

3. Καθώς πηγαίνει κανείς από την Αθήνα προς την Ελευσίνα ακολουθώνταςτηνοδόπουοι Αθηναίοι ονομάζουν ιερά (196), συναντά το μ. Μεγαρείς διέπραξαν ανόσιο έγκλημα εναντίον του' ενώ είχε πάει σ' αυτούς ως κήρυκας, ζητώντας να μην εκμεταλλεύονται τη χώρα, σκότωσαν τον Ανθεμόκριτο. Εξαιτίας αυτής της πράξης τους, οι δύο θεές είναι ακόμη οργισμένες μαζί τους. Σ' αυτούς μόνο απ' όλους τους Έλληνες ούτε ο Αδριανός δεν έκανε ευεργεσίες.

4. Μετά τη στήλη του Ανθεμοκρίτου, βρίσκεται ο τάφος του Μολοττού, που είχε επιλεγεί στρατηγός των Αθηναίων

καὶ τούτου στρατηγεῖν, ὅτε Πλοντάρχῳ βοηθοῦντες διέβησαν ἐς Εὐβοίαν, καὶ χωρίον Σκῖρον ἐπὶ τοιῷδε καλούμενον. Ἐλευσινίοις πολεμοῦσι πρὸς Ἑρεχθέα ἀνὴρ μάντις ἦλθεν ἐκ Δωδώνης ὄνομα Σκῖρος, ὃς καὶ τῆς Σκιράδος ἰδρύσατο Ἀθηνᾶς ἐπὶ Φαληρῷ τὸ ἀρχαῖον ἱερόν· πεσόντα δὲ αὐτὸν ἐν τῇ μάχῃ θάπτουσιν Ἐλευσίνιοι πλησίον ποταμοῦ χειμάρρου, καὶ τῷ τε χωρίῳ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἥρωός ἐστι καὶ τῷ ποταμῷ. πλησίον δὲ πεποιήται Κηφισοδώρου μνημα δήμου προστάντος καὶ Φιλίππῳ τῷ Δημητρίου Μακεδόνων βασιλεύοντι ἐς τὰ μάλιστα ἐναντιωθέντος· συμμάχους δὲ ἐπήγετο Κηφισόδωρος Ἀθηναίους γενέσθαι βασιλεῖς μὲν Ἀτταλον τὸν Μυσὸν καὶ Πτολεμαῖον τὸν Αἰγύπτιον, ἔθνη δὲ αὐτόνομα Αἰτωλοὺς καὶ νησιωτῶν Ροδίους καὶ Κρητάς. ὥς δὲ καὶ ἐξ Αἰγύπτου καὶ Μυσίας καὶ παρὰ τῶν Κρητῶν τὰ πολλὰ ὑστέρειζον αἱ βοηθίαι, Ρόδιοι δὲ μόναις ναυσὶν ἰσχύοντες πρὸς ὀπλίτας τοὺς Μακεδόνας οὐ μεγάλα ὠφέλουν, ἐνταῦθα Κηφισόδωρος ἐς Ἰταλίαν σὺν ἄλλοις Ἀθηναίων πλεύσας ἰκέτευεν ἀμῦναι Ῥωμαίους· οἱ δὲ σφισι δύναμιν καὶ στρατηγὸν πέμπουσιν, οἱ τὰ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων ἐς τοσοῦτο καθεῖλον ὥς ὕστερον Περσέα τὸν Φιλίππου τὴν τε ἀρχὴν ἀποβαλεῖν καὶ αὐτὸν αἰχμάλωτον ἐς Ἰταλίαν ἀχθῆναι. Φίλιππος δὲ ἦν οὗτος ὁ Δημητρίου· πρῶτος γὰρ ταύτης τῆς οἰκίας ἔσχε Δημήτριος τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν ἀποκτείνας Ἀλέξανδρον τὸν Κασσάνδρον παῖδα, ὥς τὰ πρότερον ἔχει μοι τοῦ λόγου.

37

Μετὰ δὲ τοῦ Κηφισοδώρου τὸ μνημα τέθαιπαι μὲν Ηλιόδωρος Ἄλις· τούτου γραφὴν ἰδεῖν ἔστι καὶ ἐν τῷ ναῷ τῷ μεγάλῳ τῆς Ἀθηνᾶς· τέθαιπαι δὲ Θεμιστοκλῆς

ΑΤΤΙΚΑ

όταν εκστράτευσαν για να βοηθήσουν τον Πλούταρχο στην Εύβοια. Η περιοχή Σκίρον¹⁹⁸ πήρε το όνομα της ως εξής. Όταν οι Ελευσίνιοι πολέμουςαν κατά του Ερεχθέα, ήρθε σ' αυτούς μάντης απ' τη Δωδώνη με το όνομα Σκίρος, που ίδρυσε το αρχαίο ιερό της Σκιράδας Αθηνάς στο Φάληρο¹⁹⁹. Σκοτώθηκε στη μάχη και οι Ελευσίνιοι τον έθαψαν κοντά σε χείμαρρο. Τώρα η περιοχή και το ποτάμι έχουν πάρει το όνομα του.

5. Εκεί κοντά είναι το μνήμα του Κηφισοδώρου, ηγέτη του δήμου και δεινού αντιπάλου του Φιλίππου, γιου του Δημητρίου και βασιλιά της Μακεδονίας²⁰⁰. Ο Κηφισόδωρος κατάφερε να κάνει συμμάχους των Αθηναίων βασιλιάδες, όπως τον Άτταλο²⁰¹ της Μυσίας και τον Πτολεμαίο²⁰² της Αιγύπτου, καθώς και ανεξάρτητα έθνη, όπως των Αιτωλών, και νησιώτες, όπως τους Κρήτες και τους Ροδίους.

6. Και επειδή η βοήθεια από την Αίγυπτο, τη Μυσία και από τους Κρήτες καθυστέρουσε πολύ, οι Ρόδιοι, που ήταν ικανοί μόνο σε ναυμαχίες, δεν κατόρθωσαν πολλά εναντίον του πεζικού των Μακεδόνων. Έτσι ο Κηφισόδωρος με άλλους Αθηναίους έπλευσε στην Ιταλία και ζήτησε τη βοήθεια των Ρωμαίων. Η Ρώμη έστειλε ισχυρή δύναμη και στρατηγό και προκάλεσε τόση φθορά στον Φίλιππο και τους Μακεδόνες, ώστε αργότερα ο γιος του Φίλιππου Περσέας έχασε τον θρόνο του και οδηγήθηκε αιχμάλωτος στην Ιταλία. Ο Φίλιππος αυτός ήταν γιος του Δημητρίου. Κι αυτός ο Δημήτριος ήταν ο πρώτος που έφερε την οικογένεια του στην εξουσία στη Μακεδονία σκοτώνοντας τον γιο του Κασσάνδρου Αλέξανδρο, όπως εξήγησα πρωτότερα.

37. Μετά από το μνημείο του Κηφισοδώρου, έχει ταφεί ο Ηλιδωρος Άλις. Ζωγραφικός πίνακας τούτου υπάρχει και στον μεγάλο ναό της Αθηνάς. Είναι θαμμένος εδώ και

Πολιάρχου, τρίτος απόγονος Θεμιστοκλέους τοῦ Ξέρξη καὶ Μήδοις ἐναντία ναυμαχήσαντος. τοὺς δὲ κατωτέρω τοῦ γένους πλὴν Ἀκεστίου παρήσω τοὺς ἄλλους· Ἀκεστίῳ δὲ τῇ Ξενοκλέους τοῦ Σοφοκλέους τοῦ Λέοντος τούτους τε ἐξ τὸν τέταρτον πρόγονον Λέοντα δαδούχους πάντας ὑπῆρξε γενέσθαι <καὶ> παρὰ τὸν βίον τὸν αὐτῆς πρῶτον μὲν τὸν ἀδελφὸν Σοφοκλέα εἶδε δαδουχοῦντα, ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν ἄνδρα Θεμιστοκλέα, τελευτήσαντος δὲ καὶ τούτου Θεόφραστον τὸν παῖδα. ταύτῃ μὲν τύχῃ τοιαύτην συμβῆναι λέγουσι προελθοῦσι δὲ ὀλίγον Λακίον τέμενός ἐστιν ἥρωος καὶ δῆμος ὃν Λακιάδας ὀνομάζουσιν ἀπὸ τούτου, καὶ Νικοκλέους Ταραντίνου ἐστὶ μνημα, ὃς ἐπὶ μέγιστον δόξης κίθαρωδῶν ἀπάντων ἦλθεν. ἔστι δὲ καὶ Ζεφύρου τε βωμὸς καὶ Δήμητρος ἱερὸν καὶ τῆς παιδός· σὺν δὲ σφισιν Ἀθηναῖ καὶ Ποσειδῶν ἔχουσι τιμάς. ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ Φύταλόν φασιν οἴκῳ Δήμητρα δέξασθαι, καὶ τὴν θεὸν ἀντὶ τούτων δοῦναί οἱ τὸ φυτὸν τῆς σуккῆς· μαρτυρεῖ δέ μοι τῷ λόγῳ τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπὶ τῷ Φυτάλου τάφῳ·

ἐνθάδ' ἄναξ ἥρωος Φύταλός ποτε δέξατο σεμνὴν
Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἔφηνεν,
ἦν ἱερὰν σуккῆν θνητῶν γένος ἐξονομάζει·
ἐξ οὗ δὴ τιμάς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρωος.

Πρὶν δὲ ἢ διαβῆναι τὸν Κηφισὸν Θεοδώρου μνημὰ ἐστὶ τραγωδίαν ὑποκριναμένου τῶν καθ' αὐτόν <ἄριστα>. ἀγάλματα δὲ ἐπὶ τῷ ποταμῷ Μησιμάχης, τὸ δὲ ἕτερον ἀνάθημα κειρομένου οἱ τὴν κόμην τοῦ παιδός ἐστὶ τῷ Κηφισῷ· καθεστάναι δὲ ἐκ παλαιοῦ καὶ τοῖς

ΑΤΤΙΚΑ

ο Θεμιστοκλής, γιος του Πολιάρχου και τρίτος απόγονος του Θεμιστοκλή που πήρε μέρος στη ναυμαχία κατά του Ξέρξη και των Μήδων. Από τους απογόνους του θα παραλείψω τους άλλους, πλην της Ακαστίας, κόρης του Ξενοκλή και εγγονής του Σοφοκλή, γιου του Λέοντα. Όλοι μέχρι τον τέταρτο προγονό της, τον Λέοντα, υπήρξαν δαδούχοι²⁰³. Όσο ζούσε είδε δαδούχο πρώτα τον αδελφό της Σοφοκλή, ύστερα τον σύζυγο της Θεμιστοκλή και, όταν αυτός πέθανε, τον γιο της Θεόφραστο. Τόσο τυχερή λένε πως ήταν.

2. Προχωρώντας συναντάς το τέμενος του ήρωα Λακίου και τον δήμο Λακιάδες, στον οποίο έδωσε το όνομα του. Εδώ βρίσκεται και το μνήμα του Νικοκλή από τον Τάραντα, που υπήρξε ο πιο διάσημος κιθαρωδός απ' όλους. Υπάρχει και βωμός του Ζέφυρου, καθώς και ιερό της Δήμητρας και της Κόρης. Τιμούν ακόμα τον Ποσειδώνα και την Αθηνά. Στην περιοχή αυτή λένε ότι ο Φύταλος φιλοξένησε τη Δήμητρα και εκείνη, για να του το ανταποδώσει, του χάρισε το δέντρο της συκιάς. Αυτό που λέω επιβεβαιώνεται κι από την επιγραφή στον τάφο του Φυτάλου:

Εδώ ο βασιλιάς και ήρωας Φύταλος δέχτηκε τη σεβάσμια
Δήμητρα, που αποκάλυψε τον πρώτο καρπό δέντρου,
που το γένος των θνητών ονομάζει ιερή συκιά.
Από τότε στο γένος του Φυτάλου αποδίδονται άφθαρτες
τιμές.

3. Προτού περάσει κανείς στην απέναντι όχθη του Κηφισού, βλέπει το μνήμα του Θεοδώρου, του μεγαλύτερου τραγικού ηθοποιού της γενιάς του. Στον ποταμό είναι αγάλματα της Μνησιμάχης και ένα άλλο αφιέρωμα του παιδιού της που κόβει τα μαλλιά του για τον Κηφισό. Η συνήθεια αυτή υπάρχει από παλιά σ' όλους τους Έλληνες,

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

πᾶσι τοῦτο Ἕλλησι τῇ Ὀμήρου τις ἂν τεκμαίροιτο ποιήσει, ὃς τὸν Πηλέα εὖξασθαί φησι τῷ Σπερχειῷ κερεῖν ἀνασωθέντος ἐκ Τροίας Ἀχιλλέως τὴν κόμην.

Διαβᾶσι δὲ τὸν Κηφισὸν βωμός ἐστιν ἀρχαῖος Μειλιχίου Διός· ἐπὶ τούτῳ Θησεὺς ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν Φυντάλου καθαρσίων ἔτυχε, ληστάς καὶ ἄλλους ἀποκτείνας καὶ Σίνιν τὰ πρὸς Πιπθέως συγγενῇ. τάφος δὲ ἔστι μὲν αὐτοῖσι Θεοδέκτου τοῦ Φασηλίτου, ἔστι δὲ Μνησιθέου· τοῦτον λέγουσιν ἱατρόν τε ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἀναθεῖναι ἀγάλματα, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰακχος πεποιήται. ὤκοδόμηται δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ναὸς οὐ μέγας καλούμενος Κναμίτου· σαφὲς δὲ οὐδὲν ἔχω λέγειν εἴτε πρῶτος κνάμους ἔσπειρεν οὗτος εἴτε τινὰ ἐπεφήμισαν ἥρωα, ὅτι τῶν κνάμων ἀνενεγκεῖν οὐκ ἔστι σφίσιν ἐς Δῆμητρα τὴν εὖρεσιν. ὅστις δὲ ἤδη τελετὴν Ἐλευσῖνι εἶδεν ἢ τὰ καλούμενα Ὀρφικά ἐπελέξατο, οἶδεν ὃ λέγω. μνημάτων δὲ ἁ μάλιστα ἐς μέγεθος καὶ κόσμον ἥκει, τὸ μὲν ἀνδρός ἐστι Ῥοδίου μετοικήσαντος ἐς Ἀθήνας, τὸ δὲ Ἀρπαλος Μακεδὼν ἐποίησεν, ὃς Ἀλέξανδρον ἀποδράς ἐκ τῆς Ἀσίας διέβη ναυσὶν ἐς τὴν Εὐρώπην, ἀφικόμενος δὲ παρ' Ἀθηναίους ὑπ' αὐτῶν συνελήφθη, διαφθείρας δὲ χρήμασιν ἄλλους τε καὶ τοὺς Ἀλεξάνδρου φίλους ἀπέδρα, πρότερον δὲ ἔτι Πυθονίκην ἔγχευε, γένος μὲν οὐκ οἶδα ὁπόθεν, ἑταιροῦσαν δὲ ἔν τε Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ· ταύτης ἐς τοσοῦτον ἔρωτος προήλθεν ὥς καὶ μνήμα ἀποθανούσης ποιῆσαι πάντων ὁπόσα Ἕλλησιν ἐστὶν ἀρχαῖα θεὰς μάλιστα ἄξιον.

Ἔστι δὲ ἱερὸν ἐν ᾧ κεῖται Δῆμητρος καὶ τῆς παιδὸς ἀγάλματα καὶ Ἀθηνᾶς τε καὶ Ἀπόλλωνος· Ἀπόλλωνι δὲ

ΑΤΤΙΚΑ

όπως μαρτυρείται και στα ποιήματα του Ομήρου, ο οποίος μνημονεύει τον Πηλέα να ορκίζεται στον Σπερχειό ότι θα κόψει τα μαλλιά του Αχιλλέα, αν γυρίσει σώος από την Τροία.

4. Στην απέναντι όχθη του Κηφισού βρίσκεται αρχαίος βωμός του Μειλιχίου Δία. Εκεί εξαγνίστηκε ο Θησέας από τους απογόνους του Φυτάλου, όταν σκότωσε μαζί με ληστές και τον Σίνι, που ήταν συγγενής του από τον Πιτθέα. Εδώ βλέπει κανείς και τον τάφο του Θεοδέκτη από τη Φασηλίδα, καθώς και του Μνησιθέου, που λένε ότι ήταν καλός γιατρός και είχε αφιερώσει αγάλματα, ανάμεσα τους και του Ιάκχου. Στον δρόμο έχουν χτίσει μικρό ναό που λέγεται του Κυαμίτη. Δεν γνωρίζω με σαφήνεια, αν τον ονόμασαν έτσι επειδή αυτός πρώτος καλλιέργησε κυάμους [κουκιά] ή αν έδωσαν αυτό το όνομα σε κάποιον ήρωα, αφού δεν μπορούσαν να αποδώσουν την εύρεση αυτών στη Δήμητρα. Όποιος είδε τα Ελευσίνια μυστήρια ή διάβασε τα λεγόμενα Ορφικά, ξέρει για ποιο πράγμα μιλώ.

5. Από τα μνημεία που διακρίνονται για το μέγεθος και τον διάκοσμο, το ένα ανήκει σε κάποιο Ρόδιο μέτοικο στην Αθήνα και το άλλο κατασκεύασε ο Μακεδόνας Άρπαλος, που λιποτάκτησε απ' τον Αλέξανδρο στην Ασία και ήρθε με πλοίο στην Ευρώπη. Όταν όμως έφτασε στην Αθήνα, τον συνέλαβαν, αλλά δωροδόκησε πολλούς άλλους και φίλους του Αλεξάνδρου και δραπετεύσε ξανά. Παλαιότερα είχε παντρευτεί την Πυθονίκη, για την καταγωγή της οποίας τίποτα δεν γνωρίζω· έμαθα όμως πως ήταν εταίρα στην Αθήνα και στην Κόρινθο. Την ερωτεύτηκε μάλιστα τόσο, ώστε όταν πέθανε της έχτισε το πιο λαμπρό μνημείο [κενοτάφιο]²⁰⁴ απ' όσα είχαν οι Έλληνες ιδιαίτερα αξιοθέατο.

6. Τπάρχει και ιερό με αγάλματα της Δήμητρας και της Κόρης, καθώς επίσης της Αθηνάς και του Απόλλωνα²⁰⁵

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ἐποιήθη μόνῳ τὸ ἐξ ἀρχῆς. Κέφαλον γὰρ τὸν Δηίονος συνεξελόντα λέγουσιν Ἀμφιτρύωνι Τηλεβόας τὴν νῆσον οἰκῆσαι πρῶτον, ἣ νῦν ἀπ' ἐκείνου Κεφαλληνία καλεῖται· μετοικεῖν δὲ αὐτὸν τέως ἐν Θήβαις φεύγοντα ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὸν Πρόκριδος τῆς γυναικὸς φόνον. δεκάτῃ δὲ ὕστερον γενεᾷ Χαλκῖνος καὶ Δαῖτος ἀπόγονοι Κεφάλου πλεύσαντες ἐς Δελφὸν ἤτουν τὸν θεὸν κάθοδον ἐς Ἀθήνας· ὁ δὲ σφισι κελεύει θῦσαι πρῶτον Ἀπόλλωνι ἐνταῦθα τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα ἂν ἴδωσιν ἐπὶ τῆς γῆς τριήρη θέουσαν. γενομένοις δὲ αὐτοῖς κατὰ τὸ ποικίλον καλούμενον ὄρος δράκων ἐφάνη σπουδῇ κατὰ τὸν φωλεὸν ἰὼν· καὶ Ἀπόλλωνί τε θύουσιν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ὕστερον σφᾶς ἐλθόντας ἐς τὴν πόλιν ἀστοὺς ἐποίησαντο Ἀθηναῖοι.

Μετὰ δὲ τοῦτο Ἀφροδίτης ναὸς ἐστὶ καὶ πρὸ αὐτοῦ τεῖχος ἀργῶν λίθων θέας ἄξιον.

38 Οἱ δὲ Πειτοὶ καλούμενοι ῥεῦμα μόνον παρέχονται ποταμῶν, ἐπεὶ τό γε ὕδωρ θάλασσά ἐστί σφισι· πείθοιτο δὲ ἂν τις καὶ ὡς ἀπὸ τοῦ Χαλκιδέων Εὐρύππου ῥέουσιν ὑπὸ τῆς γῆς ἐς θάλασσαν κοιλοτέραν ἐμπίπτοντες. λέγονται δὲ οἱ Πειτοὶ Κόρης ἱεροὶ καὶ Δήμητρος εἶναι, καὶ τοὺς ἰχθυὺς ἐξ αὐτῶν τοῖς ἱερεῦσιν ἔστιν αἰρεῖν μόνοις. οὗτοι τὸ ἀρχαῖον, ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι, πρὸς Ἀθηναίους τοὺς ἄλλους ὄροι τῆς γῆς Ἐλευσινίοις ἦσαν, καὶ διαβᾶσι τοὺς Πειτοὺς πρῶτος ᾤκει Κρόκων, ἔνθα καὶ νῦν ἔτι βασιλεία καλεῖται Κρόκωνος. τοῦτον Ἀθηναῖοι τὸν Κρόκωνα Κελεοῦ θυγατρὶ συνοικῆσαι Σαισάρᾳ λέγουσι· λέγουσι δὲ οὐ πάντες, ἀλλ' ὅσοι τοῦ δήμου τοῦ Σκαμβωνιδῶν εἰσιν· ἐγὼ δὲ Κρόκωνος μὲν ἀνευρεῖν τάφον οὐχ οἶός τε ἐγενόμην, τὸ δὲ Εὐμόλπου μνήμα κατὰ ταῦτα

Αρχικά είχε χτιστεί μόνο για τον Απόλλωνα. Λένε ότι ο Κεφαλος, γιος του Δηΐωνα, όταν μαζί με τον Αμφιτρύωνα έδιωξε τους Τηλεβόες, έζησε στο νησί που από το όνομα του λέγεται Κεφαλληνία· ζούσε πριν στη Θήβα, εξορισμέ- νος από την Αθήνα για τον φόνο της γυναίκας του Πρόκρι- δας. Ύστερα από δέκα γενιές, οι απόγονοι του Χάλκινος και Δαΐτος έπλευσαν στους Δελφούς και ρώτησαν τον θεό αν μπορούσαν να γυρίσουν στην Αθήνα.

7. Ο θεός τους πρόσταξε να θυσιάσουν πρώτα στον Απόλλωνα, σε όποιο μέρος της Αττικής έβλεπαν τριήρη να πλέει στη στεριά. Όταν οι δύο νέοι έφτασαν στο λεγόμενο Ποικίλο όρος²⁰⁶, είδαν φίδι να σέρνεται βιαστικά στη φωλιά του και έκαναν εκεί θυσία στον Απόλλωνα και μόλις επέστρεψαν στην πόλη τους έκαναν Αθηναίους πολίτες.

Μετά από αυτό υπάρχει ναός της Αφροδίτης²⁰⁷ και μπροστά σ' αυτόν τείχος από απελέκητους λίθους, που αξίζει να δει κανείς.

38. Οι λεγόμενοι Ρειτοί²⁰⁸ εμφανίζουν μόνο ροή ποταμίων, γιατί το νερό τους είναι θαλασσινό. Θα μπορούσε να πιστέψει κανείς ότι τα νερά αυτά ρέουν υπόγεια από τον Εύριπο της Χαλκίδας και χύνονται σε θάλασσα χαμηλότερη. Λένε πως οι Ρειτοί είναι αφιερωμένοι στη Δήμητρα και στην Κόρη. Μόνον οι ιερείς επιτρέπεται να ψαρεύουν εκεί. Απ' ό,τι ξέρω εκεί βρίσκονταν στην αρχαιότητα τα σύνορα Αθήνας και Ελευσίνας.

2. Ο πρώτος που κατοίκησε την περιοχή πέρα από τους Ρειτούς ήταν ο Κρόκωνας, γι' αυτό και μέχρι σήμερα την ονομάζουν ανάκτορο του Κρόκωνα. Οι Αθηναίοι λένε ότι ο Κρόκωνας είχε σύζυγο του τη Σαισάρα, κόρη του Κελεού. Δεν το ισχυρίζονται ολοι, αλλά μόνο όσοι ζουν στον δήμο των Σκαμβωνιδών. Δεν μπόρεσα να βρω τον τάφο του Κρόκωνα. Για το μνήμα όμως του Ευμόλπου,

Ἐλευσινίους ἀπέφαινον καὶ Ἀθηναῖοι. τοῦτον τὸν Εὐμόλπον ἀφικέσθαι λέγουσιν ἐκ Θοράκης Ποσειδῶνος παῖδα ὄντα καὶ Χιόνης· τὴν δὲ Χιόνην Βορέου θυγατέρα τοῦ ἀνέμου καὶ Ὠρειθυίας φασὶν εἶναι. Ὀμήρῳ δὲ ἐς μὲν τὸ γένος ἐστὶν οὐδὲν αὐτοῦ πεποιημένον, ἐπονομάζει δὲ ἀγήνορα ἐν τοῖς ἔπεσι τὸν Εὐμόλπον. γενομένης δὲ Ἐλευσινίους μάχης πρὸς Ἀθηναίους ἀπέθανε μὲν Ἐρεχθεὺς Ἀθηναίων βασιλεύς, ἀπέθανε δὲ Ἰμμάραδος Εὐμόλπον· καταλύονται δὲ ἐπὶ τοῖσδε τὸν πόλεμον, ὥς Ἐλευσινίους ἐς τὰ ἄλλα Ἀθηναίων κατηκόους ὄντας ἰδίᾳ τελεῖν τὴν τελετὴν. τὰ δὲ ἱερὰ τοῖν θεοῖν Εὐμόλπος καὶ αἱ θυγατέρες δρῶσιν αἱ Κελεοῦ, καλοῦσι δὲ σφᾶς Πάμφως τε κατὰ ταῦτά καὶ Ὀμηρος Διογένειαν καὶ Παμμερόπην καὶ τρίτην Σαισάραν· τελευτήσαντος δὲ Εὐμόλπου Κήρυξ νεώτερος λείπεται τῶν παίδων, ὃν αὐτοὶ Κήρυκες θυγατρὸς Κέκροπος Ἀγλαύρου καὶ Ἑρμοῦ παῖδα εἶναι λέγουσιν, ἀλλ' οὐκ Εὐμόλπου. Ἔστι δὲ Ἰπποθόωντος ἥρῳ, ἀφ' οὗ τὴν φυλὴν ὀνομάζουσι, καὶ πλησίον Ζάρηκος. τοῦτον μαθεῖν παρὰ Ἀπόλλωνι μουσικὴν φασιν, ἐγὼ δὲ ξένον μὲν ἀφικόμενον ἐς τὴν γῆν Λακεδαιμόνιον τε εἶναι δοκῶ καὶ Ζάρακα ἐν τῇ Λακωνικῇ πόλιν ἀπὸ τούτου πρὸς θαλάσση καλεῖσθαι· εἰ δέ τις Ζάρηξ ἐπιχώριος Ἀθηναίους ἦρως, οὐδὲν ἐς αὐτὸν ἔχω λέγειν.

Πεῖ δὲ Κηφισὸς πρὸς Ἐλευσῖνι βιαίτερον παρεχόμενος τοῦ προτέρου ῥέῃμα· καὶ παρ' αὐτῷ καλοῦσιν Ἑρινεόν, λέγοντες τὸν Πλούτωνα ὅτε ἤρπασε τὴν Κόρην καταβῆναι ταύτῃ. πρὸς τούτῳ τῷ Κηφισῷ ληστὴν Πολυπήμονα ὄνομα, Προκρούστην δὲ ἐπὶ κλῆσιν, Θησεὺς

ΑΤΤΙΚΑ

συμφωνούν Αθηναίοι και Ελευσίνιοι. Λένε ότι αυτός ο Εύμολπος ήρθε από τη Θράκη και ήταν γιος του Ποσειδώνα και της Χιόνης. Η Χιόνη λένε ότι ήταν κόρη του Βορέα και της Ωρειθυίας. Ο Όμηρος δεν αναφέρει τίποτα για την καταγωγή του, αλλά στα ποιήματα του χαρακτηρίζει τον Εύμολπο ανδρείο.

3. Στη μάχη Ελευσίνιων και Αθηναίων σκοτώθηκε ο Ερεχθέας, ο βασιλιάς της Αθήνας, και ο Ιμάραδος, γιος του Ευμόλπου. Ο πόλεμος έληξε και ορίστηκε συμφωνία οι Ελευσίνιοι να είναι στο εξής υπήκοοι της Αθήνας, αλλά να τελούν αυτοί τα Ελευσίνια μυστήρια. Ο ίδιος ο Εύμολπος και οι κόρες του Κελεού ήταν υπεύθυνοι για την τελετή προς τις δύο θεές, που ο Πάμφως και ο Όμηρος τις αποκαλούν το ίδιο Διογένεια, Παμμερόπη και Σαισάρα. Πεθαίνοντας ο Εύμολπος, άφησε τον νεότερο γιο του, τον Κήρυκα, για τον οποίο οι Κήρυκες οι ίδιοι ισχυρίζονται ότι ήταν γιος του Ερμή και της Αγλαύρου, θυγατέρας του Κέκροπα, αλλά όχι του Ευμόλπου.

4. Υπάρχει ηρώο του Ιπποθώοντα, απ' τον οποίο πήρε το όνομα της η φυλή. Και κοντά του Ζάρηκα. Για τον τελευταίο λένε πως έμαθε μουσική από τον Απόλλωνα, αλλά εγώ πιστεύω πως ήταν Λακεδαιμόνιος και ήρθε ως ξένος σ' αυτή τη χώρα και πως απ' αυτόν πήρε το όνομα της η παραλιακή πόλη Ζάρακα στη Λακωνία. Αν υπάρχει κάποιος ντόπιος Αθηναίος ήρωας με το όνομα Ζάρηκας, δεν ξέρω τίποτα γι' αυτόν.

Ελευσίνα.

5. Στην Ελευσίνα ρέει ο Κηφισός, πιο ορμητικός από τον άλλο, που ανέφερα προηγουμένως. Κοντά του είναι η θέση Ερινεός, απ' όπου λέγεται ότι κατέβηκε ο Πλούτωνας, όταν άρπαξε την Περσεφόνη. Σ' αυτόν τον Κηφισό, όπως λένε, σκότωσε ο Θησέας τον ληστή Πολυπήμονα,

ἀπέκτεινεν.

Ἐλευσινίοις δὲ ἔστι μὲν Τριπτολέμον ναός, ἔστι δὲ Προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ Ποσειδῶνος Πατρός, φρέαρ τε καλούμενον Καλλίχορον, ἔνθα πρῶτον Ἐλευσινίων αἱ γυναῖκες χορὸν ἔστησαν καὶ ἦσαν ἐς τὴν θεόν. τὸ δὲ πεδίον τὸ Ῥάριον σπαρῆναι πρῶτον λέγουσι καὶ πρῶτον αὖξῆσαι καρπούς, καὶ διὰ τοῦτο οὐλαῖς ἐξ αὐτοῦ χρῆσθαι σφισι καὶ ποιεῖσθαι πέμματα ἐς τὰς θυσίας καθέστηκεν. ἐνταῦθα ἄλως καλουμένη Τριπτολέμον καὶ βωμὸς δείκνυται· τὰ δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ τό τε ὄνειρον ἀπέιπε γράφειν, καὶ τοῖς οὐ τελεσθεῖσιν, ὁπόσων θέας εἰργονται, δηλὰ δήπου μηδὲ πνθῆσθαι μετεῖναι σφισιν. Ἐλευσῖνα δὲ ἦρωα, ἀφ' οὗ τὴν πόλιν ὀνομάζουσιν, οἱ μὲν Ἑρμοῦ παῖδα εἶναι καὶ Δαείρας Ὠκεανοῦ θυγατρὸς λέγουσι, τοῖς δὲ ἔστι πεποιημένα Ὠγυγον εἶναι πατέρα Ἐλευσῖνι· οἱ γὰρ ἀρχαῖοι τῶν λόγων ἄτε οὐ προσόντων σφίσιν ἐπὼν ἄλλα τε πλάσασθαι δεδώκασιν <καὶ> μάλιστα ἐς τὰ γένη τῶν ἡρώων.

Ἐκ δὲ Ἐλευσῖνος τραπομένοις ἐπὶ Βοιωτῶν, ἐστὶν ὁμορος Ἀθηναίους ἢ Πλαταις. πρότερον μὲν γὰρ Ἐλευθερεῦσιν ὄροι πρὸς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν· προσχωρησάντων δὲ Ἀθηναίοις τούτων, οὕτως ἤδη Βοιωτίας ὁ Κιθαιρῶν ἐστὶν ὄρος. προσεχώρησαν δὲ Ἐλευθερεῖς οὐ πολέμῳ βιασθέντες, ἀλλὰ πολιτείας τε ἐπιθυμήσαντες παρὰ Ἀθηναίων καὶ κατ' ἔχθος τὸ Θηβαίων. ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ ναός ἐστι Διονύσου, καὶ τὸ ξόανον ἐντεῦθεν Ἀθηναίοις ἐκομίσθη τὸ ἀρχαῖον· τὸ δὲ ἐν Ἐλευθεραῖς

ΑΤΤΙΚΑ

που είχε την επωνυμία Προκρούστης.

6. Οι Ελευσίνιοι έχουν ναό αφιερωμένο στον Τριπτόλεμο και άλλο στην Προπύλαια Άρτεμη και τον Ποσειδώνα Πατέρα. Υπάρχει και πηγάδι που λέγεται Καλλίχορο, όπου για πρώτη φορά χόρεψαν και τραγούδησαν προς τιμήν της θεάς οι Ελευσίνιες γυναίκες. Άένε ακόμα πως το Ράριο πεδίο ήταν το πρώτο που σπάρθηκε και έδωσε καρπούς και γι' αυτό έχουν το έθιμο να παίρνουν από εκεί χοντροαλεσμένο κριθάρι και να φτιάχνουν γλυκά ψωμάκια για τις θυσίες. Εκεί κοντά υπάρχει το αλώνι του Τριπτόλεμου και ο βωμός του.

7. Όνειρο μου απαγόρευσε να περιγράψω όσα υπάρχουν μέσα από το τείχος του ιερού. Και είναι φανερό ότι οι αμύητοι δεν πρέπει να πληροφορούνται για όσα απαγορεύεται να δουν. Ο ήρωας Ελευσίνας, που έδωσε το όνομα του στην πόλη, άλλοι λένε πως ήταν γιος του Ερμή και της Δαείρας, κόρης του Ωκεανού κι άλλοι ποιητές θεωρούν πατέρα του Ελευσίνα τον Ώγυγο²⁰⁹ γιατί οι αρχαιότερες από τις παραδόσεις, επειδή δεν υπάρχουν γι' αυτές έπη, έχουν επιτρέψει να πλαστούν πολλά, κυρίως σχετικά με τη γενεαλογία των ηρώων.

Ελευθερές.

8. Αν στραφεί κανείς από την Ελευσίνα στη Βοιωτία, συναντά στα σύνορα με την Αττική τη χώρα της Πλάταιας²⁰⁹. Κάποτε τα σύνορα της Αττικής ήταν στις Ελευθερές, αλλά αφού οι Ελευθερείς προσχώρησαν στους Αθηναίους, ορίστηκε σύνορο με τη Βοιωτία το βουνό Κιθαιρώνας. Οι Ελευθερείς προσχώρησαν όχι εξαναγκασμένοι με πόλεμο, αλλά εξαιτίας της επιθυμίας τους να γίνουν πολίτες της Αθήνας και λόγω του μίσους τους για τους Θηβαίους. Στην πεδιάδα αυτή υπάρχει ναός του Διόνυσου²¹⁰, απ' όπου το αρχαίο ξόανο μεταφέρθηκε στην

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ἐφ' ἡμῶν ἐς μίμησιν ἐκείνου πεποιήται. ἀπωτέρω δὲ ὀλίγον σπήλαιόν ἐστιν οὐ μέγα, καὶ παρ' αὐτὸ ὕδατος πηγὴ ψυχροῦ· λέγεται δὲ ἐς μὲν τὸ σπήλαιον ὡς Ἀντιόπη τεκοῦσα κατάθαιτο ἐς αὐτὸ τοὺς παῖδας, περὶ δὲ τῆς πηγῆς τὸν ποιμένα εὐρόντα τοὺς παῖδας ἐνταῦθα σφᾶς λοῦσαι πρῶτον ἀπολύσαντα τῶν σπαργάνων. Ἐλευθερῶν δὲ ἦν μὲν ἔτι τοῦ τείχους, ἦν δὲ καὶ οἰκιῶν ἐρείπια· δῆλη δὲ τούτοις ἐστὶ πόλις ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ πεδίου πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι οἰκισθεῖσα.

- 39 Ἐτέρα δὲ ὁδὸς ἐξ Ἐλευσίνος πρὸς Μέγαρον ἄγει ταύτην ἐρχομένοις τὴν ὁδὸν φρέαρ ἐστὶν Ἄνθιον καλούμενον. ἐποίησε δὲ Πάμφως ἐπὶ τούτῳ τῷ φρέατι καθῆσθαι Δήμητρα μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς παιδὸς γρᾶι εἰκασμένην· ἐντεῦθεν δὲ αὐτὴν ἄτε γυναῖκα Ἀργεῖαν ὑπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Κελεοῦ κομισθῆναι παρὰ τὴν μητέρα καὶ οἱ τὴν Μετάνειραν οὕτω πιστεῦσαι τοῦ παιδὸς τὴν ἀνατροφήν. ὀλίγῳ δὲ ἀπωτέρω τοῦ φρέατος ἱερὸν Μετανείρας ἐστὶ καὶ μετ' αὐτὸ τάφοι τῶν ἐπὶ Θήβας. Κρέων γάρ, ὃς ἐδυνάστευε τότε ἐν Θήβαις Λαοδάμαντα ἐπιτροπεύων τὸν Ἐτεοκλέους, οὐ παρήκε τοῖς προσήκουσιν ἀνελομένοις θάψαι· ἰκετεύσαντος δὲ Ἀδράστου Θησέα καὶ μάχης Ἀθηναίων γενομένης πρὸς Βοιωτοὺς, Θησεὺς ὡς ἐκράτησε τῇ μάχῃ κομίσας ἐς τὴν Ἐλευσινίαν τοὺς νεκροὺς ἐνταῦθα ἔθαψε. Θηβαῖοι δὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν λέγουσιν ἐθελονταὶ δοῦναι καὶ συνάψαι μάχην οὗ φασι.

Μετὰ δὲ τῶν Ἀργείων τοὺς τάφους ἐστὶν Ἀλόπης

ΑΤΤΙΚΑ

Αθήνα. Εκείνο που βρίσκεται σήμερα στις Ελευθερές είναι απομίμηση του αρχαίου.

9. Λίγο πιο πέρα συναντά κανείς μικρή σπηλιά και κοντά της πηγή με κρύο νερό. Λένε ότι, μόλις η Αντιόπη γέννησε τους γιους της, τους άφησε σε τούτη τη σπηλιά και ότι στην πηγή αυτή τους βρήκε ένας βοσκός, τους έλυσε τα σπάργανα και τους έπλυνε για πρώτη φορά. Στις Ελευθερές σώζονται ακόμη τμήματα του τείχους και ερείπια των σπιτιών. Είναι ολοφάνερο ότι η πόλη ήταν χτισμένη λίγο πιο ψηλά απ' την πεδιάδα, προς τον Κιθαιρώνα.

Δρόμος προς τα Μέγαρα.

39. Άλλος δρόμος, που ξεκινάει από την Ελευσίνα, οδηγεί στα Μέγαρα. Ακολουθώντας αυτό τον δρόμο συναντά κανείς το πηγάδι που λέγεται Άνθιο. Ο Πάμφως παρυσίασε σε ποίημα του τη Δήμητρα να κάθεται σ' αυτό το πηγάδι με μορφή γριάς, μετά την αρπαγή της κόρης της. Από εκεί οι κόρες του Κελεού, πιστεύοντας ότι ήταν Αργεία, την πήγαν στη μητέρα τους, έτσι η Μετάνειρα της εμπιστεύτηκε ν' αναθρέψει το παιδί της.

2. Λίγο πέρα από το πηγάδι υπάρχει ιερό της Μετάνειρας και μετά τάφοι εκείνων που εκστράτευσαν κατά της Θήβας. Γιατί ο Κρέοντας, άρχοντας της Θήβας που κυβερνούσε ως επίτροπος του Λαοδάμαντα, του γιου του Ετεοκλή, απαγόρευσε στις οικογένειες των νεκρών να τους θάψουν. Ο Άδραστος ζήτησε τη βοήθεια του Θησέα και ξέσπασε πόλεμος μεταξύ Αθηναίων και Βοιωτών. Ο Θησέας νίκησε στη μάχη και έφερε τους νεκρούς στην περιοχή της Ελευσίνας, όπου και θάφτηκαν. Οι Θηβαίοι ισχυρίζονται ωστόσο πως με τη θέληση τους παρέδωσαν τους νεκρούς και αρνούνται ότι έγινε μάχη.

3. Μετά από τους τάφους των Αργείων, υπάρχει μνήμα της Αλόπης, που λένε πως, όταν γέννησε από τον Ποσει-

μνήμα, ἣν τεκοῦσαν Ἱπποθόωντα ἐκ Ποσειδῶνος ἀπο-
θανεῖν ἐνταυθὰ φασιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Κερκυνός. εἶναι δὲ
ὁ Κερκυνὸν λέγεται καὶ τὰ ἄλλα ἄδικος ἐς τοὺς ξένους καὶ
παλαίειν οὐ βουλομένοις· καὶ ὁ τόπος οὗτος παλαιόστρα
καὶ ἐς ἐμὲ ἐκαλεῖτο Κερκυνός, ὀλίγον τοῦ τάφου τῆς
Ἀλόπης ἀπέχων. λέγεται δὲ ὁ Κερκυνὸν τοὺς καταστάν-
τας ἐς πάλην διαφθεῖραι πλὴν Θησέως, Θησεὺς δὲ
κατεπάλαισεν αὐτὸν σοφία τὸ πλεόν· παλαιστικὴν γὰρ
τέχνην εὗρε Θησεὺς πρῶτος καὶ πάλης κατέστη ὕστερον
ἀπ' ἐκείνου διδασκαλία· πρότερον <δὲ> ἐχρῶντο με-
γέθει μόνον καὶ ῥώμῃ πρὸς τὰς πάλας.

Τοσαῦτα κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν Ἀθηναίοις γνωρι-
μώτατα ἦν ἔν τε λόγοις καὶ θεωρήμασιν, ἀπέκρινε δὲ ἀπὸ
τῶν πολλῶν ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος μοι τὰ ἐς συγγραφήν
ἀνήκοντα.

Ἐλευσῖνι δὲ ἤδη πλησιόχωρος καλουμένη Μεγαρίς·
τῆς Ἀθηναίων ἦν καὶ αὕτη τὸ ἀρχαῖον, Πύλα τοῦ
βασιλέως καταλιπόντος Πανδίωνι. μαρτύρια δέ μοι τά-
φος τε Πανδίωνος ἐν τῇ γῇ καὶ Νίσος Αἰγεῖ μὲν
πρεσβυτάτῳ τοῦ παντὸς γένους παραχωρήσας Ἀθη-
ναίων ἄρχειν, αὐτὸς δὲ Μεγάρων καὶ τῆς ἄχρι Κορίνθου
βασιλεύειν ἀξιωθείς· Νίσαιά τε ἔτι καὶ νῦν Μεγαρεῦσιν
ἐπίνειον ἀπ' αὐτοῦ καλεῖται. Κόδρου δὲ ὕστερον
βασιλεύοντος στρατεύουσιν ἐπ' Ἀθήνας Πελοποννήσιοι·
καὶ ὥς οὐδὲν ἀποδειξάμενοι λαμπρὸν ἐκομίζοντο ὀπίσω,
Μέγαρα Ἀθηναίων ἐλόντες Κορινθίων καὶ τῶν ἄλλων
συμμάχων τοῖς ἐθέλουσιν ἔδωκαν οἰκῆσαι. Μεγαρεῖς μὲν

ΑΤΤΙΚΑ

δώνον τον Ιπποθόωντα, εδώ τη σκότωσε ο πατέρας της Κερκυόνας. Λέγεται πως ο Κερκυόνας αδικούσε τους περαστικούς και με άλλους τρόπους και αναγκάζοντας τους να παλέψουν μαζί του παρά τη θέληση τους. Την εποχή μου ο χώρος, που απέχει λίγο από τον τάφο της Αλόπης, ονομάζεται ακόμη Παλαιίστρα του Κερκυόνα. Λένε ότι ο Κερκυόνας σκότωνε όσους πάλευαν μαζί του εκτός από τον Θησέα, ο οποίος τον νίκησε μάλλον με επιδεξιότητα. Ο Θησέας πρώτος επινόησε την τέχνη της πάλης και ύστερα απ' αυτόν καθιερώθηκε η διδασκαλία της. Πριν από αυτόν στην πάλη χρησιμοποιούσαν μόνο το μέγεθος και τη σωματική δύναμη.

Αυτές ήταν, κατά τη γνώμη μου, οι πιο σημαντικές παραδόσεις και τα περισσότερα αξιοθέατα της Αθήνας. Διάλεξα από την αρχή από πολλά μόνο όσα έκρινα άξια να καταγραφούν²¹¹.

Μέγαρα.

4, Κοντά στην Ελευσίνα βρίσκεται η λεγόμενη Μεγαρίδα. Στην αρχαιότητα ανήκε κι αυτή στην Αθήνα, αφού ο βασιλιάς Πύλας την άφησε στον Πανδίονα. Αυτό αποδεικνύεται κι από τον τάφο του Πανδίονα σ' αυτή τη χώρα, καθώς και από το ότι ο Νίσος παραχώρησε στον Αιγέα, τον πιο μεγάλο της οικογένειας αυτής, τη διακυβέρνηση της Αθήνας και αυτός έγινε βασιλιάς των Μεγάρων και της περιοχής μέχρι την Κόρινθο²¹². Οι Μεγαρείς ακόμα και σήμερα το επίνειο τους ονομάζουν απ' αυτόν Νίσαια. Όταν αργότερα βασιλιάς της Αθήνας έγινε ο Κόδρος, οι Πελοποννήσιοι εκστράτευσαν κατά της Αθήνας. Και επειδή δεν κατάφεραν τίποτα σπουδαίο, γύρισαν πίσω, κυρίευσαν όμως τα Μέγαρα, που ανήκαν στην Αθήνα, και επέτρεψαν να κατοικήσουν οι Κορίνθιοι και όσοι από τους άλλους συμμάχους ήθελαν.

οὕτως ἔθη καὶ φωνὴν μεταβαλόντες Δωριεῖς γεγόνασιν, κληθῆναι δὲ οὕτω τὴν πόλιν φασὶν ἐπὶ Καρὸς τοῦ Φορωνέως ἐν τῇ γῇ ταύτῃ βασιλεύοντος· τότε πρῶτον λέγουσιν ἱερὰ γενέσθαι Δημήτρος αὐτοῖς, τότε ἀνθρώπους ὀνομάσαι Μέγαρα. οὕτω μὲν αὐτοὶ περὶ σφῶν Μεγαρεῖς λέγουσι· Βοιωτοὶ δὲ ἐν Ὀγχηστῷ Μεγαρέα τὸν Ποσειδῶνος οἰκοῦντα ἀφικέσθαι στρατιᾷ Βοιωτῶν φασὶ Νίσῳ τὸν πρὸς Μίνῳ πόλεμον συνδιοίσοντα, πεσόντα δὲ αὐτὸν ἐν τῇ μάχῃ ταφῆναί τε αὐτοῦ καὶ τῇ πόλει Μέγαρα ὄνομα ἀπὸ τούτου γενέσθαι, πρότερον Νίσῳ καλουμένην. δωδεκάτῃ δὲ ὕστερον μετὰ Κᾶρα τὸν Φορωνέως γενεᾷ λέγουσιν οἱ Μεγαρεῖς Λέλεγας ἀφικόμενον ἐξ Αἰγύπτου βασιλεῦσαι καὶ τοὺς ἀνθρώπους κληθῆναι Λέλεγας ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ· Κλήσωνος δὲ τοῦ Λέλεγος γενέσθαι Πύλαν, τοῦ Πύλα δὲ Σκίρωνα· τοῦτον συνοικῆσαι Πανδίωνος θυγατρί, καὶ ὕστερον Νίσῳ τῷ Πανδίωνος ἐς ἀμφισβήτησιν ἐλθεῖν περὶ τῆς ἀρχῆς Σκίρωνα καὶ σφισιν Αἰακὸν δικάσαι, βασιλείαν μὲν δίδόντα Νίσῳ καὶ τοῖς ἀπογόνοις, Σκίρωνι δὲ ἡγεμονίαν εἶναι πολέμον. Μεγαρέα δὲ τὸν Ποσειδῶνος θυγατρὶ Νίσου συνοικήσαντα Ἰφινόῃ διαδέξασθαι τὴν τοῦ Νίσου φασὶν ἀρχήν· τὸν δὲ Κρητικὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐπὶ Νίσου βασιλεύοντος ἄλωσιν τῆς πόλεως οὐκ ἐθέλουσιν εἰδέναι.

40 Ἔστι δὲ ἐν τῇ πόλει κρήνη, ἣν σφισιν ὤκοδόμησε Θεαγένης, οὗ καὶ πρότερον τούτων ἐπεμνήσθην θυγατέρα αὐτὸν συνοικίσαι Κύλωνι Ἀθηναίῳ. οὗτος ὁ Θεαγένης τυραννίσας ὤκοδόμησε τὴν κρήνην μεγέθους ἕνεκα καὶ κόσμου καὶ ἐς τὸ πλῆθος τῶν κιόνων θεάς ἀξίαν· καὶ ὕδωρ ἐς αὐτὴν ῥεῖ καλούμενον Σιθνίδων νυμφῶν. τὰς δὲ

5. Έτσι άλλαξε ο τρόπος ζωής αλλά και η διάλεκτος των Μεγαρέων κι έγιναν Δωριείς. Λένε ότι η πόλη πήρε το όνομα της, όταν βασίλευε στη χώρα ο Κάρας, γιος του Φορωνέα. Τότε για πρώτη φορά οι κάτοικοι έφτιαξαν ιερά της Δήμητρας κι ονόμασαν τότε την πόλη τους Μέγαρα. Αυτά λένε οι ίδιοι οι Μεγαρείς για τον τόπο τους. Οι Βοιωτοί όμως λένε ότι ο Μεγαρέας, που ήταν γιος του Ποσειδώνα και ζούσε στην Ορχηστό ¹⁴, ξεκίνησε με Βοιωτικό στρατό να βοηθήσει τον Νίσσο στον πόλεμο κατά του Μίνωα. Σκοτώθηκε στη μάχη, και τάφηκε εκεί και η πόλη ονομάστηκε απ' αυτόν Νίσαια, ενώ πριν την έλεγαν Νίσσα.

6. Οι Μεγαρείς λένε πως δώδεκα γενιές μετά τον Κάρα, τον γιο του Φορωνέα, ήρθε από την Αίγυπτο ο Λέλεγας, έγινε βασιλιάς τους και τον καιρό της βασιλείας του ονομάστηκαν Λέλεγες οι κάτοικοι. Ο Κλήσωνας, γιος του Λέλεγα, γέννησε τον Πύλα και ο Πύλας τον Σκίρωνα. Αυτός πήρε γυναίκα του την κόρη του Πανδίονα. Λίγο καιρό αργότερα ο Σκίρωνας διεκδίκησε την εξουσία από τον Νίσο, που ήταν γιος του Πανδίονα. Τη διαφορά τους διευθέτησε ο Αιακός, που έδωσε τη βασιλεία στον Νίσο και στους απογόνους του και τη στρατιωτική ηγεσία στον Σκίρωνα. Ο Μεγαρέας, όπως λένε, ήταν γιος του Ποσειδώνα και όταν παντρεύτηκε την Ιφινόη, κόρη του Νίσου, διαδέχτηκε τον Νίσο στη βασιλεία. Τον Κρητικό πόλεμο και την άλωση της πόλης τους κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Νίσου δεν θέλουν να τα ξέρουν.²¹⁵.

40. Στην πόλη τους υπάρχει κρήνη, που λένε ότι έχτισε ο Θεαγένης. Όπως έχω ήδη αναφέρει, η κόρη του παντρεύτηκε τον Κύλωνα τον Αθηναίο. Αυτός ο Θεαγένης, όταν ήταν τύραννος, έφτιαξε αυτή την κρήνη, που για το μέγεθος της, τη διακόσμηση και το πλήθος των κιόνων της αξίζει να την δει κανείς. Απ' αυτή τρέχει το νερό των

Σιθνίδας νύμφας λέγουσι Μεγαρεῖς εἶναι μὲν σφισιν ἐπιχωρίας, μᾶ δὲ αὐτῶν [θυγατρὶ] συγγενέσθαι Δία, Μέγαρόν τε παῖδα ὄντα Διὸς καὶ ταύτης δὴ τῆς νύμφης ἐκφυγεῖν τὴν ἐπὶ Δευκαλίωνός ποτε ἐπομβρίαν, ἐκφυγεῖν δὲ πρὸς τὰ ἄκρα τῆς Γερανίας, οὐκ ἔχοντός πω τοῦ ὄρους τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλὰ —νῆχεσθαι γὰρ πετομένων γεράνων πρὸς τὴν βοήν τῶν ὀρνίθων αὐτόν— διὰ τοῦτο Γερανίαν τὸ ὄρος ὀνομασθῆναι. τῆς δὲ κρήνης οὐ πόρρω ταύτης ἀρχαῖόν ἐστιν ἱερόν, εἰκόνες δὲ ἐφ' ἡμῶν ἐστᾶσιν ἐν αὐτῷ βασιλέων Ῥωμαίων καὶ ἄγαλμα τε κεῖται χαλκοῦν Ἀρτέμιδος ἐπὶ κλησιν Σωτείρας. φασὶ δὲ ἄνδρας τοῦ Μαρδονίου στρατοῦ καταδραμόντας τὴν Μεγαρίδα ἀποχωρεῖν ἐς Θήβας ὀπίσω παρὰ Μαρδόνιον ἐθέλειν, γνώμη δὲ Ἀρτέμιδος νύκτα τε ὁδοιποροῦσιν ἐπιγενέσθαι καὶ τῆς ὁδοῦ σφᾶς ἀμαρτόντας ἐς τὴν ὀρεινὴν τραπέσθαι τῆς χώρας· πειρωμένους δὲ <εἰ> στράτευμα ἐγγὺς εἶη πολέμιον ἀφιέναι τῶν βελῶν, καὶ τὴν πλησίον πέτραν στένειν βαλλομένην, τοὺς δὲ αὖθις τοξεύειν προθυμῖα πλέονι. τέλος δὲ αὐτοῖς ἀναλωθῆναι τοὺς ὀιστοὺς ἐς ἄνδρας πολεμίους τοξεύειν προθυμῖα πλέονι νομίζουσιν· ἡμέρα τε ὑπεφαίνετο καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἐπήγесαν, μαχόμενοι δὲ ὀπλῖται πρὸς ἀνόπλους καὶ οὐδὲ βελῶν εὐποροῦντας ἔτι φονεύουσιν αὐτῶν τοὺς πολλούς· καὶ ἐπὶ τῷδε Σωτείρας ἄγαλμα ἐποιήσαντο Ἀρτέμιδος. ἐνταῦθα καὶ τῶν δώδεκα ὀνομαζομένων θεῶν ἐστιν ἀγάλματα ἔργα εἶναι λεγόμενα Πραξιτέλους· τὴν δὲ Ἀρτεμιν αὐτὴν Στρογγυλίων ἐποίησε.

Μετὰ ταῦτα ἐς τὸ τοῦ Διὸς τέμενος ἐσελθοῦσι καλούμενον Ὀλυμπιεῖον ναός ἐστι θεᾶς ἁΐσιος· τὸ δὲ ἄγαλμα οὐκ ἐξειργάσθη τοῦ Διός, ἐπιλαβόντος τοῦ Πελοποννησίων πολέμου πρὸς Ἀθηναίους, ἐν ᾧ καὶ

ΑΤΤΙΚΑ

Σιθνίδων νυμφών. Λένε ακόμα οι Μεγαρείς ότι αυτές οι Σιθνίδες νύμφες είναι ντόπιες. Μία απ' αυτές ξευγάρωσε με τον Δία και γέννησε τον Μέγαρο. Ο Μέγαρος, που ήταν γιος του Δία και αυτής της νύμφης, γλίτωσε από τον κατακλυσμό της εποχής του Δευκαλίωνα βρίσκοντας καταφύγιο στις κορυφές των Γερανιών, που δεν είχαν ακόμη αυτό το όνομα, αλλά τα ονόμασαν Γεράνια, επειδή ο Μέγαρος κολύμπησε ως εκεί ακολουθώντας τις κραυγές των γερανών που πετούσαν.

2. Κοντά σ' αυτή την πηγή υπάρχει αρχαίο ιερό. Στην εποχή μας βλέπει κανείς εκεί αγάλματα Ρωμαίων βασιλέων και ένα χάλκινο άγαλμα της Άρτεμης της επονομαζόμενης Σωτείρας. Λένε πως οι στρατιώτες του Μαρδονίου, που εισέβαλαν στη Μεγαρίδα, θέλησαν να επιστρέψουν στη Θήβα, στον Μαρδόνιο. Τότε η Άρτεμη έφερε τη νύχτα σ' αυτούς που βάδιζαν, έχασαν τον δρόμο και έφτασαν σε ορεινή περιοχή. Προσπαθώντας να εντοπίσουν αν ήταν εκεί κοντά εχθρικό στράτευμα, έριχναν τα βέλη τους και χτυπούσαν βράχο εκεί κοντά που έβγαζε βογκητό" κι αυτοί συνέχιζαν να ρίχνουν βέλη με όλο και περισσότερο ζήλο.

3. Στο τέλος εξαντλήθηκαν τα βέλη, αφού έριχναν με μεγαλύτερη προθυμία νομίζοντας ότι τόξευαν εχθρούς. Μόλις ξημέρωσε, τους επιτέθηκαν οι Μεγαρείς και πολεμώντας οπλίτες, εναντίον αόπλων που δεν είχαν πολλά βέλη, σκότωσαν πολλούς. Γι' αυτό τον λόγο κατασκευάσαν το άγαλμα της Σωτείρας Άρτεμης. Εδώ υπάρχουν και αγάλματα των λεγόμενων δώδεκα θεών, που λένε πως είναι έργα του Πραξιτέλη. Η Άρτεμη όμως είναι έργο του Στρογγυλώνα.

4. Πέρα απ' αυτά, στο τέμενος του Δία, που λέγεται Ολυμπίειο, υπάρχει ναός που αξίζει να τον δει κανείς. Το άγαλμα όμως του Δία έμεινε μισοτελειωμένο, γιατί άρχισε ο πόλεμος των Πελοποννησίων κατά των Αθηναίων, κατά

νανυσὶν ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ στρατῶ φθείροντες Μεγαρεῦσιν Ἀθηναῖοι τὴν χώραν τὰ τε κοινὰ ἐκάκωσαν καὶ ἰδίᾳ τοὺς οἴκους ἤγαγον ἐς τὸ ἔσχατον ἀσθενείας. τῷ δὲ ἀγάλματι τοῦ Διὸς πρόσωπον ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ πηλοῦ τέ ἐστι καὶ γύψον· ποιῆσαι δὲ αὐτὸ <Θεόκοσμον> λέγουσιν ἐπιχώριον, συννεργάσασθαι δέ οἱ Φειδίαν. ὑπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς εἰσιν Ὠραι καὶ Μοῖραι· δηλὰ δὲ πᾶσι τὴν πεπρωμένην μόνῳ οἱ πείθεσθαι καὶ τὰς ὥρας τὸν θεὸν τοῦτον νέμειν ἐς τὸ δέον. ὅπισθε δὲ τοῦ ναοῦ κεῖται ξύλα ἡμίεργα· ταῦτα ἔμελλεν ὁ Θεόκοσμος ἐλέφαντι καὶ χρυσῷ κοσμήσας τὸ ἄγαλμα ἐκτελέσειν τοῦ Διὸς. ἐν δὲ αὐτῷ τῷ ναῷ τριήρους ἀνάκειται χαλκοῦν ἔμβολον· ταύτην τὴν ναὺν λαβεῖν φασὶ περὶ Σαλαμῖνα ναυμαχῆσαντες πρὸς Ἀθηναίους· ὁμολογοῦσι δὲ καὶ Ἀθηναῖοι χρόνον τινὰ Μεγαρεῦσιν ἀποστῆναι τῆς νήσου, Σόλωνά δὲ ὕστερόν φασιν ἐλεγείᾳ ποιήσαντα προτρέψαι σφᾶς, καταστῆναι δὲ ἐπὶ τούτοις ἀμφισβήτησιν Ἀθηναῖοι, κρατήσαντες δὲ πολέμῳ Σαλαμῖνα αὐθις ἔχειν. Μεγαρεῖς δὲ παρὰ σφῶν λέγουσιν ἄνδρας φυγάδας, οὓς Δορυκλείους ὀνομάζουσιν, ἀφικομένους παρὰ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι κληρούχους προδοῦναι Σαλαμῖνα Ἀθηναίοις.

Μετὰ δὲ τοῦ Διὸς τὸ τέμενος ἐς τὴν ἀκρόπολιν ἀνελθοῦσι καλουμένην ἀπὸ Καρὸς τοῦ Φορωνέως καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι Καρίαν, ἔστι μὲν Διονύσου ναὸς Νυκτελίου, πεποίηται δὲ Ἀφροδίτης Ἐπιστροφίας ἱερὸν καὶ Νυκτὸς καλούμενόν ἐστι μαντεῖον καὶ Διὸς Κονίου ναὸς οὐκ ἔχων ὄροφον. τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἄγαλμα <Βρύαξις> καὶ αὐτὸ καὶ τὴν Ὑγίαν ἐποίησεν. ἐνταῦθα καὶ τῆς Δήμητρος τὸ καλούμενον μέγαρον· ποιῆσαι δὲ αὐτὸ βασιλεύοντα Κᾶρα ἔλεγον.

ΑΤΤΙΚΑ

τον οποίο κάθε χρόνο οι Αθηναίοι ρήμαζαν με στόλο και στρατό τη χώρα των Μεγαρέων και τα δημόσια κτίρια κατέστρεψαν και τους ίδιους έφεραν στο έσχατο σημείο φτώχειας. Το άγαλμα του Δία είναι από ελεφαντόδοντο και χρυσό μόνο στο πρόσωπο, ενώ το υπόλοιπο είναι από πηλό και γύψο. Λένε πως ήταν έργο του ντόπιου τεχνίτη Θεοκόσμου, που όμως συνεργάστηκε με τον Φειδία. Πάνω από το κεφάλι του Δία βρίσκονται οι Ώρες και οι Μοίρες. Όλοι γνωρίζουμε ότι το πεπρωμένο μόνο στον Δία υπακούει και ότι αυτός ο θεός βάζει τις εποχές με τη σειρά που πρέπει. Πίσω από τον ναό βλέπεις μισοτελειωμένα ξύλα. Ο Θεόκοσμος σκόπευε να τα στολίσει με ελεφαντόδοντο και χρυσό για να ολοκληρώσει το άγαλμα του Δία.

5. Μέσα σ' αυτό τον ναό υπάρχει χάλκινο έμβολο από τριήρη. Λένε πως το πλοίο αυτό έπιασαν, όταν ναυμάχησαν κατά των Αθηναίων στη Σαλαμίνα²¹⁶. Οι Αθηναίοι συμφωνούν με τους Μεγαρείς ότι απομακρύνθηκαν για ένα διάστημα από το νησί, αλλά ότι ο Σόλωνας με ελεγειακό ποίημα προέτρεψε τους Αθηναίους να διεκδικήσουν το νησί. Οι Αθηναίοι νίκησαν στον πόλεμο και επανέκτησαν τη Σαλαμίνα. Οι Μεγαρείς όμως ισχυρίζονται πως κάποιοι δικοί τους εξόριστοι, που ονομάζονται Δορύκλειοι, πήγαν στους κληρούχους της Σαλαμίνας και παρέδωσαν το νησί στους Αθηναίους.

6. Μετά από το τέμενος του Δία, καθώς ανεβαίνει κανείς στην ακρόπολη, που ονομάζεται ακόμα Καρία από τον Κάρα, τον γιο του Φορωνέα, συναντά ναό του Διονύσου του Νυκτελίου. Συναντά και ιερό της Αφροδίτης Επιστροφίας, μαντείο που ονομάζεται της Νύχτας και ναό του Κονίου Δία, χωρίς σκεπή. Τα αγάλματα του Ασκληπιού και της Τγείας είναι έργα του Βρύαξη. Εκεί είναι και το λεγόμενο μέγαρο της Δήμητρας. Λένε πως το έφτιαξε ο Κάρας, όταν βασίλευε.

Ἐκ δὲ τῆς ἀκροπόλεως κατιοῦσιν, ἥ πρὸς ἄρκτον τέτραπται τὸ χωρίον, μνημὰ ἐστὶν Ἀλκμήνης πλησίον τοῦ Ὀλυμπείου. βαδίζουσιν γὰρ ἐς Θήβας ἐξ Ἀργοῦς τελευτῆσαι καθ' ὁδὸν λέγουσιν αὐτὴν ἐν τοῖς Μεγάροις, καὶ τοὺς Ἡρακλείδας ἐς ἀμφισβήτησιν ἔλθεῖν, τοὺς μὲν ἐς Ἀργὸς ἐθέλοντας ὀπίσω κομίσαι τὸν νεκρὸν τῆς Ἀλκμήνης, τοὺς δ' αὐτῶν ἐς Θήβας· καὶ γὰρ τοῖς Ἡρακλέους παισὶ τοῖς ἐκ Μεγάρου τάφον εἶναι καὶ Ἀμφιτρούωνος ἐν Θήβαις. ὁ δὲ ἐν Δελφοῖς θεὸς ἔχρησε θάψαι Ἀλκμήνην ἐν τοῖς Μεγάροις ἄμεινον εἶναι σφισιν. ἐντεῦθεν ὁ τῶν ἐπιχωρίων ἡμῖν ἐξηγητὴς ἡγεῖτο ἐς χωρίον Ροῦν ὡς ἔφασκεν ὀνομαζόμενον, ταύτῃ γὰρ ὕδωρ ποτὲ ἐκ τῶν ὀρῶν τῶν ὑπὲρ τὴν πόλιν ὄνῃναι. Θεαγένης δέ, ὃς τότε ἐτυράννει, τὸ ὕδωρ ἐτέρωσε τρέψας βωμὸν ἐνταῦθα Ἀχελῷῳ ἐποίησε. καὶ Ὑλλου πλησίον τοῦ Ἡρακλέους μνημὰ ἐστὶν ἀνδρὶ Ἀρκάδι Ἐχέμῳ τῷ Ἀερόπου μονομαχῆσαντος· καὶ ὅστις μὲν Ἐχεμος ὦν ἀπέκτεινεν Ὑλλον, ἐτέρωθι τοῦ λόγου δηλώσω, τέθλαται δὲ καὶ Ὑλλος ἐν τοῖς Μεγάροις. αὕτη καλοῖτο ἂν ὀρθῶς στρατεία τῶν Ἡρακλειδῶν ἐς Πελοπόννησον ἐπὶ Ὀρέστου βασιλεύοντος. οὐ πόρρω δὲ τοῦ Ὑλλου μνημῆτος Ἰσίδος ναὸς καὶ παρ' αὐτὸν Ἀπόλλωνός ἐστι καὶ Ἀρτέμιδος· Ἀλκάθων δὲ φασὶ ποιῆσαι ἀποκτείναντα λέοντα τὸν καλούμενον Κιθαιρώνιον. ὑπὸ τούτου τοῦ λέοντος διαφθαρῆναι καὶ ἄλλους καὶ Μεγαρέως φασὶ τοῦ σφετέρου βασιλέως παῖδα Εὐῖππον, τὸν δὲ πρεσβύτερον τῶν παίδων αὐτῷ Τίμαλκον ἔτι πρότερον ἀποθανεῖν ὑπὸ Θησεώς, στρατεύοντα ἐς Ἀφιδναν σὺν τοῖς Διοσκούροις· Μεγαρέα δὲ γάμον τε ὑποσχέσθαι θυγατρὸς καὶ ὡς διάδοχον ἔξει τῆς ἀρχῆς, ὅστις τὸν Κιθαιρώνιον λέοντα ἀποκτείνει· διὰ ταῦτα Ἀλκάθων τὸν Πέλοπος ἐπιχειρήσαντα τῷ θηρίῳ κρατῆσαί τε καὶ ὡς ἐβασίλευσε

ΑΤΤΙΚΑ

41. Κατεβαίνοντας από την ακρόπολη από το βορινό τμήμα, βλέπει κανείς κοντά στο Ολυμπείο μνήμα της Αλκμήνης. Λένε ότι αυτή πέθανε στον δρόμο προς τα Μέγαρα, όταν ταξίδευε από το Αργός για τις Θήβες. Οι Ηρακλείδες διαφώνησαν τότε άλλοι ήθελαν να πάνε το πτώμα της Αλκμήνης πίσω στο Αργός και άλλοι στη Θήβα, γιατί στη Θήβα είχαν ταφεί τα παιδιά του Ηρακλή από τη Μεγάρα και ο Αμφιτρύωνας. Ο θεός των Δελφών αποφάνθηκε ότι καλύτερα ήταν να ταφεί στα Μέγαρα.

2. Από εδώ ο εξηγητής μας οδήγησε σ' ένα μέρος που έλεγε ότι ονομαζόταν Ρους, γιατί εκεί κάποτε έρεε νερό απ' τα βουνά πάνω από την πόλη. Ο Θεαγένης, που ήταν τότε τύραννος της πόλης, άλλαξε τη ροή του ποταμού και έχτισε εκεί βωμό στον Αχελώο. Εδώ κοντά έχουν και μνήμα στον Έλλο, τον γιο του Ηρακλή, που μονομάχησε με τον Αρκάδα Έχεμο, γιο του Αερόπου. Θα εξηγήσω αλλού ποιος ήταν αυτός ο Έχεμος, που σκότωσε τον Έλλο και ο Έλλος τάφηκε στα Μέγαρα. Ορθά θα χαρακτηρίσαμε τον πόλεμο αυτό εκστρατεία της γενιάς του Ηρακλή στην Πελοπόννησο στη διάρκεια της βασιλείας του Ορέστη.

3. Κοντά στο μνήμα του Έλλου βρίσκεται ναός της Ίσιδας και δίπλα σ' αυτόν του Απόλλωνα και της Αρτεμης. Λένε ότι τον έχτισε ο Αλκάθους, όταν σκότωσε το λεγόμενο Κιθαιρώνιο λιοντάρι. Ανάμεσα σ' αυτούς που σκότωσε αυτό το λιοντάρι λένε πως ήταν κι ο Εύιππος, ο γιος του βασιλιά Μεγαρέα. Ο μεγαλύτερος γιος του βασιλιά Τίμαλκος είχε ήδη σκοτωθεί από τον Θησέα, όταν εκστράτευσε στην Άφιδνα με τους Διόσκουρους. Ο Μεγαρέας, λοιπόν, έταξε ότι θα δώσει την κόρη του και θα κάνει διάδοχο του στον θρόνο όποιον σκοτώσει το Κιθαιρώνιο λιοντάρι. Το θηρίο νίκησε ο Αλκάθους, γιος του Πέλοπα. Αυτός έχτισε και το ιερό όταν έγινε βασιλιάς, αφιερώνο-

τὸ ἱερὸν ποιῆσαι τοῦτο, Ἀγροτέραν Ἀρτεμιν καὶ Ἀπόλλωνα Ἀγραῖον ἐπονομάσαντα. ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγουσιν· ἐγὼ δὲ γράφειν μὲν ἐθέλω Μεγαρεῦσιν ὁμολογοῦντα, οὐκ ἔχω δὲ ὅπως εὐρωμαι πάντα σφίσιν, ἀλλὰ ἀποθανεῖν μὲνλέοντα ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ὑπὸ Ἀλκάθου πείθομαι, Μεγαρέως δὲ Τίμαλκον παῖδα τίς μὲν ἐς Ἀφιδναν ἐλθεῖν μετὰ τῶν Διοσκούρων ἔγραψε· πῶς δ' ἂν ἀφικόμενος ἀναιρεθῆναι νομίζοιτο ὑπὸ Θησέως, ὅπου καὶ Ἀλκμὰν ποιήσας ἄσμα ἐς τοὺς Διοσκούρους, ὡς Ἀθήνας ἔλοιεν καὶ τὴν Θησέως ἀγάγοιεν μητέρα αἰχμάλωτον, ὁμως Θησέα φησὶν αὐτὸν ἀπεῖναι· Πίνδαρος δὲ τούτοις τε κατὰ ταῦτα ἐποίησε καὶ γαμβρὸν τοῖς Διοσκούροις Θησέα εἶναι βουλόμενον <ἀρπασθεῖσαν τὴν Ἑλένην διαφυλάξαι>, ἐς ὃ ἀπελθεῖν αὐτὸν Πειρίθῳ τὸν λεγόμενον γάμον συμπράζοντα. ὅστις δὲ ἐγενεαλόγησε, δηλονὺς ὡς πολλὴν τοῖς Μεγαρεῦσι σύννοιδεν εὐήθειαν, εἴ γε Θησεὺς ἦν ἀπόγονος Πέλοπος· ἀλλὰ γὰρ τὸν ὄντα λόγον οἱ Μεγαρεῖς εἰδότες ἐπικρύπτουσιν, οὐ βουλόμενοι δοκεῖν ἀλῶναί σφισιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Νίσου τὴν πόλιν, διαδέξασθαι δὲ τὴν βασιλείαν γαμβρὸν Νίσου τε Μεγαρέα καὶ αὖθις Ἀλκάθου Μεγαρέως. φαίνεται δὲ τελευτήσαντος Νίσου καὶ τῶν πραγμάτων Μεγαρεῦσιν ἐφθαρμένων ὑπὸ τοῦτον Ἀλκάθου ἀφικόμενος τὸν καιρὸν ἐξ Ἥλιδος μαρτύριον δέ μοι· τὸ γὰρ τεῖχος ὠκοδόμησεν ἐξ ἀρχῆς ἅτε τοῦ περιβόλου τοῦ ἀρχαίου καθαιρεθέντος ὑπὸ τῶν Κρητῶν.

Ἀλκάθου μὲν καὶ τοῦλέοντος, εἴτε ἐν τῷ Κιθαιρῶνι αὐτὸν εἴτε καὶ ἐτέρωθι ἀποκτείνας ραὸν Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος καὶ Ἀπόλλωνος ἐποίησεν Ἀγραῖον, ἐς τὸ σόνδε ἔστω μνήμη· ἐκ τούτου δὲ τοῦ ἱεροῦ κατιοῦσι

ντάς το στην Αγροτέρα Αρτεμη και στον Αγραίο Απόλλωνα.

4. Αυτά έτσι λένε ότι έγιναν. Θα ήθελα να εξιστορώ τα γεγονότα σύμφωνα με τους Μεγαρείς, αλλά δεν συμφωνούν με όλα. Είμαι βέβαιος ότι σκότωσε το λιοντάρι στον Κιθαιρώνα ο Αλκάθους, αλλά ποιος έγραψε ότι ο Τίμαλκος, ο γιος του Μεγαρέα, είχε εκστρατεύσει ποτέ στην Άφιδνα με τους Διόσκουρους; Και πώς, αν πήγε, τον σκότωσε ο Θησέας, αφού και ο Αλκμάνας στον ύμνο που συνέθεσε για τους Διόσκουρους λέει ότι κατέλαβαν την Αθήνα και πήραν αιχμάλωτη τη μητέρα του Θησέα, όμως ο ίδιος ο Θησέας είχε φύγει²¹⁷;

5. Και ο Πίνδαρος έγραψε ποίημα σύμφωνα με αυτά και πως ο Θησέας, επιδιώκοντας να γίνει γαμπρός των Διοσκούρων, άρπαξε την Ελένη και τη φύλαξε έως ότου έφυγε για να συνεργαστεί με τον Πειρίθου στον λεγόμενο γάμο. Για όποιον έχει ασχοληθεί με γενεαλογίες είναι φανερό ότι οι Μεγαρείς είναι ανόητοι, αν ο Θησέας είναι απόγονος του Πέλοπα. Γνωρίζουν, όμως, την αλήθεια οι Μεγαρείς και την κρύβουν, γιατί δεν θέλουν να παραδεχτούν ότι η πόλη τους αλώθηκε όταν βασίλευε ο Νίσος, αλλά ότι τον διαδέχτηκε ο Μεγαρέας, γαμπρός του Νίσου, κι αυτόν ο γαμπρός του Αλκάθους.

6. Φαίνεται πως, όταν πέθανε ο Νίσος και τα πράγματα είχαν πάρει άσχημη τροπή για τους Μεγαρείς, ο Αλκάθους έφτασε από την Ήλιδα στα Μέγαρα. Απόδειξη είναι και το γεγονός ότι έχτισε απ' την αρχή τα τείχη, αφού τον αρχαίο περίβολο τον είχαν καταστρέψει οι Κρήτες.

Για τον Αλκάθου και το λιοντάρι, που το σκότωσε στον Κιθαιρώνα ή κάπου αλλού, και έχτισε ναό της Αγροτέρας Άρτεμης και του Αγραίου Απόλλωνα, αρκετά μίλησα. Κατεβαίνοντας από αυτό το ιερό, συναντά κανείς ηρώο

Πανδίωνός ἐστιν ἡρώων. καὶ ὅτι μὲν ἐτάφη Πανδίων ἐν Αἰθυΐας Ἀθηνᾶς καλουμένῳ σκοπέλῳ, δεδήλωκεν ὁ λόγος ἤδη μοι· τιμὰς δὲ καὶ ἐν τῇ πόλει παρὰ Μεγαρέων ἔχει.

Πλησίον δέ ἐστι τοῦ Πανδίωνος ἡρώου μνημα Ἱππολύτης· γράφω δὲ καὶ τὰ ἐς αὐτὴν ὅποια Μεγαρεῖς λέγουσιν. ὅτε Ἀμαζόνες ἐπ' Ἀθηναίους στρατεύσασαι δι' Ἀντιόπην ἐκρατήθησαν ὑπὸ Θησέως, τὰς μὲν πολλὰς συνέβη μαχομένας αὐτῶν ἀποθανεῖν, Ἱππολύτην δὲ ἀδελφὴν οὖσαν Ἀντιόπης καὶ τότε ἡγουμένην τῶν γυναικῶν ἀποφυγεῖν σὺν ὀλίγαις ἐς Μέγαρα, ἅτε δὲ κακῶς οὕτω πράξασαν τῷ στρατῷ τοῖς τε παροῦσιν ἀθύμως ἔχουσιν καὶ περὶ τῆς οἴκαδε ἐς τὴν Θεμίσκυραν σωτηρίας μᾶλλον ἔτι ἀποροῦσαν ὑπὸ λύπης τελευτῆσαι· καὶ θάψαι αὐτὴν ἀποθανοῦσαν, καὶ οἱ τοῦ μνήματος σχημὰ ἐστὶν Ἀμαζονικῇ ἀσπίδι ἐμφερέες. τούτου δὲ ἐστὶν οὐ πόρρω τάφος Τηρέως τοῦ Πρόκνην γήμαντος τὴν Πανδίωνος. ἐβασίλευσε δὲ ὁ Τηρεὺς, ὥς μὲν λέγουσιν οἱ Μεγαρεῖς, περὶ τὰς Παγὰς τὰς καλουμένας τῆς Μεγαρίδος, ὥς δὲ ἐγὼ τε δοκῶ καὶ τεκμήρια ἐς τόδε λείπεται, Δανλίδος ἦρχε τῆς ὑπὲρ Χαιρωνείας· πάλοι γὰρ τῆς νῦν καλουμένης Ἑλλάδος βάρβαροι τὰ πολλὰ ᾤκησαν. ἐπεὶ δὲ ἦν καὶ Τηρεὶ τὰ ἐς Φιλομήλαν ἐξειργασμένα καὶ <τὰ> περὶ τὸν Ἴτυν ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἐλεῖν σφᾶς ὁ Τηρεὺς οὐκ ἐδύνατο· καὶ ὁ μὲν ἐτελεύτησεν ἐν τοῖς Μεγάροις αὐτοχειρίᾳ, καὶ οἱ τάφον αὐτίκα ἔχουσιν καὶ θύουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος ψηφίσιν ἐν τῇ θυσίᾳ ἀντὶ οὐλῶν χρώμενοι καὶ τὸν ἔποπα τὸν ὄρνιθα ἐνταῦθα φανῆναι πρῶτον λέγουσιν· αἱ δὲ γυναῖκες ἐς μὲν Ἀθῆνας ἀφίκοντο, θρηνοῦσαι δὲ οἷα ἔπαθον καὶ οἷα ἀντέδρασαν ὑπὸ δακρύων διαφθείρονται, καὶ σφισι τὴν ἐς ἀηδόνα καὶ χελιδόνα μεταβολὴν ἐπεφήμισαν ὅτι οἶμαι καὶ αὗται αἱ

ΑΤΤΙΚΑ

του Πανδίονα. Έχω ήδη επισημάνει ότι ο Πανδίωνας είναι θαμμένος στον λεγόμενο βράχο της Αιθυίας²¹⁸ Αθηνάς. Τιμάται όμως και στην πόλη των Μεγάρων.

7. Κοντά στο ηρώο του Πανδίονα υπάρχει και μνήμα της Ιππολύτης. Θα γράψω και όσα λένε γι' αυτήν στα Μέγαρα. Όταν οι Αμαζόνες εκστράτευσαν κατά της Αθήνας εξαιτίας της Αντιόπης και νικήθηκαν από τον Θησέα, οι περισσότερες σκοτώθηκαν στη μάχη. Η Ιππολύτη, που ήταν αδελφή της Αντιόπης και αρχηγός των γυναικών, κατάφερε να γλιτώσει με λίγες γυναίκες στα Μέγαρα. Επειδή όμως ο στρατός της ηττήθηκε και βρισκόταν σε μεγάλη απελπισία, καθώς δεν μπορούσαν να γυρίσουν σώες στην πατρίδα τους, τη Θεμίσκυρα, αυτή πέθανε από τη λύπη της και την έθαψαν εδώ, φτιάχνοντας μνημείο που μοιάζει στο σχήμα με ασπίδα Αμαζόνας.

8. Εκεί κοντά είναι και ο τάφος του Τηρέα, που είχε παντρευτεί την Πρόκνη, την κόρη του Πανδίονα. Οι Μεγαρείς λένε ότι ο Τηρέας ήταν βασιλιάς στις λεγόμενες Παγές της Μεγαρίδας, αλλά πιστεύω ότι υπάρχουν μαρτυρίες αδιάψευστες πως βασίλευε στη Δαυλίδα, πέρα από τη Χαιρώνεια. Γιατί παλιότερα οι βάρβαροι κατοικούσαν το μεγαλύτερο μέρος της λεγόμενης σήμερα Ελλάδας. Όταν λοιπόν διέπραξε ο Τηρέας αυτά κατά της Φιλομήλας και οι γυναίκες τα άλλα κατά του Ίτυ, ο Τηρέας δεν μπόρεσε να τις πιάσει²¹⁹.

9. Και τούτος αυτοκτόνησε στα Μέγαρα. Αμέσως του κατασκεύασαν τάφο με συσσώρευση χώματος και κάθε χρόνο χρησιμοποιούν στη θυσία μικρά χαλίκια αντί για χοντροαλεσμένο κριθάρι. Λένε πως εκεί εμφανίστηκε για πρώτη φορά το πουλί τσαλαπετεινός. Οι γυναίκες ήρθαν στην Αθήνα και πέθαναν από το κλάμα, θρηνώντας για όσα υπέφεραν οι ίδιες και για την εκδίκηση που πήραν. Και φημολογείται πως οι γυναίκες μεταμορφώθηκαν σε χελιδόνι και αηδόνι, επειδή τα πουλιά αυτά, όπως πιστεύω,

ὄρνιθες ἐλεεινὸν καὶ θρήνω ὅμοιον ἄδουσιν.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Μεγαρεῦσιν ἀκρόπολις ἀπὸ Ἀλκάθου τὸ ὄνομα ἔχουσα· ἐς ταύτην τὴν ἀκρόπολιν ἀνιοῦσιν ἐστὶν ἐν δεξιᾷ Μεγαρέως μνημα, ὃς κατὰ τὴν ἐπιστρατείαν τῶν Κρητῶν ξύμμαχός σφισιν ἦλθεν ἐξ Ὀγχηστοῦ. δείκνυται δὲ καὶ ἐστία θεῶν Προδομέων καλουμένων· θῦσαι δέ σφισιν Ἀλκάθου λέγουσι πρῶτον, ὅτε τῆς οἰκοδομίας τοῦ τεύχους ἔμελλεν ἄρχεσθαι. τῆς δὲ ἐστίας ἐγγὺς ταύτης ἐστὶ λίθος, ἐφ' οὗ καταθεῖναι λέγουσιν Ἀπόλλωνα τὴν κιθάραν Ἀλκάθῳ τὸ τεῖχος συνεργαζόμενον. δηλοῖ τέ μοι καὶ τόδε ὡς συνετέλουν ἐς Ἀθηναίους Μεγαρεῖς· φαίνεται γάρ τὴν θυγατέρα Ἀλκάθου Περιβοίαν ἅμα Θησεῖ πέμψαι κατὰ τὸν δασμὸν ἐς Κρήτην. τότε δὲ αὐτῷ τεχιζόντι, ὥς φασιν οἱ Μεγαρεῖς, συνεργάζεται τε Ἀπόλλων καὶ τὴν κιθάραν κατέθηκεν ἐπὶ τὸν λίθον· ἦν δὲ τύχη βαλὼν τις ψηφίδι, κατὰ ταῦτα οὗτός τε ἤχησε καὶ κιθάρα κρουσθεῖσα. ἐμοὶ δὲ παρέσχε μὲν καὶ τοῦτο θαυμάσαι, παρέσχε δὲ πολλῶ μάλιστα Αἰγυπτίων ὁ κολοσσός. ἐν Θήβαις ταῖς Αἰγυπτίαις, διαβᾷσι τὸν Νεῖλον πρὸς τὰς Σύριγγας καλουμένας, εἶδον ἔτι καθήμενον ἄγαλμα ἤχου· — Μέμονα ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί, τοῦτον γάρ φασιν ἐξ Αἰθιοπίας ὀρμηθῆναι ἐς Αἴγυπτον καὶ τὴν ἄχρι Σούσων· ἀλλὰ γὰρ οὐ Μέμονα οἱ Θηβαῖοι λέγουσι, Φαμένωφα δὲ εἶναι τῶν ἐγχωρίων οὗ τοῦτο ἄγαλμα ἦν, ἤκουσα δὲ ἤδη καὶ Σέσωστριν φαμένων εἶναι [τοῦτο ἄγαλμα] — ὁ Καμβύσης διέκοψε· καὶ νῦν ὅπόσον ἐκ κεφαλῆς ἐς μέσον σῶμά ἐστιν ἀπερριμμένον, τὸ δὲ λοιπὸν κάθηται τε καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀνίσχοντος ἡλίου βοᾷ, καὶ τὸν ἤχον

ΑΤΤΙΚΑ

έχουν λυπητερό κελάηδημα που θυμίζει θρήνο.

42. Στην πόλη των Μεγάρων υπάρχει και άλλη ακρόπολη, που έχει το όνομα του Αλκάθου. Ανεβαίνοντας εκεί βλέπει κανείς στα δεξιά του το μνήμα του Μεγαρέα, που ήρθε από την Ογχηστό ως **σύμμαχος** τους κατά την εκστρατεία των Κρητών. Δείχνεται εκεί και εστία των λεγόμενων θεών Προδομένων. Λένε ότι ο πρώτος που θυσίασε σε αυτούς ήταν ο Αλκάθους, όταν επρόκειτο να αρχίσει την κατασκευή του τείχους.

2. Κοντά στην εστία υπάρχει πέτρα, όπου λένε ότι ακούμπησε την κιθάρα του ο Απόλλωνας, για να βοηθήσει τον Αλκάθου στην οικοδόμηση των τειχών. Και φαίνεται απ' αυτό πως κάποτε τα Μέγαρα ήταν υποτελή στην Αθήνα, γιατί έστειλε ο Αλκάθους την κόρη του Περίβοια μαζί με τον Θησέα για τον φόρο στην Κρήτη²²⁰. Όταν χτιζόταν το τείχος, όπως λένε οι Μεγαρείς, συνεργάστηκε και ο Απόλλωνας αφήνοντας στην πέτρα την κιθάρα του. Αν ρίξει κανείς επάνω μικρή πέτρα, ακούει ήχο σαν παίξιμο κιθάρας.

3. Αυτό με εντυπωσίασε, αλλά πιο πολύ με κατέπληξε ο κολοσσός των Αιγυπτίων. Στις Αιγυπτιακές Θήβες, μετά το πέραςμα του Νείλου προς τις λεγόμενες Σύριγγες, είδα άγαλμα καθιστό που έβγαζε ήχους. Οι περισσότεροι το ονομάζουν Μέμνονα. Αυτός λένε ότι ήλθε από την Αιθιοπία στην Αίγυπτο και έφτασε μέχρι τα Σούσα. Οι κάτοικοι των Θηβών, όμως, λένε ότι το άγαλμα δεν είναι του Μέμνονα, αλλά του Φαμένωφα, που ήταν ντόπιος. Άκουσα ακόμη να λένε ότι το άγαλμα είναι του Σέσωστρι. Ο Καμβύσης²²¹ το έκοψε στα δυο. Το κομμάτι από το κεφάλι ως τη μέση είναι ριγμένο κάτω, αλλά το υπόλοιπο είναι καθισμένο και θρηνεί κάθε μέρα που ανατέλλει ο ήλιος και ο ήχος του μοιάζει με αυτόν που βγαίνει, όταν

μάλιστα εικάσει τις κιθάρας ἢ λύρας ῥαγείσης χορδῆς.

Μεγαρεῦσι δὲ ἔστι μὲν βουλευτήριον, Τιμάλκων δὲ ἦν ποτε ὡς λέγουσι τάφος, ὃν πρότερον ὀλίγον τούτων οὐκ ἔφην ὑπὸ Θησέως ἀποθανεῖν. ᾠκοδόμηται δὲ ἐπὶ τῇ κορυφῇ τῆς ἀκροπόλεως ναὸς Ἀθηνᾶς, ἄγαλμα δέ ἐστιν ἐπύχρουν πλὴν χειρῶν καὶ ἄκρων ποδῶν· ταῦτα δὲ καὶ τὸ πρόσωπόν ἐστιν ἐλέφαντος. καὶ ἕτερον ἐνταῦθα ἱερὸν Ἀθηνᾶς πεποιήται καλουμένης Νίκης καὶ ἄλλο Αἰαντίδος· τὰ δὲ ἐς αὐτὸ Μεγαρέων μὲν παρεῖται τοῖς ἐξηγηταῖς, ἐγὼ δὲ ὅποια νομίζω γενέσθαι γράφω. Τελαμὼν ὁ Αἰακοῦ θυγατρὶ Ἀλκάθου Περιβοῖα συνώκησεν· Αἴαντα οὖν τὴν ἀρχὴν τὴν Ἀλκάθου διαδεξάμενον ποιῆσαι τὸ ἄγαλμα ἠγοῦμαι τῆς Ἀθηνᾶς.

Τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος πλίνθον μὲν ἦν ὁ ἀρχαῖος ναός· ὕστερον δὲ βασιλεὺς ᾠκοδόμησεν Ἀδριανὸς λίθου λευκοῦ. ὁ μὲν δὴ Πύθιος καλούμενος καὶ ὁ Δεκατηφόρος τοῖς Αἰγυπτίοις μάλιστα εἰκάσει ξοάνοις, ὃν δὲ Ἀρχηγέτην ἐπονομάζουσιν, Αἰγινητικοῖς ἔργοις ἐστὶν ὅμοιος· ἐβένου δὲ πάντα ὁμοίως πεποιήται. ἤκουσα δὲ ἀνδρὸς Κυπρίου διακρίναι πόας ἐς ἀνθρώπων ἴασις εἰδότος, ὃς τὴν ἔβενον φύλλα οὐκ ἔφη φύειν οὐδὲ εἶναι καρπὸν οὐδένα ἀπ' αὐτῆς οὐδὲ ὁρᾶσθαι τὸ παράπαν αὐτὴν ὑπὸ ἡλίου, ῥίζας δὲ ὑπογαίους εἶναι, ταύτας δὲ ὀρύσσειν τοὺς Αἰθίοπας καὶ ἄνδρας εἶναί σφισιν οἱ τὴν ἔβενον ἴσασιν εὐρίσκειν. ἔστι δὲ καὶ Λήμητρος ἱερὸν Θεσμοφόρον. κατιοῦσι δὲ ἐντεῦθεν Καλλιπόλιδος μνημῆα ἐστὶν Ἀλκάθου παιδός. ἐγένετο δὲ καὶ ἄλλος Ἀλκάθῳ πρεσβύτερος υἱὸς Ἰσχύπολις, ὃν ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ Μελεάγρῳ τὸ ἐν Αἰτωλίᾳ θηρίον συνεξαιρήσοντα. ἀποθανόντος δὲ ἐνταῦθα πρῶτος τεθνεῶτα ἐπύθετο ὁ Καλλίπολις, ἀναδραμὼν δὲ ἐς τὴν ἀκρόπολιν — τηρικαῦτα δὲ ὁ πατὴρ οἱ τῷ Ἀπόλλωνι ἐνέκαεν — ἀπορρίπτει τὰ ξύλα

ΑΤΤΙΚΑ

σπάζει χορδή κιθάρας ή λύρας.

4. Οι Μεγαρείς έχουν βουλευτήριο. Λένε πως κάποτε ήταν εκεί ο τάφος του Τιμάλκου, που αρνήθηκα προηγουμένως ότι είχε πέσει θύμα του Θησέα. Στην κορυφή της ακρόπολης έχουν χτίσει ναό της Αθηνάς. Το άγαλμα της είναι όλο επιχρυσωμένο, εκτός από τα πόδια και τα χέρια αυτά και το πρόσωπο είναι από ελεφαντόδοντο. Υπάρχει εδώ και άλλο ιερό της Αθηνάς της επονομαζόμενης Νίκης και άλλο της [Αθηνάς] Αιαντίδας. Οι εξηγητές των Μεγαρέων παρέλειψαν να πουν κάτι γι' αυτό, αλλά θ' αναφέρω όσα υποθέτω ότι συνέβησαν. Ο γιος του Αιακού Τελαμώνας πήρε γυναίκα του την Περίβοια, την κόρη του Αλκάθου. Πιστεύω λοιπόν ότι ο Αίαντας, όταν κληρονόμησε τον θρόνο του Αλκάθου, έφτιαξε το άγαλμα της Αθηνάς.

5. Ο αρχαίος ναός του Απόλλωνα ήταν φτιαγμένος από πλίνθους. Αργότερα ο βασιλιάς Αδριανός τον έχτισε πάλι με λευκό μάρμαρο. Ο λεγόμενος Πύθιος [Απόλλωνας] και ο Δεκατηφόρος μοιάζουν με αιγυπτιακά ξόανα αλλά αυτό που ονομάζεται Αρχηγέτης μοιάζει με τα έργα των Αιγυπτίων. Όλα είναι φτιαγμένα από έβενο. Άκουσα κάποτε έναν Κύπριο, που γνώριζε να ξεχωρίζει τα θεραπευτικά φυτά, να λέει ότι ο έβενος δεν έχει ούτε φύλλα ούτε καρπούς, ότι ποτέ δεν τον βλέπει ο ήλιος και ότι οι ρίζες του είναι βαθιά μέσα στη γη. Οι Αιθίοπες τις βγάζουν και έχουν άνδρες που ξέρουν να τις βρίσκουν.

6. Υπάρχει και ιερό της Δήμητρας της Θεσμοφόρου. Κατεβαίνοντας από εκεί υπάρχει μνημείο του γιου του Αλκάθου, του Καλλίπολη. Είχε και μεγαλύτερο γιο ο Αλκάθους, τον Ισχύπολη, που τον έστειλε ο πατέρας του στον Μελέαγρο, να βοηθήσει στην εξόντωση του θηρίου στην Αιτωλία. Εκεί, όμως, σκοτώθηκε και πρώτος έμαθε το νέο ο Καλλίπολις έτρεξε τότε στην ακρόπολη —την ώρα που ο πατέρας του πρόσφερε θυσία στον Απόλλωνα— και

ἀπὸ τοῦ βωμοῦ· Ἀλκάθους δὲ ἀνήκοος ὢν ἔτι τῆς Ἰσχεπόλιδος τελευτῆς κατεδίδκαζεν οὐ ποιεῖν ὅσια τὸν Καλλίπολιν καὶ εὐθέως ὥς εἶχεν ὀργῆς ἀπέκτεινε παῖσας ἐς τὴν κεφαλὴν τῶν ἀπορριφέντων ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ξύλῳ.

Κατὰ δὲ τὴν ἐς τὸ πρυτανεῖον ὁδὸν Ἴνους ἐστὶν ἡρώων, περὶ δὲ αὐτὸ θριγκὸς λίθων· πεφύκασι δὲ ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐλαῖαι. μόνοι δέ εἰσιν Ἑλλήνων Μεγαρεῖς οἱ λέγοντες τὸν νεκρὸν τῆς Ἴνους ἐς τὰ παραθαλάσσια σφισιν ἐκπεσεῖν τῆς χώρας, Κλησῶ δὲ καὶ Ταυρόπολιν εὗρεῖν τε καὶ θάψαι — θυγατέρας δὲ αὐτὰς εἶναι Κλήσω-νος τοῦ Λέλεγος —, καὶ Λευκοθέαν τε ὀνομασθῆναι παρὰ σφίσι πρῶτοις φασὶν αὐτὴν καὶ θυσίαν ἀνὰ πᾶν ἔτος < ἄγουσι > .

- 43 Λέγουσι δὲ εἶναι καὶ Ἰφιγενείας ἡρώων· ἀποθανεῖν γὰρ καὶ ταύτην ἐν Μεγάροις. ἐγὼ δὲ ἤκουσα μὲν καὶ ἄλλον ἐς Ἰφιγένειαν λόγον ὑπὸ Ἀρκάδων λεγόμενον, οἶδα δὲ Ἡσίοδον ποιήσαντα ἐν καταλόγῳ γυναικῶν Ἰφιγένειαν οὐκ ἀποθανεῖν, γνώμη δὲ Ἀρτέμιδος Ἐκάτην εἶναι· τούτοις δὲ Ἡρόδοτος ὁμολογοῦντα ἔγραψε Ταύρους τοὺς πρὸς τῇ Σκυθικῇ θύειν παρθένῳ τοὺς ναυαγούς, φάναι δὲ αὐτοὺς τὴν παρθένον Ἰφιγένειαν εἶναι τὴν Ἀγαμέμνονος. ἔχει δὲ παρὰ Μεγαρεῦσι καὶ Ἄδραστος τιμάς· φασὶ δὲ ἀποθανεῖν παρὰ σφίσι καὶ τοῦτον, ὅτε ἐλὼν Θήβας ἀπῆγεν ὀπίσω τὸν στρατόν, αἷτια δέ οἱ τοῦ θανάτου γῆρας καὶ τὴν Αἰγιάλέως γενέσθαι τελευτήν. καὶ Ἀρτέμιδος ἱερὸν ὃ Ἀγαμέμνων ἐποίησεν, ἥνικα ἦλθε Κάλχαντα οἰκοῦντα ἐν Μεγάροις ἐς Ἴλιον ἔπεσθαι πεύ-σων. ἐν δὲ τῷ πρυτανεῖῳ τεθάφθαι μὲν < Εὐ > ιππον Μεγαρέως παῖδα, τεθάφθαι δὲ τὸν Ἀλκάθου λέγουσιν Ἰσχεπόλιν. ἔστι δὲ τοῦ πρυτανεῖου πέτρα πλησίον·

ΑΤΤΙΚΑ

σκόρπισε τα ξύλα από τον βωμό. Ο Αλκάθους, που δεν ήξερε ακόμη για τον θάνατο του Ισχύεπολι, καταδίκασε τον Καλλίπολι για ασέβεια και στην οργή του τον σκότωσε επί τόπου, χτυπώντας τον στο κεφάλι μ' ένα από τα ξύλα που πετάχτηκαν από τον βωμό.

7. Στον δρόμο προς το πρυτανείο είναι το ηρώο της Ινώς, που περιβάλλεται από πέτρινο φράχτη. Μέσα έχουν φυτρώσει ελιές. Οι Μεγαρείς είναι οι μόνοι Έλληνες που ισχυρίζονται ότι το κύμα έβγαλε τη νεκρή Ινώ στην παραλία της χώρας τους. Λένε επίσης ότι τη βρήκαν και την έθαψαν η Κλησώ και η Ταυρόπολη, θυγατέρες του Κλήσωνα και εγγονές του Λέλεγα. Λένε πως αυτοί την ονόμασαν πρώτοι Λευκοθέα και της προσφέρουν θυσίες κάθε χρόνο.

43. Λένε ότι έχουν και ηρώο της Ιφιγένειας, γιατί και αυτή πέθανε στα Μέγαρα. Από τους Αρκάδες όμως άκουσα άλλη εκδοχή και γνωρίζω ότι ο Ησίοδος στο ποίημα του «Κατάλογος γυναικών» δεν αναφέρει ότι η Ιφιγένεια πεθαίνει" λέει πως γίνεται Εκάτη χάρη στην απόφαση της Άρτεμης. Ο Ηρόδοτος συμφωνεί με τους Αρκάδες και γράφει ότι οι Ταύριοι, κοντά στη Σκυθία, θυσιάζουν ναυαγούς σε μια παρθένα Ιφιγένεια, κόρη του Αγαμέμνονα. Οι Μεγαρείς τιμούν και τον Άδραστο. Λένε πως κι αυτός πέθανε στα μέρη τους, ενώ επέστρεφε με τους στρατιώτες του μετά την κατάληψη της Θήβας. Αιτία, καθώς λένε, του θανάτου του ήταν τα γηρατειά και ο θάνατος του Αιγιαλέα²²². Κι ο Αγαμέμνονας έχτισε ιερό της Άρτεμης, όταν ήρθε να πείσει τον Κάλχαντα που ζούσε στα Μέγαρα να τον ακολουθήσει στην Τροία.

2. Λένε ότι στο πρυτανείο είναι θαμμένος ο Εύιππος, ο γιος του Μεγαρέα, και ο Ισχύεπολις, ο γιος του Αλκάθου. Κοντά στο πρυτανείο υπάρχει πέτρα, που την αποκαλούν

Ἀνακληθροῖδα τὴν πέτραν ὀνομάζουσιν, ὡς Δημήτηρ, εἴ τῳ πιστά, ὅτε τὴν παῖδα ἐπλανᾶτο ζητοῦσα, καὶ ἐνταῦθα ἀνεκάλεσεν αὐτήν. ἔοικότα δὲ τῷ λόγῳ δρωσιν ἐς ἡμᾶς ἔτι αἱ Μεγαρέων γυναῖκες.

Εἰσι δὲ τάφοι Μεγαρεῦσιν ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸν μὲν τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐποίησαν κατὰ τὴν ἐπιστρατεῖαν τοῦ Μήδου, τὸ δὲ Αἰσύνμιον καλούμενον μνημα ἦν καὶ τοῦτο ἡρώων. Ὑπερίονος δὲ τοῦ Ἀγαμέμνονος — οὗτος γὰρ Μεγαρέων ἐβασίλευσεν ὕστατος — τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἀποθανόντος ὑπὸ Σανδίωνος διὰ πλεονεξίαν καὶ ὕβριν, βασιλεύεσθαι μὲν οὐκέτι ὑπὸ ἐνὸς ἐδόκει σφίσιν, εἶναι δὲ ἄρχοντας αἰρετοὺς καὶ ἀνὰ μέρος ἀκούειν ἀλλήλων. ἐνταῦθα Αἰσυμνος οὐδενὸς τὰ ἐς δόξαν Μεγαρέων δευτέρου παρὰ τὸν θεὸν ἦλθεν ἐς Δελφούς, ἐλθὼν δὲ ἡρώτα τρόπον τίνα εὐδαιμονήσουσι· καὶ οἱ καὶ ἄλλα ὁ θεὸς ἔχρησε καὶ Μεγαρέας εὖ πράξειν, ἣν μετὰ τῶν πλειόνων βουλεύσωνται. τοῦτο τὸ ἔπος ἐς τοὺς τεθνεώτας ἔχειν νομίζοντες βουλευτήριον ἐνταῦθα ὠκοδόμησαν, ἵνα σφίσιν ὁ τάφος τῶν ἡρώων ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου γένηται.

Ἐντεῦθεν πρὸς τὸ Ἀλκάθου βαδίζουσιν ἡρώων, ᾧ Μεγαρεῖς ἐς γραμμάτων φυλακὴν ἐχρῶντο ἐπ' ἑμοῦ δέ, μνημα ἔλεγον τὸ μὲν Πυργοῦς εἶναι γυναικὸς Ἀλκάθου πρὶν ἢ τὴν Μεγαρέως αὐτὸν λαβεῖν Εὐαίχμην, τὸ δὲ Ἰφινόης Ἀλκάθου θυγατρὸς· ἀποθανεῖν δὲ αὐτήν φασιν ἔτι παρθένον. καθέστηκε δὲ ταῖς κόραις χοὰς πρὸς τὸ τῆς Ἰφινόης μνημα προσφέρειν πρὸ γάμου καὶ ἀπάρχεσθαι τῶν τριχῶν, καθὰ καὶ τῇ Ἐκαέργῃ καὶ Ὠπιδι αἱ θυγατέρες ποτὲ ἀπεκείροντο αἱ Δηλίων. παρὰ δὲ τὴν

Ανακληθρίδα, επειδή — αν το πιστεύει κανείς— η Δήμητρα, περιπλανώμενη αναζητώντας την κόρη της, την κάλεσε επανειλημμένα με θρήνους και από εκεί. Οι γυναίκες των Μεγάρων επαναλαμβάνουν ακόμη και σήμερα αυτή την τελετή, που αναβιώνει το περιστατικό αυτό.

3. Τάφοι υπάρχουν και μέσα στην πόλη των Μεγάρων. Στον ένα έχουν θάψει τους νεκρούς από την εκστρατεία των Μήδων και το άλλο, το λεγόμενο Αισύμνιο μνήμα, ανήκει και αυτό σε ήρωες. Όταν ο Υπερίονας, γιος του Αγαμέμνονα, ο τελευταίος βασιλιάς των Μεγαρέων, δολοφονήθηκε από τον Σανδρίονα εξαιτίας της αλαζονείας και της απληστίας του, οι πολίτες αποφάσισαν να μην αφήσουν ποτέ πια στην εξουσία μονάχα έναν άνδρα, αλλά να έχουν εκλεγμένους άρχοντες, που ο ένας να ακούει τον άλλο. Τότε ο Αίσυμνος, ο πιο σεβαστός απ' όλους τους Μεγαρείς, πήγε στους Δελφούς και ρώτησε τον θεό με ποιο τρόπο θα ευημερούσαν. Ο θεός έδωσε χρησμό που έλεγε, μεταξύ άλλων, πως οι Μεγαρείς θα ευημερούσαν μόνο αν έπαιρναν τις αποφάσεις τους με την πλειοψηφία. Επειδή νόμισαν ότι αυτός ο χρησμός αναφερόταν στους νεκρούς, έχτισαν το βουλευτήριο τους εκεί, για να περικλείει το βουλευτήριο και τον τάφο των ηρώων.

4. Βαδίζοντας από εδώ προς το ηρώο του Αλκάθου, όπου στις μέρες μου οι Μεγαρείς φυλάγουν τα έγγραφα τους, συναντά κανείς μνήμα που έλεγαν ότι είναι της **Πύργους**, της γυναίκας του Αλκάθου, πριν από τον γάμο του με την κόρη του Μεγαρέα, την Ευαίχμη. Ένα άλλο είναι της κόρης του Αλκάθου Ιφινόης, που λένε πως πέθανε πριν παντρευτεί. Έτσι καθιερώθηκε το έθιμο τα κορίτσια πριν τον γάμο να προσφέρουν χοές στο μνήμα της Ιφινόης και να της αφιερώνουν μέρος από τα μαλλιά τους, όπως ακριβώς άλλοτε τα κορίτσια στη Δήλο έκοβαν τα μαλλιά τους για την Εκαέργη και την Ώπη.

ἔσοδον τὴν ἐς τὸ Διονύσιον τάφος ἐστὶν Ἀστυκρατείας καὶ Μαντοῦς· θυγατέρες δὲ ἦσαν Πολυίδου τοῦ Κοιράνου τοῦ Ἀβαντος τοῦ Μελάμποδος ἐς Μέγαρα ἐλθόντος Ἀλκάθων ἐπὶ τῷ φόνῳ τῷ Καλλιπόλιδος καθῆραι τοῦ παιδός. ὤκοδόμησε δὴ καὶ τῷ Διονύσῳ τὸ ἱερόν Πολυίδος καὶ ξόανον ἀνέθηκεν ἀποκεκρυμμένον ἐφ' ἡμῶν πλήν τοῦ προσώπου· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ φανερόν. Σάτυρος δὲ παρέστηκεν αὐτῷ Πραξιτέλους ἔργον Παρίου λίθου. τοῦτον μὲν δὴ Πατρῶν καλοῦσιν· ἕτερον δὲ Διόνυσον Λασύλλιον ἐπονομάζοντες Εὐχήνορα τὸν Κοιράνου τοῦ Πολυίδου τὸ ἄγαλμα ἀναθεῖναι λέγουσι. μετὰ δὲ τοῦ Διονύσου τὸ ἱερόν ἐστὶν Ἀφροδίτης ναός, ἄγαλμα δὲ ἐλέφαντος Ἀφροδίτη πεποιημένον Πραῖξις ἐπέκλῃσιν. τοῦτό ἐστιν ἀρχαιότατον ἐν τῷ ναῷ. Πειθὼ δὲ καὶ ἑτέρα θεός, ἣν Παρήγορον ὀνομάζουσιν, ἔργα Πραξιτέλους· Σκόπα δὲ Ἔρως καὶ Ἥμερος καὶ Πόθος, εἰ δὴ διάφορά ἐστι κατὰ ταῦτο τοῖς ὀνόμασι καὶ τὰ ἔργα σφίσι. πλησίον δὲ τοῦ τῆς Ἀφροδίτης ναοῦ Τύχης ἐστὶν ἱερόν, Πραξιτέλους καὶ αὕτη τέχνη· καὶ ἐν τῷ ναῷ τῷ πλησίον Μούσας καὶ χαλκοῦν Δία ἐποίησε Λύσιππος.

Ἔστι δὲ Μεγαρεῦσι καὶ Κοροΐβου τάφος· τὰ δὲ ἐς αὐτὸν ἔπη κοινὰ ὅμως ὄντα τοῖς Ἀργείων ἐνταῦθα δηλώσω. ἐπὶ Κροτώπου λέγουσιν ἐν Ἀργεὶ βασιλεύοντος Ψαμάθην τὴν Κροτώπου τεκεῖν παῖδα ἐξ Ἀπόλλωνος, ἐχομένην δὲ ἰσχυρῶς τοῦ πατρὸς δείματι τὸν παῖδα ἐκθεῖναι· καὶ τὸν μὲν διαφθείρουσιν ἐπιτυχόντες ἐκ τῆς ποιμήνης κύνες τῆς Κροτώπου, Ἀπόλλων δὲ Ἀργείοις ἐς τὴν πόλιν πέμπει Ποινὴν. ταύτην τοὺς παῖδας ἀπὸ τῶν μητέρων φασὶν ἀρπάζειν, ἐς ὃ Κόροιβος ἐς χάριν Ἀργείοις φονεύει τὴν Ποινὴν. φονεύσας δὲ —οὐ γὰρ

ΑΤΤΙΚΑ

5. Δίπλα στην είσοδο του Διονυσίου βλέπεις τον τάφο της Αστυκράτειρας και της Μαντώς· ήταν θυγατέρες του Πολυίδου, γιου του Κοιράνου, γιου του 'Αβαντα, γιου του Μελάμποδα, ο οποίος είχε έρθει στα Μέγαρα για να εξαγνίσει τον Αλκάθουν από τον φόνο του γιου του, του Καλλίπολι. Ο Πολύιδος έχτισε το ιερό του Διονύσου και αφιέρωσε ξόανο που σήμερα είναι κρυμμένο, εκτός από το πρόσωπο" αυτό μόνο φαίνεται. Εκεί δίπλα υπάρχει Σάτυρος από μάρμαρο της Πάρου, έργο του Πραξιτέλη. Αυτόν τον λένε Πατρώο και το άλλο άγαλμα του Διονύσου με την επωνυμία Δασύλλιος λένε ότι το είχε αφιερώσει ο Ευχήνορας, γιος του Κοιράνου και εγγονός του Πολυίδου.

6. Πιο πέρα από το ιερό του Διονύσου, υπάρχει ναός της Αφροδίτης. Το άγαλμα της είναι από ελεφαντόδοντο και επονομάζεται Πράξη. Είναι το πιο αρχαίο άγαλμα που υπάρχει στον ναό. Η Πειθώ και η άλλη θεά η λεγόμενη Παρήγορη είναι έργα του Πραξιτέλη. Του Σκόπα έργα είναι ο Έρωτας, ο Ίμερος και ο Πόθος, αν τα έργα των θεών αυτών είναι τόσο διαφορετικά όσο τα ονόματά τους. Κοντά στον ναό της Αφροδίτης υπάρχει ιερό της Τύχης [με άγαλμα], επίσης έργο του Πραξιτέλη. Και σε έναν άλλο ναό εκεί κοντά, ο Λύσιππος έκανε τις Μούσες και τον χάλκινο Δία.

7. Οι Μεγαρείς έχουν τάφο του Κοροΐβου. Τα έπη για τον Κόροιβο που είναι κοινά με των Αργείων, θα τα παραθέσω εδώ. Όταν βασιλιάς στο Άργος ήταν ο Κρότωπος, η Ψαμάθη, κόρη του Κροτώπου, γέννησε γιο από τον Απόλλωνα. Επειδή φοβόταν πολύ τον πατέρα της, εγκατέλειψε το παιδί, που το βρήκαν και το σκότωσαν τα τσομπανόσκυλα του βασιλιά. Ο Απόλλωνας τότε στέλνει στο Άργος την Ποινή. Αυτή λένε ότι άρπαξε τα παιδιά απ' τις μανάδες τους, ώσπου τη σκότωσε ο Κόροιβος για το καλό του Άργους. Μόλις όμως τη σκότωσε, δεύτερη κα-

ἀνίει σφᾶς δέντετρα ἐπιπεσοῦσα νόσος λοιμώδης— Κόροιβος ἐκὼν ἤλθεν ἐς Δελφοὺς ὑφέξων δίκας τῷ θεῷ τοῦ φόνου τῆς Ποινῆς. ἐς μὲν δὴ τὸ Ἄργος ἀναστρέφειν οὐκ εἶα Κόροιβον ἢ Πυθία, τρίποδα δὲ ἀράμενον φέρειν ἐκέλευεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἔνθα ἂν ἐκπέσῃ οἱ φέροντι ὁ τρίπους, ἐνταῦθα Ἀπόλλωνος οἰκοδομήσαι ναὸν καὶ αὐτὸν οἰκῆσαι. καὶ ὁ τρίπους κατὰ τὸ ὄρος τὴν Γερανίαν ἀπολισθὼν ἔλαθεν αὐτοῦ ἐκπεσὼν· καὶ Τριποδίσκους κώμην ἐνταῦθα οἰκῆσαι. Κοροίβῳ δέ ἐστι τάφος ἐν τῇ Μεγαρέων ἀγορᾷ· γέγραπται δὲ ἐλεγεία τὰ ἐς Ψαμάθην καὶ τὰ ἐς αὐτὸν ἔχοντα Κόροιβον, καὶ δὴ καὶ ἐπιθιμιά ἐστι τῷ τάφῳ Κόροιβος φονεύων τὴν Ποινήν. ταῦτα ἀγάλματα παλαιότατα, ὅποσα λίθου πεποιημένα ἐστὶν Ἑλλήσιν, ἰδὼν οἶδα.

- 44 Κοροίβου δὲ τέθαιπται πλησίον Ὅρσιππος, ὃς περιεζωσμένων ἐν τοῖς ἀγῶσι κατὰ δὴ παλαιὸν ἔθος τῶν ἀθλητῶν Ὀλύμπια ἐνίκα στάδιον δραμὼν γυμνός, φασὶ δὲ καὶ στρατηγοῦντα ὕστερον τὸν Ὅρσιππον ἀποτεμέσθαι χώραν τῶν προσοίκων· δοκῶ δέ οἱ καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ περιζῶμα ἐκόντι περιρρυῆναι, γνόντι ὡς ἀνδρὸς περιεζωσμένου δραμεῖν ῥάων ἐστὶν ἀνὴρ γυμνός. ἐκ δὲ τῆς ἀγορᾶς κατιοῦσι τῆς ὁδοῦ τῆς Εὐθείας καλουμένης Ἀπόλλωνος ἱερόν ἐστιν ἐν δεξιᾷ Προστατηρίον· τοῦτο ὀλίγον ἐκτραπέντα ἐστὶν ἐκ τῆς ὁδοῦ ἀνευρεῖν. Ἀπόλλων δὲ ἐν αὐτῷ κεῖται θεᾶς ἄξιος καὶ Ἄρτεμις καὶ Αἰγλή καὶ ἄλλα ἀγάλματά ἐστι Πραξιτέλους ποιήσαντος [Αἰγλή καὶ οἱ παῖδες]. ἐστὶ δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ τῷ ἀρχαίῳ πλησίον πυλῶν καλουμένων Νυμφάδων λίθος παρεχόμενος πυραμίδος σχῆμα οὐ μεγάλης· τοῦτον Ἀπόλλωνα

ΑΤΤΙΚΑ

τάρα, τρομερή επιδημία, έπεσε. Τότε ο Κόροιβος πήγε εθελοντικά στους Δελφούς, να ξεπληρώσει στον θεό τον φόνο της Ποινής.

8. Η Πυθία δεν επέτρεψε στον Κόροιβο να ξαναγυρίσει στο Άργος και τον διέταξε να πάρει ένα τρίποδα από το ιερό και να τον κουβαλήσει μέχρι να του πέσει και όπου του πέσει, εκεί να χτίσει ναό του Απόλλωνα και εκεί να ζήσει. Ο τρίποδας του γλίστρησε στο βουνό Γερανία και χωρίς να το καταλάβει του έπεσε. Εγκαταστάθηκε λοιπόν στο χωριό Τριποδίσκοι. Ο τάφος του Κόροιβου είναι στην αγορά των Μεγάρων. Ελεγειακοί στίχοι έχουν γραφτεί γι' αυτόν που ιστορούν τα σχετικά με την Έαμάθη και τον ίδιο τον Κόροιβο. Πάνω στον τάφο είναι τοποθετημένη γλυπτή παράσταση που τον παρουσιάζει να σκοτώνει την Ποινή. Απ' ό,τι είδα ξέρω πως αυτά είναι τα αρχαιότερα λίθινα αγάλματα που υπάρχουν στην Ελλάδα.

44. Κοντά στον Κόροιβο είναι θαμμένος ο Όρσιππος, που νίκησε σε αγώνα σταδίου στην Ολυμπία τρέχοντας γυμνός, όταν οι αθλητές συνήθιζαν να φορούν περίζωμα. Λένε ότι αργότερα έγινε στρατηγός ο Όρσιππος και αφαίρεσε μια έκταση της γειτονικής χώρας. Πιστεύω ότι άφησε επίτηδες το περίζωμά του να πέσει, επειδή ήξερε ότι ο γυμνός τρέχει γρηγορότερα από τον ζωσμένο.

2. Κατεβαίνοντας από την αγορά και ακολουθώντας την λεγόμενη Ευθεία οδό, υπάρχει στα δεξιά ιερό του Προστατηρίου Απόλλωνα. Πρέπει όμως να κάνει κανείς μια μικρή παράκαμψη, για να το συναντήσει. Εκεί μέσα υπάρχει ένα ενδιαφέρον άγαλμα του Απόλλωνα, καθώς και αγάλματα της Άρτεμης, της Λητώς και άλλα, έργα του Πραξιτέλη. Στο αρχαίο γυμνάσιο κοντά στις πύλες των λεγόμενων Νυμφάδων, υπάρχει βράχος που έχει σχήμα μικρής πυραμίδας. Τον λένε Απόλλωνα Καρινό και εκεί

ὀνομάζουσι Καρινόν, καὶ Εἰλειθυιῶν ἐστὶν ἐνταῦθα ἱερὸν. τοσαῦτά σφισιν ἐπίδειξιν παρείχετο ἡ πόλις.

Ἐς δὲ τὸ ἐπίνειον, καλούμενον καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι Νίσαιαν, ἐς τοῦτο κατελθοῦσιν ἱερὸν Δήμητρος ἐστὶ Μαλοφόρον· λέγεται δὲ καὶ ἄλλα ἐς τὴν ἐπὶ κλησιν καὶ τοὺς πρώτους πρόβατα ἐν τῇ γῇ θρέψαντας Δήμητρα ὀνομάσαι Μαλοφόρον, καταρρυῆναι δὲ τῷ ἱερῷ τὸν ὄροφον τεκμαίροιτο ἂν τις ὑπὸ τοῦ χρόνου. καὶ ἀκρόπολις ἐστὶν ἐνταῦθα ὀνομαζομένη καὶ αὕτῃ Νίσαια· καταβᾶσι δὲ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως μνημῆα ἐστὶ πρὸς θαλάσσην Λέλεγος, ὃν ἀφικόμενον βασιλεῦσαι λέγουσιν ἐξ Αἰγύπτου, παῖδα δὲ εἶναι Ποσειδῶνος καὶ Λιβύης τῆς Ἐπάφου. παρήκει δὲ παρὰ τὴν Νίσαιαν νῆσος οὐ μεγάλη Μινώα· ἐνταῦθα ἐν τῷ πολέμῳ τῷ πρὸς Νίσον παρῶρει τὸ ναυτικὸν τῶν Κρητῶν. ἡ δὲ ὄρεινὴ τῆς Μεγαρίδος τῆς Βοιωτῶν ἐστὶν ὁμορος, ἐν ᾗ Μεγαρεῦσι Παγαὶ πόλις, ἑτέρα δὲ Αἰγόσθενα ὥκισται. ἰοῦσι δὲ ἐς τὰς Παγὰς ἐκτραπομένοις ὀλίγον τῆς λεωφόρου πέτρα δεικνύται διὰ πάσης ἔχουσα ἐμπεπηγότας οἰστούς, ἐς ἣν οἱ Μῆδοί ποτε ἐτόξευον ἐν τῇ νυκτί. ἐν δὲ ταῖς Παγαῖς θεὰς ὑπελείπετο ἄξιον Ἀρτέμιδος Σωτείρας ἐπὶ κλησιν χαλκοῦν ἄγαλμα, μεγέθει τῷ παρὰ Μεγαρεῦσιν ἴσον καὶ σχῆμα οὐδὲν διαφόρως ἔχον. καὶ Αἰγιαλέως ἐνταῦθά ἐστιν ἡρῶν τοῦ Ἀδράστου· τοῦτον γάρ, ὅτε Ἀργεῖοι τὸ δευτερον ἐς Θήβας ἐστράτευσαν, ὑπὸ τὴν πρώτην μάχην πρὸς Γλισᾶντι ἀποθανόντα οἱ προσήκοντες ἐς Παγὰς τῆς Μεγαρίδος κομίσαντες θάπτουσι,

ΑΤΤΙΚΑ

υπάρχει ιερό των Ειλειθυιών θεών. Αυτά έχει να επιδείξει η πόλη.

Νίσαια.

3. Στο επίνειο που λέγεται ακόμη ως τις μέρες μας Νίσαια, όταν κατέβει κανείς, βρίσκει ιερό αφιερωμένο στη Δήμητρα τη Μαλοφόρο. Για την επωνυμία της, μεταξύ άλλων, λέγεται ότι ονόμασαν την Δήμητρα Μαλοφόρο οι πρώτοι που έθρεψαν πρόβατα στη γη. Η σκεπή του ιερού καταστράφηκε απ' την πολυκαιρία, όπως θα μπορούσε κανείς να συμπεράνει. Εδώ οι Μεγαρείς έχουν ακρόπολη, που τη λένε Νίσαια. Κατεβαίνοντας από την ακρόπολη βλέπεις κοντά στη θάλασσα το μνημείο του Λέλεγα, που λενε ότι ήρθε από την Αίγυπτο για να βασιλέψει και ότι είναι γιος του Ποσειδώνα και της Λιβύης, κόρης του Επάφου. Απέναντι απ' τη Νίσαια είναι το νησάκι Μινώα. Εκεί είχε αγκυροβολήσει ο Κρητικός στόλος στον πόλεμο κατά του Νίσου.

Παγές.

4. Η ορεινή Μεγαρίδα συνορεύει με τη Βοιωτία. Εκεί είναι οι Μεγαρικές πόλεις, Παγές και Αιγόσθενα. Αν κάνει κανείς μια μικρή παράκαμψη από την κεντρική οδό που πάει στις Παγές, βλέπει ένα βράχο γεμάτο με μπηγμένα βέλη, τον οποίο τόξευαν κάποτε οι Μήδοι μέσα στη νύχτα²²³. Στις Παγές υπάρχει χάλκινο άγαλμα της επονομαζόμενης Σωτείρας Άρτεμης, που αξίζει να το δει κανείς. Έχει όμοιο σχήμα και σχεδόν ίσο μέγεθος με το άγαλμα της στα Μέγαρα. Εδώ υπάρχει και ηρώο του Αιγιαλέα, γιου του Αδράστου. Σκοτώθηκε στον Γλίσαντα στην πρώτη μάχη που έδωσαν οι Αργείοι, κατά τη δεύτερη εκστρατεία τους εναντίον των Θηβαίων. Τον έφεραν οι συγγενείς του και τον έθαψαν στις Παγές της Μεγαρίδας. Το ηρώο του

καὶ Αἰγιάλειον ἔτι καλεῖται τὸ ἥρωον. ἐν Αἰγοσθένοις δὲ Μελάμποδος τοῦ Ἀμυθιάνοδος ἔστιν ἱερὸν καὶ ἀνὴρ οὐ μέγας ἐπιειρασμένος ἐν στήλῃ· καὶ θύουσι τῷ Μελάμποδι καὶ ἀνὰ πᾶν ἔτος ἑορτὴν ἄγουσι. μαντεῖεσθαι δὲ οὔτε δι' ὄνειράτων αὐτὸν οὔτε ἄλλως λέγουσι. καὶ τότε ἄλλο ἤκουσα ἐν Ἐρενείᾳ τῇ Μεγαρέων κώμῃ, Αὐτονόην τὴν Κάδμου τῷ τε Ἀκταίονος θανάτῳ, συμβάντι ὡς λέγεται, καὶ τῇ πάσῃ τοῦ οἴκου τοῦ πατρῴου τύχῃ περισσότερον ἀλγοῦσαν ἐνταῦθα ἐκ Θηβῶν μετοικῆσαι· καὶ Αὐτονόης μνημὰ ἔστιν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ.

Τοῦσι δὲ ἐκ Μεγάρων ἐς Κόρινθον ἄλλοι τέ εἰσι τάφοι καὶ ἀνλητοῦ Σαμίου Τηλεφάνους· ποιῆσαι δὲ τὸν τάφον Κλεοπάτραν τὴν Φιλίππου τοῦ Ἀμύντου λέγουσι. καὶ Καρὸς τοῦ Φορωνέως μνημὰ ἔστι, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς χῶμα γῆς, ὕστερον δὲ τοῦ θεοῦ χρήσαντος ἐκοσμήθη λίθῳ κογχίτῃ. μόνοις δὲ Ἑλλήνων Μεγαρεῦσιν ὁ κογχίτης οὗτός ἐστι, καὶ σφισι καὶ ἐν τῇ πόλει πεποιήται πολλά ἐξ αὐτοῦ. ἔστι δὲ ἄγαν λευκὸς καὶ ἄλλον λίθου μαλακώτερος· κόγχαι δὲ αἱ θαλάσσιαι διὰ παντὸς ἐνεῖσιν οἱ. αὐτὸς μὲν τοιοῦτός ἐστιν ὁ λίθος· τὴν δὲ ὀνομαζομένην ἀπὸ Σκίρωνος καὶ ἐς τὸδε <Σκιρωνίδα> Σκίρων, ἡνίκα Μεγαρεῦσιν ἐπολεμάρχει, πρῶτος ὡς λέγουσιν ἐποίησεν ἀνδράσιν ὀδεύειν εὐζώνοις· Ἀδριανὸς δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ οὕτως ὡς καὶ ἦν ἄρματα ἐναντία ἐλάνεσθαι κατέστησεν εὐρυχωρῇ τε καὶ ἐπιτηδείαν εἶναι.

Λόγοι δὲ εἰσιν ἐς τὰς πέτρας, αἱ κατὰ τὸ στενὸν τῆς

ΑΤΤΙΚΑ

ονομάζεται, ακόμη Αιγιάλειο.

Αιγόςθενα.

5. Στα Αιγόςθενα²²⁴ υπάρχει ιερό του Μελάμποδα, γιου του Αμυθάονα, και σε στήλη ανάγλυφο μικρόσωμου άνδρα. Θυσιάζουν στον Μελάμποδα κάθε χρόνο και τελούν γιορτή. Λένε ότι δεν δίνει χρησμούς ούτε από όνειρα ούτε με άλλο τρόπο. Στο Μεγαρικό χωριό Ερένεια άκουσα κάτι άλλο. Όπως λένε, η Αυτονόη, κόρη του Κάδμου, μόλις έμαθε τον θάνατο του Ακταίωνα²²⁵ και περισσότερο για τις συμφορές του πατρικού της οίκου, μετοίκησε εδώ από τη Θήβα. Και της Αυτονόης υπάρχει στο χωριό αυτό μνήμα.

Προς τον Ισθμό.

6. Στον δρόμο από τα Μέγαρα στην Κόρινθο βλέπει κανείς, ανάμεσα σε πολλούς τάφους, και του Σαμίου αυλητή Τηλεφάνη. Έχτισε τον τάφο, καθώς λένε, η Κλεοπάτρα, η κόρη του Φίλιππου και εγγονή του Αμύντα. Υπάρχει και μνήμα του Κάρα, γιου του Φορωνέα, που αρχικά ήτανε σωρός χώματος αλλά αργότερα, σύμφωνα με χρησμό του θεού, διακοσμήθηκε με πέτρωμα κογχιτη. Τέτοια πέτρα βρίσκεις μόνο στα Μέγαρα και πολλά κτίρια της πόλης είναι φτιαγμένα από αυτή. Είναι λίθος πολύ λευκός, πιο μαλακός απ' οποιοδήποτε άλλο και είναι γεμάτος κοχύλια. Αυτή είναι η εμφάνιση του πετρώματος. Τον δρόμο, που ονομάζεται ως τις μέρες μας Σκιρωνίδα, τον έφτιαξε πρώτος, όπως λένε, ο Σκίρωνας, όταν ήταν στρατηγός στα Μέγαρα. Αυτός πρώτος, όπως λένε, άνοιξε τον δρόμο για να βαδίζουν άνδρες χωρίς αποσκευές. Ο βασιλιάς Αδριανός, όμως, διαπλάτυνε τον δρόμο πολύ και τον έκανε τόσο άνετο, ώστε διασταυρώνονται και άρματα από αντίθετες κατευθύνσεις.

7. Υπάρχουν πολλές ιστορίες για τα βράχια που υψώ-

ἰδοὺ μάλιστα ἀνέχουσιν, ἐς μὲν τὴν Μολουριδα, ὡς ἀπὸ
 ταύτης αὐτὴν ἐς θάλασσαν Ἰνὼ ῥίψαι Μελικέρτην ἔχουσα
 τῶν παιδῶν <τὸν> νεώτερον· τὸν γὰρ δὴ πρεσβύτερον
 αὐτῶν Λέαρχον ἀπέκτεινεν ὁ πατήρ. λέγεται μὲν δὴ καὶ
 μανέντα δρᾶσαι ταῦτα Ἀθάμαντα, λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐς
 τὴν Ἰνὼ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς παῖδας χρήσαιτο ἀκρατεῖ τῷ
 θυμῷ τὸν συμβάντα Ὅρχομενίοις λιμὸν καὶ τὸν δοκοῦντα
 Φριξὸν θάνατον αἰσθόμενος, οὗ τὸ θεῖον αἷτιον οὐ
 γενέσθαι, βουλευῶσαι δὲ ἐπὶ τούτοις πᾶσιν Ἰνὼ μητροιὰν
 οὔσαν· τότε δὲ φεύγουσα ἐς θάλασσαν αὐτὴν καὶ τὸν
 παῖδα ἀπὸ τῆς πέτρας τῆς Μολουριδος ἀφήσιν,
 ἐξενεχθέντος δὲ ἐς τὸν Κορινθίων ἰσθμὸν ὑπὸ δελφίνος
 ὡς λέγεται τοῦ παιδός, τιμαὶ καὶ ἄλλαι τῷ Μελικέρτῃ
 δίδονται μετονομασθέντι Παλαίμονι καὶ τῶν Ἰσθμίων
 ἐπ' αὐτῷ τὸν ἀγῶνα ἄγουσι. τὴν μὲν δὴ Μολουρίδα
 πέτραν Λευκοθέας καὶ Παλαίμονος ἱερὰν ἤγνητο· τὰς
 δὲ μετὰ ταύτην νομίζουσιν ἐναγεῖς, ὅτι παροικῶν σφισιν
 ὁ Σκίρων, ὅποσοις τῶν ξένων ἐπετύγχανεν, ἠφίει σφᾶς ἐς
 τὴν θάλασσαν. χελώνη δὲ ὑπενήχето ταῖς πέτραις τοὺς
 ἐσβληθέντας ἀρπάζειν· εἰσὶ δὲ αἱ θαλάσσιαι πλὴν μεγέ-
 θους καὶ ποδῶν ὅμοιαι ταῖς χερσαίαις, πόδας δὲ ἑοικότας
 ἔχουσι ταῖς φώκαις. τούτων περιῆλθεν ἡ δίκη Σκίρωνα
 ἀφθεντά ἐς θάλασσαν τὴν αὐτὴν ὑπὸ Θησέως. ἐπὶ δὲ τοῦ
 ὄρους τῇ ἄκρᾳ Διὸς ἔστιν Ἀφεισίον καλουμένου ναός·
 φασὶ δὲ ἐπὶ τοῦ συμβάντος ποτὲ τοῖς Ἑλλήσιν ἀρχμοῦ
 θύσαντος Αἰακοῦ κατὰ τι δὴ λόγιον τῷ Πανελληνίῳ Διὶ
 ἐν Αἰγίνῃ ὕσαντά τε ἀφεῖναι καὶ διὰ τοῦτο Ἀφείσιον
 καλεῖσθαι τὸν Δία. ἐνταῦθα καὶ Ἀφροδίτης ἄγαλμα καὶ

ΑΤΤΙΚΑ

γονται εκεί που στενεύει ο δρόμος. Για τη Μολουρίδα λένε πως από εκεί ρίχτηκε στη θάλασσα η Ινώ κρατώντας στην αγκαλιά της τον μικρό της γιο Μελικέρτη, επειδή ο Λέ-αρχος, ο μεγάλος της γιος, είχε δολοφονηθεί απ' τον πατέρα του. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Αθάμας σκότωσε τον γιο του, επειδή τρελάθηκε. Άλλοι λένε ότι δεν μπόρεσε να συγκρατήσει τον θυμό του κατά της Ινώς και των παιδιών που είχε αποκτήσει μ' αυτή, μόλις αντιλήφθηκε ότι ο θεός δεν ευθυνόταν για τον λιμό στον Ορχομενό και το φαινομενικό θάνατο του Φρίξου, αλλά ήταν όλα σκευωρίες της μητριάς τους Ινώς.

8. Έτσι η γυναίκα έτρεξε στη θάλασσα και έπεσε από τον βράχο μαζί με το παιδί της και υπάρχει μύθος που λέει ότι ο γιος της τελικά σώθηκε από ένα δελφίνι. Αυτό μετέφερε το αγόρι μέχρι τον ισθμό της Κορίνθου, όπου μετόνομασαν τον Μελικέρτη σε Παλαίμονα και ανάμεσα στις πολλές τιμές που του έκαναν, ήταν ότι του αφιέρωσαν τα Ίσθμια. Πιστεύουν ότι ο βράχος Μολουρίδα είναι ιερός από τη Λευκοθέα και τον Παλαίμονα, αλλά ότι τα βράχια τα οποία βρίσκονται πέρα από αυτόν είναι καταραμένα, γιατί ο Σκίρωνας που ζούσε κοντά του πέταγε από εκεί στη θάλασσα όσους περαστικούς συναντούσε. Από κάτω μια χελώνα κολυμπούσε να καταβροχθίσει όποιον γκρεμιζόταν. Εκτός από το μέγεθος και τα πόδια, που μοιάζουν με της φώκιας, οι θαλασσινές χελώνες είναι όμοιες με αυτές της στεριάς. Ο Σκίρωνας τελικά πλήρωσε τις αδικίες του, όταν τον πέταξε στην ίδια θάλασσα ο Θησέας.

9. Στην κορυφή του βουνού υπάρχει ναός του Αφεισίου Δία. Λένε πως όταν κάποτε η Ελλάδα υπέφερε από τρομερή ξηρασία, ο Αιακός θυσίασε στον Πανελλήνιο Δία, στην Αίγινα, όπως όριζε χρησμός. Τότε ο Δίας άφησε τη βροχή να πέσει και από τότε λέγεται Αφείσιος. Εκεί υπάρχουν, επίσης, αγάλματα της Αφροδίτης, του Απόλλωνα και

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

Ἀπόλλωνός ἐστι καὶ Πανός. προελθοῦσι δὲ ἐς τὸ πρόσω
μνήμά ἐστιν Εὐρυσθέως· φεύγοντα δὲ ἐκ τῆς Ἀττικῆς
μετὰ τὴν πρὸς Ἡρακλείδας μάχην ἐνταῦθα ἀποθανεῖν
αὐτὸν ὑπὸ Ἰολάου λέγουσιν. ἐκ ταύτης τῆς ὁδοῦ κατα-
βᾶσιν Ἀπόλλωνος ἱερόν ἐστι Λατῶν καὶ μετ' αὐτὸ
Μεγαρεῦσιν ὄροι πρὸς τὴν Κορινθίαν, ἔνθα Ὑλλὸν τὸν
Ἡρακλέους μονομαχῆσαι πρὸς τὸν Ἀρκάδα Ἐχεμον
λέγουσιν.

ΑΤΤΙΚΑ

του Πάνα.

10. Προχωρώντας απαντά κανείς το μήμα του Ευρυσθέα. Λένε πως στο σημείο αυτό τον σκότωσε ο Ιόλαος, την ώρα που ο Ευρυσθέας έφευγε από την Αττική μετά τη μάχη που έδωσε με τους Ηρακλείδες. Κατεβαίνοντας από τον δρόμο αυτό προβάλλει το ιερό του Απόλλωνα που τον λένε Λατώο. Αμέσως μετά είναι τα σύνορα της Μεγαρίδας προς την Κορινθία, όπου λένε πως μονομάχησε ο Έλλος, ο γιος του Ηρακλή, με τον Αρκάδα Έχεμο.

Με τα σύμβολα < > σημειώνονται γραφές που προστέθηκαν στο αρχαίο κείμενο από νεότερους μελετητές, ενώ με τα [] δηλώνονται γραφές που κρίθηκαν αφαιρετέες (οβελιστέες). Σε [] περικλείουμε επίσης επεξηγήσεις της μετάφρασης.

1. Ο Πausanías έρχεται από τη Μικρά Ασία περνά με πλοίο από το ακρωτήριο του Σουνίου για να συνεχίσει το ταξίδι τους προς τα βόρεια και να φθάσει στον Πειραιά.

2. Από τα διαβάσματα του ο περιηγητής ξέρει ότι εδώ υπάρχει ναός της Αθηνάς. Βλέποντας από το πλοίο τα ερείπια του ναού του Ποσειδώνα ψηλά στον βράχο του ακρωτηρίου, νόμισε ότι είναι ο ναός της Σουινιάδας. Γύρω στα 145 μ.Χ., που αρχίζει την περιήγηση της Αττικής και οι δυο λαμπροί ναοί του 5ου αι. π.Χ. είχαν εγκαταλειφθεί και ερειπωθεί —πριν από 150 χρόνια. Το λάθος του Πausanías, ο οποίος δεν επισκέφθηκε τον χώρο, αλλά απλώς τον είδε από τη θάλασσα, διαπιστώθηκε το 1900, αφού είχαν αρχίσει πλέον οι ανασκαφές στο τέμενος της Σουινιάδας Αθηνάς, που βρίσκεται γύρω στα 400 μ. ΒΑ του ναού του θεού της θάλασσας.

Το λιμάνι, ρηχό και κατάλληλο για τα αρχαία πλοία, έχει μετατραπεί σήμερα σε μια όμορφη παραλία για κολύμβηση με ένα μεγάλο ξενοδοχείο στη θέση ίσως αρχαίας εμπορικής στοάς.

3. Πρόκειται για το βουνό της Λαυρεωτικής με τα μεταλλευτικά ορύγματα και όχι για το σημερινό Λαύριο στην Α παραλία, που ιδρύθηκε και πήρε την ονομασία του μετά το 1865, όταν άρχισαν οι εργασίες της Εταιρίας Μεταλλουργιών Λαυρίου.

4. Σήμερα Γαϊδουρονήσι.

5. Είναι ο Πτολεμαίος Β' ο Φιλάδελφος (285-246 π.Χ.) βασιλιάς της ελληνιστικής Αιγύπτου και γιος του Πτολεμαίου του Λάγου, στρατηγού του Μ. Αλεξάνδρου και ιδρυτή

το **323 π.Χ.** του Βασιλείου της Αιγύπτου.

6. Ο βασιλιάς της Μακεδονίας Αντίγονος ο Γονατάς (**277-239 π.Χ.**), γιος του Δημητρίου Πολιορκητή, θέλοντας να επιβάλει την κυριαρχία του στην Αττική εκστράτευσε προσωπικά το **265 π.Χ.** εναντίον των Αθηναίων, ηγέτες των οποίων ήταν ο Χρεμωνίδης και ο αδελφός του **Γλαυκών** της αντιμακεδονικής μερίδας. Ο Χρεμωνίδειος πόλεμος, από το όνομα του πρώτου, διάρκεσε μέχρι το τέλος του **262 π.Χ.** με αποτέλεσμα οι Μακεδόνες να εγκαταστήσουν φρουρές στην Αθήνα και τον Πειραιά και στη πολιτική ζωή να κυριαρχήσει το μακεδόνικο κόμμα.

7. Εκλέχτηκε επώνυμος Άρχων για το έτος **493-492 π.Χ.** Το αττικό έτος άρχιζε από τα μέσα Ιουλίου.

8. Περί το **1200 π.Χ.**

9. Κάθε χρόνο προσφέρονταν ως «βορά» του Μινώταυρου επτά νέοι και επτά νέες. Ο μύθος απηχεί κάποια οικονομική εξάρτηση της Αττικής από τους Μινωικούς Κρήτες πριν από το **1450 π.Χ.**, οι οποίοι από το **1600 π.Χ.** και μετά κυριαρχούν στο Αιγαίο.

10. Τον Ανδρόγεω, γιο του Μίνωα, έστειλε ο Αιγέας εναντίον του μαραθωνίου Ταύρου, ο οποίος όμως τον σκότωσε.

11. Οι νεώσοικοι ήταν ειδικά υπόστεγα μήκους μέχρι **35 μέτρων** (όσο και το συνηθισμένο μάκρος των τριηρών) με συνεχόμενες ξύλινες αμφικλινείς στέγες, που στηρίζονταν σε κιονοστοιχίες από αράβδωτους λίθινους κίονες κάθετες προς την παραλία. Για κάθε πλοίο, που τοποθετούνταν ανάμεσα σε δυο σειρές κίωνων, υπήρχε σκαλιστή στον βράχο ή κτιστή κρηπίδα επικλινή προς τη θάλασσα με ένα αυλάκι στο μέσο για να υποδεχτεί την καρίνα της τριήρους. Οι αρχαίοι δεν άφηναν ποτέ τα πλοία τους στη θάλασσα για να μη σαπίζουν. Αναφέρονται **94** νεώσοικοι στον Κάνθαρο (το λιμάνι του Πειραιά), **82** στο λιμανάκι της Μουνιχίας (Τουρκολίμανο) και **196** στο λιμάνι της Ζέας (Πασαλιμάνι), τον κυρίως πολεμικό ναύσταθμο" συνολικά **372**. Στη συμβολή της οδού Νεωρείων με τον παραλιακό δρόμο Ακτή Τρύφωνος Μουτσπούλου στο Πασαλιμάνι έχουν ανασκαφεί νεώσοικοι και διατηρούνται στο υπόγειο πολυκατοικίας. Αυτούς είδε ο Πausa-

νας, που αποβιβάστηκε, φαίνεται, εκεί, διότι μόνο στο λιμάνι της Ζέας διασώζονταν μερικοί στην εποχή του και χρησιμοποιούνταν ακόμη, εφόσον οι Αθηναίοι υπό τη ρωμαϊκή διοίκηση είχαν κάποια αυτονομία εκλέγοντας τη βουλή τους και τους εννέα άρχοντες και διατηρώντας μερικά δημόσια πλοία. (Αναπαράσταση νεωσοίκων υπάρχει στο Ναυτικό Μουσείο Πειραιώς).

12. Κοντά στη σημερινή σχολή Ναυτικών Δοκίμων με αναστηλωμένο αράβδωτο κίονα ύψους 9 μέτρων περίπου.

13. Βρισκόταν στην περιοχή του ναού της Αγίας Τριάδας.

14. Πρόκειται για τον Λαμιακό πόλεμο (323-322 π.Χ.) που κήρυξαν οι νότιοι Έλληνες εναντίον των Μακεδόνων, μόλις πληροφορήθηκαν το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου. Ο Λεωσθένης σκοτώθηκε στην πολιορκία της Λαμίας (322 π.Χ.) και ο σύγχρονος του ζωγράφος Αρκεσίλαος τον απεικόνισε πιθανώς σε μια στοά του ιερού λίγο μετά τον θάνατο του. Ο πίνακας αυτός διατηρήθηκε 465 χρόνια για να τον δει ο Πausανίας και δεν ξέρουμε πόσα άλλα. Αξίζει να θυμώσει κανείς τις τεχνικές γνώσεις των αρχαίων ζωγράφων!

15. Ήταν κτισμένη στη σημερινή Ακτή Ποσειδώνος, όπου υπάρχει το εμπορικό κέντρο του σύγχρονου Πειραιά.

16. Είναι η Ιπποδάμεια Αγορά, το κέντρο της οποίας ήταν περίπου στη διασταύρωση των σημερινών δρόμων Γρηγ. Λαμπράκη και Τσαμαδού, όπου και η Πλατεία Δεληγιάννη. Ο Περικλής είχε αναθέσει στον Μιλήσιο αρχιτέκτονα Ιππόδαμο στα μέσα του 5ου π.Χ. αι. να εκπονήσει το πολεοδομικό σχέδιο του Πειραιά με δρόμους φαρδείς και κάθετους σ' αυτούς στενότερους, ώστε ο οικοδομήσιμος χώρος να κατανέμεται σε μεγάλα ορθογώνια τετράπλευρα. Αυτός σχεδίασε και την Αγορά, που έλαβε το όνομα του, βόρεια του λιμανιού της Ζέας.

17. Είναι προσωποποίηση του λαού των Αθηναίων. Παρόμοιο άγαλμα είδε ο Πausανίας και στην αγορά της Αθήνας. Ο Λεωχάρης έζησε τον 4ο π.Χ. αι.

18. Το ιερό της Αφροδίτης με το επίθετο ίσως της Ευπλοίας βρισκόταν πιθανώς στο βόρειο τμήμα της Ηετιωνείας Ακτής, όπου ο Σταθμός του ΟΣΕ Πειραιώς και ΝΑ της

Πύλης της Ηετιωνείας με τους στρογγυλούς πύργους, που έχουν ανασκαφεί στον μικρό λόφο ακριβώς πάνω από το σιδηροδρομικό σταθμό.

19. Ο νικημένος εξαιτίας της απρονοησίας του στη ναυμαχία των Αιγός Ποταμών του Ελλησπόντου από τους Λακεδαιμονίους (405 π.Χ.), που κυρίευσαν τον επόμενο χρόνο την Αθήνα (τέλος Πελοποννησιακού Πολέμου) αυτοεξόριστος Αθηναίος στρατηγός Κόνων με οικονομική βοήθεια των Περσών και κυπριακά, ροδιακά και φοινικικά πολεμικά πλοία νίκησε τον σπαρτιατικό στόλο τον Αύγουστο του 394 π.Χ. στα μικρασιατικά παράλια της Κνίδου και επέστρεψε στην Αθήνα την άνοιξη του 393 π.Χ. φέρνοντας και άλλα περσικά χρήματα για την ανοικοδόμηση των τειχών, που είχαν κατεδαφίσει οι Λακεδαιμόνιοι το 404 π.Χ. Με τα ίδια χρήματα έκτισε και το ιερό της Αφροδίτης.

20. Το σημερινό Τουρκολίμανο ή Μικρολίμανο. Η ετυμολογία της λ. *Μουνιχία* δεν είναι γνωστή. Ίσως είναι όνομα με ρίζα όχι ελληνική. Όλα τα χειρόγραφα της *Περιγήσεως* έχουν *ν*. Σε επιγραφές γράφεται με *ι*, που είναι η ορθή γραφή.

21. Βόρεια του σημερινού κτιρίου του Ναυτικού Ομίλου της Ελλάδος διαπιστώθηκαν ίχνη του ναού με ανασκαφές που έγιναν στη μικρή χερσόνησο της Μουνιχίας πριν κτιστεί το κτίριο.

22. Είναι η Αργοναυτική εκστρατεία πριν από το 1200 π.Χ.

23. Το στάδιο είναι περίπου 185 μέτρα.

24. Η μικρή χερσόνησος του σημερινού Αγ. Κοσμά.

25. Στη ναυμαχία της Σαλαμίνας που έγινε στις 28 ή 29 Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ.

26. Ο γλύπτης Αλκαμένης άρχισε να εργάζεται από τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. Επομένως, όταν ο Μαρδόνιος, στρατηγός του Ξέρξη, λεηλατούσε την Αθήνα και τα περίχωρα της το 480 π.Χ. πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας το άγαλμα της Ήρας δεν είχε ακόμη κατασκευαστεί, όπως σωστά λέει ο Πανσανίας. Το πιθανότερο είναι ότι παλιότερος ναός της Ήρας καταστράφηκε από τους Πέρσες και στη θέση του κτίστηκε αυτός που είδε ο περιηγητής *ούτε θύρας έχων ούτε οροφον*.

27. Από τις Ιτώνιες Πύλες στο νότιο τμήμα του περιβόλου των τειχών, τα οποία την εποχή του Πausanias είχαν καταρρεύσει. Ο Pausanias δεν μίλησε από εδώ.

28. Η εκστρατεία του Ηρακλή εναντίον των Αμαζόνων στη Θέμισκυρα, που βρισκόταν στη νότια παραλία του Ευξείνου, μεταξύ των σημερινών πόλεων της Σαμψούντας (τουρκ. Samsun) και Κερασούντας (Giresun), έγινε πριν από την Αργοναυτική εκστρατεία και την επίθεση του κατά της Τροίας του Λαομέδοντα, πατέρα του Πριάμου. Αν θέλουμε στα μυθικά αυτά γεγονότα να δώσουμε μια χρονολογική υπόσταση, θα πρέπει να τα τοποθετήσουμε μέσα στο 13ο αι. π.Χ. Η συμμετοχή του Θησέα αποτελεί μεταγενέστερη αθηναϊκή παράδοση.

29. Την εκδικήθηκε γιατί ερωτεύτηκε και παντρεύτηκε τον Θησέα.

30. Βλ. *Απικά* 1, 3 και σχόλιο.

31. Το 404 π.Χ.

32. Ο γνωστός κωμωδιογράφος (342-291 π.Χ.).

33. Ο Ευριπίδης (484-406 π.Χ.) λένουν ότι κατασπαράχτηκε από τα κυνηγετικά σκυλιά του Αρχελαίου, βασιλιά της Μακεδονίας από το 413 μέχρι το 399 π.Χ.

34. Στα τέλη Μαΐου του 415 π.Χ. λίγο πριν ξεκινήσει ο Αθηναϊκός στόλος για την εκστρατεία της Σικελίας κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.).

35. Ο Pausanias, αφού περπάτησε —περιγράφοντας δεξιά κι αριστερά του ό,τι έβλεπε— την αρχαία οδό από το Δίπυλο προς την Αγορά, εισέρχεται πλέον στον ανασκαφέντα από τους Αμερικανούς χώρο έχοντας δεξιά του τη *Βασιλεία στοά*. Η στοά αυτή, έδρα του άρχοντα Βασιλέα, αποκαλύφθηκε το 1970 βόρεια από την τάφρο του Ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς.

36. Βλ. *Απικά* 1, 3 και σχόλιο.

37. Η στοά του Δία νότια της βασιλικής στοάς.

38. Στη στοά του Δία.

39. Μάχη της Μαντινείας (27 Ιουνίου ή 4 Ιουλίου του 362 π.Χ.), όπου σκοτώθηκε ο Επαμεινώνδας, στρατηγός των Θηβαίων, που εισβάλλοντας για τέταρτη φορά στην Πελο-

40. Από τους Λακεδαιμονίους τον Αύγουστο του 382 π.Χ.

42. Βρίσκεται ακριβώς στα νότια της στοάς του Δία.

44. Είναι το λεγόμενο Μητρώο νότια του ναού του Πατρώ-
Απόλλωνα.

45. Πίσω και προς τα δυτικά.

46. Βλ. *Απτικά* 1, 3 και σχόλιο.

47. Οι εννέα άρχοντες, οι οποίοι εκλέγονταν στην Αθήνα για ένα χρόνο από το 683/682 π.Χ. ήταν ο *Επώνυμος Άρχων*, που έδινε το όνομα του στο έτος της αρχής του, ο *Άρχων Βασιλεύς* με θρησκευτικές και δικαστικές αρμοδιότητες, ο *Πολέμαρχος*, αρμόδιος για τον στρατό αλλά και με δικαστικά καθήκοντα και οι *Έξι Θεσμοθέτες*, που είχαν ως αποστολή τους την καταγραφή των νόμων, αλλά και την εκδίκαση διαφόρων υποθέσεων. Ίσως θα μπορούσαμε να τους παραβά- λουμε με τους σημερινούς υπουργούς.

48. To 279 π.X.

49. То 480 п.Х.

50. Πύρρος = ξανθός. Είναι το άλλο όνομα του Νεοπτόλεμου, γιου του Αχιλλέα.

51. Τον θεωρούσαν εχθρό τους γιατί κατά την παράδοση είχε προσπαθήσει να κλέψει αφιερώματα. Γι' αυτό και τον σκότωσαν μέσα στο τέμενος των Δελφών, όπου και τον έθαψαν.

52. Γιος του Ηρακλή και της Αύγης.

53. Ανασκάφθηκε από τους Αμερικανούς και βρίσκεται στη δυτική πλευρά της Αθηναϊκής Αγοράς, νότια του Βουλευτηρίου.

54. Απέναντι από τα δημόσια κτίρια της δυτικής πλευράς της Αγοράς βρέθηκε στις ανασκαφές η θέση, όπου ήταν στη-

μένοι οι ανδριάντες των *Επωνύμων*, ανατολικά του Μητρώου και σε απόσταση 12-14 μέτρων απ' αυτό.

55. Της έκοψε τη γλώσσα για να μην πει το πάθημα της στην αδελφή της Πρόκνη.

56. Οι δυο αδελφές, εκδικούμενες τον Τηρέα, έσφαξαν τον γιο του Ίτυ, που είχε αποκτήσει με την Πρόκνη.

57. Ήταν οι φυλές *Ατταλίσ* προς τιμή του βασιλιά της Περγάμου Αττάλου Α' (241-197 π.Χ.), *Πτολεμαῖς* προς τιμή του βασιλιά της Αιγύπτου Πτολεμαίου Β' του Φιλαδέλφου (285-246 π.Χ.) και *Αδριανίς* προς τιμή του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού (117-138 μ.Χ.).

58. Βλ. *Αττικά* 1, 1 και σχόλιο.

59. Φίλιππος Β' βασιλιάς Μακεδονίας (359-336 π.Χ.) και πατέρας του Μ. Αλεξάνδρου.

60. Το 323 π.Χ. στη Βαβυλώνα.

61. Το 321 π.Χ.

62. Ήταν στρατηγός του Μ. Αλεξάνδρου και από το 321 π.Χ. διοικητής της σατραπείας της Βαβυλώνας.

63. Τα γεγονότα αυτά έγιναν το 312 π.Χ.

64. Βρίσκεται στον ανατολικό βραχίονα του Δέλτα του Νείλου.

65. Το 306 π.Χ. Από τότε ο Δημήτριος ονομάστηκε Πολιορκητής, μολονότι δεν κατόρθωσε να κυριεύσει τη Ρόδο.

66. Βασιλιάς της Θράκης, ένας από τους διαδόχους του Μ. Αλεξάνδρου.

67. Γιος του Αντιπάτρου, τον οποίο άφησε ο Μ. Αλέξανδρος διοικητή-αντιβασιλέα της Μακεδονίας, όταν άρχισε την εκστρατεία του στην Περσία το 334 π.Χ. Ο Κάσσανδρος διαδέχτηκε τον πατέρα του μετά τον θάνατο του το 319 π.Χ. αλλά στερεώθηκε στην αρχή το 316 π.Χ., όταν εξόντωσε την Ολυμπιάδα, τη σύζυγο του Φιλίππου Β'. Βασίλεψε στη Μακεδονία μέχρι τον θάνατο του στα 297.

68. Σκοτώθηκε σε μεγάλη ηλικία στη μάχη της Ιψού το 301 π.Χ.

69. Βασιλιάς της Ηπείρου (296-272 π.Χ.).

70. Πτολεμαίος ο Φιλάδελφος.

71. Οριστικά θάφτηκε ο ταριχευμένος Μ. Αλέξανδρος στην

Αλεξάνδρεια. Βλ. και *Αττικά* 6, 2.

72. Αντίοχος Α' ο Σωτήρ, βασιλιάς της Συρίας (280-260 π.Χ.).

73. Βλ. *Αττικά* 1, 1 και σχόλιο.

74. Βλ. *Αττικά* 5, 5 και σχόλιο.

75. Πρόκειται για τον ρήτορα και πολιτικό Λυκούργο (390-324 π.Χ.), έναν Αθηναίο που διακρίθηκε για τη χρηστότητα του, την ευσέβεια και την εντιμότητα του. Οι συμπολίτες του του εμπιστεύτηκαν τη διαχείριση του δημόσιου ταμείου για τρεις τετραετίες από το 338 μέχρι το 326, μολονότι ο νόμος απαγόρευε να εκλέγεται κανείς και για δεύτερη τετραετία. Αύξησε τα ετήσια δημόσια έσοδα από 600 τάλαντα σε 1200 και τον αριθμό των πολεμικών πλοίων (τριηρών) σε 400.

76. Η ειρήνη του Καλλία ή Κιμώνειος ειρήνη έγινε το 449 π.Χ.

77. Ο ρήτορας Δημοσθένης (384-322 π.Χ.)

78. Βλ. *Αττικά* 1, 3 και σχόλιο.

79. Το 514 π.Χ. Ήταν αδελφός του τυράννου Ιππία, ο οποίος κράτησε την εξουσία μέχρι το 510 π.Χ. οπότε αποκαταστάθηκε το δημοκρατικό πολίτευμα στην Αθήνα.

80. Το 480 π.Χ.

81. Βλ. *Αττικά* 5, 5 και 7, 1-3 καθώς και σχετικά σχόλια.

82. Ο σύζυγος της Κλεοπάτρας Πτολεμαίος Η' ο Ευεργέτης Β' (145-116 π.Χ.), όταν πέθανε, κληροδότησε σ' αυτήν τη βασιλεία (το 116), η οποία, σαν φιλόδοξη που ήταν, ήθελε ως συμβασιλέα τον νεότερο γιο τους Αλέξανδρο και όχι τον πρωτότοκο Πτολεμαίο, που εδώ ο Παυσανίας αποκαλεί ειρωνικά Φιλομήτορα.

83. Από το 88 μέχρι το 80 π.Χ. οπότε και πέθανε.

84. Από το 323 μέχρι το 281 π.Χ.

85. Βλ. *Αττικά* 6, 7 και σχόλιο.

86. Τον Πολιορκητή στα 294 π.Χ.

87. Το 288 π.Χ.

88. Στα 286 π.Χ.

89. Ο πρώτος βασιλιάς (321-280 π.Χ.) του ελληνιστικού κράτους της Συρίας, που περιλάμβανε και τη Βαβυλωνία. Βλ. *Αττικά* 6, 4 και σχόλιο. Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής

συνελήφθη και πέθανε στην αιχμαλωσία το 283 π.Χ.

90. Βλ. *Αττικά* 9, 6.

91. Στην περιοχή της Μαγνησίας του Σιπύλου το 281 π.Χ.

92. Βλ. *Αττικά* 6, 8 και 9, 8.

93. Δηλ. τον Νεοπτόλεμο. Βλ. *Αττικά* 4, 4.

94. Βλ. *Αττικά* 7, 1 και σχόλιο.

95. Το 313 π.Χ.

96. Το 413 π.Χ. κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

97. Η μάχη αυτή δόθηκε το 280 π.Χ. κοντά στην Ηράκλεια της Λευκανίας στον κόλπο του Τάραντα.

98. Το 278 π.Χ.

99. Είναι ο Αντίγονος ο Γονατάς, βασιλιάς της Μακεδονίας (277-239 π.Χ.), γιος του Δημητρίου Πολιορκητή.

100. Το 274 π.Χ.

101. Η μάχη των Πλαταιών κατά την οποία νικήθηκαν οι Πέρσες του Μαρδονίου έγινε το 479 π.Χ.

102. Το 272 π.Χ.

103. Ο Φίλιστος ήταν σύμβουλος του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Β'.

104. Στο κέντρο της Αθηναϊκής Αγοράς.

105. Το 490 π.Χ.

106. Το 480 π.Χ.

107. Είναι το σημερινό Θησείο στη δυτική πλευρά της Αγοράς.

108. Ακριβώς πάνω από την τάφρο του Ηλεκτρικού Σιδηροδρόμου και νοτιά της.

109. Η Πρόκνη και η Φιλομήλα. Βλ. και *Αττικά* 5, 4.

110. Στα βόρεια της Αγοράς.

111. Δυτικά του Αργούς.

112. Στον Τρωικό πόλεμο του 1200 π.Χ. περίπου.

113. Όταν κυριεύτηκε η Τροία ο Αίας, ο γιος του Οϊλέα, Λοκρός, απέσπασε την κόρη του Πριάμου Κασσάνδρα από το άγαλμα της Αθηνάς, όπου είχε καταφύγει μπαίνοντας στο τέμενος της θεάς. Οι αρχηγοί των Ελλήνων έσπευσαν, διαμαρτυρόμενοι έντονα για την ανόσια πράξη του, να τον λιθοβολήσουν, αλλ' αυτός κατέφυγε στον βωμό της Αθηνάς και γλίτωσε τον λιθοβολισμό. Η σκηνή αυτή είχε απεικονιστεί

πιθανώς από τον ζωγράφο Πολύγνωτο στην Ποικίλη Στοά.

114. Το **424** π.Χ. στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Μια τέτοια ασπίδα βρέθηκε στις ανασκαφές και εκτίθεται στο Μουσείο της Στοάς του Αττάλου.

115. Το **594** π.Χ.

116. Ο Πτολεμαίος Κεραυνός βασίλεψε στη Μακεδονία από το **280** έως το **279** π.Χ., γιατί σκοτώθηκε από τους Γαλάτες.

117. Δεν έχει ανασκαφεί και υποτίθεται ότι βρισκόταν αμέσως ανατολικά και πίσω από τη Στοά του Αττάλου, που δεν την αναφέρει ο Πausanias.

118. Έμεινε δεμένος στον κάτω κόσμο μαζί με τον Πειρίθουν, όταν προσπάθησαν να απαγάγουν την Περσεφόνη. Τους ελευθέρωσε ο Ηρακλής, που κατέβηκε στον Άδη για να συλλάβει τον Κέρβερο.

119. Είναι η Εφύρα της Θεσπρωτίας.

120. Ο πατέρας του Μενεσθέα ήταν εγγονός του Ερεχθέα. Βλ. και *Αττικά* **1, 2**.

121. Το **469** π.Χ.

122. Βρισκόταν στις υπώρειες της βόρειας πλευράς του λόφου της Ακρόπολης. Η ακριβής θέση του δεν έχει εντοπιστεί.

123. Υποτίθεται πως βρισκόταν στην περιοχή της σημερινής Μητρόπολης.

124. Είναι ο ιερός ταύρος, ενσάρκωση του αιγυπτιακού θεού Όσιρι. Όταν το ζώο πέθαινε το αντικαθιστούσαν με άλλο.

125. Οι χάλκινες αυτές ανάγλυφες εικόνες ήταν αφιερώματα διαφόρων άλλων πόλεων γι' αυτό και οι Αθηναίοι τις ονόμαζαν *αποίκους πόλεις*.

126. Ισοκράτης **436-338** π.Χ.

127. Είναι η λεγόμενη Βιβλιοθήκη, βόρεια της Ακροπόλεως και της Ρωμαϊκής Αγοράς.

128. Δεν έχει ανασκαφεί και είναι άγνωστη η θέση του.

129. Βρισκόταν κοντά στο Ολυμπείο και στη δεξιά όχθη του Ιλισού.

130. Ο ποταμός Ηριδανός σήμερα είναι υπόγειος και φά-

νηκε στον ανασκαμμένο χώρο του Κεραμεικού.

131. Βρισκόταν στη θέση του σημερινού σταδίου.

132. Βλ. *Αττικά* 18, 3.

133. Για να επιστρέψει στον ουρανό και να ελευθερώσει την Ήρα από τα αόρατα δεσμά της.

134. Είναι το λεγόμενο Ωδείο του Περικλή, ανατολικά του ιερού του Διονύσου με το θέατρο.

135. Το 86 π.Χ.

136. Τους είπε δηλ. ότι θα αποκτούσαν παιδιά κι έτσι θα αυξανόταν πάλι ο πληθυσμός της Αθήνας, που είχε σε μεγάλο βαθμό ελαττωθεί εξαιτίας των τρομερών σφαγών του Σύλλα.

137. Είναι η φθειρίαση, που δεν καταπολεμούνταν εύκολα στην αρχαιότητα και πολλές φορές οδηγούσε στο θάνατο.

138. Βλ. *Αττικά* 2, 2.

139. Το 406 π.Χ. στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου.

140. Αισχύλος 525-456 π.Χ.

141. Η σπηλιά αυτή σήμερα έχει μέσα ένα εκκλησίδιο.

142. Έχει ανασκαφεί και βρίσκεται δυτικά του θεάτρου του Διονύσου και κάτω ακριβώς από το νότιο τείχος της Ακρόπολης.

143. Στην Αιολίδα της Μ. Ασίας.

144. Η λεγόμενη Πινακοθήκη.

145. Σκύθης σοφός που έζησε στο τέλος του 7ου και στις αρχές του 6ου αι. π.Χ. Είχε μείνει πολύ καιρό στην Ελλάδα και είχε εξελληνιστεί.

146. Στην Κόρινθο.

147. Το 514 π.Χ.

148. Το 510 π.Χ.

149. Στρατηγός στα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου.

150. Ο Διτρέφης.

151. Μπροστά από το Βραυρώνιο.

152. Ο Ιφικράτης, στρατηγός των Αθηναίων στον Κορινθιακό πόλεμο, νίκησε στρατιωτικό σώμα των Σπαρτιατών (352 π.Χ.).

153. Της Μ. Ασίας το 479 π.Χ.

154. Είναι ο Άτταλος Α' (241-197 π.Χ.) που μια φυλή των Αθηναίων πήρε το όνομα του. Βλ. *Αττικά* 8, 1. Τα αφιερώματα αυτά πρέπει να έγιναν στο 200 π.Χ. περίπου.

155. Το 338 π.Χ.

156. Το 323 π.Χ. Βλ. *Αττικά* 10, 1 και 11, 4.

157. Πρόκειται για τον Λαμιακό πόλεμο. Βλ. *Αττικά* 1, 3 και σχόλιο.

158. Το 297 π.Χ.

159. Το 294 π.Χ.

160. Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς μέσα στον Παρθενώνα.

161. Κορώνη. Πόλη της Βοιωτίας.

162. Πρόκειται για τον γνωστό λόφο του Φιλοπάππου, ο οποίος είναι ο Σύρος που αναφέρει ο Πανσανίας. Το ταφικό μνημείο κατασκευάστηκε περί το 115 μ.Χ.

163. Το 287 π.Χ.

164. Δυτικά του Ερεχθείου.

165. Βλ. *Αττικά* 18, 2.

166. Κάτω από τη βόρεια πλαγιά του λόφου της Ακρόπολης.

167. Ήταν ιέρεια της Αθηνάς.

168. Στρατηγός των Αθηναίων. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του έγιναν το 457 π.Χ.

169. Το 447 π.Χ.

170. Το 636 π.Χ.

171. Λίγο μετά το 640 π.Χ.

172. Το άγαλμα αυτό στεκόταν δυτικότερα του ναού της Πανδρόσου και του Ερεχθείου.

173. Στη βορειοδυτική απόκρημνη πλαγιά της Ακρόπολης.

174. Ιερό ξόανο που οι Έλληνες απήγαγαν από την Τροία.

175. Επειδή ο Καμβύσης, βασιλιάς των Περσών (529-521 π.Χ.), σκότωσε τον αδελφό του Σμέρδι κι έδειξε ασέβεια προς τον θεό των Αιγυπτίων Άπι (τον ταύρο) χτυπώντας τον με το ξίφος του, αυτό το ίδιο ξίφος τον τραυμάτισε άθελα του και από την πληγή, που μολύνθηκε, πέθανε.

176. Βόρεια της Αθήνας.

177. Το 403 π.Χ.

178. Το 464 π.Χ.

179. Το 457 π.Χ.

180. Το 422 π.Χ.

181. Το 424 π.Χ.

182. Στις εκβολές του Ευρυμέδοντα ποταμού της Μ. Ασίας το 470 π.Χ.

183. Οι λεγόμενοι τυραννοκτόνοι, που αγάλματα τους ειδε ο Πανσανίας στην Αγορά, Βλ. *Αττικά* 23, 1-2.

184. Βλ. *Αττικά* 8, 2 και σημείωση.

185. Στην Ακαδημία είχε το σπίτι του ο Πλάτων και δίδασκε.

186. Βορειοανατολικά της Ακαδημίας.

187. Στην αρχή της χερσονήσου της Βουλιαγμένης.

188. Αρχαίος δήμος στην περιοχή της σημερινής Κερατέας.

189. Το σημερινό Πόρτο Ράφτη.

190. Το σημερινό Χαλάνδρι.

191. Το σημερινό Μαρούσι (Αμαρούσιον από την Αμαρυσία Άρτεμη).

192. Το 490 π.Χ.

193. Έχει ανασκαφεί.

194. Ο βράχος βρισκόταν σε μια από τις δυο χερσονήσους που κλείνουν από βορρά και νότο τα σημερινά Αμπελάκια. Από εδώ έφυγαν για την εκστρατεία της Τροίας οι δυο γιοι του Τελαμώνα, ο Αίας και ο Τεύκρος.

195. Αυτοκτόνησε πέφτοντας πάνω στο ξίφος του, που είχε στήσει όρθιο στο έδαφος. Η αιτία ήταν η προσβολή που αισθάνθηκε όταν τα όπλα του Αχιλλέα δόθηκαν στον Οδυσσέα κι όχι σ' αυτόν.

196. Ο Πανσανίας, αφού περιόδευσε την Αττική και τα γύρω της νησιά, το νησί της Ελένης (Μακρόνησο), το νησί του Πατρόκλου (Γαϊδουρονήσι) και τη Σαλαμίνα, επανέρχεται στο Δίπυλο, απ' όπου θα πάρει την Ιερά Οδό για να φτάσει στην Ελευσίνα.

197. Ο Ανθεμόκριτος ήταν κήρυκας, που λίγο πριν αρχίσει ο Πελοποννησιακός πόλεμος, στάλθηκε από τους Αθηναίους για να πει στους Μεγαρείς ότι δεν έχουν δικαίωμα να καλ-λιεργούν αγρούς που ανήκουν στο ιερό της Ελευσίνας.

198. Η θέση Σκίρον βρισκόταν στην αρχή της Ιεράς Οδού.

199. Βλ. *Αττικά* **1, 4**.

200. Είναι ο Φίλιππος Ε' (**220-179** π.Χ.).

201. Άτταλος Α' (**241-197** π.Χ.).

202. Πτολεμαίος Ε' ο Επιφανής (**205-181** π.Χ.).

203. Ιερό αξίωμα στις τελετές των Ελευσίνιων.

204. Η Πυθονίκη πέθανε στη Βαβυλώνα.

205. Η θέση του ιερού ήταν όπου σήμερα είναι κτισμένη η Μονή Δαφνίου.

206. Το Ποικίλο Όρος είναι το βουνό πάνω από το Μοναστήρι του Δαφνίου.

207. Ο χώρος έχει ανασκαφεί και βρίσκεται δεξιά του σημερινού δρόμου προς την Ελευσίνα λίγο μετά το μοναστήρι.

208. Σήμερα λίμνη Κουμουνδούρου.

209. Η Πλάταια ανήκε πάντοτε στη Βοιωτία, αλλά ήταν σύμμαχος των Αθηναίων. Γι' αυτό και **1000** Πλαταιείς πολέμησαν στο πλευρό των Αθηναίων στη μάχη του Μαραθώνα το **490** π.Χ.

210. Έχει ανασκαφεί και βρίσκεται δεξιά του δρόμου που πηγαίνει στην Κάξα, ακριβώς απέναντι από τη διασταύρωση με τον άλλο δρόμο που στρίβει αριστερά για τα Βίλλια και συνεχίζει προς τα Αιγόσθενα (Πόρτο **Γερμένο**).

211. Εδώ τελειώνει η περιήγηση του Πausanias στην Αττική. Θέλησε όμως να συμπεριλάβει στα Αττικά του και την περιγραφή της περιοχής των Μεγάρων.

212. Ο Νίσος ήταν αδελφός του Αιγέα.

213. Είναι ο τελευταίος κληρονομικός βασιλιάς των Αθηναίων.

214. Πόλη της Βοιωτίας νότια των Θηβών.

215. Βλ. *Αττικά* **19, 4** καθώς και **1, 2** με το σχετικό σχόλιο.

216. Η ναυμαχία αυτή θα έγινε πριν από το **570** π.Χ., όταν τότε πλέον οι Αθηναίοι με αρχηγό τον Σόλωνα προσάρτησαν οριστικά στο κράτος τους τη Σαλαμίνα και εγκατέστησαν κληρούχους.

217. Όταν εισέβαλαν στην Αττική οι Διόσκουροι και κατέλαβαν την Άφιδνα, ο Θησέας με τον Πειρίθουν είχε εκστρα-

τεύσει στη Θεσπρωτία, βλ. *Αττικά* 17, 4-5.

218. Βλ. *Αττικά* 5, 3.

219. Βλ. *Αττικά* 5, 4 και σχόλια.

220. Βλ. *Αττικά* 17, 3.

221. Βλ. *Αττικά* 28, 11 και σχόλιο.

222. Γιος του Αδράστου που σκοτώθηκε πριν τελειώσει η εκστρατεία των Αργείων κατά της Θήβας.

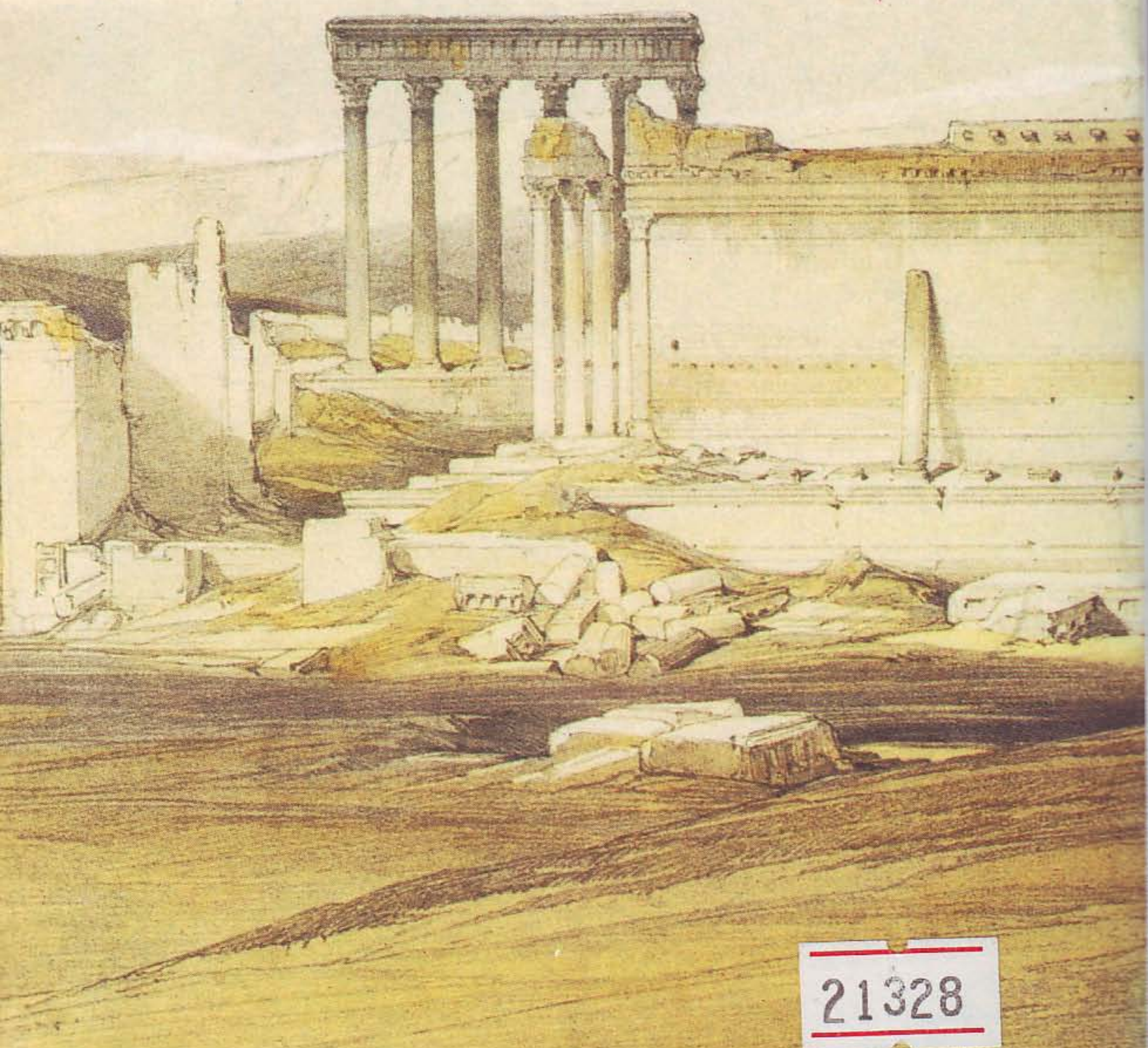
223. Βλ. *Αττικά* 40, 2-3.

224. Σημερινό Πόρτο Γερμένο, όπου υπάρχει φρούριο του 4ου αι. π.Χ.

225. Καταφαγώθηκε από τα κυνηγετικά σκυλιά του, ενώ κυνηγούσε στον Κιθαιρώνα.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ ΑΤΤΙΚΑ

21328

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 46
Τ.Κ. 106 78, ΤΗΛ.: 3844458 - 3840524, FAX: 3303098